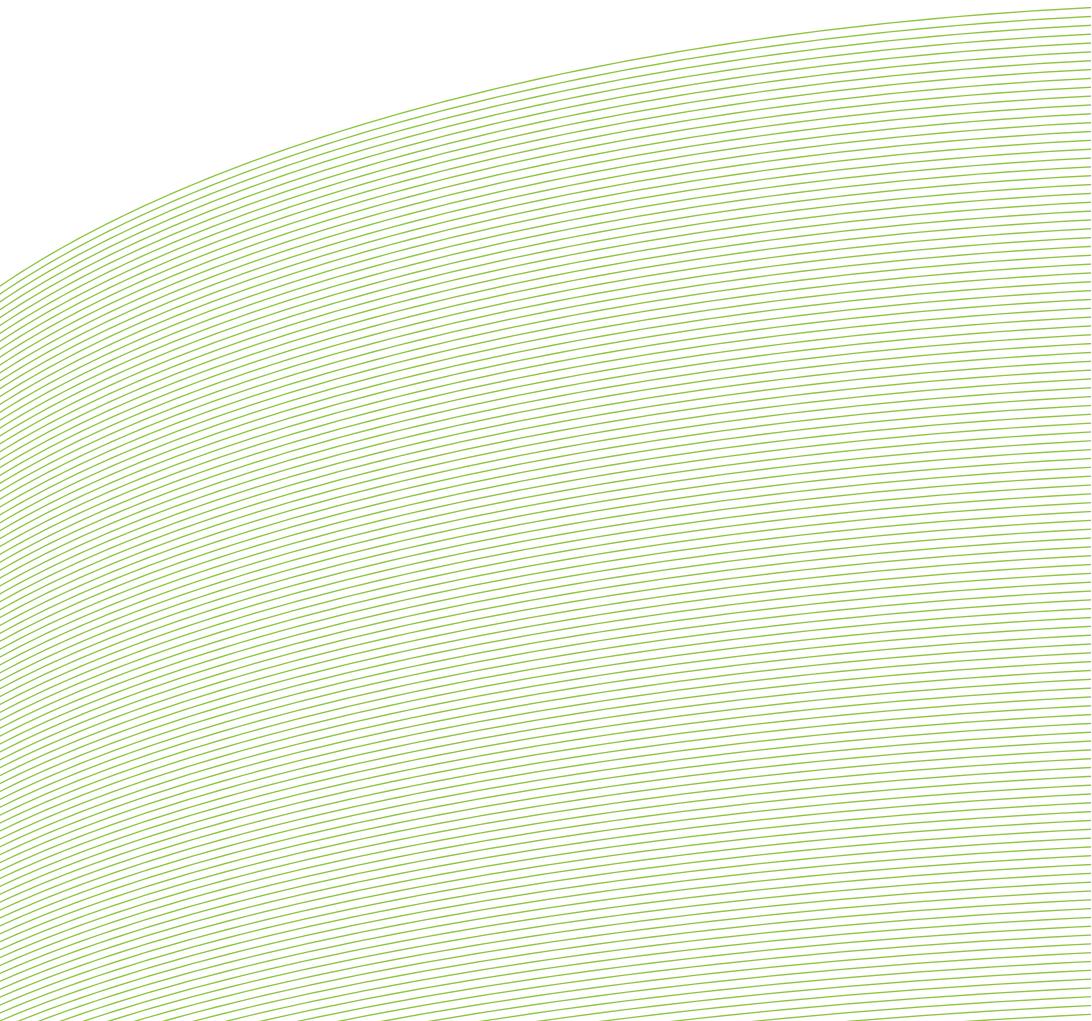

TIMO MEŠKANK

Serbscy šulerjo srjedźneho schodženka

Analyza rěčnych zamóžnosćow
nastupajo spisownu rěč

Serbscy šulerjo srjedźneho schodženka

Analyza rěčnych zamóžnosćow
nastupajo spisownu rěč

Serbscy šulerjo srjedźneho schodženka

**Analyza rěčnych zamóžnosćow
nastupajo spisownu rěč**

Timo Meškank

Domowina - Rěčny centrum WITAJ

1. nakład
© DOMOWINA - Zwjazk Łužiskich Serbow z. t.,
Rěčny centrum WITAJ, Budyšin 2010
Skazanske číslo: P-0/175/10-1

Skazanska adresa:
Rěčny centrum WITAJ / WITAJ-Sprachzentrum
Póstowe naměsto / Postplatz 3
02625 Budyšin / Bautzen
tel.: 03591 550 400
faks: 03591 550 375
e-mail: witaj-bautzen@sorben.com

Redakcija: Manuela Smolina
Wuhotowanje a sadźba: Serbska čišćernja Budyšin t. z.w. r.
Wobalka: RCW
Ćišć: Serbska čišćernja Budyšin t. z.w. r.

Spěchowane wot Sakskeho statneho ministerstwa za socialne a wot Założby za serbski lud, kotař dóstawa lětnje přiražki Zwjazka, Swobodneho stata Sakska a Kraja Braniborska.

Wobsah

Zawod	7
Ćežišćo 1 preteritum	10
Ćežišćo 2 refleksiwnej pronomenaj	37
Ćežišćo 3 aspekt	62
Ćežišćo 4 kongruenca	82
Ćežišćo 5 kwantifikator	90
Ćežišćo 6 pronomen	98
Ćežišćo 7 artikl	114
Ćežišćo 8 žiwosć a muskowosobowosć	118
Ćežišćo 9 kazus a prepozicije	128
Ćežišćo 10 wuprajenska struktura	146
Ćežišćo 11 <i>to be or to let</i> -werby	154
Ćežišćo 12 kalkowanje syntaktiskich a leksikaliskich wjazbow	164
Žórła	169
Příloha 1 wopyt serbskich srjedźnych šulow a gymnazija (protokole)	170
Příloha 2 nastawki centralnych olympiadow serbskeje rěče (wotpiski)	176

Zawod

Zaměr analyzy je, zwěšćić rěčne kmanosće šulerjow 6. lětnika. Wuchadžišćo za zwěšćenje rěčnych kmanosćow su žadanja wučbeneho plana nastupajo serbšćinu w 5. a 6. lětniku. Wobkedžbować ma so při tym, kak so tute žadanja we wučbnych srđkach za wučbu serbšćiny „Naša mačeršćina“, „Zwučujemy a pisamy“ a „Čitanka“ zwoprawdžeja. Tute wučbne srđki wšak móža jenož zakladna pomoc za wuwočowanje być. Po naprašowanju w serbskich srđznych šulach w Budyšinje, Radworju, Worklecach a Ralbicach kaž tež na gymnaziju w Budyšinje dyrbjało so specifikować, hdže so wučba w kotrym rozměrje přewjedže. Mělo so tohorunja wujasnić, w kotrych předmjetach nimo serbšćiny so serbska rěč jako wuwočwanska rěč wuživa.

Předmjet analyzy su nastawki šulerjow 6. lětnika z centralnych olympiadow serbskeje rěče. Tajke nastawki mamy z lět 1992 do 2009. Nastawki njejsu w Rěčnym centrumje WITAJ za wšitke lětniki zachowane, pobrachujetej lětnikaj 2001 a 2005. Organizatoriske podłożki olympiadow su wot lěta 2000 w RCW składowane, lětniki do 2000 pak su w archiwje Serbskeho šulskeho towarzstwa. Wone měli so tohorunja wobkedžbować, zo by so přehlad wo rezultatach pi-somnych wudžel'kow wudospołnił.

Přewjedzenje analyzy je takle planowane: Za lětniki, hdžež předleža nastawki a dospołne pozadkowe informacije wo wobdželnikach a rezultaće wubědžowanja, ma so šěć nastawkow najlepšich wobdželnikow do kompjutera přepisać a na třoch runinach rěčnego systema - morfologija, syntaksa, leksika - analyzować. Dalše nastawki móža k tomu słužić, dobyty material wudospołnjeć. Mělo so wosebje na to džiwać, w kotrej měrje šulerjo bohatosć serbskeho rěčnego inwentara wobknježa a korektnje nałožuja. Indikatory za posudžowanje wobknježenja rěče su na mjenowanych runinach rěčnego systema sc̄howace:

č.	runina	přeptytowanje
1	morfologija tempus werba	formy preterituma a futura, rozdželne tworjenje po aspekće werba
2	transgresiw	tworjenje a nałožowanje
3	fazowe werby	wone steja z imperfektiwnymi werbami
4	dual	nałožowanje pola werba, substantiwa a adjektiwa

č.	runina	přepytowanje
	morfologija	
5	kazus substantiwa a adjektiwa	genitiw a wokatiw
6	kwantifikatory	kongruenca ze substaniwom
7	prepozicije	wliw wobchadneje serbščiny, ale tež němčiny
	syntaksa	
8	wuprajenska struktura	korektna realizacija sadowych člonow, funkcijske werby
9	krute słowne wjazby	serbske rěčne wobroty, požčonki z němčiny
10	atribuizowanje	kongruenca a roztwar sadowych člonow
11	refleksiwne počahи	wuživanje refleksiwnej pronomenow <i>sebje</i> a <i>swoj</i>
12	muskowosobowosc	formy a kongruenca
13	konektory	roztwar zwiskow mjez sadami
	leksika	
14	inwentar werbow	bohatosć rěčneho wuraza
15	<i>to be or to let</i> -werby	kontekstej wotpowědowace trjebanje, na př. <i>wostać - wostajić</i>
16	charakter verbalneho jednanja	rozdžel mjez verbalnymi porikami typa <i>sypnyc -sypać / skočić -skakać / sedzeć -sydać / bić - chodźić</i>
17	artikl	wliw němčiny
18	posesiwy	tworjenje a wuživanje
19	partikle a modalne słowa	šerokosć nałożowanja
20	swójske mjenja	wuwđomjenje rozdžela mjez mjenami a pomjenowanjemi, kiž so tež w prawopisu wotbłyšcjuje

Přepytuje so tež, w kotrej měrje wobknježa šulerjo słowotwórbu, prawopis, interpunkciju a dželenje słowow.

Wusłedk analyzy měl tajki być, zo hodži so na přeswědčace wašnje wotmołwić na rjad prašenjow.

- Kak je so staw wobknježenja serbščiny w běhu zašlych dwaceći lět změnił?
- Móžemy ćežišća wuwučowanja serbščiny tak modifikować, zo hodži so deficitam wobknježenja serbščiny wotpomhać?

- W kotrej měrje dadža so wučne srđki wudospońić a polěpšić?
- Dyrbimy kriterije za postajenje predikata centralneje olympiady serbskeje rěče złahodnić?

Wobhladamy-li sej přeptytowanje, tak dyrbimy zwěśćić, zo je so staw wobknježenja serbšciny w běhu zašlych dwacei lět pohubjenišił. Na přeni pohlad na padnje wobkedžbowarjej, zo šulerjo prawopis, interpunkciju a dželenje słowow lědma po płačiwych prawidłach nałožuja. Rozjimamy-li nastawki bliže, tak zwěścimy, zo su tež morfologija, syntaksa a leksika nakažene. Ćežišća wuwočowanja serbšciny móžemy bjeze wšeho tak modifikować, zo hodži so deficitam wobknježenja serbšciny wotpomhać. Prěnja kročel by so sčiniła, bychu-li so ćežišća předležaceje studije na přiměrjene wašnje we wučbje wobjednawali re-spektiwnje scyła hakle do wučbneho wobstatka přiwzali.

č.	ćežišćo	wučbny plan	wučbne srđki	namjet*
1	preteritum	6. lětnik „znać“	5., 6. a 7. lětnik	6. a 7. lětnik
2	refleksiwnej pronomenaj	5. lětnik „znać“	5. a 6. lětnik	5. a 6. lětnik
3	aspekt	7. lětnik „znać“	6. a 7. lětnik	5. a 6. lětnik
4	kongruenca	5. lětnik „znać“ 6. lětnik „wobknježić“	5. a 7. lětnik	5. a 6. lětnik
5	kwantifikator	njewobkedžbuje	njewobsahuja	7. a 8. lětnik
6	pronomen	8. lětnik	6. a 7. lětnik	6. a 7. lětnik
7	artikl	njewobkedžbuje	njewobsahuja	6. lětnik
8	žiwość a muskowosobowosć	5. lětnik „znać“	6. lětnik	6. a 7. lětnik
9	kazus a prepozicije	njewobkedžbuje	5., 6. a 7. lětnik	5. a 6. lětnik
10	wuprajenska struktura	njewobkedžbuje	5. lětnik	5. a 6. lětnik
11	<i>to be or to let</i> -werby	njewobkedžbuje	6. lětnik	6. lětnik
12	kalkowanje syntaktiskich a leksikaliskich wjazbow	njewobkedžbuje	njewobsahuja	7. a 8. lětnik

* W přením lětniku ze zaměrom „znać“, w druhim „wobknježić“.

Wučne srđki dadža so wudospońić a polěpšić, kriterije za postajenje predikata centralneje olympiady serbskeje rěče njetrjebamy złahodnić. Trěbne wšak na kóždy pad je, zo zwoprawdzimy žadanje Jana Nuka z lěta 2004: „Wir benötigen in Ergänzung des schulartübergreifenden Konzeptes der zweisprachigen Bildung nicht nur spezifische Lehrpläne für den muttersprachlichen Sorbischunterricht, sondern auch Ressourcen für eine entsprechende wissens-

chaftlich-methodische Begleitung, die das Erlernen der sorbischen Sprache auf hohem Niveau aktiv unterstützt.“ (NUK 2004:17)

Wliw wobchadneje rěče a němčiny na spisownu serbščinu lěto a bóle přiběra. Njewobaramy-li tutomu fenomenej, změjemy chiba tež w přichodže serbsce rěčacych a pisacych šulerjow, ale jich serbščina budže jenož hišće němčina ze serbskej leksiku. Mjezsobne dorozumjenje mjez generacijemi njeje na te wašnje hižo zaručene. Hłowny nadawk rěče pak je – a to měli sej přeco zaso wuwědom-jeć -, dorozumjenje mjez rěčacymi narodneho cyłka zmóżnić.

Ćežišćo 1 preteritum

Bjezwuwzańje wšitcy šulerjo wužiwaja w swojich nastawkach preteritum. Někak štwórčina preteritalnych formow njeje w nastawkach korektnje tworjena. Tohodla mělo so we wučbje serbščiny tworjenju formow preterituma wosebita kedźbosć wěnować.

1.1 Wučbny plan wo preteritumje

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu je wuwcowanje preterituma eksplizitnje předwidżane. W 5. lětniku je jako cil sposřed-kowanja podate: „Kennen“, t. r. znać, ale nic „Beherrschen“, t. r. wobknježić.

Klassenstufe 5
Lernbereich 6: Sprachbaustein – Wort
Kennen von Wortarten
Verb
Futur I [<i>sic!</i>], Präsens, Perfekt, Plusquamperfekt, Präteritum
Konjugation

1.2 Předstajenje preterituma we wučnicach

We wučnicy „Naša maćerščina 5“ je we wotrzku „Werby“, podwotrzku „Časowe formy werba“ wuživanju a tworjenju preterituma staw wěnowany (strony 52–54). W přenim zwučowanju dyrbi šuler formy preterituma w podatym tekscie spóznać. W scéhowacej tabulce podadža so preteritalne formy njeprefigowanych werbow *pić*, *njesć*, *wuknyć* a prefegowanych werbow *wupić*, *donjesć*, *nawuknyć*. Kóncowki singulara, duala a plurala su tołste čišcane. Pobrachuje nawod, kak maja so formy dalšich serbskich werbow tworić. To ma prawdžepodobnje wučer sposřdkować. W druhim zwučowanju ma šuler jako infinitiv předpodate werby do sadow zasadžić. Jedna so wo scéhowace werby: *docpēć*, *zemrēć*, *wojować*, *dolyć*, **jědż* [ma być jěć], *zhotowić*, *žehlić so*, *rozentajec so*, *namakać*. Wočakowane formy su we wósom padach 3. wosoba singulara, w jednym padže 3. wosoba plurala. Třeće zwučowanje je podobne druhemu. W krótkim wujimku z literatury (Jan Wornar, Čapla a Hapla, Budyšin 1969) ma šuler přez dwaceći preteritalnych formow tworić. Jedna so bjezwuzačnje wo formy 3. wosoby singulara resp. plurala. Nimo njeregularnje konjugowanych werbow *być* a *męć* hodža so wšitke dalše werby regularnym klasam *e-*, *a-*, *i*-konjugacije přirjadować.

Preteritum

Werbalne formy preterituma wužiwamy, hdź wo zańdzeności powědamy, na příklad w bajkach, powědančkach abo rozprawach. **Preteritum** zwurazna zańdzeność.

Zwisk z přtomnosću hižo njezačuwamy.

Běše něhdy stara wjera. Wona **bydleše** we hłubokim lěsu.

Jakub Bart-Ćišinski so 1856 w Kukowje **narodzi**.

1 a) Čítaj wujimki z bajki!

b) Mjenuj werbalne formy w preteritumje!

Wjelkowy zbožowny dźeń

Wjelk so na swojim borle přečahowaše a rozčahowaše a při tym bórčeše a mórcęše ... A wón stany a pušci so překi přez lěs a naběža dweju paduchow, kotrajž njesěstaj w měše tučne polče ... Hdź pak wjelka zwohladaštaj, čisnyštaj měch wot so a čeknyštaj. Wjelk wobčucha to tučne ...

A kobla zběhny zadnju prawu nohu, a hdź chcyše sej wjelk ju bliže wobhladać, dyri jeho z kopytom tak za wuši, zo so zwjeze. Hdź

wjelk zaso wutući, mjerzaše so, zo bě kobla jeho takle wobśudžila.

Wobmasowaše sej hlowu a troštowaše so ...

Wón zalěze na třechu wowčernje, pozběhny přednju prawu nohu a machaše z njej jara wažnje. Potom zawała: „Nó, da kedžbuje!“, a poča wuć, a wowcy sobu bječachu, jedna přemo druhej, zo ze wsy ludžo hromadže zběžachu a wšitke psy za nimi přičerichu ...

Deleka počachu psy wo njeho torhać, a ludžo jeho z retlemi a žerdzemi a widłami bijachu a storkachu a kałachu, zo móžeše wón lědy čeknyc ...

Dyrbeše po puću někotre razy pozastać a tež wjesku a mlyn, hdžež nětko na njeho łakachu, daloko wobeń. Skónčne přilěze na městno, hdžež bě paduchow zešerit. Jachleše, a jazyk jemu z klamy wisaše – ale połče běchu preč. Te bě liška zežrała.

(*Serbske ludowe bajki, VWV 1955, str. 41, wujimki*)

Werbalne formy w preteritumje tworja so takle:

singular	ja ty wón/wona	pijach piješe piješe	njesech njeseše njeseše	wuknjech wuknješe wuknješe
dual	mój wój wonaj/wonej	pijachmoj piještaj/-tej piještaj/-tej	njesechmoj njeseštaj/-tej njeseštaj/-tej	wuknjechmoj wuknještaj/-tej wuknještaj/-tej
plural	my wy woni	pijachmy piješće pijachu	njesechmy njesešće njesechu	wuknjechmy wuknješće wuknjechu
singular	ja ty wón/wona	wupich wupi wupi	donjesech donjese donjese	nawukných nawukny nawukny
dual	mój wój wonaj/wonej	wupichmoj wupištaj/-tej wupištaj/-tej	donjesechmoj donjeseštaj/-tej donjeseštaj/-tej	nawuknýchmoj nawuknýštaj/-tej nawuknýštaj/-tej
plural	my wy woni	wupichmy wupišće wupichu	donjesechmy donjesešće donjesechu	nawuknýchmy nawuknýšće nawuknýchmu

2 Wudospoń z werbami w preteritumje!

- 1911 ... (docpěć) Roald Amundsen jako pření čłowjek južny čop.
Wón ... (zemréć) 1928 w kónčinje sewjerneho čopa.
- 1876 ... (wojować) Sioux-Indianoojo přečiwo generalej Custerej a ... (dobyć).

- 1881 ... (jědž) prěnja elektriska tramwajka po dróhach Berlina.
- Thomas Edison ... (zhotowić) prěnju žehlawku.
Wona ... (žehlić so) jeničce poł dnja.
- Sherlock Holmes ... (rozestajeć so) z čežkimi kriminalnymi padami.
- Nopawu Harriet ... (namakać) Charles Darwin na Galapagosach. Džensa je wona 175 lět stara.

3 Zasadź město infinitiwow prawe formy preterituma!

Juliijski džeń w Budyšinje

(Być) něhdy tužny julijski džeń. Wšudźe w měsće (stonać) ludžo pod horcotu, štomy (wjadnyć), psy (jachlić), a samo maćerka Sprjewija so mučna a bjezloštna po swojim kamjentnym łożišču nimo Starje wodarnje (wić). Ludžo wokoło Chrósćic (prajić): „Tam budže zlě!“ A tak tež (być). Wichor (torhać) wo wokeńcy a (honić) proch po Sukelskej. Wšudźe ludžo domoj (chwatać), (brać) šaty ze sušenja, (zawěrać) wokna. Wšitcy (měć) nuzne. Starodawne měšćanske wěže (moršći) čoło, dokelž džeń ze swojeje tysaclétneje zańdženosće (znać), kak so njewedra nad Budyšinom wjerća a wucychnuja.

A potom so do cychnowanja a wuća tych wětřikec hólcow (sypać) dešć. Kaž z kanami (kidać) so z mróčelow. Ludžo (njewidžeć) ani ruku před wočomaj. Wonka (placać) na plester a na třechi. Po hasach (běžeć) rěčki dešćoweje wody k Sprjewi a (vjezć) ze sobu namočany proch. Ale dešć (trać) jenož hodžinku.

(J. Wornar „Čapla a Hapla“, LND 1969, wujimk)

We wučbnicy „Naša maćerščina 5“ poskićeja so na kóncu wotrzeka „Werby“, podwotrzeka „Časowe formy werba“ šesc zwučowanjom, kotrež maja wědu wo tempusowych formach skrućeć (strony 59–61). Štyri z tuthy zwučowanjom počahuja so na preteritum. Doraz kladže so na spóznaće formow (6), tworjenje formow zwonka sadoweho konteksta (7) a tworjenje formow w tekstowym zwisku (9 a 10). Problematiske je wosebje zwučwanje (9), w kotrymž ma šuler tekst, spisany w perfekće, do preterituma přetworić. To sugeruje, zo stej wobě časowej formje bjeze wšebo mjezsobu wuměnjomnej. Tomu pak tak njeje, dokelž njemože preteritum ženje hač do časa rěčenja sahać. Uniwersalny čas zańdženosće je perfekt, kotryž móže we wšěch pozicijach preteritum naruńać. Preteritum je na rozdíl k tomu wobmjezowana tempusowa forma werba, kotařz zwuraznja přeco, zo leži čas rěčenja po času jednanja.

- 6** Napisaj ke kóždemu příkladej, wo kotru časowu formu so jedna a infinitiw!
- wón padny • my smy dobyli • ty biješe • wona rěkaše • wy sće namakali • wonaj běstaj wostałoj • ja zamkam • ty sy płuwała • ty měješe • wy běšće běželi • woni mjenuja • wona bě zhoniła
Příklad: *wón padny – preteritum – padnyć*
- 7** Twor formu prezensa – perfekta – preteritura – pluskwamperfekta! Personalnu formu sej sam/a wuzwol!
- kusać • dźelić • klasć • stać • sedźeć • hrozyć • čitać • wědzeć • zběhać • chwalić • prajić • pisać • tepić • pjec
Příklad: *ja kusam – ja sym kusał – ja kusach – ja běch kusat*
- 9a)** Wupisaj z teksta wšitke werby a zwěsc jich časowu formu!
- b)** Přetwor tekst do preteritura!
- Halo Tanja,
wjedźenje po twjerdźiznje je było wulkotne a zajimawe. Smy do wšitkich stwów nutr' směli a někotre wěcy přimnyć směli.
Přewodnica je nam wjèle powědała. Ja sym sej samo stary klobuk jedneje hrabinki stajić směla. Hólcam je so wězo ryčerski pancer lubi. Samo do tajkeje praweje kuchnje smy pohladali. A stajnje smy po schodze horje a dele stupali. Lift tehdy žadyn měli njejsu. Na kóncu su so wšitke dźěći wutrobnje podžakowali. Jutře napisam cí hišće jednu mejlku. Tam cí napisam, što sym wo ryčerjach zhoniła.
Lube postrowy a dobru nóc! Patricia
- 10a)** Wupisaj z teksta wšitke werby a zwěsc jich časowu formu!
- b)** Přetwor tekst do perfekta!
- Halo Tanja,
wčera běch cí pisała, zo běchmy ze swójbu na hrodže Taufers. To bě jedna z třoch najmocnišich swójbow w Južnym Tirolu w srjedžowěku. Tehdy běchu mužojo tuteje swójby hišće ryčerjo. Přewodnica běše nam powědała, zo běchu ryčerjo derje kubłani. Hižo jako hólcy běchu płuwać a jěchać nawuknyli. Hakle z 21 lětami bě tajki młodženc pruwowanje zložił a bě so stał z ryčerjom. Mać pak bě swojim holcam nawučiła wušiwać, warić a so wo cytu domjacnosć starać. Jenož, jara čiste wonie tehdy njeběchu. Běchu sej myslili, zo woda koži škodži.
To je zajimawe, što?
Lube postrowy Patricia

We wučbnicy „Naša mačerščina 6“ namakamy dwě zwučowani k wospjetowanju tworjenja preterituma (strona 89 sč.). Zwučowani stej podradowanej čežišču „Aspekt werba“. Jedna so wo scěhowace werby: *pić*, *wuknyć*, *rjedžić*, *čitać*, *pisac*. Wšitke werby hodža so regularnym klasam *e*-, *a*-, *i*-konjugacije přiradować.

10a) Wospjetuj tworjenje preterituma!

b) Konjuguj slědowace werby:

lićić – wulićić, wuknyć – nawuknyć, pjec – napjec w preteritumje!

Při tworjenju verbalnych formow preterituma rozeznawamy:

1. Wot **imperfektiwnych** werbow tworimy **imperfekt**.
2. Wot **perfektiwnych** werbow tworimy **aorist**.

**11a) Wupyтай werby a postaj, hač jedna so wo imperfektiwny
abo wo perfektiwny werb!**

- 1) Handrij pije a pije, ale wón karan njewupije.
- 2) Woni doho wuknu, ale baseń tola njenawuknu.
- 3) Handrij swoje koleso rjedži, ale je porjadnje njewurjedži.
- 4) Józefina čita cyły wječor knihu wo stonóžce,
ale wona knihu njedočita.
- 5) Manja pisa nastawk, ale džensa jón njedopisa.

b) Staj sady do preterituma!

**W čim rozeznawa so formy preterituma imperfektiwnych
wot perfektiwnych werbow?**

Nadrobne wujasnjenje prašenja, w čim so formy preterituma imperfektiwnych werbow wot perfektiwnych rozeznawaja, namaka šuler we wotrězku „Tempusowe formy werbow“, podwotrězk „Preteritum“ (strony 98–100). Pozitiwnje ma so hódnočić, zo so eksplicitnje na to pokazuje, zo „[čini] tworjenje formow preterituma hustodosć ćeže[...] wosebje [...] pola imperfektiwnych werbow na -ić“. We wosebitym zwučowanju (29) k tomu je podatych sydom werbow *i*-konjugacije z prawymi a wopačnymi formami w sadowym konteksće. Je to sydom imperfektiwnych werbow – *lubić so*, *wadžić so*, *wolić*, *čerić*, *wjeselić so*, *činić*, *smalić*, štož móže chiba šulerzej wuwědomić, zo twori so preteritum *ip*-werbow *i*-konjugacije typa *warić* ze zdónkom *warja*. Njeje pak ani naspomnjene, zo wužiwamy za tworjenje formow preterituma zdónk + kóncowki, ani, zo so móža zdónki w jednotliwych konjugaciskich klasach wotwisne wot aspekta rozeznawać. Předpodače werbow *zalubić so*, *zwadžić so*, *wolić*, *čerić*, *wjeselić so*, *sčinić*, *smalić* by hižo

wujasjenju tutoho fenomena polékowało. Dospołna jasność by so docpěla, by-li so tajki přehlad k tworjenju korektnych formow preterituma podała, kajkiž so pod dypkom 1.4 w předležacym materialu namjetuje.

Preteritum

Preteritum je jednora (njezestajana) časowa forma, kotaž zwuraznja **předčasnosć**.

Čin je so **před momentom rěčenja** wotmět.

Jednory (njezestajany) preteritum rozeznawa mjez formami imperfekta a aorista.

Imperfekt twori so wot **imperfektiwnych** werbow

a **aorist** wot **perfektiwnych** werbow.

Imperfekt ma w 2. a 3. wosobje singulara wosebitu kóncowku **-še**, aorist pak nic.

Pětr knihu *čitaše*.

Pětr knihu wčera *přečíta*.

25 Wupyтай ze slědowaceho teksta werby, kotrež preteritum zwuraznjeja!

Wuspěšny handl

W hrě „Marja Jančowa“ hraješe tež mały Jank sobu. Wón měješe najnjeluboznišu rólu, dokelž dóstá sej – kaž sej hra to žadaše – wot swojeho nana na kóždym předstajenju plistu.

To jeho jara mjerzaše a wón so awtorej, Jurjej Brězanej, wuskorži. Jemu so hra lubješe, jenož te plistowanje měješe syte. Jank sej kategorisce žadaše, zo by so scena změnila.

„A hdyž bych čí ja nětko za tu plistu na kóždym předstajenju limonadu kupil?“, prašeše so awtor małego Janka. Haj, z tajkim handlom bě Jank spokojom.

(po: J. Wornar, Kopa směcha)

26a) Rozrjaduj slědowace werby do imperfektiwnych a perfektiwnych!

wotpisać, kupić, pić, čitać, nawuknyć, wobjedować, wupić, wozyć,
natwarić, wulićić, sedźeć, bydlić, nosyć, chwalić, chodźić, pytać, pisać

b) Twor wot kóždeho werba 1., 2. a 3. wosobu singulara preterituma!

Džiwaj na rozdžélne kóncowki imperfekta a aorista!

Příklad: *ja pisach, ty pisaše, wón pisaše*
 ja wotpisach, ty wotpisa, wón wotpisa

- 27 W slědowacym teksće jewja so někotre werby w imperfekće a někotre w aorisće. Wupyтай je a postaj, wo kotru formu so jedna a čehodla!**

Baćon a žaby

We wulkim, rohodźatym haće bydlachu žaby a mějachu so jara derje. Wodnjo sedžachu spokojom na šěrokich łopjenach gingawow a so na stóncu wohrěwachu, łapachu muški a wački a radowachu so nad rjanym žabjacym žiwenjom. Z wječorom zhromadny spěw zanošowachu, so zabawjachu – wone mějachu, kaž so praji, na wšitkich hozdžikach huslički. Hroznu zymu ze sněhom a lodom wuspawachu w blóče hatneje hłubiny, skrótka, ničo je njećesnješe, nictó je njepřesčehowaše.

Tuž přileča baćon. Klepotaše ze swojim pyskom a rjekny: „Sym waš kral!“ Žaby pak wórcachu: „Smy přećiwo tomu!“ Ale baćon so rozhorci a hnydom žabu spózrě. Potom znowa wozjewi: „Sym waš kral!“ Haj, nětko žaby poskachu. Štóż sej na baćona hubu drěješe, toho wón złapny. Kóžda žaba dóstā nowu drastu, kóžda so pomolowa z čorno-bělo-čerwjenej barbu ...

(po: M. Nowak-Njechorński, Baćon a žaby)

- 28 Slědowace sady su ze šulerskich nastawkow.
Formy preterituma běchu so w nastawkach wopak tworili.**

- a) **Rozsudź, kotra w spinkomaj stejaca forma preterituma je prawa a kotra je wopačna!**
- b) **Wopodstatni swój rozsud!**
- 1) Moja wutroba ... (klepota / klepotaše)
wótře a ... (wosta / wostawaše) bjezmała stejo.
 - 2) Mój nan mje ... (tróštowa / tróštowaše).
 - 3) Mać so jara zwjeseli, hdyž nas ... (wuhlada / wuhladaše).
 - 4) Naš nan ... (zarjeji / zarjeješe) a ... (běži / běžeše)
skoku do zahrody.
 - 5) Nowy bydlenski wobvod Budyšina z mjenom
„Strowotnja studnja“ ... (nasta / nastaše) 1985.
 - 6) Ale to bórze ... (zańdże / zańdžeše).
 - 7) Wječor ... (zasta / zastaše) so dešćować.
 - 8) Bě hižo pozdže, hdyž naš bus ... (wotjědže / wotjědžeše).
 - 9) Michał swój kofej spěšnje ... (wupi / wupiješe).
 - 10) Skótny lěkar micku ... (přepytowa / přepytowaše),
ale wón ničo ... (njenamaka / njenamakaše).
 - 11) Beno ... (stany /stanyše) a pytaše sej něšto k jědži.
 - 12) Přichodny džeń ... (wzaše / wza) móšničku zaso do šule sobu.

- Tworjenje formow preterituma čini hustodosć ćeže. Wobkedžbu wosebje tworjenje preterituma pola imperfektiwnych werbow na -ić!
swaćić - *ja swaćach* (*wopak: ja swaćich*),
kurić - *woni kurjachu* (*wopak: woni kurichu*)
tlóćić - *woni tlóčachu* (*wopak: woni tlóčichu*).

Pokiw:

Twor 3. wosobu plurala w prezensu a přistaj kóncowku preterituma.
woni swaća - *swaćachu*
woni kurja - *kurjachu*
woni tlóča - *tlóčachu*

29 W slědowacych sadach jewja so w spinkomaj dwě formje preterituma.

a) Rozsudź, kotra z podateju formow je prawa a kotra je wopačna!

b) Wopodstatni swój rozsud!

- 1) W zwěrjencu ... (lubichu / lubjachu) so nam wosebje małe kozy.
- 2) Najprjedy so trochu ... (wadžichmoj / wadžachmoj).
- 3) W decembrje zašleho lěta ... (wolichu / wolachu)
Domowinjenjo skupinske předsydstwa.
- 4) Sorny ... (ćěrichu / cěrjachu) do přichodneho lěsa.
- 5) My so hižo na nju ... (wjeselichmy / wjeselachmy).
- 6) W lěsku hiše mału přestawku ... (činichmy / činjachmy).
- 7) ... (smalichmy / smalachmy) jedyn za druhim horu dele.

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadze wobdzěleja

Tworjenje formow preterituma njeje we wučnicach systematisce předstajene. Šuler móže drje z podatych zwučowanjow wučitać, zo wotwisuje tworjenje prawych formow wot aspekta werba. Jemu pak so njewuwědomi, zo je jasny princip tworjenja formow preterituma w serbščinje – wotwisnje wot aspekta werba wužiwatej so za tworjenje formow preterituma a) rozdželnej zdónkaj w někotrych konjugaciskich klasach, b) rozdželnej kóncowce w 2. a 3. wosobje singulara. Zaleži na wědze wučerja a wušiknosći sposřdkowanja, hač šuler na prašenja za rozdžělom preteritalnych formow imperfektiwnych a perfektiwnych werbow prawu wotmołu namaka.

Hdyž sej lisčinu prawych formow a lisčinu wopačnych formow wobhladam, tak zwěscímy, zo njeje wěstosć při tworjenju formow preterituma data.

We wučnicy „Naša mačeřčina 7“ namakamy we wotrézku „Werby“ pod nadpisom „Tempusowe (časowe) formy werbow“ štyri zwučowanja k wospjetowanju tworjenja preterituma (strony 82–85). Tu so nětko eksplisitnje na to po-

kazuje, zo dyrbimy při tworjenju preterituma na aspekt werba džiwać. Přehlad k tomu wopřija pak jenož wizualizowanje toho, zo rozeznawatej so kóncowce 1. a 2. wosoby singulara imperfektiwnego werba wot teju perfektiwnego werba.

Tempusowe (časowe) formy werbow

6 Kajki bě dowol?

We wulkej přestawce steja šulerjo na šulskim dworje a snědaja. Prěnje nalětnje slónco wuwabi w šulerjach mydle na dowol. „Smy loni do Italskeje jeli a tam wjele zajimaweho dožiwili“, praji Katka. Na to Pětr: „A my pućowachmy po awstriskich Alpach. To bě chětro napinacy, ale tež rjany dowol. Při započatku hory sej myslach: ‚Wjeršk hory ženje njedocpěješ‘. A tola sym so na horu dobył.“ „To je naš susod tež rjekł. Wón bě sej před dwěmaj lětomaj do Alpow dojēl“, doda Jurij. Po chwilce praša so Pětr: „A ty, Jurjo, hdže sy ty w dowolu był?“ Jurij wotmohwi: „Loni njebechmy zhromadnje w dowolu. Ale lětsa pojědzdžemy na Baltiske morjo. Tam budžemy so wězo wjele kupać, ale tež pućować a kolesować.“

- a) Wupytaj wšitke tempusowe (časowe) formy werbow a zwěśc, hdy so čin wotměwa?
- b) Kotre tempusowe formy znaješ?
- c) Zhotuj sej tabelu tempusowych formow a zarjaduj do njeje wšitke verbalne formy z teksta!
- č) Hdže by ty rady swój dowol přežiwiť/a?
Informuj so wo tutym dowolowym městrnje, zhotuj z pomocu wobrazow a tekstow kolažu a předstaj ju swojim sobušulerjam!

7 Přetwor sady do předpodateje tempusoweje formy!

- 1) Ptačk sedži na hałuzy wysokeho štoma.
(preteritum)
- 2) Marko truha běrny za běrnjace plincy.
(pluskwampreteritum)
- 3) Wy sće do dowola lećeli.
(futur)
- 4) Wón ćekny před swojimi njepřečelemi.
(prezens)
- 5) Štom bě wjace hač 2 m narostł.
(perfekt)

Při tworzenju futura a preterituma dyrbimy aspekt werba wobkedžbować.

imperfektiwne werby	perfektiwne werby
tworzenie futura	
<ul style="list-style-type: none"> zestajany futur budu, budźeš ... + infinitiw <i>budu pisać, budźemy spěwać</i> 	<ul style="list-style-type: none"> jednory futur prezensowa forma werba <i>napisam, zaspěwam</i>
tworzenie preterituma	
<ul style="list-style-type: none"> imperfekt <i>ja čítach, ty čítasē,</i> <i>wón čítasē, my čítachmy</i> <i>wy čítasē, woni čitachu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> aorist <i>ja přečítach, ty přečíta,</i> <i>wón přečíta, my přečítachmy,</i> <i>wy přečítaše, woni přečitachu</i>

8 Kajki budže přichod za 50 lét?

- a) Čitaj tekst a zasadź zaspinkowane werby do praweje formy futura!

Wšitcy (być) modernje zdrasčeni a (měć) krasne bydlenje z najwšelakorišimi mašinami a nastrojemi. Robotery (dželać) za swójbu. Wone (přewzać) wšitke džela w domjacnosći. Nimo toho (poslužować) swójbnych. W kóždym domje (nadeńć) nastroj, kotryž wupada kaž televizor a słuži jako fono-televizor. ...

- b) Móžeš sej myslić, kak tajki fono-televizor wupada a funguje?

- c) Kak sej předstajiš přichod?

Pisaj són dale!

9 Naš wučer

Jurij Budar-Krakečanski dopomina so w přewšo zabawjacej

knize „Naš nan a kruwa Greta“ na swoje džecatstwo.

Přečitaj sej wujimk z njeje!

Přeměń prezensowe formy werbow do preterituma!

Kaž sym hižo prajit, (chodzić) kantorej Iseltej do šule, kotrehož sej wšitcy jara (częscimy). ... Naš kantor (znaje) tež naprawu, kak ma so lózemu hólcej rić přeměrić, hdyž (njeposka). Tak (sta so), zo jednoho z nas, hłowu mjez nohomaj džeržo, z kijom (přebije). Ale tón jemu při tym tak do nohi (kusnje), zo jeho kantor hnydom (pušći). (mamy) tež na kemšach teptać powětr za pišće. To (je) rjane łaženje po rěblu horje a na teptawje stejo zaso dele, a to cyły čas, kaž naš kantor na piščelach wokoło (tlóci). Jónu (mam) z přečelom, na kwasu jednoho z našich wučerjow, w cyrkwi na hornjej łubi teptać. Dokelž tutoho wučerja rady (nimamy), (zastanjemy) wosrđež piskanja teptać. Nadobo pišćele (mjelča), a po cyrkwi (rozlehnje) so wulka čišina. Naš kantor (spytá) z registrami něšto wurunać, ale při tutym pospyče (puścimy) cyły powětr do piščelow, a z toho (nastanje) oratorij, kajkiž hišće nichtó slyšał njebě. Mój pak (dóstanjemoj) sej hnydom naše zasłużene fawcy.

10 Wobrazowa stawizna

- a) **Wobhladaj sej wobrazy dokładnje!**
Što stawa so na jednotliwych wobrazach?
Powědaj!
- b) **Powědaj stawiznu ze wšelakeho wida w preteritumje!**
 - Słužownik rozprawia swojemu knjezej, po tym zo bě so nawrócić.
 - Słužownik rozprawia swojim přečelam wo dyrdomdejach.
 - Knježna powěda swojim służownicam.
(Wobkedźbuj, zo někotre wotrézki wotběha wotpadnu!)
- c) **Što steješe w lisće?**
Napisaj list, za kotryž dóstę sej słužownik plistu!

1.3 Preteritalne formy w nastawkach

prawie formy

1992–1999

- ¹ Daniela přemyslowaše: „*Budźemy tu zrumować a prajimy policji, zo je tu črjopjenc.“ (1992–11)
- ^{2–3} Najprjedy jědžechu wróćo do wsy a přizjewichu policji, zo je w hajku črjopjenc. (1992–11)
- ^{4–5} Potom přepoda słowo Benej Bělkej. Też wón nas wutrobnje powita. (1992–25)
- ^{6–7} Ale šulerjo tak naležnje prošachu, zo wučer to na kóncu tola dowoli. (1992–30)
- ^{8–9} Jeho sobušulerjo wusłyšachu nadobo wukřík. Woni sebi myslachu, zo je sebi Pětr něsto złamał. (1992–30)
- ^{10–11} Zesydachmy so do ławkow a knjez farar nam wo cyrkwi powědaše. (1992–32)
- ^{12–13} Skónčnje[,] wokoło 00 hodź. w nocy, sej wusnychmy, z tym začućom, zo mějachmy wulkotny dźeń. (1992–32)
- ^{14–15} Beno je so hižo nadžiął, zo so wučerka jeho njeby prašała, ale wona to hnydom pytny a so jeho wopraša: „Na Benko, kelko hribow da sy ty namakał? [...]?“ (1993–3)
- ^{16–17} Wšitcy na Bena hladachu a so jemu wusmjachu. (1993–3)

- ¹⁸⁻¹⁹ Beno zwoła Janu a so jeje wopraša: „Je to něšto z wójskeho časa abo jenož stary nóz?“ (1993-8)
- ²⁰⁻²¹ Wón so jeju mnoho wopraša. Beno a Jana jemu wšitko wupowědaštaj. (1993-8)
- ²² Skónčne po jednej hodžinje Tomaš přičampa. (1993-12)
- ²³ Tomaš so wótře směješe: „To tla sam njewěriš!“ (1993-12)
- ²⁴ „Stare hrabje? To su přenje hrabje na swěče a mój smój je namakałoj!“[.] Beno rozpjereny na wučerku wujědže. (1993-15)
- ²⁵⁻²⁷ Dopomnich so, zo bě mać hišće wčera wječor poliwku wariła. Woćoplich sej ju a woptach. (1993-25)
- ²⁸⁻²⁹ Stajich škličku pod kerki a naša kóčka wupi ze tajkej spěšnoscu mloko, zo by sej člowjek myslić móhł, zo njeje wjacore tydženje ničo k jědži dóstala. (1993-25)
- ³⁰⁻³¹ Ale knjez Šwjeda sej kófor dokladnišo wobhladowaše a nadobo praji: „To njeje docyla mój kófor.“ (1994-16)
- ³² Hižo lečachmy tam horjeka w swětnisću. (1994-10)
- ³³⁻³⁵ Kón zarjehota, wobroći so a jěchaše z nim preč. (1995-8)
- ³⁶⁻³⁷ Wón pospytowaše wšitke mjena, a skónčne kón na mjeno Franc posłuchaše. (1995-8)
- ³⁸⁻³⁹ Zběhnych jón [= pjeršćeń] a tyknych sebi na porst. (1995-14)
- ⁴⁰⁻⁴¹ „Dźemy do lěsa? Haj abo ně?“, so Bobija wopraša. Bobi zašćowka. (1996 - 19)
- ⁴²⁻⁴⁴ Wonaj dźěštaj dale, schowaštaj so zady štoma a widžeštaj woprawdze chěžu. (1997 - 37)
- ⁴⁵ Nan jemu při tym pomhaše. (1998-8)
- ⁴⁶ Tak tež njesłyšeše tutón mały wrjeskot w swinjacym chlěwje. (1998-8)
- ⁴⁷⁻⁵² A - što wuhlada tam při papjerniku?! Prosatko, kotrež žerješe runje brunu bananu. Wulki kamjeń padny Michałej z wutroby. Dyrbješe so najprjedy jónu na ławku sydnyć, měješe mało powětra. Wolóženy wobjima prosatko. (1998-8)
- ⁵³ Hdyž běchu Marka, Tomaš a Michał dosć kiješkow nazběrali, zapalichu woni cyłu hromadu. (1998-16)
- ⁵⁴⁻⁵⁵ Dźěći[,]*kotříž přeco hišće za bulom lětachu, wusłyšachu sirenu. (1998-16)

- ⁵⁶⁻⁵⁸ Dzéd zrozumi a hladaše za prosatkom. Nadobo něchtó zarjeji. (1998-22)
- ⁵⁹ Jeli sym prawje na časnik hladała, wusnych w 23.45 hodž. a na druhí dčeň dyrbju hižo w 6.30 hodž. stanyć. (1999-40)
- ⁶⁰ Rozsudžich so tohodla[,] zo budu *jich budžić. (1999-40)
- ⁶¹ W tutym času sydnych so na konopej. (1999-40)
- ⁶²⁻⁶³ Wšitcy šulerjo rjadownje 6a spřihotowachu wšitko, štož za lěhwowy woherí trjebachu: kołbaski, chlěb, kije za praženie a džěčacy sekt. (1999-38)
- ⁶⁴⁻⁶⁶ Wón kiwny Francej a Franc přińdže hnydom k njemu. Tomaš rjekny Francej: „Hižo 23.05 hodž. Bórze je tak daloko. Ty wšak wěš.“ (1999-38)

2000–2009

- ⁶⁷⁻⁶⁸ Při wječeri mačeri a n[a]nej wšitko powědaše a pjenjezy sprawnje rozdželeše. (2000-30)
- ⁶⁹⁻⁷⁰ Hakle nětko pytnych[,] što so tu stawaše. (2000-47)
- ⁷¹⁻⁷² Mějach wulkí strach, pót mi běžeše a mojej ručce so *počístej. (2000-16)
- ⁷³ Ja padných do wody a hrimanje, kotrež bě wulke žołmy zawiniło[,] biješe mój rjany čołmik na wulkí kamjeń. (2000-16)
- ⁷⁴ Wšitke tute prašenja jeho cyły wječor přewodźachu, doniž sej *njewusnje. (2000-31)
- ⁷⁵⁻⁷⁷ Nichtó njemóžeše Ludmilku čuć, žane hry wona sobu njehraješe a so přeco tak hańbowaše. (2002-21)
- ⁷⁸ Njemyslach na ničo złeho a naraz klinka telefon. (2002-4)
- ⁷⁹ „Ja póndu tež domoj“, sej prajach. (2002-4)
- ⁸⁰⁻⁸² Hdyž doma při chěžnych durjach zaklinkach, *přiběža mi mój mały bratr Jurij, tón čuwy rubjacy pjerach[,] napřeč a wrjesny so na mnje, při tym přeco zaso: „wjele zboža, wjele zboža“ zarjeji. (2002-10)
- ⁸³⁻⁸⁴ Wječor so spěšnje přiblíži a začuwach[.] zo mojej wóćce přeco *češe byvatej. (2002-10)
- ⁸⁵⁻⁸⁷ Wona so na Rómana rozhněwa a swarješe a puzoleše so. (2002-5)
- ⁸⁸ „Ja mam začišć, zo woni nas džensa wjace njenamakaja“, Monika zaso skiwleše. „Pytaja nas hižo tři hodžiny“, *přidaše Pětr. (2003-4)

- 89 „Sće wy tole widzeli?“, wopraša so Monika zadžiwana. (2003-4)
- 90 Naponosledk wón jich do lěhwa *dowjezeše[,] tam pak jim tu stawiznu nichtó njewérješe. (2003-3)
- 91-95 Hdyž sej klobuk dokladnišo wobhladach, zwěsčich, zo njeje to někajki normalny klobuk a tohodla chcyh sej jón na kóždy pad jónu stajić. Po tym, zo jón wurjedžich, stajich sej klobuk na hlowu. (2003-18)
- 96 Po hodžinje dobězach sej k wulkemu hrodej. (2003-18)
- 97-98 Skónanje so podžakowa a praji: „Džakuju so tebi z cyłeje wutroby za tutón rjany klobuk a zo sy tutón taler zaso do porjadka přinjesl.“ (2003-31)
- 99-101 Njetopyr wotleća a Julija chwataše k swojej [přečelce] a jej wšitko wupowěda. (2003-31)
- 102-104 Jónu rano praješe nam naša mać, hač chcemy sej na kupu Krk z čołmom dojēć. Mój mjeński bratr Jan hnydom zajuska.
Tak jědzechmy z rjanej wulkej lódžu ke kupje. (2004-8)
- 105-106 Ja třepotach[,] ale nutrkownje sebi prajach: „Dyrbju tola jónu pohladač[,] što tam je, njemóže tola jenož džera być. To budže dyrdomdej!“ (2004-27)
- 107 To pak bě čežko, dokelž dyrbjachmy kedžbować, zo dele *njepadnjechmy. (2004-11)
- 108-110 Kóžda z holcow mješe najwšelakoriše handijowe čisla wot hólcow.
Měšachmy tute a kóžda *čahnyše jednu a zazwoni tam. (2004-23)
- 111-112 W bungalowje lehnych so sprócna do łoża a sej wusnych. (2004-24)
- 113-114 Moja mać so na mnje posměwkny a mi slubi[,] tutón film raz hladać. (2004-24)
- 115 Rjaneho dnja mjenujcy pobych w lěsku za našim statokom. (2006-7)
- 116-117 Stlöčich dwójce na knefl fotoaparata. Wjelk so wotsali. (2006-7)
- 118-120 W samsnym wokomiku přiběža tež Krake, ale wón njepraješe potom wjac ničo, ale so wótře směješe. (2006-10)
- 121-123 My žadyn prowiant sobu njemějachmy, tuž popadnychmoj z nanom ryby a mać naščipa jahody a zela. (2007-4)
- 124 Florian a ja sydnychmoj so bjez kóždeho komentara do mašiny. (2007-2)
- 125-127 Kóždy džen sedžeše mać při Michałowym łożu, spěwaše pačerje a nadžiješe so kóždy króć znova, zo Michał skónanje wotuci. (2007-18)
- 128-129 Michał ju njewidžeše a nan zawała z cylym hłosom: „*Michał, kedžbu!!!“ (2007-3)

^{130–131} Tola přichodny dźeń *twarichmoj hižo dale. Hdyž chcych ja zaso *jednu desku na *te zběhadło połožić, wobsuny so Michał horjeka na stomje a *padnje někak 7 m dele. (2007–7)

¹³² Naraz pytnychu něšto twjerde. (2008–24)

^{133–134} Moji přečeljo mi wo tym rozprawjachu a mi so hnydom sylzy wukulichu. (2008–1)

wopačne formy

1992–1999

¹³⁵ Hižo prěni dźeń so rjenje *započina. (1992–20)

¹³⁶ Hdyž pak *rejujachmy „Hory módre“[,] přińdzechmy z takta. (1992–20)

¹³⁷ A tuž so zaso *sydnjechmy. (1992–20)

¹³⁸ Někak 16.00 hodž. *započina so diskoteka. (1992–25)

¹³⁹ Nadobo so přez kamjeń *kopolich, wobročich so a nadeńdzech wulkí kamjeń, kotryž běše trochu do zemje zaryty. (1992–32)

¹⁴⁰ Wječor wjele bjesadowachmy a hłuposće *činichmy. (1992–32)

^{141–142} Pawlikec wuj *informowa hišće wučerja a *powěda jemu wo spodźiwnej namakance. (1993–8)

¹⁴³ Ale wonaj běštaj wcipnaj a *započnještaj kónčk železa *wurjebać. (1993–15)

¹⁴⁴ Bych ju [= poliuku] najradšo hnydom z horncom zjědla[,] ale *wobknježich so. (1993–25)

¹⁴⁵ Zrudna a pomału *kročich po samsnym puću wróćo. (1993–25)

¹⁴⁶ Wón chwataše ke kolijam. Ale wón *přińdžeše pře pozdže. (1994–16)

¹⁴⁷ Nětko Měrcin *zrozumješe. (1995–8)

¹⁴⁸ Za chwilu *přińdžeše wón zaso wróćo a smjejo praješe: „Ja so džiwam, zo sy runje ty tótun kristal namakał.“ (1995–18)

¹⁴⁹ Mój nan běžeše (kaž bychu psyki za *njemu běželi) a *dosčahnje naše awto. (1995–13)

¹⁵⁰ Nadobo *wuhladaše rjanu sornu. Tuž jěchaše za njej, ale zapadny z konjom do žumpadła. (1995–1)

¹⁵¹ *Slubješe jej, zo budže po wuchowanju na tutym městnje klóšter natwarić dać. (1995–1)

- 152 Bajkowe postawy so nam *bližichu a prajachu[,] zo ma jich kralowna narodniny. (1996–9)
- 153 Potom so wulka róza *zběnješe. Na njej sedčeše kralowna. (1996–9)
- 154 Přichodny džeń *wotzamknješe wobsedérka knihownje durje. (1996–9)
- 155 Samo Móras ze wšej mocu pomhaše. Wón *nosyše drjewo. (1996–6)
- 156 Wón bě lačny a mučny. Zaklinkach. Wowka *příndzeše won. (1996–37)
- 157 Mopi přez liter wody *wupiješe a ja, na[]haj, skoroj. (1996–37)
- 158 „My smy tak jara zajimawe knihi čitali, zo njepytnychmy ani, zo so čmičkaše. A dokelž nas nichtó *njesłyša, nas předawarka bjez wotpohlada nutř zamkny. Tohodla smy nětko tu we wašim kraju bajkow“[,] praji Měrcín za wšech swoji[ch] přečelow. (1996–5)
- 159 Čas so w hrodze sněholinki spěšnje *minyše, tohodla džechu sej wšitcy hród *wot hólca ze złotej husycu wobhladać. (1996–5)
- 160 „Nó[]haj[,] to je tak ... my smy džensa popołdnju jow čitali a njepytnychmy docyla[,] kak so čmičkaše[,] a předawarka nas njewidžeše a nas nuc *zamknje“,[,] praj[i] Měrcín. (1996–14)
- 161 Nadobo so jedna wulka mócna postawa zjewi a mi do wuša *šukota: „Maria[,] ja sym strażnik dobrych sonow, ale móžeš mje tež Dobrota mjenować. [...]“ (1997–3)
- 162 Dobrota mje do města Capcarap *přewodža. (1997–3)
- 163 Swětnišćowa łódź hižo na městnosći ke přizemjenu *staše. (1997–3)
- 164 Moja wutroba pukotaše a ja so *počich. (1997–4)
- 165 *Wočinach durje[]a widżach we cheži staru, mału[,] ale tež spodžiwnu figuru. (1997–21)
- 166 Ale hdyz běch wokoło 60 lět stary *čahnych ja na *lubisku horu. (1997–21)
- 167 Potom džech dele a wobkedžbowach z daloka sorny[,] kotrež *při korče *žrachu. (1997–40)
- 168 Za *nich běše to jara *spodžiwnje[,] ale *njemyslištaj sej hišće ničo při tym. (1997–37)
- 169 Bórze pak pytny, zo njeje swinko na jich dworje. Wón přemyslowaše. W myslach *předstaješe sej wšitke městna, kotrež běchu w jich wjesce. (1998–8)

- ¹⁷⁰ Spěšnje běžeše do bydlenskeje stwy a *rozkladžeše wowce, hdze wón nětko za prosatkem pytać póndže. (1998–8)
- ¹⁷¹ Tomaš a Michał so *zwjeselešta, zo ma Marka tajke dobre ideje. (1998–16)
- ^{172–173} Naraz *hrabnješe sej Tomaš *jeho tošu a *wučehnje bul. (1998–16)
- ¹⁷⁴ Najprjedy sej ničo při tym njemyslachu, ale hdyz so *woni dopomnichu, zo su *woni woheń cyle jednorje zabyli, so *woni *nastrózachu. (1998–16)
- ¹⁷⁵ Bur přemyslowaše tróšku a *wučinješe sej z Michałom, Tomašom a Marku, zo dyrbja jemu w přichodnych dnjach na polu džělać pomhać. (1998–16)
- ¹⁷⁶ Džěći džělachu a bur so smějkotajo pódla *sydnieše. (1998–16)
- ¹⁷⁷ Woni pražachu sej kołbaski a *zjědzachu je. (1998–12)
- ^{178–179} Wón *zawowaše wohnjowu woboru. Hdž běchu pječ *mjeňshiny nimo[,].wohnjowa wobora *přijědžeše. (1998–12)
- ¹⁸⁰ To *zasłyša spodžiwne zwuki. Što to bě? (1998–22)
- ¹⁸¹ Cyły dompuć *přemyslowa[,] kak by prosatko mjenować mohł. (1998–7)
- ¹⁸² Franc *zapocześe hnydom bječeć a Tomaš zakwiča wótře. (1999–38)
- ¹⁸³ Nětko sej woprawdže starosće *činich. (1999–35)
- ¹⁸⁴ Nětko *swječichmy narodniny. Hrajkachmy *so z kóčku a hrachmy tež sami hry. (1999–11)

2000–2009

- ¹⁸⁵ Wowka to najprjedy njeje chcyła wěrić[,], ale potom běše cyła *zbóžna a *padnješe Michałej wokoło šije. (2000–30)
- ¹⁸⁶ Wokoło 16.00 hodž. *přińdžeše Michał k wowce. (2000–30)
- ¹⁸⁷ Po času pak Andrea *wunamakaše[,] kak so wjesluje. (2000–47)
- ¹⁸⁸ Andrea mje *změrowaše[,] zo tola wětřik z druheho směra duješe. (2000–47)
- ¹⁸⁹ Spytać jej z čolmom napřeço jěć, ja pak žadne zdaće wo wjesłowaniu *nimach a tohodla džěše so mi runje tak kaž Andreji na spočatku. (2000–47)
- ¹⁹⁰ Mějach wulkí strach, pót mi běžeše a mojej ručce so *po[č]ištej. (2000–16)
- ¹⁹¹ *Wustrózach so tak jara, zo skoro z čolmika padnych. (2000–16)

- 192-193 Hdyž běch z wulkej prócu hač na wulki kamjeń wjesłowała[,] so nadobo tak přez hoberski, dołhi a swětły błysk, kiž na njebju *zaklinčeše[,] stróžich, zo mój čołmik ***zwróčeše**. (2000-16)
- 194 Wšitke tute prašenja jeho cyły wječor přewodźachu, doniž sej ***njewusnje**. (2000-31)
- 195 A tak **so** čas ***minješe** a Ludmilka přeco bóle do so nutř žerješe a njemóžeše ze ***jeje** problemami wobchadźeć. (2002-21)
- 196 Wona njesedźeše wjace cyłe popołdnjo před telewizoram, ale ***wuchodźowa** [**so**] abo běžeše spěšne přez łuki, pola a lěsy. (2002-21)
- 197 Ale Hance běše tak **hľubjenje** a wona ***padnješe** na zemju. (2002-21)
- 198 A Matja ***prepodaše** Ludmilce kij bjez problemow a Ludmilka běžeše ze kjom we ruce. (2002-21)
- 199 Hdyž doma při chěžnych durjach zaklinkach, ***přiběža** mi mój mały bratr Jurij, tón čuwy rubjacy pjerach[,] napřečo a wrjesny so na mnje, při tym přeco zaso: „wjele zboža, wjele zboža“ zarjeji. (2002-10)
- 200 Wokoło 22.30 hodź. **so** Róman z chěže won ***kradnješe**. (2002-5)
- 201 Róman bě jara wolóženy a ***powěda** **wšem** swoju stawizničku. (2002-5)
- 202 „Ja mam zaciś, zo woni nas džensa wjace njenamakaja“, Monika zaso skiwleše. „Pytaja nas hižo tři hodžiny“, ***přidaše** Pětr. (2003-4)
- 203 Naposledk wón jich do lěhwa ***dowjezeše**[,] tam pak jim tu stawiznu nichtó njewérješe. (2003-3)
- 204 „Štó ty sy? Pomhaj mi tola!“, wón mje ***napomina**. (2003-18)
- 205 Julija **so** tak ***nastróža**, zo cyle wotře zarjeji. (2003-31)
- 206 Wón mi ***rjeknyše**: „Sym zakuzłany princ, dyrbju 1 000 lět dołho w klobuku wostać, jeli nikomu njeslužu. [...].“ (2003-13)
- 207 A kaž bě duch z klobuka prajił, ***spjelnješe** mi kóžde přeće. (2003-13)
- 208 Potom ***wočinjach** **šeroko** hubu, a što to? (2004-27)
- 209 Jako diamant přimnych, so wokoło mje wulka džera rozpřestrěwaše. Mój powětr **so** ***zhubješe**. (2004-27)
- 210 To pak bě čežko, dokelž dyrbjachmy kedžbować, zo dele ***njepadnjechmy**. (2004-11)

- ^{211–212} Ale tón hólc[,] *kotrež je mi to přiwołał, njeje w tutym wokomiku hladał[,] hdźe stupi[,] a tohodla so *wobsunješe. *Padnješe z *jednym wót-cym „pomoc“ dele, ale nic pře daloko[,] dokelž njebě hišće daloko přišoł. (2004–11)
- ²¹³ Ale nadobo *přimnješe mje něchtó za nohu. (2004–26)
- ²¹⁴ Kóžda z holcow měješe najwšelakoriše handijowe čisła wot hólcow. Měšachmy tute a kóžda *cahnyše jednu a zazwoni tam. (2004–23)
- ²¹⁵ Póndżelu *přilečichmy po dobrym *létom do Grjekskeje. (2004–24)
- ²¹⁶ Tam džechmy po klučik a dundachmy k *našim bungalowej. W nim bě rjenje chłodno a tuž *wotpočichmy so kusk. (2004–24)
- ²¹⁷ Ja pak *swarjech na *jeho: „Papa! Ty sy šamały! Čehodla sy to činił?“ (2004–24)
- ²¹⁸ Wokoło 7.00 hodź. *jěchmy słodnu jědź a potom džechmy do łoża. (2004–24)
- ²¹⁹ *Kročich skedźbliwje dale do kuchnje. Tola naraz zasłyšach spodźiwne mjawčenie. (2006–13)
- ^{220–221} Tuž *stanješe wón pomale a ja położich jemu příkryw na stólc. Na to so *džedo znowa *sydnješe a čitaše nowinu. (2006–9)
- ^{222–223} Tohodla zajędże awto dozady a trjechi džěda. Jeho elektriske awtko so *skóncowaše a wón sam *padnješe z awtka. (2006–9)
- ²²⁴ Na to wzach sej kapu a zhotowach sej zymske škórny a *smalich do lěska za našim statokom. (2006–6)
- ²²⁵ Nětko so *domyslach, sym sej wšako pomazku z prawje wjele šinku zapakowawa. (2006–6)
- ²²⁶ Poprawom je cyle w porjadku, ale moje přečelki a tež mje to mjerzaše, zo Madlena přeco to činješe[,] štož my tohorunja *činichmy. (2006–20)
- ²²⁷ *Wučinjachmoj sej, zo jutře za wjelkom *pytam, wšako bě džensa posledni šulski džeń do zymskich próżdnin. (2006–7)
- ²²⁸ Spěšnje běžach k lipje, po puću so někotre hrazy *kopolich, ale wón njebě wjace widźeć. (2007–11)
- ²²⁹ Po pjeć min. *přijedžeše chorobne awto a mějachu samo nurjaka sobu. (2007–11)
- ²³⁰ Tuž *tlóčich jedyn čerwjeny wulkı knefl. (2007–4)

- 231 Sćepan *sydnješe so tak doľho do slónčka a studowaše twarski plan. (2007-2)
- 232 *Pŕíndzéše čas[,] so zaso na dompuć podać. (2007-18)
- 233 Hdyž běštaj Michał a nan z liftom horjeka dojēloj, *čahnyše so toľsta kurjawa po wjerškach horow. (2007-3)
- 234 „Bórze smój deleka“, praji nan, tak wótře, zo Michał jeho derje *zhrozumješe. (2007-3)
- 235-236 Tola přichodny dźeń *twarichmoj hižo dale. Hdyž chcych ja zaso *jednu desku na *te zběhadło połožić, wobsuny so Michał horjeka na stomej a *padnje někak 7 m dele. (2007-7)
- 237 Běhaše prez stwu kaž klepnjena, doniž so *njezakopnje. (2008-24)
- 238 Naras něsto *wrjesnje. (2008-24)
- 239 Hdyž potom skónčnje [„]haj, ja chcu a to činju[“] wołach[,] so jeje woči *zybolichu. (2008-1)
- 240 Běch sama w nocy 0 hodź. po puću do doma, dokelž moji přečeljo *mje tak a tak *wusmějachu. (2008-1)
- 241 Hdyž do doma stupich[,] widžach rozpadanki, kotrež so na zemi *kopichu. (2008-1)
- 242 Wona *začinjese woči a ja dyrbjach sej sylzy z lica trěć. (2008-1)
- 243 Jednoho dnja hraješe Markus w domje kopańcu. To wón poprawom *njesmše[,] ale Markus kopny do bula, tutón zleća z wotmachom[]runu smuhu do wokna a hižo bě wonie skóncowane. (2008-2)
- 244 A tak *wozmě sej swój chabat a daše so na puć. (2008-2)
- 245 Markus přiběža spěšne z chěže won a *padnješe nanej do rukow. (2008-2)
- 246-247 Wón *wzaše bul z pjatu horje a *kopnje mócnje do noweho bula. (2008-18)
- 248-250 Nan *zezběraše črjopy, *čisneše je do wotpadkow a *sydnješe so na małki konopej, kiž spody wulkeho časnika steješe. (2008-18)
- 251 Tuž so tola *rosudzše[,] syna pytać. (2008-12)
- 252-253 Minka přeco zaso někajke hľuposće *zworaše. Wězo, ja mějach potom zaso te mjerzanja ze wurjedzenjom kuchnje a stwy, hdžež bě so zaso jónu wusydla. *Swarich na Minku, tola ju to njemyleše, činješe dale někajke hľuposće a mjerzaše našich susodow. (2009-1)

- ²⁵⁴ Ja sydnych so na jedne BMX–koleso[,] ale nadobo so swěca *hasnje[,] najprjedy sej myslach myslach [sic!] zo je to wupad pruda. (2009–11)
- ²⁵⁵ Ja wołach a klepach na wokna[,] ale awta běchu pře wótře[,] nictó mje *njesłyša. (2009–11)
- ²⁵⁶ Žalostne kwičenje *přińdžeše přeco bliže. Nětko bě šerjenje hižo w kuchni. (2009–2)
- ²⁵⁷ *Smjach so a *smjach so a njemóžach wjac přestać. (2009–2)

1.4 Móžny přistup k tworjenju korektnych formow preterituma

definicia

Preteritum je tempusowa forma werba, kotař zwuraznja přeco, zo leži čas rěčenja po času jednanja.

trěbna předznajomosć

- znajomosć kategorije aspekt werba
- wěda wo přirjadowanju werbow konjugaciskim klasam
e-, a- a i--konjugacie
- zamóžnosć, rozeznawać mjez zdónkom a kóncowku formy werba

princip tworjenja formow preterituma

Tworjenje formow preterituma wotwisuje wot toho, kotry aspekt werb zwuraznja.

a) Preteritum twori so z pomocu scěhowacych kóncowkow:

imperfektiwny verb				perfektiwny verb			
numerus	wosoba	kóncowka	příklad	numerus	wosoba	kóncowka	příklad
singular	1.	-ch	pisach	singular	1.	-ch	napisach
	2.	-še	pisaše		2.	-∅	napisa
	3.	-še	pisaše		3.	-∅	napisa
dual	1.	-chmoj	pisachmoj	dual	1.	-chmoj	napisachmoj
	2.	-štaj/-štej	pisaštaj		2.	-štaj/-štej	napisaštaj
	3.	-štaj/-štej	pisaštaj		3.	-štaj/-štej	napisaštaj
plural	1.	-chmy	pisachmy	plural	1.	-chmy	napisachmy
	2.	-šče	pisašće		2.	-šče	napisašće
	3.	-chu	pisachu		3.	-chu	napisachu

👉 Při tworjenju formow dyrbimy wosebje na rozdželnu kóncowku 2. a 3. wosoby singulara (typ imperfektiwny *pisa-še* vs. perfektiwny *napisan-*Ø) kedžbować.

b) Zdónk, wot kotrehož so formy preterituma tworja, njeje we wšěch konjugaciskich klasach přeco tón samsny:

imperfektiwny werb			perfektiwny werb				
konjugaciska klasa		zdónk	3. wosoba singulara	konjugaciska klasa		zdónk	3. wosoba singulara
e-1	kupować	kupowa-	kupowaše	e-1	nakupować	nakupowa-	nakupowa
e-2	wuknyc	wuknje-	wuknješe	e-2	nawuknyc	nawukn-	nawukny
e-3	njesć	njes-	njeseše	e-3	donjesć	donjese-	donjese
e-4	bić	bija-	biješe	e-4	pobić	pobi-	pobi
a	lětać měšec	lěta- měša-	lětaše měšeše	a	zlětać změšec	zlěta- změša-	zlěta změša
i-1	warić	warja-	warješe	i-1	zwarić	zwari-	zwari
i-2	slyšec	słysha-	słyšeše	i-2	zasłyšec	zasłysha-	zasłyša

👉 Při tworjenju formow dyrbimy wosebje na werby konjugaciskeje klasy e-2 (typ *wuknyc* vs. *nawuknyc*), e-4 (typ *bić* vs. *pobić*) a i-1 (typ *warić* vs. *zwarić*) kedžbować.

pokiw

W nowowudaću *Prawopisneho słownika hornjoserbskeje rěče* z lěta 2005 namakamy wšitke preteritalne formy tych werbow, hdžež móhli při tworjenju zmylki na stać. Tohodla měl so tutón słownik jako šulskej słownik hižo w srjedźnym schodženku doporučić.

Dodawk

Wo tworjenju imperfekta a aorista w serbščinje

BOŽENA PAWLKEC

(nastawk, wozjewjeny w Serbskej šuli 9/1993)

Aspekt je verbalna kategorija, kotraž je za wšě słowjanske rěče typiska. Hornjoserbščina pak je jedna z mało tuthych rěčow, w kotrejž je syntetiska (njezestajana) forma preterituma, kotruž předstajatej imperfekt a aorist, hišće živa. Hdy so ktry aspekt wužiwa, wo tym so piše w Sš 5/93 (str. 131–132). Na tutym městrnje pak chcemy sej wujasnić, kak so preteritum (imperfekt a aorist) twori.

Jeničkej rozdžélej we wosobowych kóncowkach při tworjenju imperfekta a aorista stej 2. a 3. wosoba singulara. Imperfekt zwuraznja so w 2. a 3. wos. sg. z pomocu kóncowki -še. W aorisće so gramatiska wosoba bjez wosebiteho morfema zwuraznja (rěči so wo t. mj. nulowej kóncowce). W dualu a pluralu njeje mjez imperfektom a aoristom nastupajo wosobowych kóncowkow rozdžélow. Dyrbimy pak wobkedžbowač, zo tworitej so imperfekt a aorist wot rozdžélnych zdónkow werba. Wosebje přez nawjazanje wosobowych kóncowkow na wopačne zdónki nastawaja zmylki při tworjenju imperfekta a aorista.

I. Kak so twori imperfekt

Tworimy jón wot imperfektiwnych werbow po formuli

a) **dołhi prezensowy zdónk werba¹ + preteritalna wosobowa kóncowka**

To płaci za:

ip werby a-konjugacije bjez wuwzaća (*lětać – ja lěta-ch, pomhać – ty pomha-še, dželać – wy džela-šće*)

džel ip werbow e-konjugacije² (*wuknyć – wón wuknje-še, njesć – wonej njese-štaj, žrać – wy žerje-šće*)

b) **preteritalny zdónk werba³ + preteritalna wosobowa kóncowka**

To płaci za:

ip werby i-konjugacije bjez wuwzaća (*warić – ja warja-ch, so wadžić – woni so wadža-chu, nućić – mój nuća-chmoj*)

ip werby e-konjuacije, kotrež so njezarjaduja do h. mj. skupiny (hlej k tomu tež deleka přispomnjenje 2)

Při tworjenju imperfekta mamy wosebje na scěhowace džiwać:

1. W serbšinje płaci zakonitosć, zo so wokal „a“ mjez mjechkimaj konsonantomaj přeco do „e“ změni. Skedžbnjam tu na někotre pady, hdzež knježi w tutym nastupanju njewěstosć při konjugowanju:

a) pola ip werbow a-konjugacije typa „třeleć“ z infinitiwickim zdónkom, kónčacym na „e“, kotrež je nastalo z přenjotneho wokala „a“ w poziciji mjez mjechkimaj konsonantomaj (tu na př. třeleć). Z tuteje zakonitosće wuchadžeja wone „pravidłowne njepravidłownosće“ w konjugaciskej paradigmje:

¹ Dołhi prezensowy zdónk je identiski z formu 3. wos. sg. prez., na př. wón *lěta* = dołhi prez. zdónk *lěta-*

² Do toho słušaja:

1. wjacezłówkowe werby z infinitiwom na -nyć (*wuknyć*)

2. jednozłówkowe njeprefigowane werby z infinitiwom na -sc-, -zć a z dołhim prezensowym zdónkom na -se, -ze (*njesć, wjezć*)

3. werby z infinitiwom na -c a z dołhim prezensowym zdónkom na -če (*pjec*)

4. njeprefigowane, jednozłówkowe werby na sc- z dołhim prezensowym zdónkom na -če, -dže (*mjesć, klasć*)

5. werby *brać, prać, žrać, srać, slać*

³ Preteritalny zdónk je z formu 3. wos. pl. prez. identiski: wóni *parja* = preteritalny zdónk *parja-*

sing.: *ja třělach*, *ty třěleše*, *wón třěleše*

dual: *mój třělachmoj*, *wój třěleštej/-taj*, *wonej/-aj třěleštej/-taj*

plur.: *my třělachmy*, *wy třěleše*, *woni třělachu*

(w dialektach resp. we wobchadnej rěči so změna a-e we wopisanej pozicji hustodosć njewobkedžuje; spisowna rěč pak formy kaž „*wón třělaše*, *wonej třělaštej*“ njedowola.)

Kedžbu: pola ip werbow a-konjugacie typu „džělać“ so změna a-e nje-prewjedže, dokelž džě steji „a“ za twjerdym konsonantom; tuž su formy ty *džěles*, *wy džěleče* wopačne a maja rěkać ty *džělaš*, *wy džělaće*.

b) pola ip werbow e-konjugacie typu „čahnyć“, „mjasć“, w kotrychž korje-nju so jewi wokal „a“ po mjechkim konsonanće a kotryž so na wokal „e“ změni, jeli so wokolina korjenjoweho wokala při konjugowanju werba (resp. hižo při tworjenju dołheho prezensowego zdónka⁴) zmjechči.

Wobhladajmy sej to dokladnišo na příkladźe werba „čahnyć“. Při tworjenju dołheho prezensowego zdónka zmjechči konsonant „j“ předchadzacy konsonant („n“), tak zo dyrbi so w poziciji mjez mjechkim „č“ a zmjechčenym „n“ wokal „a“ do „e“ změnić. Tohodla rěka zdónk „čehnje-“. Z tym je para-digma za imperfekt scéhowacy:

sing.: *čehnje-ch*, -še, -še

dual: *čehnje-chmoj*, -štej/štaj, -štej/štaj

plur.: *čehnje-chmy*, -šče, -chu⁴

2. Ma so hišće wosebje wuzběhnyć, zo so imperfekt wot werbow i-konjugacie (na rozďěl wot druhich werbalnych klasow) **njetwori wot dołheho prezensowego zdónka** (kiž pola warić rěka *wari-*). Stajnje wuchadžamy pola tuteje klasy werbow z **preteritalnego zdónka** (na př. *warja-*)⁵.

II. Kak so twori aorist

Tworimy jón wot perfektiwnych werbow po jednotnej formuli za wšę konjugaciske klasy:

perfektowy zdónk werba⁶ + preteritalna wosobowa kóncowka

(podźělc – ja podźela-ch; wupić – ty wupi-Ø; zwarić – wy zwari-šče)

⁴ Aorist (perfektiwnego) werba „wućabnyć“ pak so porno tomu wot perfektowego zdónka twori, kotryž rěka *wućabny-* (hlej tež wotřek wo tworjenju aorista). W tutym padźe so „n“ njezmjechči, a tuž k alternacji a-e njedochadža. Konjugaciska paradigma je scéhowaca: sg.: ja *wućabny-ch*, ty/wón *wućabny-Ø*; dual: mój *wućabny-chmoj*, wój/wonaj/-ej *wućabny-staj/-štej*; plur.: my *wućabny-chmy*, wy *wućabny-še*, woni *wućabny-chu*.

⁵ Tuž su formy imperfekta kaž ja *wari-ch*, wonej *džěli-štej*, my *sudzi-chmy*, wopačne a maja rěkać ja *warja-ch*, wonej *džěle-štej*, my *sudža-chmy*. Tworimy-li pak wot perfektiwnych werbow i-konjugacie aorist, wuchadžamy z perfektowego zdónka werba. Potom jewi so wokal -i- tež w konjugaciji preteritalneje formy p werba: ja *zwari-ch*, wonej *rozdželi-štej*, my *rozsudži-chmy*. Hlej k tomu dale w tekscē.

⁶ Perfektowy zdónk je džél słowa, kotryž zwostanje, hdyž šmörnjemy wot werba w perfekcie morfem -l(-), sym *džělal* - perf. zdónk = *džěla-*

Z tutoho prawidla so wuzamkuje mała skupina werbow e-konjugacie, kotrychž perfektowy zdónk na konsonant kónči (kaž *donjesć* – *donjes-t*, *napjec* – *napjek-t*, *wumjesć* – *wumjet-t*). Wone tworja aorist po formuli **dołhi prezensowy zdónk werba + preteritalna wosobowa kóncowka** (*ty donjese; mój wumječechnoj; wy napječešće*).

Pokiw:

Zawěscé sej při tworjenju imperfekta a aorista tak spěšnie do pasli njezalězemy, jeli sej wuwědomimy dwě wěcy:

1. hač je verb, wot kotrehož chcemy preteritalnu formu tworić, imperfektiwny abo perfektiwny

2. do kotreje konjugaciskeje klasy so verb zarjaduje

*hdyž je verb **imperfektiwny**, wuchadžamy w přenim rjedže z **dołheho prezensowego zdónka werba** (w někotrych padach z preteritalneho zdónka)

*hdyž je **perfektiwny**, wuchadžamy w přenim rjedže z **perfektoweho zdónka** (w rědkich padach z dołheho prezensowego zdónka)

Na tute wašnje móžemy wobeńć, zo wuchadžamy wot wopačnego zdónka a zo z tym **wopačne** preteritalne formy tworimy. Tajke **zmylki** so často stawaja w e-konjugaciji: ja *čahnych(!)* a ja *njepytnjech(!)* – abo w i-konjugaciji: ja *lećich(!)* a ja so *zwjeselach(!)*.⁷

Chcemy mjenowane štyri werby analyzować a prawe preteritalne formy za nje wutworić:

„Čahnyć“ a „pytnyc“ stej wobej verbaj e-konjugacie, ale:

čahnyć = **imperfektiwny** verb, tohodla: tworimy **dołhi prezensowy zdónk** = *čehnje-*

pytnyc = **perfektiwny** verb, tohodla: tworimy **perfektowy zdónk** = *pytny-*

„Lećeć“ a „zwjeselić“ stej verbaj i-konjugacie, ale:

lećeć = **imperfektiwny** verb, tohodla: tworimy **preteritalny zdónk** (dokelž i-konjug.) = *leća*

zwjeselić = **perfektiwny** verb, tohodla: tworimy **perfektowy zdónk** = *zwjeseli-*

Zwučowani

I. Zasadźce verb w prawej preteritalnej formje:

1. Rady bych sej bydlenčko (wotnajeć), ale w tutym dželu města hižo nichtó ani stwičku (neg. přenajeć).
2. Tójsto měsacow Hwěžka hižo (neg. dejíć); wona ani na to (neg. pomyslić), tež hdyž ju srěńca zas a zaso (podejić).

⁷ W a-konjugaciji tajke strachi njehroža, dokelž so dołhi prezensowy a perfektowy zdónk we wukóncu njerozeznawatej: *pomhać* (ip) - *pomha*; *wupomhać* (p) - *wupomha*-

3. Bóle hač za wšěm druhim (hłodžić) jeći za někotrymi słónčnymi pruhami.
4. Karawana (čahnyć), haj, (so wlec) w sapacej horcoče k połnocy.
5. (Wy) (čuć), što was wočakuje, jako (wy) (začahnyć) do rozbiteho města?
6. Borbora, w znamjenju třelca narodžena, so žaneje noweje „muskeje šansy“ (neg. so nabojeć) – (wona) (so bojeć) hakle potom, hdyz (pytnyć), zo je zalubowana.
7. Hólcaj (sčahnyć) tež Marhatu na murčku, a wot tam (wobkedžbować) zajimawe akcije w susodcynej zahrodźe.

Kluč:

wotnajať(a), njepřenaja, njedeješe, njepomysli, podeji, hłodżachu, čehnješe, so wlečeše, čuješe, začahnyše, njenaboja, boješe so, pytny, sčahnyštaj, wobkedžbowachu

II. Přeložče słowne skupiny do serbščiny!

(W spinkomaj so podawa, kajki aspekt ma verb w serbščinje měć.)

1. sie wechselten sich beim Wachdienst ab (ip),
2. wir weckten sie (p),
3. Jan fühlte sich nicht als Schwede (ip),
4. es erwies sich als reine Wahrheit (p),
5. die zwei Pferde traten ihn (p),
6. sie häuften ihm den Teller voll mit Reis (p),
7. die beiden Mädchen lernten das lange Gedicht auswendig (p),
denn sie lernten immer sehr fleißig (ip),
8. ihr triebet die Herde auf die Weide

Kluč:

1. woni so při strażowanju wotměnjachu,
2. my ju wubudžichmy,
3. Jan so njecuješe jako Šwed,
4. to so wopokaza jako čista wěrnost,
5. konjej jeho kopnyštej,
6. nakopichu jemu taler połny z rajsom,
7. holčce nawuknyštej dołhu baseń z hłowy, dokelž přeco pilnje wuknješe,
8. čérješe stadło na pastwu

Ćežišćo 2 refleksiwnej pronomenaj

Bjezwuwačne wšitcy šulerjo wužiwaja w swojich nastawkach słowa abo słowne skupiny, z kotrymiž chcedža z pomocu pronomenow refleksiwne zwiski zwuraznjeć. W padže, zo počahuje so tajki pronomen na referenta subjekta, dyrbimy w serbščinje wosebitby refleksiwny pronomen *sebje* (jako personalny pronomen) resp. *swój* (jako posesiwny pronomen) zasadžeć. Někak połojca zwuraznjenych refleksiwnych zwiskow njeje w nastawkach korektnje tworjena. Tohodla mělo so we wučbje serbščiny zwuraznenju refleksiwnych zwiskow wosebita kedžbosć wěnować.

2.1 Wučbny plan wo refleksiwnymaj pronomenomaj

We wučbnym planje 2004 (předžčlana wersija 2009) za srjedžnu šulu je wuwočowanje refleksiwneju pronomenow ekspliktnje předwidžane. W 5. lětniku stej pod słownymi družinami personalny kaž tež posesiwny pronomen zapřijatej, při čimž je jako cil sposrědkowanja podate: „Kennen“, t. r. znać, ale nic „Beherrschen“, t. r. wobknježić.

Klassenstufe 5
Lernbereich 6: Sprachbaustein – Wort
Kennen von Wortarten
Pronomen
Personalpronomen
Possessivpronomen
Satzverknüpfung [sic!]

Stary wučbny plan z lěta 1992 wšak je tež hišće w 6. lětniku sposrědkowanje refleksiwneju pronomenow wobkedžbował. To njeje so hižo do noweho wučbneho plana 2004 přewzało.

5. lětnik

wuknjenski wobluk 2: refleksija wo rěči

gramatika

słowne družiny – forma a funkcja w sadže

personalne (też posesiwne) pronomeny

6. lětnik

wuknjenski wobluk 2: refleksija wo rěči

gramatika

słowne družiny – forma a funkcja w sadže

refleksiwne, demonstratiwne a relatiwne pronomeny

2.2 Předstajenje refleksiwnej pronomenow we wučbnicach

We wučbnicy „Naša mačerščina 5“ stej we wotrězku „Pronomeny“ tworjenju a wužiwanju refleksiwnej pronomenow podwotrězkaj wěnowanej (strony 76–79). Refleksiwny personalny pronomen wobjednawa so w podwotrězku „Personalne pronomeny“, refleksiwny posesiwny pronomen pak w podwotrězku „Posesiwne pronomeny“. To je pod didaktiskim zhładowanjom poradžene rijadowanje.

Rozdžel mjez njerefleksiwnym a refleksiwnym pronomenom wuzběhuje so z pomjatnej sadu „Hdyž počahuje so personalny/posesiwny pronomen na subjekt sady, wužiwamy refleksiwny pronomen ...“ Sčejuje předstajenje deklinacie, kotrež wšak je zjednorjene. Pobrachuje na př. pokiw, zo njeznaje refleksiwny personalny pronomen *sebje* formu 1. wosoby singulara kaž tež formy duala a plurala. Zwučowanja su přeco tak natwarjene, zo so na konfrontatiwne wašnje rozdžel mjez refleksiwnym pronomenom a jeho njerefleksiwnym wotpowědnikom znazornjeć spyta. Při tym by wjace wujasnjowacych přispomnjenjow trěbne bylo, na př. zo wužiwarej so refleksiwnej pronomenaj *sebje* a *swój* jenož w formje singulara, tež hdyž počahujejetej so na subjekt w dualu a pluralu.

Personalne pronomeny

3 Zasadź město substantiwow wotpowědne personalne pronomeny!

Hdyž počahuje so personalny pronomen na subjekt sady (štó? abo što?) wužiwamy **refleksiwny personalny pronomen** *sebje* (so), *sebi* (sej), *za sebje*, *ze sobu*, *wo sebi*.

Pomham nanej / maćeri / bratromaj / sotromaj / bratram / sotram.
Lubujemy wowku / dźeda / dweju wujow / dwě ćeće / wujow / čety.
Rěčimy z wučerjom / z wučerku / z wučerjomaj / z wučerkami /
z wučerjemi.
Moluju ptačka / ptačkaj / ptački / swinjo / swinjeći / swinje.
Rěču wo wuju / wo ćeće / wo wuju a ćeće / wo wujomaj / wo četomaj /
wo wujach / wo četach.
Ja sym pola bratra / pola sotry / pola dweju bratrow / pola bratra a sotry /
pola bratrow / pola sotrow.

4 a) Čitaj sady!

Wokoło **sebje** mějach jenož přečelow. (nic: wokoło mje)
Sym napřečo **sebi** jara kritiski. (nic: napřečo mi)
Widżach **sebje** w špihelu. (nic: widżach mje)
Njejsym ze **sobu** spokojom. (nic: ze mnu)
Wo **sebi** rady njerěču. (nic: wo mni)

b) Zasadź do sadow scéhowace subjekty!

bratr • sotra • braträj • bratřa • wy
Příklad: *Wokoło sebje měješe bratr ...*

Posesiwne pronomeny

2 Přirunuj wuprajenie w scéhowacych sadach!

Jan rěči ze swojim bratrom. Ja rěču z jeho bratrom. (z Janowym)
Jan rěči ze swojej sotru. Ja rěču z jeho sotru. (z Janowej)
Jan rěči ze swojimaj staršimaj. Ja rěču z jeho staršimaj. (z Janowymaj)
Jan rěči ze swojimi bratrami. Ja rěču z jeho bratrami. (z Janowymi)

Hdyž počahuje so posesiwny pronomem na subjekt sady, wužiwamy **posesiwny refleksiwny pronomem** swój (swoja, swoje, swojej, swoji, swoje). Posesiwny refleksiwny pronomem deklinujemy kaž adjektiw z mjechkim zdónkom.

3 a) Mjenuj w scéhowacych sadach posesiwnie pronomeny!

b) Zasadź prawy posesiwny pronomem!

Moja přečelka wopyta mje w zašlych prózdninach.
Jeje / swojej staršej běštaj sobu. Woni běchu ze swojim / jich
awtom přijeli. Moja mać jím hnydom jich / swoju stwičku
spřihotowa. Nazajtra jědzech sobu z jich / ze swojim awtom
do Budyšina. Wšityc třo wobdžiwachu stare město z jeho / ze
swojim hrodom a kamjentnymi murjemi. Dundach potom
ze swojej / z mojej přečelku po měsće. Naju / swoje wačoki
wostajichmy w jich / swojim awče, kotrež na parkowanišću

blisko mojich / swojich přiwuznych steješe. Nawječor
so wróćichmy do našeje / swojeje wjeski. Po třoch dnjach
wróci so moja / swoja přečelka z jeje / ze swojimaj staršimaj
zaso do domizny.

We wučbnicy „Naša mačerščina 6“ so wužiwanje refleksiwnych pronomenow systematisce wospetuje (strony 73–75). Při tym so wuzběhuje: „Hdyž počahuje so personalny resp. posesiwny pronomen na subjekt wuprajenja abo sady, wužiwamy posesiwny pronomen.“ Rozdžél mjez zapřijećomaj wuprajenje a sada njeje wšak wujasnjeny. Pozitiwne je, zo skedžbnja so na woznamowy rozdžél, trjeba-li so jako posesiwny pronomen w 3. wosobje *swój* město *jeho*.

Pronomen

Pronomeny wustupuja zhromadnje ze substantiwami
abo zastupuja substantiw (nomeny).

Wotwisne wot toho, kotru funkciju wone spjelnjeja,
rozeznawamy wšelake družiny pronomenow.

- Wospjetujemy:
Hdyž počahuje so personalny pronomen na subjekt wuprajenja,
wužiwamy **refleksiwny personalny pronomen sebje (so), sebi (sej),
za sebje, ze sobu, wo sebi.**

1 Zasadź wotpowědny refleksiwny personalny pronomen!

- (1) Hakle hodžinu po njezbožu je wón zaso k ... přišot.
- (2) Džensniši džeń bě njewuspešny a tohodla njejsym ze ... spokojom.
- (3) Tute chlóščenki sym jenož za ... kupila.
- (4) Ow, to pak sym ... hižo doľho pŕała!
- (5) Wo ... tak wjele njepowědam.
- (6) Psejkskobanecy, hižo zaso sym ... na jazyk kusny!

- **Posesiwne pronomeny mój, twój, naš, waš, jeho, jeje, naju, waju, jeju, jich**
zwuraznjeja wobsydstwo abo příslušnosć.
Za posesiwnymi pronomenami prašamy so: čeji, čeja, čeje.

2a) Zasadź falowacy posesiwny pronomen!

b) Prašej so za nim!

- (1) Wona rady moluje. ... wobrazy su husto w galerijach wustajene.
- (2) Pětr so wjeseli, dokelž je ... mólbä najlepša.
- (3) Wučer namaj praji, zo so jemu ... wobrazy jara lubja.

- (4) Hana a Pawoł rady portrety molujetaj,
tež ... wobrazy so nam lubja.
 (5) Wonaj staj hakle njedawno wubědžowanje młodych
wumělcov dobyloj. Wučer jimaj praji:
„ ... mólby w šuli wupowěsnjemy.“
- Hdyž počahuje so posesiwny pronomen na subjekt sady, wužiwamy **posesiwny refleksiwny pronomen** *swój, swoja, swoje, swojej, swoje*.
- Přez zaměnjenje formow posesiwneho a posesiwneho-refleksiwneho pronomena nastawaja hustodosć njedorozumjenja.
Přirunaj:	Ja sym <i>swoje</i> domjace	-	Ja sym <i>jeje</i> domjace
	nadawki zhotowiła.		nadawki zhotowiła.
	Michał je <i>swoje</i> sportowe	-	Michał je <i>jeho</i> sportowe wěcy
	wěcy sobu domoj wzał.		sobu domoj wzał.
	Ja zastupuju <i>swoje</i>	-	Ja zastupuju <i>jeho</i>
	měnjenje.		měnjenje.

3a) Zasadź posesiwny abo posesiwny refleksiwny pronomen we wotpowědnej formje!

- (1) Jan ma nowe koleso. Michałej so ... koleso lubi.
Za ... koleso je Jan dołho lutował.
 (2) Ja lubuju ... staršeju. Słucham na ... dobru radu.
 (3) Šuler hlada sej ... pjelnjaki, wołożniki a pisaki.
Wšako je to ... dżelowy grat w šuli.
 (4) Sym hordy na ... staršeho bratra a na ... dobre wukony
w sportowym wubědžowanju.
 (5) Komputer słusa Irenje ... mać je jón loni kupiła.
Irena so husto ze ... komputerom zaběra.
 (6) Moja stwa porjadnje wupada, dokelž prawidłownje
... stwu zrumuju. W Měrčinowej stwi knježi njeporjad,
ale ... stwu njezrumuju!

b) Mjenuj posesiwne refleksiwne pronomeny a subjekt, na kotryž so wone počahuja!

4 W slědowacych žortach jewja so personalne, refleksiwne a posesiwne pronomeny.

a) Wupytaj pronomeny!

b) Praj, wo kotru družinu pronomenow so jedna!

Sudnik praji: „Wobskorženy, wy sće so do bydlenja wašeho susoda zadobył. Wy jako porjadny čłowjek! Waš susod pak je was lepił.
A što sće pokradny?“

„Trompetu.“
„Wy tola docyla hrać njemόžeće.“
„Knježe sudniko, mój susod tež nic.“

„Sy ty hižo raz w awtokinje pobyl?“
„Ně, a nimo toho, mojemu awtu
so filmy njelubja.“

„Praj jónu, smój mój jědojtej?“,
praša so waka swojeje koleginy.
„Čehodla chceš ty to wědžeć?“
„Sym sej runje do jazyka kusnyła.“

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadze wobdzěleja

Wužiwanje refleksiwnych pronomenow je systematisce předstajene. Šuler móže sej z podatych zwučowanjom wuwzać, zo wotwisuje wužiwanje prawych personalnych resp. posesiwnych pronomenow wot toho, hač počahuje so pronomen na subjekt abo nic. Njeje wšak naspomnjene, zo njesmě refleksivny pronomen ženje w poziciji subjekta stać. Tohorunja njejewi so pokiw, zo płaći zasada „počahuje so na subjekt“ jenož za sadu z jednym wuprabenjom.

Hdyž sej lisčinu prawych formow a lisčinu wopačnych formow wobhladam, tak zwěscímy, zo njeje wěstosć při wužiwanju posesiwnych pronomenow data.

We wučbnicy „Naša maćerščina 7“ so refleksivne pronomeny hižo njewobjednawaja.

2.3 Refleksiwne pronomeny w nastawkach

a) personalne pronomeny typa *ja, ty, wón ... vs. sebje*

prawe formy

1992 – 1999

- ¹ A my młodži Serbja dyrbimy spytać, **sebi** ju wobchować[,] ale tež serbske nałožki, zo by móhla ta generacija po nami so na tutym zwjeselić. (1992–25)
- ² Šulerjo móžachu **sebi** spěwy wupytać[] ja dyrbjachu je potom přez *wótřerěčaka připowědžić. (1992–25)
- ³ A namakanku by chcył tež **za sebje** samoho zdžeržeć. (1993–3)
- ⁴ Wučer sej to tak **při sebi** myslęše. (1993–8)

- ⁵ Po dokladnišim wobhladanju[] zawała Beno swojeho přečela Tomaša k sebi. (1993-12)
- ⁶ Na dompuću sej Beno při sebi praji: „Bóh wě, što je to do namakanki. [...].“ (1993-12)
- ⁷ Dokelž ma wostudu[] *běži tam a sem[] ja je do sebje samoho zanurjeny. (1994-4)
- ⁸ Jako zaso k sebi přindzechmy[] ležachmy w kniharni. (1996-9)
- ⁹ Měrcín, Marjana a Křesčan so džiwachu a wočaknchu ranjo a potom[] hdyž předawarka příndzé a durje wozamkny[], so stróži[] zo běchu džéći w rumje, ale *jich podawiznu zdžeržachu za sebje a nichoto to nídy njezhoni. (1996-14)
- ¹⁰ Nětko směm prosatko wěscé zdžeržec[] ja mać abo nan *njebudža móc -ně- prajíć, sej Michał při[]sebi myslí. (1998-7)
- ¹¹ Woni pražachu sebi kołbaski a pijachu džěćacy sekt. (1999-38)

2000 – 2009

- ¹² Ja bych sebi rjane nowe koleso kupił. (2000-20)
- ¹³ Husto so podnurichmy abo napřećo sebi pļuwachmy. (2000-47)
- ¹⁴ Na druhi džeń wupoščichmy sebi sami mału lódź. (2004-8)
- ¹⁵ Wječor, hdyž sebi nójny woblek zdrasčich[] wuhladach na ruce wotčiśc zeleneje ruki. (2004-27)
- ¹⁶ Spěšnje nóžkowach k tutym *trí holcam a woprašach so *jich. *Woni wobhladachu sej mje a šukotachu sebi něsto. (2004-23)
- ¹⁷ Zadžeržachmy sebi nós, zo běše nás hlós mjechki, kaž tón wot maleje myški. (2004-23)
- ¹⁸ Wón bě sebi jenož nohu zwamał. (2007-3)
- ¹⁹ Knjeni Kukulina džakliwje *rjeknješe: „[...] Prošu zdžerž sebi pokład za sebje a hdyž jón wočiniš[] potom myslí na mnje.“ (2008-1)
- ²⁰ Jako do dwora zastupi[] slyši pódla sebje kak jedna škleńca rozleći (zerspringt). (2008-9)
- ²¹ Pišćo sebi zrudny Jank schow před nanom pyta. (2008-12)
- ²² Wučerpany a jara zrudny nan Janka při[]sebi praji: „Nadžijam so, zo doma *mojeho syna nadeńdu!“ (2008-12)

wopačne formy

1992–1999

- ²³ Šewcec wuj je wo *sebje sa[memu] přeslapjeny a běží přemysle[jo] po schodže dele. (1994–20)
- ²⁴ Ja skoku stanu, zdrasću so, *spósłam łożo, hdy [= du] mjelčo do kupjele a wumyju so[]a tykam bananu do so, hačrunjež docyla hlódná njejsym, spakuju sej wačok z prowiantom („wšako ženje njewěš ...“), zwoblékam sej črije a kapu a zaprasnu mjelčo durje za *mnu. (1994–40)

2000–2009

- ²⁵ Wědžach, zo njemóžu doľho powětr džeržeć, tuž *mje pruwowach. (2004–27)
- ²⁶ Mój cil běše docpěty. Před *sobu běše wulka džera. (2004–27)
- ²⁷ „To je tola lóchko“, sej ja při *mni myslach. (2004–23)
- ²⁸ Michał njejedžeše maćerce, ale jědžeše *pola *njeho do jstwy. (2007–18)

b) posesiwne pronomeny typu *mój, twój, jeho ... vs. swój*

prawe formy

1992–1999

- ¹⁻² Mjez tym napisa sej druhí policist do swojego zapisnika číslo, družinu awta a jeho barbu. (1992–11)
- ³ Wězo bydla w mojej wjesce Serbja. Serbsku drastu noša w mojej wjesce wowki. (1992–25)
- ⁴ W šuli wuknu pilnje serbsčinu, tež hdyž je to moja maćerna rěč, přiwuknu to tójšto wjele. (1992–25)
- ⁵ A pódla tuteje swyatnicy su dyrbjeli tež někajke chěžki stać, dokelž tež jich zbytki su widžeć. (1992–30)
- ⁶ A zo by zaso blak namakał, nastaja wón někotre hałzy a kije pódla swojeje namakanki. (1993–3)
- ⁷ Po dokładnišim wobhladanju[]zawała Beno swojego přećela Tomaša k sebi. (1993–12)
- ⁸ Ludźo z Radworja sebi přeco křižerjow k wobjedu přepr[ose]ja. Pola mojeje wowki su tež křižerjo přeco k wobjedu. (1993–10)

- ⁹ Knjez Šwjeda *sydny so na ławku a čaka. Swój wulki a čežki kófor stají při *kolije. (1994-16)
- ¹⁰ Tón muž měješe *knjez Šwjedowy kófor a čekaše do dwórníšcweje *haly. Knjez Šwjeda je jara njemdry, dokelž je to jeho nowy kófor a bjez njeho njemóže tola do dowola jěc. (1994-16)
- ¹¹⁻¹² Křesčan widzi barbu kófra. To je tola mój kófer! Što chce tutón cuzy z mojim čerwjenym kófrom?[,] sej Křesčan při sebi myslí. (1994-4)
- ¹³ Šewcec wuj na to wotmołwi: „Tutón Fantom tu[]je moju pućowsku tobołu kradnył.“ (1994-20)
- ¹⁴ Rane we 7.00 *hodźin klinkaše mój časnik. (1995-18)
- ¹⁵ Bajkowe postawy so nam *bližichu a prajachu[,] zo ma jich kralowna narodniny. (1996-9)
- ¹⁶ Michał je hólc, kiž ze swojim kolesom přewšo rady pućuje. (1996-19)
- ¹⁷ Jako Jank, Janina a Pawoł to słyśachu[,] spěšnje z budki wulězechu a što widźachu [-] Janinine koleso. Njespóznachu a njewědżachu[,] zo je to jeje koleso[,] nawopak myslachu sej[,] zo tam snać mortwe čelo leži. (1996-6)
- ¹⁸ Jedna mała holčka na puću *so z[e] swojej klanku hrajkaše. (1996-37)
- ¹⁹ Mopi nadobo z korbika *skočeše a běhžeše mojemu bratrej napřeo. (1996-37)
- ²⁰ Wokoło naju so wjesołe mjezwōča jewjachu, kotrež so jara wótře smějachu. Wjesołosć bě we jich wočach widzomna. (1997-3)
- ²¹ Kak by prosatko do *Michałowej stwy přišlo, jeli by wón w druhim poschodze swoju stwu měhl? (1998-8)
- ²² Cyle rozhorjeny pytaše a hłowaše na dworje za prosatkem. Bórze pak pytny, zo njeje swinko na jich dworje. (1998-8) → typ *jich*
- ²³ Nadobo něchtó praji: „Kedźbu, Michał Čornak dyrbi k swojemu džédej *přińdz.[“] (1998-22)
- ²⁴ [...] wón mi wotmołwi, zo je chcył to runje scinić, dokelž je sebi za wurumowanje stareho klawěra a za swjećenje mojich narodninow džensa cyły džeń swobodnje wzal. (1999-40)
- ²⁵ Hdyž běchmy w nazymje jónu pućować, sunych so do błota a Mikloš běžeše k *mojim *staršim a praješe jimaj w swojej rěci[,] što je so stało. (1999-40)

- 26 Tež hdyž to hewak poprawom jenož psyki činja, mój kocor Mikloš je něšto cyle wosebite a to *budže wón za přeco wostać. (1999–40)
- 27 Z jeho wosebitosćemí smy my hromadze hišće wjèle rjanych wěcow dožiwili, a ja změju jeho za přeco rady a wón mje cyle wěsće tež. (1999–40)
- 28 „To je hród. Jurjo[,] hladaj raz!“ Z wjeselom pušći hnydom swój dalokowid. (1999–47)
- 29 A na kamjenach běchu mjena džěci a jich staroba zarězbowane. (1999–47)
- 30 Sedžach na terasy na ławce a čakach na přečelki[,] kiž běch sej na swoje narodniny přeprosyła. (1999–11)

2000–2009

- 31 Cyle mjelčo wotmołwi Michał: „Ja sej myslu[,] ja mam waš loto-lisćik.“ (2000–30)
- 32 Ale běše hižo pozdže a Michał dyrbješe domoj. Hdyž běše w jich małej wjesce[,] jeho mać luboznje domoj witaše. (2000–30) → typ *jich*
- 33 Ja a Andrea *njepytnychmy[,] zo je wětřik swój směr změnił a zo so pomału čołm[,] na *kotrež sedžach[,] k přibrjóhu bližeše. (2000–47)
- 34 W mojej bliskości je rjana, stara a wulka skała. (2000–16)
- 35 Zwoblekach sej spěšne *moje drasty a donjesech čołmik k swojemu kolesu. (2000–16)
- 36 „Je twój lotowy-lisćik docyla hišće płaciły?“ (2000–22)
- 37 Bě rjany, słónčny dźeń. Franzl z 6. lětnika céhnje ze swojej tobołku domoj. (2000–24)
- 38 Bě hižo 17.00 hodź., ale to Francla njemyli, wón wé[,] zo jeho wowka *jim w kóždej situacij[i] pomha, wšojedne kotry problem wón ma. (2000–24)
- 39 *Tutón mysl pak mi mój nan wurěća[,] dokelž ménješe[,] zo dyrbju najprjedy elektrisku gitaru porjadnje wobknježić. (2002–10)
- 40 Róman bě hólč w swojej rjadowni, kiž njeměješe žaneho přečela. (2002–5)
- 41 Róman bě jara wolóženy a *powěda wšem swoju stawizničku. (2002–5)
- 42 Hižo bě w 21.00 hodžinach a Jan, Pětr a Monika sedžachu přeco hišće w swojej chowance. (2003–4)

- ⁴³ Jan wučany ze swojeje kapsy zapalkowu tyzku, hromadží něšto drjewa a sptyaše je zapalić. (2003-3)
- ⁴⁴ Jedneho dnja we zymje džech na īubju, dokelž njewědžach, što započeć we swojej stwi. (2003-18)
- ⁴⁵ „A kak sy k nam přišoł?“ „Přez kuzłarski klobuk.“ „Je to tón, kiž je mój ryčer w lësu namakał, tajki ze žoltymi hwězdami.“ (2003-18)
- ⁴⁶ Kral mi hišće powědaše, zo su jeho bandiča wurubili a jeho syna wotwjedli. (2003-18)
- ⁴⁷ Tam wón mi, kralej a wšém druhim powědaše, zo chcychu bandiča jednu *milion złočanych tolerjow za jeho swobodu měć. (2003-18)
- ⁴⁸ Najskeŕje pytaše wón swoju wječer a měješe planowane[] jich zežrać. (2003-5)
- ⁴⁹⁻⁵⁰ Jónu chcyše Julija swojej přečelce j[ě]ć, jako jeje mać praji: „Julija, dži tola prošu na īubju a *přiwjez mi jedyn rjany wulkki taler.“ (2003-31)
- ⁵¹ Słyšach hłosy: „Prošu wotuć!“ To běše cyle wěscé hłos mojeje maćerje. (2004-27)
- ⁵² Nětko započa wosoba rěčeć. Najprjedy myslach sebi, zo je to mój wuj Měrcín, kotryž je sej z[]nami sobu do dowola dojěł. Ale jeho hłos to nje-běše. (2004-26)
- ⁵³ Jako smy z mojej swójbu do noweho doma přečahnyli, dyrbjach ja na nowu šulu chodžić. (2004-23)
- ⁵⁴ Tola runje w tutym wokomiku příndže mój hižo kusk napity nan a chcyše swój předeščnik do kamora powožić, tak storči mje nabok. (2004-23)
- ⁵⁵ Moja swójba a ja jědzechmy hnydom z busom do našeho hotela. (2004-24)
- ⁵⁶ Jenož moja mać je tutón film hižo widžala, tohodla běch wosebje wćipna. (2004-24)
- ⁵⁷ Tola naraz zasłyšach spodžiwne mijawčenje. Běše to snano wjera ze swojej čornej kóčku? (2006-13)
- ⁵⁸ Mój džéd, nan mojeho nana, bu wčera čežko zranjeny. (2006-9)
- ⁵⁹ Bórze na to sydny so naju džéd před namaj napřečo *stejacej bróžen, na stólc. (2006-9)

- 60 „[...] W chorowni je *mnie hišće spóznał a so słabje wopraśał[,] ,Regina[,] sy ty to? Što ty tu w *twojej chorobnej drasće činiš?“ [P]otom je so posmělajo swojej wočce začinil.“ (2006-9)
- 61 Po druhej hodžinje zhonich, zo je Madlena doma tablety požrěla, kiž běchu za jejé starobu přesylne. (2006-20)
- 62 Jedneho rjane[ho] dnja, hdyž rano wotučich, steještaj Florian a Sćepan před mojim woknom z wulkej starej knihu. (2007-2)
- 63 Michałej a jeho sotře Marče so docyla domoj jěc nochcyše. (2007-18)
- 64 Anja a jeje wulka sotra Milena traseštej z hlowu. Anju to tola ničo njestara, tutón dom bě tak a tak hižo skoro cyle rozpadany. (2008-24)
- 65 „Ja du do šule!“, praji Anja, wza sej swoju šulske tobołu a poda so na puć. (2008-24)
- 66 Hdyž potom skónčnje [,]haj, ja chcu a to činju[“] wołach[,] so jeje woči *zybolichu. (2008-1)
- 67 A tak *wozmě sej swój chabat a daše so na puć. (2008-2)
- 68 Pomału ma přeco wjetší strach, zo so je jeho hólcej něsto stawo. (2008-9)
- 69-70 Nan wza jeho hnydom kruće do swojich rukow a wjeseleše so[,] zo bě swojego hólca zaso namakał. (2008-9)
- 71 W małej chěžce na kromje lësa *bydlachu jónu hólca a jeho stary nan. (2008-18)
- 72 Hnydom so wón w swojim koparskim talenće w bydlenskej stwě pospyta. (2008-18)
- 73 Hladaše zady chěžow a štomow, pytaše jeho w zahrodze – ale žadyn Handrij. Potom dopomni so na jeho tajny schow. (2008-18)
- 74 Čas bě so minył a nan so doma wo swojego syna starosćeše a sebi poroki činješe: „Njesym žadyn dobrý nan. Čehodla ja *mojego syna dla jedneho woknja biju?“ (2008-12)
- 75 Nan so nastróži a bórbotaše něsto do swojeje brody. (2009-1)
- 76 Tak dóndže sej Měrcín spěšnje po nju a hižo jědžechu z wětříkom směr Róžant[,] tam horu dele tak[,] zo Fabian swoju čapku zubi[,] a potom přez Šunow do Konjec. (2009-14)
- 77 Moja kóčka hľupje na mnje hladaše. Najskejte njeje swój nócny kwartěr namakała. (2009-2)

- ⁷⁸ Chcych do kupnicy hić, zo bych swojej wowce k narodninam dar kupił. (2009–27)
- ⁷⁹ Jurij je hólc[,] kiž rady wšitko přepyтуje[,] wón njejedže nihdy preč bjez swojeje ryby[,] a Marka rady číta a tež w domjacnosći pomha. (2009–5)
- ⁸⁰ Hdyž běchu na wuhladnu wěžu horje zalězli[,] chcyše nan na kóždy pad cyrkwinski wěžu jich wjeski widžeć. (2009–5) → typ *jich*

wopačne formy

1992 – 1999

- ⁸¹ Ja z *mojej přečelku tež sobu rejowach, štož *nam njesměrnje wjele wjesela činješe. (1992–20)
- ⁸² Skónčne wuslyšitaj hłosy *jich sobušulerjow. Kak jimaj bě! (1992–30)
- ⁸³ Na dompuću powědataj Pětr a Michał wo *jich dožiwenjach. (1992–30)
- ⁸⁴ Wšitcy pokazowachu jej *jich hriby a wona jich pochwali, zo su *tajke *pilne byli. (1993–3)
- ⁸⁵ Beno měješe wulkı nósnič *jeho nana sobu. (1993–8)
- ⁸⁶ Potom džetaj přez durje do korjidora muzeja. Tam koncentruje so runje rjedžerka na *jeje džělo. (1993–15)
- ⁸⁷ „To tola njemóže być. A kóždom smy powědali[,] zo su to přenje hrabje na swéče[,] a nětkle tu rjedžerka *jeje značku wuhlada. Ně!“[,] sej Beno při sebi myсли. (1993–15)
- ⁸⁸ Dokelž so nam na tutej zemi absolutnje njelubješe[,] wzachmy *naše wěcy a wotlečachmy. (1994–10)
- ⁸⁹ Wón staji *jeho čerwjeny kófer, kiž ma róžki, zo bychu škitane byli, z kožu počehnjene, na beton za čakanje. (1994–4)
- ⁹⁰ Křesčan při sebi myсли: ‚Na skónčne, nětko dóstanu *mój horcolubowany kófer wróćo.‘ (1994–4)
- ⁹¹ Zhromadnje sydnještaj so Marko a Měrćin na trawu a Měrćin rozprawješe *wot *jeho dožiwenja. (1995–8)
- ⁹² Ja wzach sej kristal a džech hromadže z *mojim nanom domoj. (1995–18)
- ⁹³ Wón nochcyše mi to najprjedy wěrić, ale za chwilu potom praješe: „Prošu daj mi *twój kristal[,] ja jónu na njón pohladam.“ (1995–18)
- ⁹⁴ Nětko sym z *mojim nastawkom wo Pančicach-Kukowje na kóńc přišoł. (1995–7)

- 95 Woni so na *jich kolesa šwikných a so do malého lěsa podachu. (1996-6)
- 96 Ja tež chětře z *mojim skóncowanym kolesom hórkú horje. (1996-37)
- 97 „Ty přeco z *twojej jéďzu, ale hdýž na[]to myslu[,] sym tež hlódna“[,] přida Marjana. (1996-5)
- 98 Měrcín, Marjana a Křesčan so přewšo džiwachu a njemóžachu *jich wočomaj wěrić. (1996-14)
- 99 Džěci běchu mjenujcy w *jich zadžíwanju krok doprědka stupili[,] tak zo běchu dospołnie widžeć. (1996-14)
- 100 Měrcín, Marjana a Křesčan wzachu sej dary[,] džakowachu so a džechu na *jich městno wróco. (1996-14)
- 101 Měrcín, Marjana a Křesčan so džiwachu a wočakných ranjo a potom[,] hdýž předawarka přińdže a durje wozamkny[,] so stróži[,] zo běchu džěci w rumje, ale *jich podawiznu zdžeržachu za sebje a nichko to nidy njezhoni. (1996-14)
- 102 Hdýž we *mojim łožu ležach[,] so nadobo wšitke móžne barby a swětlá woko[ło] mje jewjachu. (1997-3)
- 103 Njewědzach[,] što wón z tym měňeše, ale pótñych w *mojim wóčku zaso jednu mušku. (1997-21)
- 104 Kózde ranje wokoło 4.00 hodž. započinaja ptački *jich rjane spěvčki fifolić. (1998-30)
- 105 Nic jenož w powětře je tu w lěsku wjesołe žiwjenje, tež na zemi su *žiwi *mnozy zwěrjata a tež małe insekty kaž na příklad wački, šlinki, bručki a małe mrowje, kiž sebi wosebje pělnje *jich hnězdo abo tež chěžu natwarja. (1998-30)
- 106 Jako Michał *wóčka wotewri, wuhlada před sobu *jeho małe prosatko! (1998-8)
- 107 Prosatko bě jara zrudne, zo dyrbješe doma w *jeho chlěwje *wostanyć[]a zo njesmědzeše sobu na žurlu. (1998-8)
- 108 Na rjnym dnju w nalěču rozsudží so Michał, zo chce z *jeho přečelemi małki woheń na wulkej luce zade wjeski *činić. (1998-16)
- 109 Chětr běži hišće jónu do *jeho stwy a zapakowa drasty, słódkosće a kapsne pjenjezy do małeje tožki. (1998-7)
- 110 Křižerjo dóstanu konje. Woni je rjedža a rjenje wupyša. Na jutrownej njedželi jěchaja z konjemi *jich čaru. (1999-16)

- ¹¹¹ K *mojim 11. narodninam sym sebi *jedyn nowy klawér a *jedneho kocora přala. (1999–40)
- ¹¹² Doma potom čisnych *moju tobołu do boka a chwatach do stwy. (1999–40)
- ¹¹³ Wón prašeše so *jeho sobušulerjow, hdy chcedža kołbaski při lěhwowym wohěnju prazić. (1999–38)
- ^{114–115} Po wječeri podachu so wšitcy do *jich stwów. Michał, Jurij a Tomaš leža na *jich ložach a njewědža, što dyrbja z wostudu započinać. (1999–47)
- ¹¹⁶ Šokrowana *wo tutej powěści džech zaso do *mojeje stwy, hdžež so najprjedy wupłakach. (1999–35)

2000–2009

- ¹¹⁷ Na[]to praji wowka cyle zrudna: „Pytam *mój loto-lisčík[,] tun sym wčera rano jowle zhubiła.“ (2000–30)
- ¹¹⁸ A wón wučahny z *jeho kapsy lisčík. (2000–30)
- ¹¹⁹ Ja spytach jej to wurěčec[,] zo tola žadne zdaća wo wjeslowanju nima a što by bylo[,] hdyž nas něchto lepi. Tola wona wosta při *jeje rozsudze a ja dyrbjach sobu na čołm. (2000–47)
- ¹²⁰ Zwoblekach sej spěšnje *moje drasty a donjesech čołmik k swojemu kolesu. (2000–16)
- ¹²¹ Cyle wustróżana a zrudna wulězech z wody a wědžach, zo je sej skała jenož *jeje čołmik wróćo wzala. (2000–16)
- ¹²² „Ow haj! To by rjenje było! Potom bych z Katharinu, *mojej přečelku, do Ameriki lečał. To sym jej hižo dawno slubil“[,] sonješe Michał. (2000–31)
- ¹²³ Michał *zawosta hišće *jeho telefonowy číslo a potom podachu so na dompuć. (2000–31)
- ¹²⁴ „Michało, za twoje žorty nětko čas nimam. Dyrbju džělać. Móžeš pak mi wječor *twoju stawiznu powědać.“ (2000–22)
- ¹²⁵ A tak so čas *minješe a Ludmilka přeco bóle do so nutř žerješe a njemóžeše ze *jeje problemami wobchadźeć. (2002–21)
- ¹²⁶ Ludmilka njemóžeše *jeje začuća wopisać, to běše tak *jednorazne. (2002–21)
- ¹²⁷ Wowka Marija sedži na starej ławce w *jeje *zahrodki a so hižo smejkota[,] hdyž Francla wuhlada. (2002–24)

- 128 Na šulu a domjace nadawki nětko njemyslach a sunych *moju tobou do čmoweho róžka. (2002-10)
- 129 Jan a *swoja „Gang“ jeho hnydom přiwzachu. (2002-5) → *swój* w pozicji subjekta
- 130 Tam „Piraća“ hižo na nich čakachu. Pětr, Jan a Monika rozprawjachu wšém wo *jich dožiwenju. (2003-4)
- 131 „Sy ty *twoju kapsnu lampu sobu wzał?“ (2003-3)
- 132 Nadobo zasłyšachu trélenje trélby a ranca so z *jeje *prosamí skók zminy. (2003-3)
- 133 Pytach za někajkej žórlu, hdžež kral w *jeho stólcu sedžeše. (2003-18)
- 134 Wona chcyše pak k swojej přečelce j[ě]ć a wotmołwi: „Čehodla ty sama tam horje njeńdzeš a sej tutón taler njehólweš. Ja chcu k *mojej přečelce. To je jara *nuznje.“ (2003-31)
- 135 Kaž w kóždych prózdninach dojedžech sej tež tute prózdniny k *mojej wowce. (2003-13)
- 136 Hdyž smy pření dźeň tu přijeli, to sym ja z *mojim bratom Krystofom hnydom do morja skočila. (2004-8)
- 137 Ja *wočinjach *mojej woči daloko a zuwach sej nurjenske nawoči. (2004-27)
- 138 Zwoblékachmy sej zaso *naše suche drasty a nóżkowachmy *přez pobrjóh. (2004-26)
- 139 Wědzach, zo budźe mać *jeje mantel do kamora powiśnyć, tak wotewzach jón a *zhotowjach to. (2004-23)
- 140 „Pój, Luiza! Tu je jara rjenje“, wołach k *mojej sotře, ale wona *so radšo w pěsku hrajkaše. (2004-24)
- 141 Wuhotowana z *mojimi šulskimi nožicami a z kružidłom a nastajena na to, zo je rubježnik hišće w domje[], bližach so pomału chěžinym durjam a spytach je mjelčo wočinić. (2006-13)
- 142 Ja zahrajkach sebi za našim domskim ze Sophiu, *mojej młódzej sotru. (2006-9)
- 143 „[...] W chorowni je *mnje hišće spóznał a so słabje wopraśał[:], Regina[], sy ty to? Što ty tu w *twojej chorobnej drasće činiš? [P]otom je so posměļajo swojej wočce začinił.“ (2006-9)
- 144 Dźečh maćeri a powědach jej wo *mojim wotkryću. (2006-7)

- ¹⁴⁵ Před *tří lětami *činich na jednej slónčnej njedželi w meji wulět z *mojimi
*staršimi do techniskeho muzeja w Mnichowje. (2007-4)
- ¹⁴⁶ Scěpan započa powědać: „Tutón knižku sym w knihowni
*mojeho džěda namakał!“ (2007-2)
- ¹⁴⁷ Michał jědžeše cyle zrudny do jstwy, hdžež nan při telewizoru wisaše a pra-
šeše so nana tež [] dla tajkeje chorownje, ale nan praji: „Dži so *twoju mać
prašeć, ja chcu tola spać!“ (2007-18)
- ¹⁴⁸⁻¹⁴⁹ Michał běše z *jeho staršimaj, z *jeho bratrom Pawołom a ze sotru Kristin
w zymskim dowolu w horach. (2007-3)
- ¹⁵⁰ Běše hižo rano, hdyž Anja *jeje mać „Stawać!“ hłować slyši. (2007-24)
- ¹⁵¹ Cyle swědomje *mojim přečelam a přečelkam prajach: „Pójće, dyrbimy
potajnstwo doma wusłědžić.“ (2008-1)
- ¹⁵² Hdże won a započina za *jeho synom wołać. (2008-9)
- ¹⁵³ Kusk pozdžišo praji Janej: „Ty směš hižo jutře na *twój pření trening.“
„Juhu“, zawała přewšo zbožowny hólc. (2008-9)
- ¹⁵⁴ Bul jeho na hłowie trěchi a *swój bruny kwobuk jemu z hłowy *padnješe.
(2008-18) → *swój* w poziciji subjekta
- ¹⁵⁵ Čas bě so minył a nan so doma wo swojeho syna starosćeše
a sebi poroki činješe: „Niesym žadyn dobry nan. Čehodla ja *mojeho syna
dla jedneho woknja biju?“ (2008-12)
- ¹⁵⁶ Wokna su so spěšnje reparować dali a nan wobchadžeše wot tuteho
wokomika sem z *jeho synom *lubozny. (2008-12)
- ¹⁵⁷ Kóžde ranje, hdyž stawam, doběh[n]ju najprjedy Mince,
kotraž w *jeje korbiku na mjechkim pokrywje leži. (2009-1)
- ¹⁵⁸ Běše pjatk a ja džěch z *mojimaj staršimaj do wulkeje kupnicy hrájkow.
(2009-11)
- ¹⁵⁹ Donjesech Mumpl do *jeje nócneho kwartéra a džěch potom sama do łoża.
(2009-2)
- ¹⁶⁰⁻¹⁶¹ Bydlu z *mojeju *staršeju a z *mojej wowku w Drježdžanach. (2009-27)
- ¹⁶² „Derje, tak spakujće *waše wěcy hromadźe!“ [] praji mać. (2009-5)
- ¹⁶³ Mjeztym pakowachu či tamni wěcy hromadźe, Jurij swoju rybu,
Marka *jeje najlubšu knihu a mać jěść a piće. (2009-5)

Dodawk

„Swój“ abo „jeho“ – čeje drje to je?

BOŽENA PAWLIKEC

(nastawk, wozjewjeny w Serbskej šuli 1/2/1993)

Hdyž so po wsy powěda „*Jan lubuje jeho žonu*“, drje tole Janowej mandželskej lubo njebudže. Spokojom pak budže wona zawěscé, hdyž so praji: *Jan lubuje swoju żonu*. Hižo na tutym příkladže widźimy, zo ma prawe wužiwanje posesiwnych pronomenow dosć wulkwi wuznam. Spytajmy tuž problem, hdy ma so refleksiwny posesiwny pronomen *swój, swoja, swoje, swoji* atd. a hdy njerefleksiwny posesiwny pronomen *mój, twój, naš, waš* atd. nałożować, za někotre situacije trochu wuswětlić. (W scéhowacym so słowa „posesiwny“ wjetšeje přehladnosće dla wzdam.)

Wuchadźamy ze zasady:

Refleksiwny pronomen *swój* so wužiwa potom, je-li jeho referent¹ identiski z referentom subjekta abo direktneho objekta w sadze.

To je prěni džél prawidła. Chcemy sej to na jednorym příkladže wujasnić: *Jan lubuje swoju żonu*. Referent pronomena *swój* je z referentom *Jan* identiski: *swój = Jan*. W sadach z jenož jednym wuprajenjom² hodži so poměrnje snadnje zwěšćić, na kotreho referenta so pronomen počahuje, na př.: *Jan lubuje swoju żonu*.

Hustodosć wšak sada njewobsahuje jenož jednore wuprajenje. Wobhladźimy sej to na scéhowacym příkladže: *My smy Pětra před nawrótom do swojej domizny hišće raz wopytali*. Prěnje wuprajenje tuteje sady je: *my smy Pětra wopytali*, druhe wuprajenje rěka: *Pětr so do domizny wróci*.

Zo bychmy wužiwanje pronomena *swój* za sady z wjacorymi wuprajenjemi wujasnić móhli, dyrbimy horjeka mjenowanu zasadu rozšerić:

Jewja-li so w sadze wjacore wuprajenja a z tym wjacore aktanty³, potom so swój počahuje na toho aktanta, kiž je wobdželeny na wšich w sadze wustupowacych jednanjach.

Rozložmy tuž sadu „*Jurij widzi Jana w swoim awće sedźo*“ do jednotliwych wuprajenjow, zo bychmy zwěšcili, na kajkim wuprajenju su aktanty wobdželene:

¹ Zapřijeće referent woznamjenja konkretny wobsah słowa, t.r. konkretny przedmjet abo wosobu, kiž so za słowom kryje.

² Pod zapřijećem **wuprajenje** ma so rozumić werbalne jednanje (predikat) a jemu přirjadowane dalše sadowe člony (subjekt, objekt we wšelakich padach, adwerbialne wobstejenja), na příklad: *ja sedzę na stólu, wón widzi Hanku, wotjedu rano*.

³ Słowo **aktant** je nadwopřijeće za słowo abo słownu skupinu, kiž wustupuje w syntaktiskej funkciji subjekta, objekta (we wšelakich padach) abo adwerbialneho wobstejenja. **Primarny aktant** je pomjenowanje za subjekt abo direktny objekt.

1. wuprajenje: **Jurij** sedži w awće.

2. wuprajenje: **Jurij** widži Jana.

Zwěścimy, zo je referent subjekta (Jurij) wobdzeleny na woběmaj wuprajenjomaj sady, to rěka potom, zo so swój na subjekt počahuje (Jurij = swój).

Samsna sada pak hodži so tež takle zrozumić:

1. wuprajenje: **Jurij** widži **Jana**.

2. wuprajenje: **Jan** sedži w awće.

Při tutej interpretacií je referent objekta (Jan) wobdzeleny na woběmaj wuprajenjomaj; swój so w tutym padže na objekt počahuje (Jan = swój).

W tutej sadže stej primarnej aktantaj sprěnja subjekt *Jurij* a zdruha direktny objekt *Jan*. Wuchadžeo z wobeju dželow mjenowaneje zasady móže pronomen swój potajkim być identiski pak z referentom subjekta (Jurij) abo z referentom direktneho objekta (Jan). Sada drje je korektna, ale dwuzmyslna. Hdyž bychmy w tutej sadže chcyli swój z jeho wuměnić, njeby so situacija scyla polěpšiła. Nawopak, potom móže to samo awto někakje třečeje wosoby być, přír. *Jurij widži Jana w jeho awće sedžo*. Wjacezmyslnosć tajkich sadow móže so jenož přez kontekst wotstronić. Nadeńdžemy-li na př. sadu „*Prośach Jana mnie w swoim nowym bydleniu wopytać*“, potom je na za-kładze wobsaha tola logiske a prawdžepodobne, zo Jan mnie njewopta w Janowym bydleniu, ale w bydleniu, kotrež słuša mi. Tuž je interpretacia, zo so swój na Jana počahuje, faktisce wuzamknjena, hačrunjež struktura sady tež tutu interpretaciju dowola.

Wopisanemu typej po wonkownej formje podobne su sady kaž „*Monika prosi bratra doniesć książki do swojej stwy*“. Tež tu wustupujetej subjekt a direktny objekt w zwisku z dwěmaj verbalnymaj jednanjomaj. Hdyž pak jednotliwe wuprajenja sady analyzujemy, zwěścimy, zo je jenož objekt na woběmaj jednanjomaj sady wobdzeleny. Z tym je prajene, zo móže so swój jeničce na słowo *bratr* počahowáć.

1. wuprajenje: *Monika prosi bratra*.

2. wuprajenje: **Bratr** doniese *knihi*.

Ma-li so pronomen w sadže z wjacorymi wuprajenjemi počahować na sa-dowy člon, kiž je wobdzeleny jenož na jednym wuprajenju (w našim padže na subjekt *Monika*), dyrbimy njerefleksiwny pronomen wužiwać. Hdyž chcemy potajkim zwuraznić, zo ma bratr knihi doniesć do jstwy, kotař słuša Monice, dyrbí so prajíć: „*Monika prosi bratra doniesć książki do jej stwy*.“

Chcu podać hišće někotre dodawki k wužiwaniu tutej posesiwiiskej pronomenu w někotrych konkretnych situacijach.

1. **Refleksiwny** pronomen (swój) je obligatoriski, hdyž

– so pronomen počahuje na **powšitkowne wuprajenje, w kotymž steji pôdlanska sada w funkcji subjekta**. Do toho słušaja sady typu *Je derje ..., Je zajimawe ..., Njeje rjenje ..., Je džiwne ..., Je radžomne* a pod.

Příklady: *Surowe dyrbí być hladać do wotewrjeneho swojego rowa*. – *Je zwjeselace widzeć swoje ideale w skutkach swoich džěći zwoprawdžene*.

- wón wustupuje obligatorisce w sadach, w kotrychž zwuraznja so **subjekt abo objekt** z pomocu pronomenow **něšto, ničo, wšo, wšitko, něchtó, nichtó, kózdy, wšitcy**.

Příklady: *Nichtó swojeho bratra njepřeradži.* – Kózdy je kowar **swojeho zboža.** – Na kóncu wšitko na **swoje** městno staju.

2. Njerefleksiwny pronomen (mój, twój, naš atd.)

- steji jako atribut subjekta: **Mój nan je wučer.**
- wustupuje, wotchlilne wot h. mj. zasady, hdyž ma so akcentować „**kolektiwne wobsydstwo**“ wobdzélnikow jednanja.

Tuž su tež sčéhowace sady gramatisce korektne:

Nochcemy našich susodow z tutej naležnosću wobčežować. – **Wam bě wašeje** dźowki žel. – **Woni runje jich** staru bróžeń torhaja.

W tutych příkladach móže so bjeze wšeho h. mj. zasada a tuž tež pronomen swój nałożować. Rozdžel je w tym, zo swój zwuraznja počah k substantiwej, kotryž je tež wosobinske swójstwo kózdeho jednotliwego indiwiduuma tuhoto kolektiva.

Příklad: *Woni runje swoju staru bróžeń torhaja.*

Kajki pronomen so w podobnych situacjach wužiwa, je wěc wosobinskeho zhładowania resp. akcentowania.

Přirunuj w tutym zwisku tež sčéhowacej sadže, w kotrymajž je ze semantickich přičin jeničce wužiwanje refleksiwnego pronomena swój móžne:

Maćerje maja swojej woči wšudże. – *Wojacy dachu sej swoje rany zawobaleć.*

Spomjatkuj sej:

Refleksiwny pronomen wustupuje:

- hdyž so zwuraznja počah, w kotrymž je pronomen identiski ze subjektem abo direktnym objektom. W sadach z wjacorymi wuprajenjemi so pronomen počahuje na toho aktanta, kotryž je na wšech wuprajenjach sady wobdzélony, při čimž wjacezmyslnosć njeje wuzamknjena (*Položu knihu na swoje městno.*)
- w powšitkownych wuprajenjach, w kotrychž steji pôdlanska sada w funkcii subjekta (*Je zajimawe po lětach swoje listy z džěćatstwa čitać.*)
- hdyž so počahuje na subjekt abo objekt, kotryž reprezentuje indefinitny abo generalizowacy pronomen (*Kózdy je kowar swojeho zboža.*)

Njerefleksiwny pronomen so jowi:

- je-li pronomen atribut subjekta (*To je mój nan.*)
- w sadach z wjacorymi wuprajenjemi, jeli so pronomen počahuje na toho referenta, kotryž njeje na kózdom wuprajenu sady wobdzélony (*Monika prošy bratra donjesť knihu do jeje stwy.*)

Refleksiwny abo njerefleksiwny pronomen je móžny:

- hdyž so jedna wo kolektivne wobsydstwo (*Nochcemy našich susodow wobčežować. abo: Nochcemy swojich susodow wobčežować.* = akcentowanie indiwidualnosće)

Zwučowanje

Pokiw: Zwěsće najprjedy, na kotry sadowy člon so posesiwny pronomen počahuje! Hdyž je pronomen identiski ze sadowym čłonom, na kotryž so počahuje, wustupuje „swój“.

Přeložče do serbštiny:

Die Jungen haben ihre (eigenen) Fahrräder schon repariert.
Habt ihr eure Měrka in den Kindergarten gebracht?
Meine Großmutter feiert erst morgen ihren Geburtstag.
Hast du dir schon meine Kassette überspielt?
Hast du mir schon deine Kassette überspielt?
Bringt zum Wandertag euren Kompass mit!
Ihr spielt jeden Sonnabend auf eurem Sportplatz Fußball.
Jeder Fuchs lobt seinen Schwanz.
Ich bat meinen Bruder, mir mein Buch zu bringen.
Indem er sofort ins Wasser sprang, erlöste er Jakub aus dessen hoffnungsloser Lage.

Serbske wotpowědniki za němske sady:

Hólcy su swoje kolesa hižo wuporjedžili.
Sće wašu Měrku do pěstowarnje dowjedli?
Moja wowka swjeći hakle jutře swoje narodninu.
Sy sej hižo moju kasetu přehrał?
Sy mi hižo swoju kasetu přehrał?
Přinjesće na pućowanski džeń swój kompas/swoje kompasy/waš kompas sobu!
Hrajeće kóždu sobotu na wašim/swojim sportnišću kopańcu.
Kóžda liška swoju wopuš chwali.
Prošach swojeho bratra, mi moju knihu přinjesć/ (zo by mi moju knihu přinjesť).
Hnydom do wody skočiwši wumóži Jakuba z jeho bjezwuhladneho położenia.

Žórła:

Faßke/Michalk, Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart, Morphologie.
Budyšin 1981, str. 552-561
Faska, Wo wužiwanju refleksiwneho pronomena, Sš 1/2 1983, str. 38-49
H. Šewc, Gramatika hornjoserbskeje rěče, Morfologija.
Budyšin 1984

Tón paduch je swoju listowku kradnył – přispomnjenja

k zwuraznjenju posesiwnych poćahow w serbščinje

MARKUS BAYER

(nastawk, wozjewjeny w Serbskej šuli 6/2002)

Interferenca němskeje rěče jewi so w serbščinje na wšěch runinach rěčneho systema. Na polu leksiki je wona jara nadpadna, namakamy ju pak tež w gramatice, hdžež tak wočiwidna njeje. Wosebje pola młodych šulerjow, kiž zwjetša ze swojej dwurěčnoscu tak wědomje hišće njewobchadžeja, móžemy wšelakore zjawy interferency w gramatice wobkedžbowač. Wo tym, zo płaci to tež za tajkich šulerjow, kiž serbščinu nadprerězne derje wobknježa, swědča wuslědkи kózdolětnych wubědžowanow w serbskej rěci.

Nadpadnje su w šulerskich nastawkach mjez druhim zjawy interferency při zwuraznjenju posesiwnych poćahow.

Prěni zjaw wobsteji we wuživanju prepozicinalnych frazow, hdžež měł w serbščinje jenož atributiwny genitiw bjez prepozicije stać.¹ W analogiji k němskej wobchadnorěčnej konstrukcji z prepoziciju *von* tworja so mjenujcy hustodosć sady, w kotrychž služi prepozicija *wot* jako wuraz přislušnosće někoho abo něčeho k někajkej wosobje, kaž maja slědowace příklady ze šulerskich nastawkow znazornić: *Nětko wobdzíwachu hišće swójbje wot Janka a Hanki a swójbu wot Pintlaška.* (SO 1996:5); *Skoro so wot Měrćina drasty zapalichu. Wot Daniela so cholowy čorne barbichu.* (SO 1998:12); *Džěd wot Hanki* (SO 2002:8).

Stary rjany posesiwny adjektiwi, kotryž by najrjeńši wuraz přislušnosće k wosobam był, so w tajkich padach w šulerskich nastawkach jenož rědko wuživa. Město prepozicinalnych frazow *wot Měrćina a wot Daniela* měloj so skerje posesiwnej adjektiwai *Měrćinowe* (drasty) a *Danielowe* (cholowy) wužiwač.

Husto namakamy samo padы zastupowanja posesiwnych pronomenow přez tutu prepozicinalnu konstrukciju, potajkim typa němskeho wuraza *ein Freund von mir* město *einer meiner Freunde*, kaž w slědowacych příkladach: *Tuta hra njebě jenož wunošk wot mje* (SO 1997:23); *Tamny muž pak praješe, zo je kófer wot njeho* (SO 1994:15); *Ale kófer je wot tohole muža a nic wot was, knjez Nawka* (SO 1994:33). Tu dyrbjeli so město prepozicinalnych frazow *wot mje, wot njeho a wot was* poprawom ryzy posesiwnie pronomeny mój, jeho a waš wužiwač.

Další pad, kiž tohorunja sem słuša, je wuraz přislušnosće něčeho k někajkej wěcy, hdžež so w šulerskich nastawkach tež husto prepozicija *wot* wužiwa, hačrunjež tam trěbna njeje. Jako příklady njech služa slědowace tri sady: *Beno slyšeše hišće, kak borzdídla wot awtow zakwičachu* (SO 1997:31); *W samsnym wokomiku slyšach motor wot awta* (SO 1997:31); *Potom jěchamy*

¹ K tomu tež S. Wölkowa, Jedyn wot nas? – Přispomnjenjenja wo serbskich prepozicijach, [w:] Serbska šula 50 (1997) 7/8, str. 711-718.

hač na tamny kónc wot pastwy (SO 1995:21). Tu by jako wuraz přislušnosće posesiwny genitiw bjez prepozicije dosahał: borzdžidla awtow, motor awta, kónc pastwy.

Druhi zjaw interferency na polu zwuraznjenja posesiwnych počahow wobkedžbujemy při wuživanju posesiwnych pronomenow. Pronominalny wuraz posesiwnych počahow je w serbščinje kaž tež w druhich słowjanskich rěčach dwójny. Wobsteja paralelnje dwě pronominalnej paradigmje, kiž služi-tej wurazej dweju rozdželneju počahow mjez subjektom sady a objektem, na kotryž so posesiwny pronomen počahuje.

Tak mjenowany posesiwny personalny pronomen *mój, twój, jeho* atd. ma so poprawom jenož nałożować, hdžež njepočahuje so wón na subjekt sady: *Njejsy mój list hišće dóstal?* W *našim domje* ma kózdy swoju stwu. W šuler-skich nastawkach storčimy pak hustodosć na pady nałożowanja tutoho pronomena, hdžež so wón runje na subjekt počahuje: *Chcu moju ródnu wjes předstajíć* (SO 1995:1); *Ja wzach sej kristal a džech hromadže z mojim nanom domoj* (SO 1995:18); *Bežach k mojemu kolesu wróćo* (SO 1996:18); *Zo sym ja mój čah skomdžíl* (SO 1994:22).²

W tajkich padach zaměnjenje posesiwnych refleksiwnych přez posesiwnie personalne pronomeny k žanym njedorozumjenjam njewiedże, dokelž wostanu posesiwnie počahi jasne.

Tohodla korektorojo tu zwjetša žadyn zmylk njewoznamjenjeja. To samsne płaci za přenju a druhu wosobu wšich třoch gramatiskich číslow. W gramatikach so system nałożowanja dweju rozdželneju pronomenow jasnie njewotmjezuje. W gramatice H. Šewca (1968, 2. wudače 1984) praji so k nałożowanju posesiwnych personalnych pronomenow: „Při začućowym podšmórnenju pak móže tež tu [měnjene su pady z počahom na subjekt sady] personalny posesiwny pronomen stać: *Z mojeje kapsy či to njezaplaću město Ze swojeje kapsy či to njezaplaću.*“ We wotrézku wo posesiwnym refleksiwnym pronomenie namkamy wuprajenje: „Steji-li subjekt w 1. abo 2. wosobje plurala abo duala, trjeba so pódla swój tež posesiwny personalny pronomen *naš, waš, naju, waju. Smy našu chěžu předali.*“³ To klinči, kaž by wuživanje personalnego město refleksiwnego pronomena při začućowym podšmórnenju we wšich číslach dowolene bylo, a bjez začućoweho podšmórnenja w 1. a 2. wosobje duala a plurala. Ani přenje ani druhe wumě-njenje njeje w horjeka podatych příkladach spjelnjene.

Wo wjèle hórje pak wuskutkuje so zaměnjenje posesiwnych refleksiwnych přez posesiwnie personalne pronomeny w tych padach, w kotrychž tutón pronomem w třećej wosobje steji.

² Tónle zjaw je tež z dialektow znaty, hdžež so posesiwnie refleksiwnie pronomeny jenož zrědka nałożuja.

³ H. Šewc, Gramatika hornjoserbskeje rěče, 1. fonologija, fonetika a morfologija, Budyšin 1968; 2. wob-dželany nakład, Budyšin 1984.

Tu wjedże wopačne wužiwanje k njedorozumjenjam, dokelž zwuraznijatej sadže *Měrćin je swoju listowku namakał a Měrćin je jeho listowku namakał* rozdželnej wobsahaj. W přenjej sadže je jednozmyslne komu listowkaслуша, mjenuje Měrćinej, potajkim referentej subjekta sady. Z druheje sady pak jasnie njewuchadža, štó je wobsedžer listowki. Zhonimy jenož, zo wona Měrćinej, potajkim referentej subjekta sady, njesluša. Namakamy w šulerskich nastawkach wjeye tajkich padow: *Tak měješe wšitko swój porjadk a Šołćic jich pjenjezy* (SO 2000:34); *Při tym njekedžbowaše Pětr na lěhwowy woheń a na jeho kolbasku* (SO 1998:10); *Wjesoly so Michal jeho džéda wopraša* (SO 1998:17); *Naraz hrabny sej Tomaš jeho tošu a wučahny bul* (SO 1998:16); *Po tym so Beno do jeho stwy zhubi* (SO 1997:15); *Džéči běchu mjenujcy w jich zadžiwanju krok doprědka stupili* (SO 1996:14); *Na to tež wšitke zbytne bajkowe figury zas do jich knihow skočichu* (SO 1996:); *Mac njemóžeše jeje wočam wěrić* (SO 1995:17); *Sedžachu wšitcy 4 w jich klubje* (SO 2002:8); *Woni džechu do lěsa njedaloko jich kwartéra* (SO 2002:8); *Ale njewidži nihdže jeho wulki čorný kófer* (SO 1994:17); *Wróci so k jeho kófrej* (SO 1994:17).

Hačrunjež su młodži awtorojo we wšěch horjeka citowanych sadach po prawom wo posesiwnych počahach pisali, kiž na subjekt sady mérja, su woni tu wuraz wužiwali, kiž runje tutón počah woznamjenić njemóže. Na druhej stronje wužiwaja husto refleksiwne město posesiwnych personalnych pronomenow: *Wšitko so w swojej hlowje wjerčeše* (SO 1998:17); *Dajće tomu kadlickce swoju tobołu wróćo!* (SO 1994:29); *To bě najzbóžniši wokomik swojego žiwjenja* (SO 2002:3); *Juriy powědaše, zo je tón muž swój kófer pokradnył* (SO 1994:35).

Šulerjo wužiwaja samo husto nominatiwnu formu refleksiwnego posesiwnego pronomena jako atribut substantiwa, kotryž spjeli funkciyu subjekta sady: *Ale hdže je swój džéd* (SO 1998:17); *Tam steji swój kófer!* (SO 1994:8). Tajke nałożowanje refleksiwnego pronomena njewjedže jenož k njezrozumliwości wobsaha, ale znapřećiwa so tež prawidłam hornjoserbskeje gramatiki. Njewobsteji žadyn pad, hdžež by to mózne bylo. Po gramatice H. Faski¹⁴ (1981) směmy nominatiw refleksiwnego posesiwnego pronomena jenož w třoch padach wužiwać:

- a) jako predikatiwum (Ruce džélachu, a ludžo běchu zaso swojí).
- b) jako atribut nominalneho predikata (Jenož Wićaczecy běchu swoji knježaj).
- c) jako predikatiwny suplement (Kruće a nježhubomnje čuještaj so swojej).

We wjetšinje padow móžemy woznam wopačne nałożowaneho pronomena z konteksta wotwodźec. Hdyž mamy pak w teksthach wjeye rozdželnych posesiwnych počahow, kiž so wšitke přez jedyn a samsny pronomena zwuraznjeja, nastanje wopravdžity problem. Příklad za to su teksty wubědžowanja w serbskej rěci z lěta 1994, w kotrychž su šulerjo wo zaměnjenju dweju

⁴ H. Faßke, unter Mitarbeit von S. Michalk, Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart, Morphologie, Bautzen 1981.

kófrow na dwórnišću pisać dyrbjeli. W někotrych tekstach čitar posesiwne počahi, kiž su hłowny tema nastawkow, docyla zrozumić njemóže.

Wšitke tu naličene zwjawy pokazuja na to, zo maja samo šulerjo z nad-přerěznie dobrymi rěčnymi znajomosćemi wulke čeže z prawym wužiwan-jom posesiwnych pronomenow. Po mojim zdaću ma tutón staw dwě přičinje.

Prěnju z njeju mamy w dwurěčnosti šulerjow pytać. W němčinje mjenujcy žadyn rozdžel mjez posesiwnymi refleksiwnymi a posesiwnymi personalnymi pronomenami njewobsteji, tak zo pokazuja dwurěčni šulerjo nachil-nosć k zjednorjenju wuraza posesiwnych počahow po němskim příkladze tež w serbštinje. W swojej rěčnej přiručce je hižo A. Nawka⁵ (1993) k tutomu problemej přispomniť: „Druhdy zda so mi skoro, zo někotři mysla, zo maja wšudže tam, hdžež Němc praji *sein* atd. prajić swój atd.!“

Druhu přičinu widžu w tym, zo tež *serbske gramatiki* wučerjam a šulerjam w dosahacej měrje *jasne prawidla nałożowania wobeju posesiwnemu pronomenow njesposrodkuja*. Njeje jasne, čehodla dopušći so w dualu a pluralu wužiwanje posesiwnych personalnych pronomenow *naju*, *waju*, *naš* a *waš* město posesiwnego refleksiwnego pronomena *swój* bjez začućowego pod-šmornjenja, mjeztym zo to w singularje móžno njeje. Njetrjebamy so potaj-kim džiwać, hdžy so tež w přenjej a druhej wosobje singulara po příkladze dualowych a pluralowych formow pronomenaj *mój* a *twój* město pronomena *swój* nałożujetej. Přez to zwyši so tež číšć analogije na formy třećeje wosoby, hdžež wjedże wopacne nałożowanje pronomenow k njedorozumjenjam.

Kaž smy widželi, jewi so interferenca pola serbskich šulerjow

- a) w přewzaću wurazowych srédkow z němčiny do serbštiny kaž tež
- b) w zhubjenju indigenych wurazowych srédkow přez zjednorjenje wuraza po němskim příkladze. Prěni proces wobkedažbujemy při wužiwanju prepo-zicije *wot*, druhi při nałożowanju posesiwnych pronomenow.

Hdžy chcemy tutomu a druhim zjawam interferency zadžewać, je pře-dewšem trěbne, zo pomhaja wučerjo šulerjam sej specifiske rozdžele mjez němčinu a serbštinu wuwědomić. To so započne z konsekwentnej korek-tury zmylkow na tutym polu. Nimo toho móža wučerjo wosebite zwučo-wanja koncipować, z pomocu kotrychž so prawe nałożowanje pronomenow nazwučować hodži. W šulskej wučbje bych so wo to prócował, zo wužiwaja šulerjo posesiwnie refleksiwnie pronomeny nic jenož w třećeji, ale tež w přenjej a druhej wosobje konsekwentnišo, hdžy je referent subjekta sady runočasnje wobsedžer toho objekta, na kotryž so posesiwny pronomen počahuje. Na tele wašnje wutwori so pola šulerja lóšo wědomje wo wažnym woznamowym rozdželu mjez tutymi pronomenami.

⁵ A. Nawka, Mjenje zmylkow. Rady a pokiwы za dobru serbštinu, 2. nakład 1993, str. 64–65.

Ćežišćo 3 aspekt

Bjezwuwzaćnje wšitcy šulerjo wužiwaja w swojich nastawkach verbalne formy resp. syntaktiske wjazby, kotrychž korektne tworjenje wot aspekta werba wotwisiuje. Při tym dódzje k misnjenjam najwšelakorišeho razu. Tohodla mělo so we wučbje serbščiny wobknježenju gramatiskeje kategorije aspekt wosebita kedžbosć wěnować.

3.1 Wučbny plan wo aspekće

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu je wuwučowanje aspekta eksplizitnje přewidzane. To pak ma so hakle w 7. lětniku stać, při čimž je jako cil sposřekowanja podate: „Kennen“, t. r. znać, ale nic „Beherrschen“, t. r. wobknježić.

Klassenstufe 7
Lernbereich 5: Sprachbaustein Wort und Satz
Kennen der Formen des Aspekts
Merkmale der imperativen [sic!] und perfektiven Verben
Verbpaare Differenzierung: Bildung der Aspektformen entsprechend der Zeitformen

3.2 Předstajenje aspeka we wučbnicach

We wučbnicy „Naša maćerčina 5“ so gramatska kategorija aspekt njenaspomnja. We wotrézku „Werby“ wšak so při rozložowanju tempusoweje formy futur implicitnje wotwisnosć jeho tworjenja wot aspekta jewi (strona 59). Při tym so terminus aspekt njewuživa, ale njejasna formulacija, zo wot „někotrych werbow (wosebje prefigowanych)“ futur z prezensowej formu zwuraznjamy. K přepruwowanju tuteje pomjatneje sady ma nadawk služić, w kotrymž su analytiske a syntetiske formy futura podate.

Futur

2 Zwěśc w sčěhowacej rozmołwje formy futura!

Dobudžemy

- Njedželu budžemy zaso kopańcu hrać. Tónkróć wěsće dobudžemy. Budžetaj nas podpěrować?
- Wězo wobhladamoj sej hru. Njebudžemoj doma sydać.
- Njebudžetaj to wobžarować. Budžemy zaměrnje zwučować, doniž so kóždy hrayer derje do mustwa njezaraduje.
- Pónďzemy hnydom po wobjedźe na sportniščo. Mój bratr přijědze z motorskim. Naši přiwuzni z města přijědu z awtom.
- Preprosymy hišče wobydlerjow susodnych wsow. Zawěścě příndže wjele přihladowarjow. To njebudže nam trěbny pohon falowac.
- Po dobytej hrě budžemy porjadnje swjećić.
- Myslu, zo budu so wšitcy wjeselić móć.

Tež z prezensowej formu někotrych werbow (wosebje prefigowanych werbow) zwuraznjamy futur.

Ja wutřeu stwu. – Jutře napječemoj tykanc. – Bórze swjedžeń woswjećimy.

3 Přepruwuj, za kotre sady nadawka 2 pomjatna sada přitrjehil

We wučbnicy „Naša mačerščina 6“ so we wotrězku „Werb“ gramatiska kategoria „Aspekt werba“ nadrobnje wobjednawa (strony 86–91). Při tym njedžiwa so jenož na woznamowy rozdžel mjez perfektiwnym a imperfektiwnym werbom, ale tež na to, hdže mamy při tworjenju werbalnych formow resp. syntaktiskich wjazbow na aspekt werba džiwać. W dalším podwotrězku „Particip“ so na to skedžbnja, zo tworimy t. mj. aktiwny particip wot imperfektiwnych werbow, t. mj. pasiwny particip pak wot perfektiwnych a imperfektiwnych werbow. W zwučowanju (14) pak nijeje werb *třelić* imperfektiwny, ale perfektiwny. Lěpje je, město aktiwny vs. pasiwny particip wužiwać terminologiju procesualny vs. resultatiwny particip, dokelž njewužiwaja so participy jenož w zwisku z gramatiskej kategoriju genus verbi, ale na př. tež jako atribut.

Aspekt werba

Runja dalšim słowjanskim rěčam ma tež w serbšćinje werb wosebitu kategoriju, kotruž **aspekt** (wid) mjenujemy.

We wobłuku kategorie aspekta rozeznawamy mjez **perfektiwnymi** i **imperfektiwnymi** werbami.

- **Perfektiwny verb** zwurazna wotzamknjeny podawk, to rěka, zo wotběži čin jako cykl zasobu z wěstym wuslědkom.

Wčera je wučerka naše mjena do lisćiny wobdželnikow *zapisała*.

(Čin je wčera wotběžał a so zakónčil. Jako wuslědk předleží lisćina wobdželnikow z mjenami.)

Jutře *zapisa* wučerka naše mjena do lisćiny wobdželnikow.

(Čin wotměje a zakónči so jutře. Jako wuslědk budže lisćina wobdželnikow z mjenami předležeć.)

Imperfektiwny verb zwurazna čin jako trajacy podawk.

Ja *zapisuju sej* (nětko) wažne myslé přednoška.

(Čin wotměwa so nětko, mjez jednotliwymi zapiskami su přestawki možne, a njepraji so tež, hač so čin zakónči.)

Wučerka *zapisuje* wšědnje, štó faluje.

(Čin njewotměwa so zasobu, wospjetuje so wšědnje, a njepraji so tež, hač so wón zakónči.)

Wot jutříšeho *budže* wučerka wšědnje do rjadowiskeje knihi *zapisować*, štó faluje.

(Čin njewotměwa so zasobu, budže so wšědnje wospjetować, a njepraji so tež, hač so wón zakónči.)

W poslednimaj příkładomaj je tež móžno perfektiwny verb wužiwać.

Wučerka *zapisa* wšědnje, štó faluje.

Wot jutříšeho *zapisa* wučerka wšědnje do rjadowiskeje knihi, štó faluje. (Wšědny džélny čin wobhlaďuje so jako něšto samostatne z wěstym wuslědkom.)

- 4a) Čitaj jednotliwe pory sadow a praj, kotry z wuzběhnjeneju werbow je perfektiwny a kotry imperfektiwny!

(1) Wšědnje so z Marku po puću do šule zetkawamoj.

Njedawno zetkach Marku tež na pósće.

(2) Hólc *stupi* do črjopa, kotryž na puću ležeše.

Kóžde rano wobkedažbowachmy, kak kurjawa z doła stupaše.

(3) Marcyny bratřík *pušći* hornčk. Holcy zmija *pušćeja*.

(4) Hornc je dele *padnył*.

Je to krasny napohlad, hdyž w nazymje lisćo *pada!*

- (5) Policist zapisa sej číslo awta, kotrež bě wopak parkowało.
Wón sej daty stajne do małego komputera *zapisuje*.
- (6) Nan wobhladuje sej mój časopis.
Chceš sej ty mój časopis *wobhladać*?
- (7) Mać staja šalki po woplókowanju do kamora.
Jan swoju šalku na blido *staji*.

b) Zhotow sej tabulkę a zapisaj do njeje wuzběhnjene werby

w formje infinitiwa po slědowacym příkladźe:

perfektiwne werby

zetać so

...

imperfektiwne werby

zetkawać so

...

c) Připisaj 5 dalších porow werbow!

5 Přečítaj sej tekst a zwěsc jednotliwe werby a jich aspekt!

Sportowy wučer wubědżowanje zahaji. Prěnja skupina započa z dalokoskom. Tomaš přeskoci samo 4 metry! Druha skupinka mjetaše bulik.

Andrea čisny bulik 35 metrow daloko. Wučer ju pochwali. Třeća skupinka běhaše na 60 metrow. Maći přiběža jako přeni do cila. Na kóncu wučer wubědżowanje wuhódnoći a dobyćerjow wuznamjeni. Tež moja přečelka Andrea dóstna wopismo.

W aktualnej přítomnosći (aktualnym prezensu) zwuraznja so, zo so čin w momenće rěčenja wotměwa.

W aktualnej přítomnosći móže so jenož **imperfektiwny werb** wužiwać. Móžemy so potom stajneje prašeć: „Što nětko čniš?“

Marka wječer *přihotuje*.

Měrko w interneće *surfuje*.

6a) Čitaj tekst a wudospołń wuwostajene werby!

Mysli při zasadženju werbow na to, zo so w příkladach wo aktualnu přítomnosć jedna!

Šulerjo přihotuja swjedźeń

Monika: „Ja ... přeprošenja“.

Maximilian: „Mój z Tomašom ... wulki plakat“.

Juliana: „Ja ... tykanc“.

Marija: „Ja ... blido“.

Tomaś: „Mój z Hanku ... na gitarje“.

b) Přidaj dalše 3 příklady, kak dalši šulerjo pomhaja!

Wužiwaj aktualnu přítomnosć!

Perfektiwny verb so w aktualnym prezensu trjebać njehodži.

Prezensowa forma perfektiwnego werba ma woznam futura.

Ja *příńdu* k tebi a či mału kóčku *příwjezu*.

- Prezensowa forma perfektiwnego werba móže tež woznam njeaktualnego prezensa měć.
Na jedyn rub *njepadnje* dub.

7 Zwěśc w přisłowach werby a postaj jich aspekt!

- (1) Tón šće so narodžil njeje, kíž móhl wšé kříwizny zrunać.
- (2) Daj wóskam pěknje kołmaza a pěknje póńdu do skoka.
- (3) Hrozne słowo přěhraje, dobre słwo dobudže.
- (4) Štóż wočaka, tón dočaka.
- (5) Zhubi so skerje, hač zaso namaka.
- (6) Wěrnośc da so podusyć, nihdy nic pak dodusyć.
- (7) Zhubjeny čas – njepříndže zas.

- Za zwuraznenje **rupočasnosć** čina z druhim činom wužiwamy **imperfektiwny** verb.
Michał na konopeju sedži a knihu čita.

8 Zasadź imperfektiwne werby w prawej formje!

- (1) Pětr za blidom (sedžeć) a (wuknyc).
- (2) Mać (džělać) w zahrodze a při tym (spěwać).
- (3) Naš džđ „Serbske Nowiny“ (čitać) a připódla cigaru (kurić).
- (4) Pućowarjej (stać) na wysokej horje a (hladać) do kraja.
- (5) Njetopyry (wisać) na sčenach starych wjelbow a (spać).
- (6) Na rěce lód (tać) a do škrutow (rozpadować).
- (7) Njedželu (warić) naša mać wobjed a při tym Serbski rozhłós (słuchać).
- (8) Swójba (wuchodzować so) w lęsu a (wobkedzować) ptačinu.

- Hdyž scéhuje jedyn čin druhemu (rjećaz jednanjow) wužiwamy **perfektiwny** verb.

Angela stanje, wozmje sej swoje koleso a wotjědže.

9 Zasadź zaspinkowane perfektiwne werby w prezensowej formje!

- (1) Hólc (wupić) mloko, (stajić) sej čapku a (woteńć).
- (2) Blidar (wotmierić) poł metra deski,
(wotrézać) wotmérjeny kónč a (wothéblować) jón.
- (3) Juliana (přistupić) k łožu małego bratříka,
(sydnyc) so k njemu a (zaspěwać) spěw.
- (4) Mać (wužimać) šaty, (pójsnyc) je na powjaz a (přičinić)
je z klamorčkami.

- (5) Holčka (zeslēkać) so swoju drastu,
(zalēzć) do wanje a so (wukupać).

10a) Wospjetuj tworjenje preterituma!

- b) Konjuguj slědowace werby:
lićić – wulićić, wuknyć – nawuknyć, pjec – napjec w preteritumje!

Při tworjenju verbalnych formow preterituma rozeznawamy:

1. Wot imperfektiwych werbow tworimy **imperfekt**.
2. Wot perfektiwnych werbow tworimy **aorist**.

**11 a) Wupytaj werby a postaj, hač jedna so wo imperfektiwny
abo wo perfektiwny verb!**

- (1) Handrij pije a piye, ale wón karan njewupije.
- (2) Woni dołho wuknu, ale baseń tola njenawuknu.
- (3) Handrij swoje koleso rjedži, ale je porjadnje njewurjedži.
- (4) Józefina čita cyły wječor knihu wo stonóżce,
ale wona knihu njedočita.
- (5) Manja pisa nastawk, ale džensa jón njedopisa.

b) Staj sady do preterituma!

**W čim rozeznawaja so formy preterituma imperfektiwnych
wot perfektiwnych werbow?**

Přez prefigowanje a sufiganje može so aspekt werbow změnić.

Přirunaj: pisać (ip) – wotpisać (p) – wotpisować (ip).

Fazowe werby

Pomocne werby počeć, započeć, započinać, přestać, zastać zwuraznjeja jednotliwe **fazy** wěsteho čina, tohodla mjenujemy je **fazowe werby**.

Werby počeć, započeć, (za)počinać zwuraznjeja **spočatk** a werby přestać, zastać **kónc čina połnowoznamowego werba**.

Po tutych werbach steji **imperfektiwny** verb w **infinitiwje**.

Swěčka poča hašować, hólčk so poča zaliwać.

Nětko přestanje so dešćować.

- Tež po werbje *wuknyć* wužiwa so powšitkownje imperfektiwny werb w infinitiwje.
Naš nan *wuknje* z komputerom *džělać*.
Naša wowka *wuknje* z awtom *jězdžić*.

12a) Zasadź so hodžacy imperfektiwny werb!

Wužiwaj:

swiatać, čmičkać so, hrimal so, dešćować so, swěćić, miholić so.

- (1) Rano zahe poča poněčim ...
- (2) Wokoło wosmich započa slónco ...
- (3) Tola hižo hodžinu pozdžišo poča ... a potom započa ... samo ...
- (4) Popołdnju wokoło třećeje hodžiny započa ... tež hišće ...!
- (5) Nawječor poča ... zahe ...

**b) Twor dalše sady z pomocneju werbow přestać
a zastać a druhimi imperfektiwnymi verbami!**

Particip

Wot wjetšiny werbow móžemy particip wotvodžować.

Particip so wužiwa kaž adjektiw a so tež kaž adjektiw deklinuje.

Po genusu, kazusu a numerusu přeměnja so particip ze substantiwom, kotryž wón bliže postaja.

wuknjacy šuler, pola *wuknjaceho* šulerja,
wo *wuknjacym* šulerju, z *wuknjacym* šulerjom atd.

13 Mjenuj participy, kiž so w scěhowacych sadach jewja!

- (1) Pasant zaběža do přijěduceho awta a so čežko zrani.
- (2) Hodowny štom so nimale zapali, spěšnje hašachmy so palace swěčki.
- (3) Do noweje chěže so zadobywacy paduch zakopoli so a padny z wulkim wrjeskotom po schodze dele.
- (4) Jan widži wokoło sebje jenož hišće so wjerćacu žurlu.
- (5) Tak zastupi ze smějacym wobličom do Jěwineho domčka.

Rozeznawamy **aktiwny particip**, na př. *pisacy* šuler, *džělacy* muž, a **pasiwny particip**, na př. *napisany* list, *wudželany* přednošk.

Aktiwny particip tworzymy wot imperfektiwnych werbow z pomocu sufiksow

-cy, -acy (-aca, -ace) abo **-ucy (-uca, -ace)**.

14a) Twor aktiwny particip po slědowacym příkladže:

pić, hólč – pijacy hólč!

trělič, hajnik – ...	šćowkač, pos – ...
lubowač, Romeo – ...	žarowač, wudowa – ...
wołač, džěci – ...	molowač, wumělc – ...
palič so, bróžnja – ...	drapač so, kóčka – ...

b) Mjenuj 5 dalších příkladów za aktiwné participy a twor sady!

- Nimo sufiksa -acy (-aca, -ace) móžemy někotre participy tež z pomocu sufiksa **-aty** (**-ata**, **-ate**) tworíci.
 smjerdzacy (-a, -e) – smjerdzaty (**-a**, **-e**)
 wisacy (-a, -e) – wisaty (**-a**, **-e**).

Pasiwny particip tworimy zwjetša wot perfektiwnych werbow, ale tež wot někotrych imperfektiwnych werbow z pomocu sufiksow:

-ny (-a, -e), **-eny** (-a, -e), **-any** (-a, -e) abo **-ty** (-a, -e).

15a) Twor pasiwny particip po slědowacym příkladže:

zjebač, kupc – zjebany kupc!

Wobkedźbij tu tež změnu konsonantow wot c na č a sč na č!

pochwalič, šuler – ...	namolowač, wobraz – ...
zakazač, puč – ...	nakusač, pomazka – ...
zwjadnyc, kwětka – ...	wočinič, durje – ...
wuspač, wučer – ...	napjec, tykanc – ...
dodžeržeč, slub – ...	wumjesč, dwór – ...

b) Mjenuj 5 dalších příkladów za pasiwné participy a twor zmysłapołne sady!

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadže wobdželeja

Gramatiska kategorija aspekt werba je we wučbnicy „Naša mačerščina 6“ derje předstajena. Skedžbnja so a) na prawe tworjenje tempusowych formow (preteritum a futur) we wotwisnosći wot aspekta werba, b) na tworjenje participow (procesualnego a rezultatiwnego) tohorunja wotwisnje wot aspekta werba a c) na kontekstuelne trjebanje werba imperfektiwnego aspekta w poziciji predikata (po fazowych werbach a w aktualnej přítomnosći).

Hdyž sej lisčinu prawych formow a lisčinu wopačnych formow wobhladamy, tak zwěscimy, zo njeje wěstosć při nałożowanju perfektiwnych a imperfektiwnych werbow data. Napadnje, zo nastupa to bjezwuwzačne wopačne trjebanje perfektiwnego werba w pozicijach, hdžež měl so imperfektiwny werb zasadžić.

We wučbnicy „Naša maćeršcina 7“ namakamy we wotrézku „Werby“ pod nadpismom „Aspekt werbow“ nadrobne rozložowanje wo tym, kak móžemy imperfektiwne a perfektiwne werby rozeznawać (strony 78–82).

Aspekt werbow

- 1 a) Přečitaj sej fabulu!

Pos a jěz

Skiwli pos: „Waw, waw,
zranił sy, aw, aw
moju mjechku hubu,
bě to jenož žort,
ty pak sy kaž chort!
A mje hnydom skałaš,
wótre brónje dawaš.

Jězo,
hlupy hlupako,
njewěš dźé, zo džensa wšo
wotbrónilo jo?
Wójny wjace njebudu,
njepřečelstwa zahinu,
w zwadach pak so dojed-
namy,
přečelnje so wujednamy –
cyle per intím –
po diplomatiskim!

Dokelž prawy diplomat
nawjeduje džens swój stat
bjeze wojakow a brón:
Hlej, wšak samo mudry kón
wotpołožił pódkow je,
a kak wjesle rjehoce,
zo so jemu derje dže!

Wězo,
jězo,
nětk tež ty
na porjadku sy –
wotbrónić so maš,
swojich kochtów wzdać!
Nosyš dźé kaž twjerdžiznu
swoju kožu kałatu!

K čemu to,
hdyž žno wšo
wotbrónilo jo?“

Jěžik mudry
šeptny psej:
„Psyče, psyčko, tak to njej, hlej,
zady twojej' mjechkej hubow
nosyš wjele wótrych zubow!
Prošu psyče, k čemu to,
hdyž žno wšo
wotbrónilo jo?

Wotedaj ty swoje zuby,
potom hakle
kałačiki hrube
woteda tež
jěž –
psyče, wěš!“
(*Jurk, Šerjenja a bludnički, Budyšin 1954*)

- b) Što chce Jurk (Jurij Winar) z tutej fabulu prajić?
c) Přenjes fabulu na džensnišu situaciju w Němskej abo na swěće!
Mjenuj příklady!

- c) Wupisaj z prěnjeje štučki werby a postaj jich formu (wosobu, ličbu, časowu formu)!
Příklad: *skíqli* – 3. wosoba singulara, prezens
- d) Podšmórň połnowoznamowe a pomocne werby ze wšelakimaj barbomaj!

Što zwuraznja so z imperfektiwnymi a perfektiwnymi werbami?

Imperfektiwne werby předstajeja čin (Što so stava ze subjektom?) w jeho přeběhu. spočatk 	Perfektiwne werby předstajeja čin jako wotzamknjeny. spočatk
<p>1. Čin so w momenće rěčenja wotměwa. <i>Mać wari wobjed.</i></p> <p>2. Čin wotměwa so stajnje abo so wospjetuje. <i>Zemja so wjerći wokoło slónca. Feliks chodži do šule.</i></p> <p>3. Po fazowych werbach steji přeco imperfektiwny werb. <i>Nětko přestanje so dešćować.</i></p>	<p>1. Čin njewotměwa so w momenće rěčenja. <i>Mać zwari wobjed.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Čin je hižo zakónčeny: <i>Zalézech na štom.</i> • Zakónčenje čina so hišće wočakuje: <i>Zalézu na štom.</i>

Spomjatkuj sej!

Perfektiwne werby njemóža zestajany futur (z pomocnym werbom być) tworić.

prińdu, dopisamy, dam (wopak: *ja budu přińć, ja budu dopisać*)

- 2 Přetwor slědowace sady tak, zo so w nich zwuraznja wotzamknjeny čin abo podawk!
Wužiwaj za to, hdžež so hodži, wšelake prefiksy!
- (1) Džensa popołdnju budu knihu čitać.
 - (2) Jutře chcu swój nastawk pisać.
 - (3) Swój przednošk budu džensa přihotować.
 - (4) W tutym měsacu budžemy dom twarić.
 - (5) Dróhi so porjedżeja.
 - (6) W nalěću burja žito syja.

- (7) W juniju ratarjo łuki syku.
 (8) Lód so pod nohomaj łama.
 (9) Činju rady kóžde dźélo.
- Příklad: *Dżensa popołdnju přečitam knihu.*

3 Přelož sčehowace sady do serbštiny! Přemysli dokladnje, hač wužiwaš perfektiwny abo imperfektiwny werb!

- (1) Katzen fressen am liebsten Mäuse.
 (2) Als ich gerade das Auto wusch, kam Nachbars Katka angelaufen.
 (3) Solange es regnet, brauchst du nicht auf mich zu warten.
 (4) Gerade als ich anfing den Hof zu kehren, kam der Sturm auf.
 (5) Wer kocht bei euch zu Hause, der Vater oder die Mutter?
 (6) Die Polizei durchsuchte das ganze Haus, aber die Beute fand sie nicht.
 (7) Sie kam nach Hause, badete, aß etwas und jetzt sieht sie fern.
 (8) Die Sonne wird aus den Wolken hervorkriechen und die ersten warmen Strahlen auf die Erde schicken.
 (9) Laufen die Zwillinge schon?

Na kotrych wonkownych příznamjenjach spóznajemy aspekt werba?

imperfektiwne werby	perfektiwne werby
jednotliwe werby	
skoro wšitke jednotliwe werby <i>přinć, hrać, činić</i> skoro wšitke prefigowane werby + sufiks (prefigowane werby) <i>zabiwać, přehrawać, začinjeć</i>	skoro wšitke jednotliwe werby + prefiks <i>zabić, přehrać, začinić</i>
porikowe werby	
bjez woznamoweho rozdžela	
<i>sadźeć, pušćeć, slěkać (so)</i>	<i>sadžić, pušćić, sleg (so)</i>
z woznamowym rozdželom	
● wospjetny čin <i>padać, praskać, klasć</i>	● jónkróćny čin <i>padnyć, prasnyć, połožić</i>

Wobkedźbu!

Werby pohiba (na př.: *hić – chodžić, jeć – jězdžić, lećeć – lětać*) nimaja aspektowy rozdžel. Wone su wšitke imperfektiwne.

4 Zasadź prawy prefiks werba pisać!

Štó je domjace nadawki spjelnili?

- (1) Je tež něchtó nadawki ...?
- (2) Wězo nic, wšitcy su wšitko sami ...
- (3) Někotre prašenja sym sej z wučbnicy ...
- (4) Sym zabył, je we wučbje do zešiwka ...
- (5) Wučer je kontrolował, ale njeje hišće ...
- (6) Je jenož prawe formy ...

5 a) Twor prefigowane werby a wužiwaj je w słownych skupinach!

dać, położyć, pić, bężeć, kubłać, šić

Příklad: dać – wudać pjenjezy

b) Twor wot někotrych prefigowanych werbow sufgowane

imperfektiwne werby

a wužiwaj je w zmysłapołonych sadach!

Příklad: wudać – wudawać

Wón je so za fachowca na tutym polu wudawał.

Ministerstwo za kultus wudawa zakonje nastupajo šulske kubljanje.

W dalším podwotržzku „Tempusowe (časowe) formy werbow“ skedžbnja so na to, zo mamy při tworjenju futura a preterituma na aspekt werba džiwać. Za nazornjenje tuteje pomjatneje sady je tworjenje futura a tworjenje preterituma z příkladom tabelarisce podate. Pjeć zwučowanjom k tempusowym formam maja zdobytu wědu pohľubšić (strony 82–85).

Tempusowe (časowe) formy werbow

6 Kajki bě dowol?

We wulkjej přestawce steja šulerjo na šulskim dworje a snědaja. Prěnje nalětnje slónco wuwabi w šulerjach myslé na dowol. „Smy loni do Italskeje jeli a tam wjèle zajimaweho dožiwili“, praji Katka. Na to Pětr: „A my pućowachmy po awstriskich Alpach. To bě chětro napinacy, ale tež rjany dowol. Při započatku hory sej myslach: ‚Wjeršk hory ženje njedocpěješ‘. A tola sym so na horu dobył.“ „To je naš susod tež rjekł. Wón bě sej před dwěmaj lětomaj do Alpow dojěl“, doda Jurij. Po chwilce praša so Pětr: „A ty, Jurjo, hdže sy ty w dowolu by?“ Jurij wotmołwi: „Loni njeběchmy zhromadnje w dowolu. Ale lětsa pojědžemy na Baltiske morjo. Tam budžemy so wězo wjèle kupać, ale tež pućować a kolesować.“

a) Wupytaj wšitke tempusowe (časowe) formy werbow a zwěśc, hdy so čin wotměwa?

b) Kotre tempusowe formy znaješ?

- c) Zhotuj sej tabelu tempusowych formow a zarjaduj do njeje wšitke verbalne formy z teksta!
- č) Hdže by ty rady swój dowol přežiwił/a?
Informuj so wo tutym dowolowym městnje, zhotuj z pomocu wobrazow a tekstow kolažu a předstaj ju swoim sobušulerjam!

7 Přetwor sady do předpodateje tempusoweje formy!

- (1) Ptačk sedži na hałuzy wysokeho štoma. (preteritum)
- (2) Marko truha běrny za běrnjace plincy. (pluskwampreteritum)
- (3) Wy sće do dowola lecéli. (futur)
- (4) Wón čekny před swojimi njeprečelemi. (prezens)
- (5) Štom bě wjace hač 2 m narostł. (perfekt)

Při tworjenju futura a preterituma dyrbimy aspekt werba wobkedžbować.

imperfektiwne werby	perfektiwne werby
tworjenje futura	
<ul style="list-style-type: none"> ● zestajany futur budu, budžeš ... + infinitiw <i>budu pisać, budżemy spěwać</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ● jednory futur prezensowa forma werba <i>napisam, zaspéwam</i>
tworjenje preterituma	
<ul style="list-style-type: none"> ● imperfekt <i>ja čítach, ty čítaše,</i> <i>wón čítaše, my čítachmy,</i> <i>wy čítašće, woni čítachu</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ● aorist <i>ja přečítach, ty přečíta,</i> <i>wón přečíta, my přečítachmy,</i> <i>wy přečítašće, woni přečítachu</i>

8 Kajki budže přichod za 50 lět?

- a) **Čitaj tekst a zasadź zaspinkowane werby do praweje formy futura!**
Wšitcy (być) modernje zdrasčeni a (měć) krasne bydlenje z najwšelakoršími mašinami a nastrojemi. Robotery (džělać) za swójbu. Wone (přewzać) wšitke džěla w domjacnosti. Nimo toho (poslužować) swójbnych. W kóž-dym domje (nadeńć) nastroj, kotryž wupada kaž telewizor a služi jako fono-telewizor. ...
- b) **Móžeš sej myślić, jak tajki fono-telewizor wupada a funguje?**
Wopisaj jón!
- c) **Kak sej předstajiš přichod?**
Pisaj són dale!

- 9 Naš wučer**
Jurij Budar-Krakečanski dopomina so w přewšo zabawjacej knize „Naš nan a kruwa Greta“ na swoje džecatstwo.
Přečitaj sej wujimk z njeje!
Přeměń prezensowe formy werbow do preterituma!
Kaž sym hižo prají, (chodžímy) kantorej lseltej do šule, kotrehož sej wšitcy jara (česćimy). ... Naš kantor (znaje) tež naprawu, kak ma so lózemu hólcej rić přemérić, hdyž (njeposka). Tak (sta so), zo jednoho z nas, hlowu mjez nohomaj džeržo, z kjom (přebije). Ale tón jemu při tym tak do nohi (kusnje), zo jeho kantor hnydom (pušći). (mamy) tež na kemšach teptač powětr za pišće. To (je) rjane īaženje po réblu horje a na teptawje stejo zaso dele, a to cyły čas, kaž naš kantor na piščelach wokoło (tlóči). Jónu (mam) z přečelom, na kwasu jednoho z našich wučerjow, w cyrkwi na hornjej īubi teptač. Nadobo pišče (mjelča), a po cyrkwi (rozlehnej) so wulka cíšina. Naš kantor (spytá) z registrami něšto wurunać, ale při tutym pospyče (pušćimy) cyły powětr do piščelow, a z toho (nastanje) oratorij, kajkiž hišće nichtó stýšał njebě. Mój pak (dóstanjemoj) sej hnydom naše zasłużene fawcy.

- 10 Wobrazowa stawizna**
- a) **Wobhladaj sej wobrazy dokładnje!**
Što stava so na jednotliwych wobrazach?
Powědaj!
- b) **Powědaj stawiznu ze wšelakeho wida w preteritumje!**
- Służownik rozprawia swojemu knjezej, po tym zo bě so nawrócił.
 - Służownik rozprawia swojim přečelam wo dyrdomdejach.
 - Knježna powěda swojim służownicam.
(Wobkedžbuj, zo někotre wotrézki wotběha wotpadnu!)
- c) **Što steješe w lisće?**
Napisaj list, za kotryž dosta sej służownik plistu!

3.3 Aspektowe formy w nastawkach

Naličimy jenož aspektowe formy werba, kotrež su přez kontekstuelne trjebanje werba w poziciji predikata wuměnjene. Příklad za to je wužiwanje infinitiwa imperfektiwnego aspekta po fazowych werbach. Nastupajo prawe a wopačne tworjenje tempusowych formow, kotrež bjezposrđnje z aspektom werba zwisuje, wobkedžbuj wuwjedženja w „Ćežišću 1 preteritum“.

prawie formy

1992–1999

- 1 A wón do toho zwoli. Wza sebi *jednu wótru piwu a započa rězać. (1993–3)
- 2 Přestach pytać. Myslach sej, zo nima zmysla dale pytać. (1993–25)
- 3 Franc chyše[,] zo so wadžić přestataj. (1995–8)
- 4 Za chwilu[,] hdyž njeběše wjace tajka čišina w kuchinje[,] počachmy diskutować[,] što z kristalom činimy. (1995–18)
- 5 Sportnišćo, kotrež w Pančicach steji, přícahuje wšitkich koparjow. (1995–7)
- 6 Započinachu so w kole wjerćeć[,] přeco spěšnišo a spěšnišo. (1996–14)
- 7 Kole so pomałku zaso pomałšo wjerčeštej a so zastaťej wjerćeć. (1996–14)
- 8 Nadobo *so čorny mróčeles nad njebjom čahachu [a] so započa kidać. (1997–34)
- 9 Hnydom stanychu woni wšitcy a započachu mócnje za bulom běhać. (1998–16)

2000–2009

- 10 Michałej poča wutroba pukotać. (2000–20)
- 11 Wječor doma hlada w telewizy kopańcu. W přestawce wozjewjeja so loto-ličby: 5/15/41/12/9. (2000–31)
- 12 Po tym, zo je so zaso změrował, započina přemyslować. (2000–31)
- 13 Wona dosta začuće za běhanje a wědžeše[,] zo ma pomałku započeć běžeć, potom přeco kusk *chětřo a na kóncu předzéržeć a pomałku tempo zaso ponižić. (2002–21)
- 14 „Hdyž sej ja to takle přemysluju wowka, to poprawom cyle jednorje *je. A hdyž so *budže Paulowa buda skóncować, móžeja hólcy přeco hišće *nam přinć.“ (2002–24)
- 15 Započach hnydom *moje dary wupakować a što běchu to do rjanych darow. (2002–10)
- 16 Čas so minje. Hižo započina so čmičkać a prjedy hač móžeja so dohladać[,] je *wone toľsta čma. (2003–3)
- 17 To slyšach ze susodnjeje stwy kichotanje, kotrež so poněčim do smjeća přemjenješe. (2006–13)
- 18 Je *so snano cyła žiwjenje wzać? Tute prašenja stajach sej cyły džeń dołho. (2006–20)
- 19 *Wzaše sej najnowšu nowinu a započa ju kedźbliwie čitać. (2008–18)

wopačne formy 1992–1999

- ²⁰ Z časopisa Płomjo, kiž rady čitamy, móžeš wjele zhonić. Ja je rady čítam, dokelž su tam zajimawe wěcki spisane. Mjez[]tym [*poprawom* mjez nimi] tež žorty, powědančka, basnje a što so takle w kulturje Serbow **stanje*. (1992–25)
- ²¹ Naše dny běchu jara žive. Chcu pak wo posledním dnju pisać. Na tutym dnju so wjele **wotmějše*. (1992–32)
- ²²⁻²³ Mjeztym, zo sobušulerjo w lěsu za hribami pytachu, **wobdžiwachu* Beno a Tomaš přeco hišće spodžiwnu namakanku. Přeco zaso sej ju wot horka a delka, wot lěwa a prawa **wobhladachu*. (1993–12)
- ²⁴ Ale wonaj běstaj wčipnaj a **započneštaj* kónčk železa **wurjebać*. (1993–15)
- ²⁵ Do čeho je stupil? Do błota! Pomału so **zatepi*. Přeco niže a niže. (1996–19)
- ²⁶ Wón mi přeco do nohi **kopny*, tohodla mi po hrě noha boleše. (1997–34)
- ²⁷ A dokelž je tu tež wjele kačidla[,] pluwaja na hače tež kački a so wot kačidla **zežiwię*. (1998–30)
- ²⁸ Kołbaski wězo wšitkim zesłodžachu, ale nětko započa so wostuda **rozšerić*. (1998–16)
- ²⁹ Tomaš a Jurij chcyštaj do hroda wućeknyć, ale za to bě hižo přepozdže. Ze wšitkich rowow so pomału kamjenje **wotkrychu* a džěco zalěze z kóždeho rowa. (1999–47)

2000–2009

- ³⁰ Hdyž Michał takle po puću běži, **přemysli sebi*, što by wón móhl wšitko z tymi pjenjezami činić: Ja bych sebi rjane nowe koleso kupił. [...]. (2000–20)
- ³¹ „Ja sym jenož našu kóčku pytał, wona je mi ćekła“, so Michał **wurěči*. „Na haj, božemje“, praji džěd a dže dale. (2000–20)
- ³² W mojej bliskosći je rjana, stara a wulká skała. W njej džělachu tehdy hišće mužojo. Woni **wotbuchnycu* tam hoberske kruchi kamjenjow. (2000–16)
- ³³ Haj, nětk je kónc z tym dyrdomdejom, ale mam tola hišće wobraz, kiž mje zawěscé hišće dołho na to **dopomni*. (2006–7)

3.4 Trěbne znajomosće za korektne nałožowanje formow aspekta

definicija

Aspekt je gramatiska kategorija werba, kotaž zwuraznja so w opoziciji imperfektiwnych a perfektiwnych werbow.

nałožowanje

Imperfektiwny aspekt werba (*ip*) wužiwamy w padže, hdyž chcemy jednanje jako wotběžace charakterizować, bjez zhladowanja na jeho wuslědk. Perfektiwny aspekt werba (*p*) wužiwamy potom, hdyž přewidžímy jednanje jako cyłk, z dorazom na jeho wuslědk.

Kedźbu! Zasadźimy imperfektiwny werb přeco, hdyž

- wotměwa so jednanje we wokomiku rěčenja, na př. *Pisam Či (runje) list*,
- wužiwamy fazowe werby, charakterizowace spočatk abo kónc jednanja, na př. *Započnu sej wobradu wobhladować*,
- zwuraznjamy so wospjetowace abo zwučene jednanje, na př. *Nan kóždy wječor nowiny čita*.

Imperfektiwny werb hodži so wot swojeho perfektiwnego wotpowědnika rozeznawać přez

- prefiks (kotryž zwjetša woznam werba modifikuje), na př.
 pisać (*ip*) – napisać (*p*)
 čitać (*ip*) – přečitać (*p*)
- sufiks (kotryž woznam werba njewobwliwuje), na př.
 wobhladać sej (*p*) – wobhladować sej (*ip*)
 wotmołwić (*p*) – wotmołwjeć (*ip*)
 zabić (*p*) – zabiwać (*ip*)
- sufiks (kotryž woznam werba měni), na př.
 padnyć (*p*) – padać (*ip*)
 skočić (*p*) – skakać (*ip*)

Kedźbu! Někotre werby ze sufiksom *-ny-* su imperfektiwne. K nim słušaja *ćab-nyć*, *mjerznyć*, *schnyć*, *wjadnyć*, *wuknyć*.

Při tworjenju formow preterituma a futura dyrbimy na aspekt werba džiwać.

imperfektywny verb	perfektywny verb
preteritum	
<ul style="list-style-type: none"> twori so zdžela wot rozdželneju zdónkow wotmolwja-ch, wotmolwje-še, wotmolwje-še <i>atd.</i> wuknje-ch, wuknje-še, wuknje-še <i>atd.</i> rozeznawa so w 2. a 3. wosobje singulara čita-ch, čita-še, čita-še <i>atd.</i> 	wotmolwi-ch, wotmolwi-Ø, wotmolwi-Ø <i>atd.</i> nawukny-ch, nawukny-Ø, nawukny-Ø <i>atd.</i> přečita-ch, přečita-Ø, přečita-Ø <i>atd.</i>
futur	
<ul style="list-style-type: none"> (zestajana) futurowa forma budu, budžeš, budže <i>atd.</i> + infinitiv, na př. budu pisać, budžemy čitać, budže skakać Kedžbu! Ale nic być, měć a determinowane werby pohiba typa <i>hic</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> prezensowa forma na př. napisam, přečitamy, skoči Futur werba <i>być</i> je <i>budu, budžeš, budže ...</i>, werba <i>měć</i> je <i>změju, změješ, změje ...</i>, werbow typa <i>hic</i> je <i>póndu, póndžeš, póndže ...</i>

Dodawk

Wo nałożowanju aspeku w serbščinje

Woznam imperfektywnego aspektu

BOŽENA PAWLKEC

(nastawk, wozjewjeny w Serbskej šuli 5/1993)

Wosebite přiznamjo imperfektywnych werbow je, zo zamóža wone werbalne jednanje w jeho wotběhu předstajić. Perfektywnie werby tutu kajkosć nimaja. Tohodla móža so sčehowace wobsahi jeničce z imperfektywnymi werbalnymi formami zwuraznić:

- aktualne jednanja, kiž so w momenće rěčenja (t. r. w přítomnosći) wotměwaja
„Mucha lěta po jstwě.“ – „Mać wari wobjed.“
- stajne a bjez přetorhnjenja so wotměwace jednanja
„Hižo cyłe popołdnjo so lješe.“ – „Sekretarki pisaja na computerach.“ – „Budu na tebje čakać, doniż so njewróciš.“
- wobsahi z fazowymi werbami
„Swěčka poča hasować, hólčk so poča zaliwać.“ – „Započń skónčnje porjadnje pisać!“
- při runočasnosti wjacorych jednanjow
„Dołhož mužojo karty placachu, so džeci na dworje šćekachu.“ – „Hdyž wuj swači, žerjetaj brunakaj wows z měškow.“¹

¹ Trochu hinak je to při dželnej runočasnosti jednanjow. Dželna runočasnost rěka, zo so we wěstym momenće přidruži jednanju, kiž so wotměwa, druhi podawk. So wotměwace jednanje so z imperfektywnym werbom pomjenuje, so přidružacy podawk pak so woznamjenja z perfektywnym werbom: „Marja steješ přeco biše kaž skamjenjena při woknje (so wotměwace jednanje = ipf. aspekt), jako Měrko do jstwě zastupi“ (so přidružacy podawk = pf. aspekt).

Woznam perfektiwnego aspektu

Perfektiwne werby przedstajeja čin jako wotzamknjeny podawk. To rěka, wone zapříjeja jednanje w jeho cyłku, wot spočatka do kónca. Z pomocu perfektiwnych werbow so jednanje **njemóže předstajić w swoim wotběhu**. Sada „Myška zalěze do džery“ tuž wupraja, zo předleži rezultat jednanja (na př., zo je myška nětko w džerje).

We wonych štyrjoch horjeka wopisanych pozicijach perfektiwny werb nje-móže wustupować, dokelž:

- so hewak woznam wuprajenia změni, na př.: „**Mać zwari wobjed.**“ – „**Hdyž wuj poswači, zežraštaj brunakaj wows z měškow.**“

Prěnja sada je přez změnu aspekta zhubiła woznam aktualnosće². Druha sada pak jednani hižo njepředstaja jako runočasnej, ale jako na so scého-wacej podawkaj.

- abo sady móža być gramatisce wopak, kaž na př.: „**Budu na tebje docakać, doniž njepříndžeš.**“³ „**Swěčka poča hasnyć.**“

We wšitkich druhich padach pak je rěčnikoj přewostajene, kajki aspekt wuživa. Wólba aspekta wotwisuje potom jenož wot toho, hač chce wón čin předstajić:

- a) w jeho wotběhu (potom so wuživa imperfektiwny aspekt)
„**Warju wobjed.**“ abo
- b) jako wotzamknjeny podawk (potom so wuživa perfektiwny werb)
„**Zwarich wobjed.**“

Wujasnjenje k a)

- kaž hižo prajene, móža jednanje w jeho wotběhu jeničce imperfektiwny werby předstajić:

„**Ćeta jemu z wjele słowami wujasnowaše, čehodla je tak chwatała.**“

Z pomocu imperfektiwnego aspekta so wupraja, zo bě jednanje (tu „wujasnowanje“) w času, wo kotrymž so rěci (t. r. tu w zašlosći), runje w swoim **wotběhu**.

Wuměnímy-li w tutej sadži imperfektiwny werb z perfektiwnym, wostanje sada gramatisce prawa, wobsah pak so w tym zmysle modifikuje, zo so čin předstaji jako wotzamknjeny podawk:

„**Ćeta jemu z wjele słowami wujasni, čehodla je tak chwatała.**“

Dodawek k b)

- zakónčenje jednanja móže hižo docpěte być (1) abo wone so hišče wotcakuje (2):
- 1) „**Zalězech na štom.**“ – 2) „**Zalězu na štom.**“

² Kedžbu: w 3. wos. sg. pf. werbow je forma aorista (= preteritalna forma pf. werbow) z formu futura identiska. Tuž ma sada „**Mać zwari wobjed**“ dwoji zmysl. Bjez konteksta mjenujicy njemóžemy zwěšćí, hač so woznamjenja čin w zašlosći abo w přichodže. Wěste pak je, zo tuta sada njepomjenuje čin w přítomnosći.

³ Zestajany futur (z pomocnym werbom być) perfektiwne werby tworić njemóža.

Spomjatkuj sej:

- w horjeka wopisanych štyrjoch pozicijach (dypki 1–4) je **imperfektiwny aspekt obligatoriski**
- we wšich druhich padach stej wobej aspektaj móznej; wólbá aspekta je potom jeničce wot toho wotwisna, hač chce rěčnik čin w jeho wotběhu předstajić (potom steji přeco imperfektiwny verb: „*Lězech na štom.*“) abo jako wotzamknjeny podawk (potom steji perfektiwny verb: „*Zalězech na štom.*“)

Zwučowanje

Přeložče sc̄hōwace sady do serbščiny:

1. Katzen fressen am liebsten Mäuse.
2. Als ich gerade das Auto wusch, kam Nachbars Katka angelaufen.
3. Solange es regnet, brauchst du nicht auf mich zu warten.
4. In einer halben Stunde wird der Napfkuchen fertig gebacken sein.
5. Gerade als ich anfing, den Hof zu kehren, kam der Sturm auf.
6. Wer kocht bei euch zu Hause, der Vater oder die Mutter?
7. Die Polizei durchsuchte das ganze Haus, aber die Beute fand sie nicht.
8. Sie kam nach Hause, badete, aß etwas und sah fern.
9. Die Sonne wird aus den Wolken hervorkriechen und die ersten warmen Strahlen auf die Erde schicken.
10. Laufen deine Zwillinge schon?

Přeložk:

1. Kóčki najradšo myše žeru.
2. Jako runje awto myjach, přiběža susodžic Katka.
3. Doňož so deščuje, njetrjebaš na mnje čakać.
4. Za poł hodžiny budže baba napječena/přepječena.
5. Runje, jako počach dwór mjesć, zběhny so wichor.
6. Štò pola was doma wari, nan abo mać?
7. Policia přepyta cyły dom, ale dobytu njenamaka.
8. Wona příndze domoj, so wukupa (so kupaše), zjě (jědžeše) něšto a hla-daše televiziju.
9. Slónčko so z mróčelow wudrapa a pósćeles prěnje čople pruhi na zemju.
10. Běhataj twojej dwójnikaj hižo?

Žórlo: Faßke/Michałk, Morphologie der obs. Schriftsprache der Gegenwart, LND Budyšin
1981, str. 178 sl. sl.

Ćežišćo 4 kongruenca

Pod zaprijećom kongruenca zrozumimy mjezsobne wotpowědowanje hromadu słušacych sadowych člonow resp. dźelnych sadowych člonow. Sprěnja jemi so mjez subjektom a predikatom kongruenca po wosobje, genusu a numerusu, zdruha mjez attributom a aktantom kongruenca po genusu, numerusu a kazusu. Dalše zjawy kongruency zwěścamy w podrjadnje zestajanych sadach a w padže t. mj. predikatnego suplementa.

4.1 Wučbny plan wo kongruency

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu so zaprijeće kongruenca njejewi. Implicitnje móžemy z toho wuchadźeć, zo so w 5. a 6. lětniku w zwisku ze sadowymi člonami tež zjaw kongruency wobjednawa. Při tym je jako cil sposrědkowanja podate: w 5. lětniku „Kennen“, t. r. znać, w 6. lětniku „Beherrschen“, t. r. wobknježić.

Klassenstufe 5

Lernbereich 5: Sprachbaustein – Satz

Kennen der Satzglieder Subjekt, Prädikat, Objekt, Adverbialbestimmung

markieren, Umstellproben
→ DE, Kl. 5, LB 2
Differenzierung:
zweiteiliges Prädikat

Klassenstufe 6

Lernbereich 5: Sprachbaustein – Satz

Beherrschen der Satzglieder im einfachen Satz
Attribut als Satzgliedteil

Subjekt, Prädikat, Objekt,
Adverbialbestimmung
Umstellprobe, Arbeit mit
Wörterkasten, Anlegen von
Tabellen, Gruppenarbeit,
Lernen an Stationen

4.2 Předstajenje kongruency we wučnicach

We wučnicy „Naša mačerščina 5“ wobjednawatej so we wotrézku „Sada a družiny sadow“, podwotrézk „Sadowe člony“ subjekt a predikat hromadže (strony 83–87). Wuchadźa so při tym wot toho, zo je subjekt postajowacy sadowy člon, na kotryž so predikat počahuje. Subjekt a predikat tworitej t. mj. „jadro sady“. Zjaw kongruency mjez subjektom a predikatom njepředstaja so jako mjezsobne wotpowědowanje hromadu słusacych sadowych člonow, ale jako postajowanje ze strony subjekta. Jedne wobrazowe znazornjenje kaž tež jedne zwučowanje matej k tomu słužić, šulerjam zjaw kongruency po wosobje, genusu a numerusu mjez subjektom a predikatom wuwědomić (strona 85 sc.).

Predikat počahuje so na subjekt.

Subjekt postaja verbalnu formu predikata po genusu (rodże), wosobje a numerusu (ličbje).

Šuler je baseń wuknył.
Šulerka je baseń wuknyła.
Šulerjej staj baseń wuknyloj.
Šulerjo su baseń wuknyli.

- 6 Zwěśc, hač steji predikat w prawej ličbje a prawym rodże!
Koriguj, hdzež je to trjeba!

Doris, Jadwiga a Marko jědže do Drježdžan.
Po dróhach jězdží tramwajki a druhe jězdžidla.
Tramwajka a awto do so zrazyštej.
Z Budyskeje dróhi zwinychu z plakatami polěpjenej awče.
Na jednym plakaće su law, tiger a šakaty kón widžeć.
Doris a Jadwiga stej dołho na Marka čakali.
Za hodžinu hakle Marko z třomi přečelemi přińdže.
Marko a jeho přečeljo bě w kinje.

Predikat móže być

- jednosłowna finitna (konjugowana) verbalna forma (jednory predikat)
Hólč čaka. Holca čakaše.
- wjacesłowna finitna verbalna forma (zestajany predikat)
Hólč je čakał. Holca je so načakała.
- finitna verbalna forma a infinitiv (zestajany predikat)
Hólč chce čakać. Holcy dyrbitej čakać.
- substantiw (nominalny predikat)
Hólč je zahority kopar.

We wučbnicy „Naša mačerščina 6“ njewobjednawa so zjaw kongruency, hačrunjež mohło so we wotrézku „Sada“, podwotrézku „Zestajana sada“, staw „Podrjadne zestajana sada“ na njón pokazać (strony 110–113). W zwučowanju pod rubriku „Relatiwna sada“ maja so sadowe poriki z pomocu relatiwnych pronomenow *štož*, *kotryž*, *kiž* a *hdyz* na podrjadne zestajane sady přetworić (strona 111). Tu by přihódne bylo, hdy by so šuler na to skedźbił, zo ma so na kongruencu mjez relatiwnym pronomenom a počahowym słowom resp. korelatom džiwać. Dokelž wšak su formy relatiwnego pronomena hižo předpodate, tohorunja wše relatiwne pronomeny w tym rjedże, kaž so wone w zwučowanju zasadźeć maja, nima wone wulkeho wuknjenskeho wužitka. Podaty sadowy porik „Wěm so derje na to dopomnić. To sym ci prajiła.“ njehodži so nimo toho přez relatiwny pronomen *štož* wjazać, ale přez interogatiwny pronomen *što*. Příklad słuša potajkim pod rubriku „Wobsahowa sada“. W jeničkim zwučowanju njehodža so wšitke relatiwne pronomeny wobjednawać – *štož*, *kajkiž*, *kaž*, *čejijž* a *hdzež* tuž scyla pobrachuja.

- Rozeznawamy trzy drużyny podrjadne zestajanych sadow. Rozsudne za to, której skupinie są sada przyjmuje, je **zawodowane słowo** północno-wielkopolskie sady. Drużyny podrjadne zestajanych sadow są:
 - I. relatiwna sada (zahaję się przez relatiwny pronomen)
 - II. wobsahowa sada (zahaję się przez interogatywny pronomen)
 - III. konjunkcionalna sada (zahaję się przez konjunkcję).

Relatiwna sada

Relatiwna sada się przez relatiwny pronomen zahaję.

Relatiwne pronomena są

štož, *štóž*, *kiž*, *kotryž*, *hdzež*, *čejijž*, *kaž*, *hdyz*, *kajkiž*.

Ja ci knihi wróću, której sym się wot tebje pożciła.

Relatiwny pronomen *kotryž* w północno-wielkopolskiej sadze počahuje się na słowo *knihi* we hłownej sadze.

- 7 a) **Přetwor slědowace sadowe poriki na podrjadne zestajane sady!**
Wužiwaj relatiwne pronomeny:
***kotryž*, *kotruž*, *hdyz*, *štož*, *kiž*, *kotrež*!**
- b) **Praj, na które słowo hłowneje sady so relatiwny pronomen w północno-wielkopolskiej sadze počahuje!**
 Znaju wuměłca. Wón pódla nas bydli.
 Wjeselu so nad knihu. Sym się ju hižo dołho přała.
 Wonka bě hišće čma. Wotjědžechmy rano zahe do prózdninskeho lěhwa.
 Wěm so derje na to dopomnić. To sym ci prajiła.
 Tón muž je mój džed. Wón ma zelenu čapku na hłowie.
 Mi so tute skatery lubja. Wone maja koleska z gumija a nic z plasty.

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadže wobdzéleja

Zjaw kongruency njewobjednawa so na dosahace wašnje. Šuler njemóže sej z podatych zwučowanijow wuwzać, w kotrych syntaktiskich wobłukach tutón gramatiski fenomen wustupuje.

Hdyž sej lisčinu prawych formow a lisčinu wopačnych formow wobhladamy, tak zwěscimy, zo njeje wěstosć w prawym nałożowanju kongruency data.

We wučbnicy „Naša mačerščina 7“ namakamy we wotrézku „Adjektiwy“ zwučowanje, w kotrymž so wuraznje na zjaw kongruency mjez adjektiwom a substantiwom pokazuje (strona 89).

Adjektiwy

- 1 **Měrćin Nowak-Njechorński wopisowaše Dubawsku holu takle:**
Hola jahodata a husańcata

Holanska hora Dubawa, hewak tak čicha a wosamočena, runa so nětko člowjeskemu mrowišću. Wona džě je daloko šěroko sławnia ze swojim nadbytkom holanskich jahodow. Wosebje njedželu so nětko tam mjerwi z ludžimi ... Tak mócnje wabja módré jahody našeje Dubawy ...

Po wšěch holanskich ščežkach zetkuješ črjody módrohubatych a samo módroličkatych hólčecow z karančkom abo hornykom za pasom, ... a po wjetších pućach łakaju karawany motorowych wozydłow ...

- a) **Mjenuj 6 adjektiwow z teksta!**
- b) **Jedyn z adjektiwow je stopnijowany.
Namakaj jón a mjenuj pozitiw!**
- c) **Wupisaj sej 3 adjektiwy a stopnijuj je!
Přidaj stopnijowanym adjektiwam so hodžace substantiwy!**

Dotal smy wuknyli, zo adjektiwy pomjenuja *kajkosće wosobow, zwěrjatow, wěcow a zjawow*, na př.:
słodny wobjed, rjana holca, čežke džělo.

Wone su kongruentne (kryja so w rodže, padže a ličbje) ze substantiwom, kotryž bliže wopisuja.

pilna pčołka, widžeć pilnu pčołku, bojeć so pilneje pčołki

We wotrézku „Sada a jeje interpunkcija“, podwotrézk „Zestajana sada“, staw „Družiny pódłanskich sadow“ namakatej so dwě zwučowani k relatiwnym sadam (strona 111). W prěnim zwučowanju su jenož atributne sady wobkedźbowane – a wotpowědnje tomu adjektiwiski relatiwny pronomen *kotryž* resp. *kiž*. Z formulacije nadawka njewučita šuler, zo ma při wužiwaniu relatiwnego pro-

nomena na to džiwać, zo dyrbi tutón być kongruentny z počahowym słowom. W druhim zwučowanju ma šuler zawodne (nic zawodowace) słowo wotpowědneje pódłanskeje sady mjenować a rjec, hač jedna so wo relatiwny pronomen, interogatiwny pronomen abo wo konjunkciju. Na sadočłonsku funkciju pódłanskeje sady so bohužel njeskedźbnja.

**19 Wutwor wot zaspinkowanych słownych skupinow
relatiwne pódłanske sady!**
**Wužiwaj za to wotpowědnu formu relatiwnego pronomena
kotryž, kotraž, kotrež abo kiž w prawym padže!**

- (1) Sławnu lódź, ... (mjeno je „Awrora“), móžeš tež džensa hišće w St. Petersburgu wobdžiwać.
- (2) Z Budyšina do Lipska, ... (je někak 200 kilometrow zdaleny), je čah 2 hodžinje po puću.
- (3) Na městnje, na ... (smój wčera wjechor pozdże byloj), sym swój kluč zhubił.
- (4) Naju zhromadny přečel, ... (bydli w Americe), naju bórze we Łužicy wopyta.
- (5) Mam wot znateje popoweje spěwarki, ... (adresu sym w nowinach čitał), awtogram.
- (6) Tym znatym, za ... (je tón kwéčel), nětko pojědžemy.
- (7) Rozmoļwjachmy so z tym spisowačelom, ... (knihu smy wšitcy hižo čitali).
- (8) Drasta mojeje přečelki, ... (šat runje nošu), je jara pisana a moderna.

20a) Mjenuj zawodowace słowa pódłanskich sadow!

**b) Praj, hač jedna so wo relatiwny abo interogatiwny pronomen
abo wo konjunkciju!**

- (1) Zawěśce wšitcy hižo wěśče, štó Frizojo su.
- (2) Frizojo su žiwi w sewjeru Nižozemskeje a Němskeje a wobydla tež někotre kupy, kotrež před přibrjohom Sewjerneho morja leža.
- (3) Najwjetša z třoch wariantow friziskeje rěče je zapadna friziščina w Nižozemskej, kotruž nałožuje 350 000 ludži.
- (4) Dokelž su burja jara wušikni, maja Frizojo najwažniši džél swojich dochodow z mlokowejje industrije.
- (5) Friziske kruwy su tak wažne za čłowjeka, zo su jim samo pomnik stajili.
- (6) Stawizna powěda, zo běchu Frizojo prjedy jónu sławni namórnicy.
- (7) Woni jězdžachu po wšitkich morjach swěta a wikowachu z eksotiskimi krajemi, štož so zdžela w jich kulturje wotbłyšcuje.
- (8) Jich namórniska tradicija pokazuje so mjez druhim na wšelakich pyšnych wudžělkach, na příklad na kachlicach, kotrež pyša sčeny jich rumnosćow.

4.3 Zjawy kongruency w nastawkach

Nastupajo prawe a wopačne tworjenje kongruencnych formow, kotrež z gramatiskimaj kategorijomaj žiwosće a muskowosobowosće zwisuje, wobkedźbuju wuwjedženja w „Čežišću 8 žiwosć a muskowosobowosć“.

prawe formy

1992–1999

- ¹ Sym před krótkim časom tu byla, ale tutu njeroda tu hišće njebě“[,] so Měrka rozhori. (1992-11)
- ² Zwěśítaj, zo je to tón wuheń, kotryž *su w chódbje *nadešli. (1992-30)
- ³ Nadobo Pětr zawała: „Tu leži stare koleso! Wone pak je zerzawe a njemóže so wjace wužiwać.“ (1992-28)
- ⁴ To je cyle njezwučene wot *Zaly. Ta je tola přeco tajka přečelna. (1994-31)
- ⁵ Tuta mróčel so přeco husćišo do stwy suwaše. (1996-14)
- ⁶ Mi je so ta krasna krajina woprawdze lubiła. (1997-4)
- ⁷ Wulke wrota běchu zawrjene. (1999-47)

2000–2009

- ⁸ „Ach, jenož loto-lisčik!“ Tyknje pak sej jón potom tola do kapsy. (2000-20)
- ⁹ Tola nadobo wuhladach błysk někotre kilometry zdaleny wot *skaļje. (2000-47)
- ¹⁰ Někotre starše serbske žony noša pola nas hišće wšědnje serbsku narodnu drastu. (2002-35)
- ¹¹ Džen a narodniny su nětko nimo a hižo přichodne lěto swječu swoje 14[,] narodniny. (2002-4)
- ¹² Pytach najprjedy za pućikom abo sčěžku, kotraž wjedže z lěsa. (2003-18)
- ¹³ Njedawno čitach w nowinje wo wjelkach, kotrež so we Łužicy zasydluja. (2006-6)
- ¹⁴ Tuta tema njebě dawno *hižo [sic! hišće] pod blido padnyła. (2007-18)

wopačne formy

1992–1999

- ¹⁵ Policisća jědžechu do wsy a přeptytowachu číslo awta. Typ awta běše „Lada 1600“[,] *wón běše *čerwjeny. (1992-11)

- 16 *Tutón rejku tež hišče džensa njemóžu. (1992–20)
- 17 Džélaja cyły džeń a nawječor je hišče jenož mała hromadka wyše. *Tutón hišče srjedu rano zrumuja. (1992–28)
- 18 Wón pokaza jim tež *tón spodžiwnu namakanku. (1993–3)
- 19 Město lěsow a łukow stejachu tu nětko jenož hišče wulke zawody a industrije, *kotryž jenož naš powětr zanjerodža. (1994–10)
- 20 Pytami z wočemi dołho za wjeskami, ale njespóznajemy ničo druhe hač mazane města, hdźeż njeſu parki, ale jenož tam a sem kipre, boje [= wbohe] roſtlinki, žane kwětki. Dźěći płakaja, a *su wjele zbraſenych ludži tam. (1994–40)
- 21 „[...] Antalcus Krysta je drohotny kamjeń/kryſtal, kiž pod škitom přírody steji, dokelž za alḡy trěbnu maćiznu wusadži/twori[,] *kotriž *woni jako zepěru na *kamjeniznow trjebaja“, nan čitaſe[.] (1995–13)
- 22 Bych prajił, zo *je Pančicy-Kukow rjana wjes. (1995–1)
- 23 To pak njemóžeše być, wšako mějach knihu[,] *kotryž je mi kralowna dawa[,] *w klinje. (1996–9)
- 24 Nan je wotucił. *Wonja *swinjacy wón a widži maćerne zastróžane mjezwočo. (1998–22)
- 25 Běše tam knižka[,] w *kotrychž stejachu hrónčka za Poesie. (1999–11)

2000–2009

- 26 Po chwilce wuhladach zaso błysk, *kotrež so mi wjetši zdaše. (2000–47)
- 27 Ludmilka reagowaše cyle spěšnje, nětko мејeše wona *tón móžnosć poka-zać, što wona woprawdze móže. (2002–21)
- 28 Po chwilce położa jejko do barby. Jeli chcedźa, móža *tutón činitosć wospjetować a jejko do hinašeje barby połožić. (2002–35)
- 29 „Što, my smy tola hakle na *jednym mostu!“[,] praju jara nastróženy. „Haj, haj[“], praji Jan, [„]to je mój dar. Je jenož štyri *metrow *wysoka. (2002–4)
- 30 Znaju *nikoho, *kotrež bubon hraje a jedyn z naſeje hrjadownje hraje na klawirje. (2002–10)
- 31 *Tutón mysl pak mi mój nan wurěća[,] dokelž měnješe[,] zo dyrbju najprjedy elektrisku gitaru porjadnje wobknježić. (2002–10)
- 32 Ale tón hólci[,] *kotrež je mi to přiwoał, njeje w tutym wokomiku hladał[,] hdže stupi[,] a tohodla so *wobsunješe. (2004–11)

- ³³ My Alexej prajachmy: „Ty dyrbiš to přetrać, *chorobny awto je hnydom tu, tak doľho hisče čakaj!!“ (2004-11)
- ³⁴ Mi *je so wosebje na tutej kupje pobrjóh, zaklapnicy a přečelnosć ludží *lubiła. (2004-26)
- ³⁵ A na tótun dub smy my (Fred, Willi, Leon, Marlon, Vanessa, Anika a ja) tola jednu cyle rjanu budu twarili z wjacorymi poschodami. *Tótun budu mjenowachmy Camelot. (2006-10)
- ³⁶ Widżach woneho mjasožračka, *kotrež mje hnydom widžeše a honješe. (2007-4)
- ³⁷ Mać, nan, Marta a Michał njemóžachu *tutón powěść wěrić. (2007-18)
- ³⁸ Michał je *tutón wěcku poprawom cyle derje preč tyknýl. (2007-18)
- ³⁹ Wupakowachmoj wšě wěcy[,] *kotryž smój sobu měloj. (2007-7)
- ⁴⁰ Z pincy přińdże *grawočiwy wón. (2008-24)
- ⁴¹ Widżach bule, klanki, lego, robotere, *dalokowodženy awta a wjele *druhe *wěcy. (2009-1)
- ⁴² Jako wšitko *mojimaj staršimaj wupowědach, so *woní tež *smjachu. (2009-2)
- ⁴³ Tamle *běchu hromada falow[,] lenych so horje a dyrbjach sej wusnyć!! (2009-27)
- ⁴⁴ Sym so ja wjeselił, zo widžu skónčnje zaso znate mjezwoča, *kotryž prajichu: „Na pój[,] mój luby[,] domoj. Što ty jenož přeco činiš!? Na pój domoj.“ (2009-27)

Ćežišćo 5 kwantifikator

Bjezwuwzaćnje wšitcy šulerjo wužiwaja w swojich nastawkach kwantifikatory. K tomu ličimy numerale, numeraliske pronomeny, ale tež substantiwy kaž *korb*, *stadlo*, *meter*.

5.1 Wučbny plan wo kwantifikatorach

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu so tutón rěčny wobłuk ani w 5. ani w 6. lětniku njewobkedažuje.

5.2 Předstajenje kwantifikatorow we wučbnicach

Kaž we wučbnicy „Naša mačerščina 5“ tak tež we wučbnicy „Naša mačerščina 6“ njenamakamy žane zwučowanje z kwantifikatorami. Jenička pokazka na to, zo wone eksistuju, je „Přehlad gramatiskich zapřijećow“ we wučbnicy „Naša mačerščina 6“ (strony 149–151). Tam wučitamy sc̄ehowace:

gramatiske zapřijeće	serbski wotpowědnik	příklad, wujasnenje
numeral	ličbnik	dwaj, pjeć, dwojaki

Ale tež we wobłuku předstajenja druhich słownych družin by so poskićało, rólu kwantifikatorow w rěči naspomnić. To nastupa na př. substantiwi, pola kotrehož móhlo so na to skedźbnić, zo wustupuje substantiwi tež w syntaktiskej funkciji kwantifikatora (strona 72).

- Substantiwi charakterizujemy tež po jeho róli w sadže, potajkim po jeho **syntaktiskej funkciji**.
Substantiwi wustupuje we wšich syntaktiskich funkcijach:
- jako subjekt, na př. *Nan čita*.
 - jako objekt, na př. *Nan čita knihu*.
 - jako adwerbialne wobstejenje, na př. *Džed na konopeju* sedži.
 - jako apozicija, na př. *Jakub Bart-Ćišinski*, serbski *basnik*, so w Kukowje narodži.
 - jako predikatiwum, na př. *Naš nan je wučer*.
abo jako atribut, na př. *Džensa je džeń džěšća*.

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadže wobdželeja

Šuler njemóže sej z wučnicow informaciju wo trjebanju kwantifikatorow wuwzać.

Hdyž sej lisčinu prawych formow a lisčinu wopačnych formow wobhladamy, tak zwěscímy, zo njeje wěstosc w korektnym nałožowanju kantifikatorow data.

Tež we wučnicy „Naša mačeřcina 7“ a we wučnicy „Naša mačeřcina 8“ ničo ke kwantifikatoram njenamakamy. To wotpowěduje wučbnemu planej, w kotrejž jich wuwučowanje předwidžane njeje.

5.3 Kwantifikatory w nastawkach

prawie formy

1992–1999

- ¹ Rjadownja 6A wobsteješe ze sydomnaće šulerjow. (1992–11)
- ² Wón dyrbješe jako chłostanje 1500 hriwnow płaćić a šulerjam pomhać hajk wurjedžić. (1992–11)
- ³ Wosebje jutry, hdyž wjele *cuži *ludžo k nam do domizny Serbow přichwataja, zo bychu widželi, kak smy my z našimi nałožkami žiwi[] ja kak so *woni swjeća, fotografuja wjele ludži serbske wowki, dokelž je to za nich něšto rjane. (1992–25)
- ⁴ Skónčne po jednej hodžinje Tomaš přičampa. (1993–12)
- ⁵ Pola nas w Radworju je na tutej jutrownjej njedželi wjele wopytowarjow z druhich kónčin Němskeje. (1993–10)
- ⁶ Ale hdže tón čah jenož wostanje? Ma hižo poł hodžiny zapozdženje! (1994–16)
- ⁷ Hakle přez tutón lět spóznach[], kak *móže tu za sto lět wupadać, hdyž ju dale zanjerodžimy. (1994–10)
- ⁸ Křesčan je hižo jara zahe na dwórnišćo *prińdže a tak dyrbi hišće 30 mjeňšinow na čah čakać. (1994–4)
- ⁹ Do zahrodkow su sej ludžo jenož por kumštnych róžičkow stykali. (1994–31)
- ¹⁰ Tak smy pjeć džécí a wězo wuběrny wědomostnik knjez profesor doktor Mudračk z Nürnberga. (1994–40)
- ¹¹ „[...]. Ale je wězo jasne, zo dyrbju stawać, dokelž je tola hižo dwaceći mjeňsin do štyrjoch.“ (1994–40)

- ¹² Doma w kuchinje bě 5 minutow najwjetša čišina. (1995-18)
- ¹³ Dale mamy w Pančicach[-]Kukowje šulu (wězo), pěstowarnju, žlobik,
*tři pjekarjow, wobchod za molerske potřeby, dwaj wobchodaj za zežiwiďla,
hosćenc, tankownju ... (1995-1)
- ¹⁴ Klóšter přícahuje wjele wopytowarjow. (1995-7)
- ¹⁵ „Popadní mje!“, praji mały palčik a so něšto metrow před Michałom stupi.
(1996-19)
- ¹⁶⁻¹⁷ Tutun hród njeměješe tak wjele wěżow, kaž [tón] wot sněholinki, ale za to
měješe wón sydom spanskich a pjeć bydlenskich stwów. (1996-5)
- ¹⁸ Nadobo woćinichu so durje a příndzechu wjele chudych małych džěci nuc.
(1996-14)
- ¹⁹ To je *jedyn rjany a wulki dom, w kotrymž maja někak 42 swójbow městno.
(1997-4)
- ²⁰ Agent praji Měrćinej: „Dobre džělo wot tebje, za to dostanješ pjeć stow
hriwnow wot nas jako mytowanje.“ (1997-37)
- ²¹ Nadobo stanje Marka, běži spěšnje přec a nawróći so z třomi kiješkami.
(1998-16)

2000–2009

- ²² Běchu jenož tři holcy w rjadowni, ale za to njemóžne wjele *hólcy.
(2002-21)
- ²³ Wjele ludži wóskuje kóžde lěto jejka. (2002-35)
- ²⁴ Mam přećela[,] kiž rěka Jan. Hižo sydom do wosom lět *smy *zpřećeleni.
(2002-4)
- ²⁵ Doma hižo wjele přećelow na mje čakaja. (2002-4)
- ²⁶ Na blidže steješe wulka torta z třinaće so palacymi swědčkami. (2002-10)
- ²⁷ Po třoch metrach ležeše jedyn porst na puću[,] potom noha, džél brjucha,
nós a hłowa. (2002-5)
- ²⁸ „Pytaja nas hižo tři hodžiny“, *přidaše Pětr. (2003-4)
- ²⁹ Jan, Pětr a Monika wšitke tři kofery woćinichu. W nich běchu wjele
*pjenjezow. (2003-4)
- ³⁰ Wšitcy třo džechu zhromadnje wróćo k lěhwu. (2003-4)
- ³¹ Třo přećeljo dóstachu pomałku strach. (2003-3)

- ³² Nětk widžeše Jan w swěce woheňa sydom małych džiwich pros[at]ow. (2003-3)
- ³³ Či piraća su tola třo. (2003-5)
- ³⁴ Po wobjedże chcyh hnydom na łubju hić, zo bych sej wot klobuka zaso někotre přeča spjelnić dał, ale što dyrbjach nazhonić? (2003-13)
- ³⁵⁻³⁶ Poprawom běchu hižo wokoło tři minuty wotběžane. Ja pak hišće dosć powětra mejach. (2004-27)
- ³⁷ My so někak tři hodziny kupachmy a běchmy jara wjesoli. (2004-11)
- ³⁸ Wjetšinu časa pak scěhowaše našim pohibam a činitosćam. (2006-9)
- ³⁹ „[...] Najprjedy *padnješe na žerdź a potom na trawu. Džěd měješe ranu *při hlowje a pjeć złamanych rjeblow.“ (2006-9)
- ⁴⁰ Za pjeć lět bě Lisa, tak sym ju mjenowała, zemrěwa. (2006-6)
- ⁴¹ Po wječori smy so potom lehnyli do našich spanskich měchow a spali. Wšitcy sydmjo sonjachmy něžnje. (2006-10)
- ⁴² Změšachmy tuž lěpk z mjedom a dachmy změšeńcu do 4 wšelakorich bowow. (2006-10)
- ⁴³ Dokelž prjedy njeho stejachu 4 běle wulke kokoše. (2006-10)
- ⁴⁴ Najprjedy so Michał spjēcowaše[,] ale po pjeć min. běše wón tola z tym přezjedny. (2007-11)
- ⁴⁵ Nimale kózdy druhi džeń *jědzechmy do hačika a kózdy raz *pławachmy poł metra dale. (2007-11)
- ⁴⁶⁻⁴⁷ Jědzechmy štyri hodziny z awtom, doniž w měscé njeběchmy. Awto na parkowanišu wotstajichmy a bězachmy dwě mjeňsinje k muzej. (2007-4)
- ⁴⁸ *Moje *starši a ja běchmy so přez čas teleportowali ... sto milionow lět do zašlošće - do časa dinowsawrierow. (2007-4)
- ⁴⁹ Běchu jenož hišće sto metrow hač k drohokamuškam. (2007-4)
- ⁵⁰ Scěpan zašnypny někajke knefle a praji: „Časowa mašina[,] my třo chcemy do *Starej *Egyptowskej.“ (2007-2)
- ⁵¹ Hnydom běchu wjele ludźi *pola njezboža zhromadženi. (2007-3)
- ⁵² Maks wočini tysku. Tola namaka jenož por kamuškow: (2008-24)
- ⁵³ „Dwě hodžinje hižo čakam, nětko mam dosć!“ (2008-2)
- ⁵⁴ Při tym sej jenož my[s]leše: „Wón budže za poł hodziny zaso doma.“ (2008-9)

wopačne formy

1992–1999

- 55 Wosebje jutry, hdyz wjèle *cuzi *ludžo k nam do domizny Serbow přichwataja, zo bychu widželi, kak smy my z našimi nałożkami žiwi[] a kak so *woni swjeća, fotografuja wjèle ludži serbske wowki, dokelž je to za nich něsto rjane. (1992–25)
- 56 Šěsc *holcy dyrbjachu rejować, a to ja a moje přečelki. (1992–25)
- 57 15 *minuty dołho běžachu a pytachu blak. Skónčne jón namakachu a dachu so tež hnydom do džěla. (1993–3)
- 58 Myslu pak sej[,] zo so praša, hdže běch tute pjeć *dny. (1994–10)
- 59 Někotre *lět po tym bu klóšter natwarjeny. (1995–1)
- 60 Dale mamy w Pančicach[–]Kukowje šulu (wězo), pěstowarnju, žlobik, *tri pjekarjow, wobchod za molerske potřeby, dwaj wobchodaj za zežiwidla, hosćenc, tankownju ... (1995–1)
- 61 Potom, po *dwě hodžinomaj[,] jědzech zaso domoj. (1996–37)
- 62 Po snědani su so wobdželnicy zhromadžili a do *dwejoch kmjenow rozdželili. (1997–4)
- 63 Někotre *metrow dale steješe wałka. (1997–40)
- 64 Policist zawała na kolegow a *rozprawja: „Ja trjebam hišće *dwejoch wot was! [...].“ (1997–37)
- 65 Chětře běžeše k ławce, kotraž steji srjedž *tri štomow. (1998–8)
- 66 Hdyž běchu pjeć *mjeňšiny nimo[,]-wohnjowa wobora *přijědžeše. (1998–12)
- 67 Sym so *mojej *staršej hižo tysac *razy woprašała, ale wonaj staj přeco prajiłoj, zo *njechaja żaneho kocora w domje. (1999–40)
- 68 Za 5 *mjeňšine běše 24.00 hodž. (1999–38)

2000–2009

- 69 „[...] 2 *milionje[,] a hdyz ty *njebych był, ja ničo njebych měla. Tohodla ja tebi połoju darim, što měniš?“ (2000–30)
- 70 Běchu jenož tři holcy w rjadowni, ale za to njemόžne wjèle *hólcy. (2002–21)
- 71 „Haj, haj[“], praji Jan, [„]to je mój dar. Je jenož štyri *metrow *wysoka. Skoč! To je proba zmužitosče. [...]“ (2002–4)
- 72 Jan, Pětr a Monika wšitke tři kofery wočinichu. W nich běchu wjèle *pjenjezow. (2003–4)

- ⁷³ Tam wón mi, krajej a wšem druhim powědaše, zo chcychu bandiča jednu *million złočanych tolerjow za jeho swobodu měć. (2003-18)
- ⁷⁴⁻⁷⁵ Jako my tam před *dwajomaj lětomaj běchmy, to pobychmy na 2000 *metry wysokiej horje. (2004-8)
- ⁷⁶ Někak poł *hodžinje pozdžišo běchmy tu na kupje Langeo[o]g. (2004-26)
- ⁷⁷ Wosoba nurješe mje zawěscé *dwě abo tři razy. (2004-26)
- ⁷⁸ Spěšnje nóžkowach k tutym *tři holcam a woprašach so *jich. (2004-23)
- ⁷⁹ Po nimale *dwějomaj tydženjomaj móžeše Michał porjadnje pļuwać. (2007-11)
- ⁸⁰ A tak so sta, zo sedži Michał džensa, tři *lět pozdžišo[,] w koleskatym wozyčku. (2007-11)
- ⁸¹ Před *tři lětami *činich na jednej slónčnej njedželi w meji wulět z *mojimi *staršimi do techniskeho muzeja w Mnichowje. (2007-4)
- ⁸² „Sym sej myslíł, zo bychmy my, ja měnju wój *dwajo a ja, *móhloj tutu časowu mašinu, hdyž mataj zajim na tym, natwarić.“ (2007-2)
- ⁸³ Někak 10 *minute ja čakach[,] potom ja hižo Michała widžach. (2007-2)
- ⁸⁴ Pjeć *mjeňšiny pozdžišo zapadnu *jim wóčka. (2008-9)
- ⁸⁵ Widžach bule, klanki, lego, robotere, *dalokowodženy awta a wjèle *druhe *wěcy. (2009-11)
- ⁸⁶ Před *dwějomaj lětomaj čekny wona wot statoka, dokelž chcyše bur ju zarězać. (2009-14)
- ⁸⁷ Na derje[,] běchu so poł *hodžin minyli a přeco njemějach hišće dar za wowku. (2009-27)

5.4 Trěbna wěda za prawe nałożowanje kwantifikatorow

1) numeral

- a) deklinacija
- b) syntaktiske trjebanje

jedyn -

dwaj vs. dwě -

tři vs. třo, štyri vs. štyrjo -

pjeć vs. pjećo *atd.*

poł, połdra, połtřeća *atd.*

sto, dwěscě, třista *atd.*

tysac, dwaj tysac, tři tysac *atd.*

2) **pronomen**

- a) deklinacija
- b) syntaktiske trjebanje

substanični

indefinitny (njepostajeny) něšto - * genitiw plurala (*kaž pjeć*)

► za něšto lět = za někotre lěta, něšto dnjow = někotre dny

numeralki

interrogativny kelko - * genitiw singulara, genitiw plurala (*kaž pjeć*)

indefinitny (njepostajeny), na př. někotre, někotryžkuli -

* nominatiw/akuzatiw plurala

wobch. por - genitiw plurala - * genitiw plurala (*kaž pjeć*)

(postajeny), na př. tójsto, wjele, mało, dosć - * genitiw plurala (*kaž pjeć*)

negatiwny žadyn - * nominatiw/akuzatiw singulara, duala, plurala

* w poziciji subjekta, akuzatiwnego objekta a adwerbialnego wobstejenja

3) **substantiv**

- a) deklinacija
- b) syntaktiske trjebanje

sta *plt.*, tysacy *plt.*

milion *m* (*wobch.* miliona *f*), miliarda *f*, bilion *m* (*wobch.* biliona *f*), biliarda *f*

koš, kara, sep, kobjel *a pod.*

wjetšina, mjeňšina *a pod.*

► Njedžiwajcy najwšelakorišich prócowanjow, předewšěm ze stotkami miliardow dolarow resp. eurow wiki financow změrować abo wulke banki wuchować, wupředań bursow dale dže. (SN 10.10.2008)

*ale ... před wjacorymi milionami *létami ... (WUHLADKO)*

4) **rozšěrjenje syntaktiskich skupinow z kwantifikatorom**

za + ..., wokoło + ...

te, tute + ...

mój/wój + ..., my/wy + ...

5) koordinatiwne wjazanje syntaktiskich skupinow z kwantifikatorom
kopulatiwne, na př. z konjunkciju a
zwjetša logiska kongruenca

- ▶ <Jakub a Michał> běstaj bratraj. (ČIŠINSKI)
ale <Hatk a rěka> mjerzne, a z tym nastanje za džéći nowe wjesele.
(ANDRICKI)

adwersatiwne, na př. z konjunkciju ale
přeco gramatiska kongruenca (po poslednim člonu wjazby)

- ▶ Tři kolesa, ale žane awto tam njesteji.
Žane awto, ale tři kolesa tam steja.

disjunktiviwne, na př. z konjunkciju abo
zwjetša gramatiska kongruenca

- ▶ Hač kraluje <mjedwjedź abo law>, tón a wón bjerje a žerje. (PŘISŁOWA)
ale Běše to w starym času, hdyž jenož <woda abo wětr> ludžom
młynы cérještej. (SERBSKE LUDOWE BAJE)

6) dalše wjazanje syntaktiskich skupinow z kwantifikatorom
do - we wjazbje typu 2-3 lět

w poziciji subjekta (nominatiw)

dwě lěče + tři lěta, ale do + genitiw = dwě (lěče) do třoch lět

?? abo dwě lěče + tři lěta = dwě (lěče) do tří lěta ??

w poziciji akuzatiwnego objekta a adwerbialnego wobstejenja

mam dwě prašeni + tři prašenja, ale do + genitiw = mam dwě
(prašeni) do třoch prašenjow

?? abo mam dwě prašeni + tři prašenja = mam dwě (prašeni) do tří
prašenja ??

w poziciji atributa (genitiw)

w běhu dweju lět + w běhu třoch lět = w běhu dweju (lět) do třoch lět

w poziciji objekta (na př. lokatiw)

po dwěmaj lětomaj + po třoch lětach = po dwěmaj do třoch lětach

koma - we wjazbje typu 5,3 lěta

w poziciji subjekta (nominatiw) a direktneho objekta (akuzatiw)

rozsudži ličba po komje

- ▶ Wobsedžu 5,1 milion eurow.
Wobsedžu 5,2 milionaj eurow.
Wobsedžu 5,3 miliony eurow.
Wobsedžu 5,5 milionow eurow.

w poziciji objekta (na př. instrumental)

steji kwantifikowany substantiv we wotpowědnym kazusu

- ▶ Wón je z 5,1 milionom eurow ke mni přišoł.
- Wón je z 5,2 milionomaj eurow ke mni přišoł.
- Wón je z 5,3 milionami eurow ke mni přišoł.
- Wón je z 5,5 milionami eurow ke mni přišoł.

zestajane numerale - we wjazbje typu 101 šuler

Při zestajanych numeralach (na př. 101 „sto a jedyn‘) su kwantifikowany nomen, jeho atribut a predikat přeco kongruentne z posledním ličníkom numeraliskeje zestajenki.

- ▶ Mam sto a jednoho studenta w seminarje.
Twojej sto a dwaj studentaj staj so zakomdžíloj.

Ćežišćo 6 pronomen

Bjezwuwzańje wšitcy šulerjo wužiwaja w swojich nastawkach pronomeny. Pronomeny spjelnjeja najwšelakoriše funkcije w tekscie. Wěstosć w nałożowanju rozdželnych typow pronomena wotwisnje wot jeho funkcije w tekscie nijeje w dosahacej mérje data. Tohodla mělo so we wučbje serbščiny nałożowanju a tworjenju formow rozdželnych typow pronomena wosebita kedžbnosć wěnować.

6.1 Wučbny plan wo pronomenie

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu je wu-wučowanje pronomenow jenož na wobmjezowane wašnje předwidżane. W 5. lětniku maja so personalne a posesiwnye pronomeny wobjednawać, při čimž je jako cil sposřdkowanja podate: „Kennen“, t. r. znać, ale nic „Beherrschen“, t. r. wobknježić (hlej „Ćežišćo 2 refleksiwnej pronomenaj“). We 8. lětniku ma so w zwisku z natwarom sady wěda wo interogatiwnych a relatiwnych pronomenach šerić. Indefinitne a generalizowace pronomeny kaž tež komparatiwne a limitatiwne pronomeny pak so nihdže njenaspomnjeja.

Lernbereich 5: Sprachbaustein Wort und Satz

Übertragen von Wissen zur Zeichensetzung in zusammengesetzten Sätzen und in Satzgefügen

Einleitewörter
dass/zo

→ Kl. 7, LB 5
Satzbaupläne
→ DE, Kl. 8, LB
Differenzierung:
Konjunktionen, Relativ-
pronomen, Fragewörter,
Apposition

6.2 Předstajenje pronomena we wučnicach

We wučnicy „Naša mačerščina 5“ so pronomeny njejewja. We wučnicy „Naša mačerščina 6“ wopisuje so we wosebitym wotrězku „Pronomen“ funkcija tuteje słowneje družiny (strony 73–83). Klasifikacija do podskupinow je dobry přistup. Hnydom na spočatku wotrězka wšak podnadpismo „Personalne pronomeny“ pobrachuje, móže dźe so prěnja pomjatna sada jenož na tutu podskupinu počahować. Ale ani za adwerbialne personalne pronomeny *mojedla, twojedla, našedla, wašedla* tuta pomjatna sada njepřitrjechi.

Pronomen

Pronomeny wustupuja zhromadnje ze substantiwami
abo zastupaja substantivy (nomeny).

Wotwisnie wot toho, kotru funkciju wone spjelneja,
rozeznawamy wšelake družiny pronomenow.

Předstajenje interogatiwnych pronomenow je nimale dospołne. Pobrachuje posesiwny interogatiwny pronomen čeji, z kotrymž móhło so na předchadźace wuwjedźenja wo posesiwnych personalnych pronomach nawjazać. Poskičało by so w zwisku z funkciju interogatiwnych pronomenow jako prašacu sadu zahajacy sadowy člon pokazać na rozdžélne družiny prašacych sadow. Z tym móhła so tajka bjezzmysłowa pomjatna sada kaž „Zwjetša wočakuje rěčacy konkretnu wotmołwu na prašenje“ (strona 75) wobeńc a konkretnej zmysł prašenjow w komunikacji znazornjeć. Jeničke zwučowanje k interogatiwnym pronomenam je

ryzy receptiwne, na spóznaće a přirjadowanie pronomenow wusměrjene. Derje by było, hdy by so znajmeňša tajke zwučowanje dodało, w kotymž ma so šuler za jednotliwimi sadowymi čłonami we wuprajacej sadže prašeć. Z tym by wón kaž funkciju tak princip přirjadowania k podskupinam spóznał.

Interrogatiwny pronomen

Z pomocą **interrogatiwnych** (praśacych) **pronomenow**
praša so rěčacy za przedmiety, wosobami, zwěrjatami,
wěcam, kajkosćemi abo wobstejnosciami, kotrež njeisu znate.
Zwjetša wočakuje rěčacy konkretnu wotmołu na prašenie.

- ▶ Rozznawamy **substaniwiske prašace pronomeny** (*štó, što*),
adjektiwiske (*kajki, kotry*), **adwerbialne** (*kak, hdźe/dokal, hdy, zwotkel, čehodla*) a **numeraliske pronomeny** (*kelko, kak wjele*).
- Móžemy interrogatiwne pronomeny z morfemom
da abo ha rozšerić, na př. *štóda, hdźyda, štoha*.
„*Štóda* tak pozdě hišće pola nas zawała?“
- Prašace pronomeny móža prašacu abo pódłansku
sadu podrjadnje zestajaneje sady zahajíć.
Příklad: *Hdy* čah přijedźe? – Ja njewém, *hdy* čah přijedźe.
Hdźe je Milenka? – Maćerka hlada, *hdźe* Milenka je.
(jednora prašaca sada) (podrjadnje zestajana sada)

- 5 **W slědowacych sadach jewja so interrogatiwne pronomeny.**
Mjenuj a přirjaduj je družinam interrogatiwnych pronomenow!
- (1) Ja njewém, hdy je wón wčera wječor domoj přišoł.
 - (2) Wučer sej wšědnie zapisa, što faluje.
 - (3) Črjopy cí praja, kajki je karan był.
 - (4) Mje woprawdze zajimuje, što je wón w zahrodze činił.
 - (5) Ja njejsym spóznała, što je při telefonje był.
 - (6) Wón njeje mi prajić móhł, čehodla njeje přišoł.
 - (7) Kelko razow sym će namowlwała, zo dyrbiš při kolesu swěcu měć!

Předstajenje relatiwnych pronomenow njeje dospołne. Pobrachuja adjektiwiski relatiwny pronomen *kaž*, posesiwny relatiwny pronomen *čejíž*, numeraliski relatiwny pronomen *kelkož* a adwerbialny relatiwny pronomen *čehoždla* (strona 80). Derje radżene je, zo so přeco na mjezsobny zwisk mjez personalnymi, demonstratiwnymi, interrogatiwnymi a relatiwnymi pronomenami pokazuje. Při tym by trěbne bylo, wěsty slěd dodžeržeć a stringencu přirjadowania wob-

chować. Tak so na př. mylnje posesiwne pronomeny z mjenowanymi druhami podskupinami pronomenow na jednu runinu stajeja, hačrunjež jedna so pola nich wo personalne pronomeny (strona 82 sć.). Zwučowanja k relatiwnym pronomenam su přeważne receptiwne, na spóznaće a přirjadowanje pronomenow wusměrjene. Jeničke produktiwne zwučowanje je relatiwnym pronomenam z morfemom *-kuli* wěnowane. Tu twjerdzi so mylnje: „Tuta skupina relatiwnych pronomenow ma „njekonkretny woznam“ Prawje ma rěkać, zo su tute pronomeny přeco generalizowace. Wone njepočahuja so na jednotliwe referenty, ale na cylu klasu resp. na wjacorych zastupjerjow tuteje klasy. (FASSKE 1981: 593)

Relatiwny pronomen

Relatiwnie (počahowace) pronomeny **zahajeja stajnje pódłanske sady** a pokazuja na wosoby, zwěrjata, wěcy, kajkosće abo wobstejenja, kiž so w předchadzacej hłownej sadže mjenuja.

- Relatiwny pronomen ma jako zahajenske słwo pódłanskeje sady tež syntaktisku funkciju, na př.
 - funkciju subjekta
Štóż chce k hodam něšto měć, dyrbi jara pěkny być.
 - funkciju objekta
Štož ty mi powědaš, ja njewěrju.
 - funkciju adwerbialnego wobstejenja
Hdyž ty spiš, ja nowiny čitam.
 - funkciju atributa
Ta holca, kiž so lubje směje, je moja přečelka.
- Někotre relatiwnie pronomeny tworja so wot interrogatiwnych (prašacych) pronomenow, kotrymž so morfem -ż připójsnie.

interrogatiwny (prašacy)	relatiwny (počahowacy)
pronomen	pronomen
štó	štóž
što	štož
kajki	kajkiž
kotry	kotryž
hdy	hdyž
hdže	hdžež

11 Wupyтай ze slědowacych sadow relatiwne pronomeny!

- (1) Štož so jeho dótknje, padnje na blaku.
- (2) Spěwamy serbske spěwy, kotrež su tež naši předownicy hižo spěwali.
- (3) Wón je do kina šoł, hdžež swojeho přečela zetka.
- (4) Wopytam četu, kotaž je chora.
- (5) Štož naš nan praji, je zwjetša prawje.
- (6) Hdyž w zymje stawam, je wonka hišće čma.
- (7) Mějach myslíčku, kotruž čas žiwjenja wjace njespušćich.
- (8) Štož druhim jamu ryje, sam do njeje padnje.
- (9) Sym tajke črije dóstala, kajkež sym chcyła měć.
- (10) A mi so tajka witka nihdy njelubi, jako ty sy.

12 Mjenuj relatiwny pronomen!

Na kotry sadowy člon so wón počahuje?

- (1) Kupich sej knihu, kotruž sym sej dawno hižo přala.
- (2) Wšo, štož wo njej wědžeše, bě sej do toho načitala.
- (3) Mamy wučerku, kotaž jara wjele wě.
- (4) Wupytač sej črije, kotrež su krute do zymy.
- (5) Hdžež so wjele spěwa, knježi dobra nalada.
- (6) Štož chce njedželu zhromadnje z nami pućowač, trjeba na kóždy pad škit přečivo dešćeji.
- (7) Hdyž mać wobjed wari, přeco cyły dom wonja.

→ Relatiwne pronomeny wustupaja w sadach husto w zwisku z demonstratiwnymi pronomenami.

demonstratiwny (pokazowacy) pronomen	relatiwny (počahowacy) pronomen
tón	kotryž/kiž
to	štož
tajki	kajkiž
tak	kaž
tam	hdžež
telko	kelkož

► **Demonstratiwny pronomen** wobsadzi we hłownej sadże městno toho sadoweho člona, na kotryž so pódłanska sada počahuje. Tutu gramatisku funkciju demonstratiwnego pronomena mjenujemy **korelatnu** funkciju, wón wustupuje potajkim jako **korelatne słwo**.

Běda **tomu, kiž** so lepić da.

Spěwaj **tak rjenje, kaž** to móžeš.

Tón muž, **kiž** ma zelenu čapku na hłowie, je naš džéd.

13a) Wupytaž ze slědowacych přisłowow relatiwne pronomeny!

b) Přirjaduj relatiwnym pronomenam w sadach wustupowace demonstratiwne pronomeny, kotrež spjelnjeja funkciju korelatneho słowa!

- (1) Najbohatši tón, kiž najmjenje trjeba.
- (2) Štož bur njeznaže, to njetyka.
- (3) Kajkež džélo, tajka mzda.
- (4) Hdjež su wysoke hory, tam su hľuboke doły.
- (5) Hdjež je žona w cholowach, tam je čert hospodar.

→ Wosebitu skupinu relatiwnych pronomenow tworja w hornjoserbščinje pronomeny z morfemom *-kuli*. Su to na př.:

štóžkuli, štožkuli, kajkižkuli, kotryžkuli, čejižkuli, kažkuli, hdježkuli, hdýžkuli.

Tuta skupina relatiwnych pronomenow ma „njekonkretny woznam“ (přir. tež w němčinje „wer auch immer“, „was auch immer“).

14 Zasadź so hodžacy relatiwny pronomen z morfemom -kuli!

- (1) Rejuj a kekluj, ... so či chce.
- (2) Pojědžemy do dowola, ... so či chce.
- (3) ... ty prajiš, to či wérju.
- (4) Směš stajnje ke mni příńć, ... chceš.
- (5) ... k nam příndže, budže rady witany.
- (6) Wubjer sej knihu, ... chceš.

15 W slědowacym tekscie jewja so pronomeny wšelakich družinow.

a) Přečítaj sej tekst a wupytaž pronomeny!

b) Přenjes tabulku do zešiwka!

c) Postaj družinu pronomenow a zapisaj tute do tabulki!

personalne (wosobowe) pronomeny	posesiwne (přiswojace) pronomeny	demonstratiwne (pokazowace) pronomeny	relatiwne (počahowace) pronomeny	interrogatiwne (prašace) pronomeny

Nykus, jeho džowki a člowjekojo

W Błótach, tam, hdjež je sej dotal jenož pjeć kadli zwěriło swoju nohu stajić, tam bydleše něhdy na najhlubšim blaku Sprjewje stary nykus ze swojimi pjeć džowčičkami. Běchu žwi w hoberskim palasće, kiž bě cyličce natwarjeny z čisteho kristala.

Jednoho dnja zawała stary nykus swoje pjeć dżowkow k sebi. Rjekny jim, zo je pomału čas za nje, so na kraj podać a sej nawoženju pytać. Dżowki swojeho nana na słowo poskachu. Njesměrnje rjane wšak wone wšitke běchu. Mějachu tajki miły posměwk, kiž čłowjeka puta kaž žehlacy so rubin. Hižo nazajtra kročachu holiča po kristalowych schodach na suchi kraj. W krasnych šatach džechu wone do přichodneje wjeski. Do toho běchu sej wučinili, hdže so wopołnocy zaso zetkaja.

Lědma bě zwón wosadneje cyrkwe dwanatu hodžinu wotbił, to chwatachu dżowki k Sprjewi. Kóžda měješe při sebi młodeho muža. Woda so džěleše, młode poriki kročachu po kristalowych schodach dele do hłubiny Sprjewje. Stary nykus sej nawoženjow dokladnje wobhlada. Wón bě spokojom z nimi. Na druhí dźeń rano nastą hoberski njemér w kristalowym palasće. Što bě so stało? Přez nóc běchu so zhobili přichodni mužojo dżowkow a z nimi njeličomne drohotne kristalowe sudobja, kiž chowachu so hewak w pokładowni. Jara rozhněwane zjednočichu dżowki swoje kuzłarske mocy a pósłachu zaničowacu wulku wodu přez kraj, kajkuž čłowjekojo hišće dožiwili njeběchu. Tak so sta, zo wostachu dżowki njewudate. Jenož druhy dopominachu so na swoje bolostne zetkanje z čłowjekami, kotřiž chcychu bjez džěla zbohatnyć a kiž běchu jich tak jara zranili.

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadze wobdzěleja

Šuler měl funkciju interogatiwnych a relatiwnych pronomenow znać. Rozdžel a zwisk mjez pronomenami tuteju podskupinow stej we wučbnicy „Naša maćerščina 6“ derje předstajenej. Indefinitne a generalizowace pronomeny so njewobjednawaja, tuž dyrbimy pola tuteju podskupinow skerje z njewěstosću při korektnym nałożowanju ličić.

Hdyž sej lisčinu prawych formow a lisčinu wopačnych formow wobhladam, tak zwěscímy, zo njeje wěstosć w nałożowanju pronomenow data. Tuta njewěstosć w lětdzesatku 2000-2009 w přirunaniu z předchadzacym lětdzesatkom přiběra.

We wučbnicy „Naša maćerščina 7“ namakamy we wotrézku „Sada a jeje interpunkcija“, podwotrézku „Zestajana sada“ pod nadpisom „Družiny pódłanskich sadow“ štyri zwučowanja k zahajacym konektorom pódłanskich sadow (strony 110-112). Tu je tež rěč wo interogatiwnych a relatiwnych pronomenach jako pódłansku sadu zahajace (nic *zawadowace) słowa. Do wotrézka „Sada a jeje interpunkcija“ dyrbał so wotrézk wo konjunkcijach (strony 93-97) zdželać, zo njeby pola šulerja zaćiść zwostał, zo jedna so wo izolowany rěčny fenomen.

Družiny pódłanskich sadow

Pódłanska sada so zwjetša z pomocu **zawodowaceho słowa** zahaji.

To móže być:

- **relatywny pronomen**, na př. *štóž, štož, kiž, kotryž, kajkiž, čejjiž,*
- **interrogatiwny (prašacy) pronomen**,
na př. *što, štó, hdy, hdże, koho, z kim, z čim, wo kim* abo
- **konjunkcija**,
na př. *zo, hač, jako, hdyž, kak, dokelž, dołhož, byrnjež, hačrunjež, kaž.*

Na zakładźe zawodowaceho słowa dźělimy pódłanske sady
do **relatywnych, wobsahowych** a do **konjunkcionalnych**.

19 Wutwor wot zaspinkowanych słownych skupinow relatiwne pódłanske sady!

**Wužiwaj za to wotpowiednu formu relatiwnego pronomena
kotryž, kotaž, kotrež abo kiž w prawym padźe!**

- (1) Sławnu lódz, ... (mjeno je „Awrora“),
móžeš tež džensa hiše w St. Petersburgu wobdžiwać.
- (2) Z Budyšina do Lipska, ... (je někak 200 kilometrow zdaleny),
je čah 2 hodžinje po puću.
- (3) Na městrnje, na ... (smój wčera wječor pozdže byloj),
sym swój kluč zhubił.
- (4) Naju zhromadny přečel, ... (bydli w Americe),
naju bórze we Łužicy wopyta.
- (5) Mam wot znateje popoweje spěwarki,
... (adresu sym w nowinach čitał), awtogram.
- (6) Tym znatym, za ... (je tón kwěcel),
nětko pojědžemy.
- (7) Rozmoļwjachmy so z tym spisowačelom,
... (knihu smy wšitcy hižo čitali).
- (8) Drasta mojeje přečelki,
... (šat runje nošu), je jara pisana a moderna.

20a) Mjenuj zawodowace słowa pódłanskich sadow!

b) Praj, hač jedna so wo relatywny abo interrogatiwny pronomen abo wo konjunkciju!

- (1) Zawěscé wšitcy hižo wěsće, štó Frizojo su.
- (2) Frizojo su živi w sewjeru Nižozemskeje a Němskeje a wobydla tež někotre
kupy, kotrež před přibrjohom Sewjerneho morja leža.
- (3) Najwjetša z třoch wariantow friziskeje rěče je zapadna frizišćina
w Nižozemskej, kotruž nałožuje 350 000 ludži.

- (4) Dokelž su burja jara wušikni, maja Frizojo najwažniši džél swojich dochodow z mlokoweje industrije.
- (5) Friziske kruwy su tak wažne za člowjeka, zo su jim samo pomnik stajili.
- (6) Stawizna powěda, zo běchu Frizojo předy jónu sławni namórniccy.
- (7) Woni jězdžachu po wšitkich morjach swěta a wikowachu z eksotiskimi krajemi, štož so zdźela w jich kulturje wotbłyšće.
- (8) Jich namórniska tradicija pokazuje so mjez druhim na wšelakich pyšnych wudžělkach, na příklad na kachlicach, kotrež pyša scény jich rumnosćow.

21 a) Zasadź w scěhowacych podrjadnje zestajanych sadach so hodźace zawodowace słowo!

Wužiwać móžeš:

što, zo, hač, dokelž, hdy, kotruž, hdže, kak, jako.

- (1) Hólc so bliži,
... by runje z njebjes padnył.
- (2) Nichtó z nas njemóžeše sej wujasnić,
... bě so stało.
- (3) Ja so tebje nětko hižo prašam,
... maš džensa popołdnju za mnie čas.
- (4) Škitamy naše lěsy,
... filtruja zanjerodženy powětr.
- (5) Njebych sej myslila,
... džensa hišće ke mni příndžeš!
- (6) Nochceš mi skónčnje powědać,
... je so njezbožo stało?
- (7) Džensa kupich sej skónčnje tu knihu,
... běch sej dawno hižo přala.
- (8) Zawěscé sy so hižo wobhonil,
... a ... twój bus wotjědže.

b) Wo kotru družinu pódłanskeje sady so jedna?

22 a) Wudospołn hłowne sady z pódłanskimi!

b) Wo kotru družinu pódłanskeje sady so jedna?

- (1) Ja woprawdze njewém, hač ...
- (2) Sym chětro złudany (-a), dokelž ...
- (3) To jara boli, hdyž ...
- (4) Dołho je wona přemyslowała, předy hač ...
- (5) Ja će džensa njewoptam, chiba zo ...
- (6) Wobhladachmy sej we wobchodze moderne telefony, kotrež ...
- (7) Wupowědach jemu wšo, štož ...
- (8) Naša wučerka by so jara wjeseliła, hdyž ...
- (9) Mam za trěbne, zo ...
- (10) Widźachmy jich, kak ...

We wučbnicy „Naša maćeršćina 8“ so typy podrjadnje zestajenych sadow wospeju (strona 105 sč.). Jeničke zwučowanje k tutomu kompleksej prašenjow je recepciwne, na spóznaće a přirjadowanje konektorow wusměrjene.

Podrjadnje zestajana sada

Wotwisne wot toho, z kotrym zawodowacym słowom so pódlanska sada zahaji, rozrådajemy pódlanske sady do slědowacych typow:
zawodowace słwo:

- konjunkcija	konjunkcionalny sada
„Njejsym woprawdže wědžala, zo so ty pawkow tak jara bojiš. “
konjunkcije: zo, dokelž, přetož, jako, jeli, hačrunjež, byrnjež, hačkuli
- relatiwny pronomen	relatiwna sada
„ Štož sy mi wčera wječor powědała, bě hotowy njezmyst.“
relatiwne pronomeny: štóż, štož, kiž, kotryž, kaž, hdyž, kajkiž, čejíž
- prašacy pronomen	wobsahowa sada
„Ja woprawdže hišće njewěm, hdy čah w Budyšinje dojědże. “
prašace pronomeny: štó, što, hdy, kak, čeji

18a) Postaj w sc̄ehowacych příkladach hłownu a pódlansku sadu!

- b) Mjenuj družinu zawodowaceho słowa pódlanskeje sady a postaj na tutym zakladźe, wo kotry typ pódlanskeje sady so jedna!**
- (1) Hdzežkuli tebje wuhladam, so ja stajnje zaso wjeselu.
 - (2) Ja woprawdže njewěm, čehodla ty ze mnu hižo wo tym njerěčiš.
 - (3) Marko wšědnie nawječor po wsy kolesuje a, hačrunjež je wón ze šulskimi nadawkami połnje wučeženy, Serbske nowiny roznošuje.
 - (4) Wzmi sej prošu jenož telko pomazkow sobu do šule, kelkož móžeš w běhu dnja tež woprawdže zjěsc.
 - (5) Móžeš radlubje w interneće surfować, tak dołho kaž sej zmysłapołne strony wobhladaš.
 - (6) Hdyž naš nan wječerješe, słuchaše rozhlós.
 - (7) Wón powědaše nam wo podawku, wo kotrymž wčera nowiny rozprawjachu.
 - (8) Hdzež so dróha křižuje, steji přikaznik za wobdžělnikow nadróžnego wobchada.

6.3 Formy pronomenow w nastawkach

a) interogatiwne pronomeny typu štó vs. relatiwne pronomeny typu štož

prawie formy

1992–1999

- ^{1–2} Po tym wupyśichmy brézu z barbojtymi bantami a druzy přinjesechu wěnc a pletwo, **kotrež** wijachu wokoło zdónka, **hdžež** so tež módre, čerwjene a běle banty přičinichu. (1992–20)
- ³ Džéchu k wučerce a wona běše hižo cyle wćipna, **kelko** hribow je kóždy šuler abo kóžda skupinka namakała. (1993–3)
- ⁴ „Čehodla wučer a rjadownja *za nimaj njepytaštaj?“ (1993–8)
- ⁵ Hdyž widzach[,] **kak** kóčka poliwku laptá[,] mi sliny běžachu. (1993–25)
- ⁶ To so wulkomudračka Jurija woprašach: „*Knjez *wědomostnik, na kajke městno sebi poprawom dolećimy?“ (1994–10)
- ⁷ Wona pak mi **žaneho** słowčka njewěrješe. Myslu pak sej[,] zo so praša, **hdže** běch tute piec *dny. (1994–10)
- ⁸ Tam, **hdžež** běše jónu naš rjany małki konsum, steji wulke nakupowanišco. (1994–31)
- ⁹ Policja chce wědžeć: „**Što** je tu **do** hanjenja a čehodla?“ (1994–20)
- ¹⁰ Popołdnju tykny prosatko spody łoża a praji maćeri, zo je prosatko předał. Mać njepraša so bohudźak, za **kak** wjele pjenjez je prosatko předał. (1998–22)
- ¹¹ Meja so powali a pacholjo běža po wjeršk. **Štož** wjeršk přeni ma, je mejski kral. (1999–16)
- ¹² Na dompuću z hrodu so Tomáš přez swój dalokowid, **kotryž** běše jím wčera z wokna padnył[,] zakopny. (1999–47)

2000–2009

- ¹³ Ja padnych do wody a hrimanje, **kotrež** bě wulke žołmy zawiniło[,] biješe mój rjany čołmik na wulki kamjeń. (2000–16)
- ^{14–15} „**Što** sy dobył, foće?“ „Ně, nic što[,] ale w loče!“ „Oh, a **kelko**? Praj tola!“ Njesćerpne Jurij na Michała hlada. (2000–22)
- ¹⁶ Ale t[o] najrjeňše dóstach wot staršeju, dóstach elektrisku gitaru, runje tajku[,] **kajkuž** běch sej hižo dawno přał. (2002–10)
- ¹⁷ Wotućich zaso w lěsu. „**Što** je to **do** spodžiwneho lěsa?“, prašach so. (2003–18)

- ¹⁸ Chcychmy wědžeć, štó z našeje kliki je najbóle cool. (2004-11)
- ¹⁹ Kak so cí wjedže? Je pola was tež tajke rjane wjedro? (2004-26)
- ²⁰ Po pjeć min. *přijědžeše chorobne awto a mějachu samo nurjaka sobu. Dyrbjach jim pokazać, hdže je nutř skočił. (2007-11)
- ²¹ Nětko Scěpan praji: „Mojej lubaj přečelaj, hdže chcetaj? Chcetaj do zašlosće abo do přichoda?“ (2007-2)
- ²²⁻²³ Při pincy kluče wisachu, kajke wjeselo a kajka krasna wěc to jowle je, sej myslach. (2008-1)
- ²⁴ Hdžyž wón skónčnje cyle wučerpaný a zrudny *při dubu z wulkej džéru dóndže, so wón *nastróžeše – žadyn hólc! (2008-18)
- ²⁵ Wučerka hišće jónu připowědži, kak maja so šulerjo w wobchadže zadžeržec[,] a hižo chcyhu jěć. (2009-14)
- ²⁶ Naraz přindže Florianej mysl. Běžše spěšnje do rumu, hdžež pčołar měd składuje. (2009-14)

wopačne formy

1992–1999

2000–2009

- ¹ Bul pak njelečše na scěnu, *kak by sej wón to pŕał, ale runjewon do wokna. (2008-18)

Přispomnjenja

Adjektiwski interogatiwny pronomen *kajki* nałožujemy potom, hdžyž so za kajkosću wěsteje substancy prašamy. *Kajki* pak móže tež stać, hdžyž chcemy zastupjerja wěsteje substancy identifikować. W tym padže konkuруje *kajki* z pronomenem *kotry*. (FASSKE 1981: 610)

Posesiwny interogatiwny pronomen *čejji* šulerjo njewužiwaja. *Čejji* móže w syntaktiskej poziciji atributa abo w poziciji predikatiwa wustupować. W přením padže hodži so přez *kobo*, to rěka genitiwnu formu substantiwskeho interogatiwnego pronomena štó narunać, přirunaj *Čeja móšení je to?* vs. *Kobo móšení je to?* (FASSKE 1981: 611)

Numeraliski interogatiwny pronomen *kelko* naruna so we wobchadnej rěci často z *kak wjele*. W spisownej rěci je tutón zjaw zrědka dokladženy. (FASSKE 1981: 612)

b) indefinitne pronomeny typa *něchtó*, *něhdźe* vs. generalizowace
negaciske pronomeny typa *nichtó*, *nibdźe*

prawie formy

1992–1999

- 1 Tola štó „Otto Kaufmann“ bě, njenamakachmy. Snać bě jedyn překupc, kotryž je wabjenske platy zhubił. (1992–32)
- 2 Beno je so hižo nadžiał, zo so wučerka jeho njeby prašala, ale wona to hnydom pytny a so jeho wopraša: „Na Benko, kelko hribow da sy ty namakał? Abo sy ty jenož kedźbował, zo žadyn šuler jedyn wopačny hrib sobu njewza?“ (1993–3)
- 3 Benowej woči napjelništej so ze sylzami. Běše jemu, jako by jedyn wótry mječ jemu wutrobu překlótł. (1993–3)
- 4-5 „Hej Marko! Pój **junu** ke mnii!“ [] zawała Beno Marka. „Što da je! Sy da ty **něhdźe jedyn hrib** namakał?“ (1993–15)
- 6 Nadobo slyšeše knjez Šwjeda **jedyn** ách. Wón chwataše ke kolijam. (1994–16)
- 7 Jenož wulke nakładne awta nimo **jězdža** a haru dźěłaja. **Z jedneje žurle** **wotfe** hudźba piska a młodži ludžo k tomu rejuja. (1994–31)
- 8 Wón pak mi praješe, zo dyrbju ja **jedneho specijalistu** drohotniskich wěcow wopytać. (1995–18)
- 9 „To, to móžu, to móžu sej za to skónčnje **jedne nowe radio** kupić, abo jedyn *kopańcowy bul, abo ...“ (1995–13)
- 10 Jedna mała holčka na puću *so z[e] swojej klanku hrajkaše. (1996–37)
- 11 „Haj. Ale prosatko trjeba hišće **jedne mjenio!** Wěš ty připadnje rjane?“, wopraša so Michał dźeda. (1998–8)
- 12 Nadobo **něchtó** praji: „Kedźbu, Michał Čornak dyrbi k swojemu dźězej *příndź.[“] (1998–22)
- 13 Nadobo slyšach, zo **něchtó** z durjemi nutř přińdže[] a ja hladach na časnik a wědžach hnydom, zo móže to jenož moja mać być. (1999–40)

2000–2009

- 14 „Ja **někoho** widžu!“, zawała Jan, kiž napjaće hłowu z chowanki *wudźeraše. (2003–4)
- 15 Po hodžinje doběžach sej k wulkemu hrodej. Nadžiach so, zo mi tam **něchtó** dale pomha. (2003–18)

- ¹⁶ Wšitcy sydmjo sonjachmy něžnje. Naraz zasłyachmy jednu piłu. (2006–10)
- ¹⁷ Deleka slyši nana powědać: „Šče hižo slyšeli dźěći, zo so tón stary Mlynkec dom dla jedneje drohi wothorac dyribi?“ (2008–24)
- ¹⁸ Jako do dwora zastupi[.] slyši pódla sebje kak jedna škleńca rozleći (zerspringt). (2008–9)

wopačne formy

1992–1999

- ¹ Pola policije pak tež *něchtó wo kaščiku slyšał njeje. (1993–3)
- ² Hladajo na hrabje zadžiwana praji: „Hdže da staj wój moje hrabje namakałojo[?] Te sym tola před létom *ni[h]dže zubiła. Pokastaj raz. Haj[,] tu je moja značka.[“] (1993–15)
- ³ Słyši čah, ale *jeho njewidži. Ptački wupadaja kaž šerjenja. Nadobo zasłyši hłos: „Kukuk!“, zawała *nichtó. (1996–19)
- ⁴ Potom wšitkim powědach, hdže sym wśudżom była. Zo sym tam *nihdże po[la] Kamjencu wokoło jěla, zo sym po[la] wowki w Miłoćicach była a[]zo so mi koleso skóncowa. (1996–37)
- ⁵ Nadobo zaso wotuči, jeho *nichtó wołaše. Tónle hłos tola znaju. (1998–7)

2000–2009

- ⁶ Naraz *nichtó klinka. Na puću k *durjemi so jónu zmjetam[,] ale njeboli. (2002–4)
- ⁷ Při jědži přemyslowach, zo bych poprawom mow mawu Band załožić. Znaju *nikoho, *kotrež bubon hráje a jedyn z našeje hrjadownje hráje na klawirje. (2002–10)
- ⁸ My zaso jónu wostudu pasechmy. Nadobo pak *nichtó z kliki namjetowaše: „Njechamy do stareje skały hić!“ (2004–11)
- ⁹ Nimo[]toho wona přeco słuchaše, hdyž něšto powědachmy, stož *někoho druhoho njestaraše. (2006–20)
- ¹⁰ Potom smy hišće naše spanske měchi z Camelot wzali a stražowali, zo tež *něchtón wjace njepřindże. (2006–10)
- ¹¹ Michał nochcyše za čas žiwjenja w tutym stołje sedžeć a tohodla prašeše so wón *maćerju, hač njedawa *nihdże někajka chorownja, hdžež móžeš nawuknyć, zaso běhać. (2007–18)
- ¹² Ja čakach sedžo na BMX-kolesu[,] ale ničo so njesta. Ja jenož slyšach[,] kak so *nihdże w róžku durje [...]. (2009–11)

- ¹³ Ja mějach wulki strach w tej čmě. Nic, zo mje někajki paduch sobu wza. Abo wot zady mi *nichtó z nožom do chribjeta kawny. (2009-27)

Přispomnenje

W kontekstach, kiž su přez přiznamjeni »njepostajeny« a »njekonkretny« woznamjenjene, wužiwa so pod wliwom němskeho pronomena *ein* w serbskej wobchadnej rěči tež pronomén *jedyn*. W spisownej rěči steji w tutej poziciji poprawom indefinitny pronomén *někajki*. (FASSKE 1981:603) Wo wužiwanju pronomena jedyn jako indefinitny artikl hlej „Čežišćo 7 artikl“.

c) dwójna negacija

„Steji-li w argumentowej poziciji – abo počahujo so na argument – negatiwnje generalizowacy pronomén, tak wuměnja sej tutón přeco negowanu finitnu formu predikata. K negaciskim pronomenam słušaja substantiwicki *nicht(en)/nichtó*, *nic/ničo*, adjektiwicki *žeden/žadyn*, *nikak*, posesiwicki *nicejii/ničeji*, adverbialny *niži/nihdže*, *nigda/nigdy/nikul(a)/nihdy* resp. *žednje/ženje*, *nikak*, numeraliski *žeden/žadyn*. Tutón fenomen mjenujemy dwójnu negaciju.“ (MEŠKANK 2009:146)

prawe formy

1992–1999

- ¹ Wšitkim bě wulét skaženy, nichtó nochcysé wjace dale jeć. (1992-11)
- ² Tež my dale nimo tych wulkich wysokodomow běžimy. Nihdže wjace žadyn štom njesteji. (1994-31)
- ³ Wobhladuje so po železniskej čarje, ale daloko a široko njeje žadyn čah widźec. (1994-20)
- ⁴ *Woni *jěchachu dale a dale, přez hory a doły, přez łuki a pola a nihdže njewidžeštaj Afriku. (1995-8)
- ⁵ Nichtó z tutych bajkowych figurow njepytny, zo mějachu wopyt. (1996-5)
- ⁶ „My zawěscé nikomu ničo njeprajimy![,] prajichu tři dźěci na jedyn raz. (1996-14)
- ⁷ Njetrjebaš žane pjenjezy płaćić[,] wšitko je darmo. (1997-3)
- ⁸ Ně, ja njejsym sej zwěřiſ[,] sam do lěsa hić, ja běch tola hakle dwanaće lět stary. Ale ničo njepomhaše, ja dyrbjach. (1997-21)
- ⁹ Poskach[,] hač něchtó wotmołwi. Ale nichtó njewotmołwi. (1997-40)
- ¹⁰ Ja mějach runje toho najwjetšeho škitować. Ale wón ničo njemóžeše. (1997-34)

- ¹¹ Ale dže je džed? Michał chodži wokoło. Džeda pak nihdže njenamaka. (1998-22)
- ¹² Nan tež hižo přijědže. „Boli tebi něšto?“, so wopraša. Michałej ničo njebolše[,] ale bě so jara stróžil. (1998-7)
- ¹³ Tola jako so jedneho rjaneho dnja ze šule wróćich, mi žadyn Mikloš napřečo njepříndže. (1999-35)
- ¹⁴ Jurij spyta Michała tróštować. „Pój, dojedźemoj sej domoj. Nochcu ničo wjace wo lotowych[] lliscíkach wědžeć.“ (2000-22)

2000–2009

- ¹⁵ Róman bě hólc w swojej rjadowni, kiž njeměješe žaneho přečela. (2000-5)
- ¹⁶ Kluglkug je mjenujcy z tutym klobukom tak kuzała, zo ničo slyšeć njeběše. (2003-31)
- ¹⁷ Wón mi *rjeknyše: „Sym zakuzłany princ, dyrbju 1 000 lět dołho w klobuku wostać, jeli nikomu njesłužu. To rěka[,] trjebam spěšnje jedneho knjeza.“ (2003-13)
- ¹⁸ Wón padny na chribjet, ale wón měješe zbožo, zo sej ničo z chribjetom nje[s]čini. (2004-11)
- ¹⁹ Mějach strach. Wumyslich sej najhórše wěcy. Najradšo *by wótře zakřičała[,] ale mi zadzéržeše něchtó hubu tak, zo njemóžach ničo prajíć. (2004-26)
- ²⁰ Jako druhi džeń do šule přindzech, widźach šulerja, kak małku cedlku pisaše. Njemyslach sej ničo při tym, ale jako po wulkej přestawce do rjadownje zastupich, wuhladach Madlenu[]na stólcu[]při ławce sedžo, płakajo. (2006-20)
- ²¹ Wězo naše potańtwo wo časowej mašinje nikomu njepřeradźichmy. (2007-2)
- ²² Pytaše Markusa w bjezliscowym lěsu, we wulkim parku, pytaše samo pod kerkami[,] ale Markus tam nihdže njebě. (2008-2)

wopačne formy

1992–1999

- ¹ „My zawěscé *někomu ničo njeprajimy!“[,] *zawěscíchu džěći. (1996-14)
- ² Je mi husto wo *skali powědał. Tola nětko tam *něchtó wjace njedźěla, tohodla je tam rjany, módry jězorastał. (2000-16)

2000–2009

Ćežišćo 7 artikl

Wjele ze šulerjow wužiwa pod wliwom němčiny w swojich nastawkach artikl. Tohodla mělo so we wučbje serbščiny tutomu fenomenej wosebita kedžbnosć wěnować.

7.1 Wučbny plan wo artiklu

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu ničo wo tym naspomnjene njeje, zo w spisownej serbščinje artikl njewužiwamy, zo pak so pod wliwom němčiny artikl do serbskeje rěče zadobywa.

7.2 Předstajenje artikla we wučbnicach

We wučbnicomaj „Naša maćerščina 5“ a „Naša maćerščina 6“ so problemowy wobłuk artikl njejewi.

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadže wobdželeja

Šuler njemóže sej z podatych wučbnych srédkow wuwzać, zo so w spisownej serbščinje artikl njewužiwa. Wotwisuje tuž wot wušiknosće wučerja, hač wón tutu wědu swojim šulerjam sposřdkuje.

7.3 Artikel w nastawkach

1992–1999

- ¹ Wustupitaj z jamy. A hižo *spóznaja, zo su na *jednym, jim njeznatym, hrodžišću[,] wobdatym z hustym lěsom. (1992–30)
- ² Wokoło tutych črjopow su zbytki murjow k spóznaću. Z tym je zwěścene, zo běše tu jónu *jedna swjatnica někajkeho *Slowjanskeho boha stawa. (1992–30)
- ³ Mějachmy tež jej sobu, kotrež na scěnu mjetachmy. Jejo bě po tym cyle rozkuskane. Bě to *jedne wjeselo. (1992–32)
- ⁴ „A tu, hladajće, *jedyn klankowy wóz z klanku nutřka. Ale pobrachuja kolesa.“ (1992–28)

- ⁵ Wučer praji: „Sym z mojej rjadowej w lěsu předy Radworja byl. Smy tam nadešli zaso *jedyn črjopenc. Chcichmy so prašeć, hač bychmy směli jón wurjedžić. (1992-28)
- ⁶ Wjesnjanosta džakuje so wšitkim[,] kotřiž su pomhali. A dari jim *jednu jězbu do Drjezdžan. (1992-28)
- ⁷ Popođnjo so bližeše. Jakub, Marko a Beno wzachu sebi kóždy *jednu wopac sobu a podachu so do lěsa. (1993-3)
- ⁸ Ryjachu a ryjachu a ryjachu a nadobo wuhladachu kaščik we zemi třjace. Běše to *jedyn zerzawy a jara mazany kaščik. (1993-3)
- ⁹ Wza sebi *jednu wótru piwu a započa rězać. (1993-3)
- ¹⁰ Tohodla praji: „Na[.] to je tola derje. Tu wzmiće sej waše hrabje a prajće nam prošu[,] hač so tu *jedyn zadny wuchod wužiwać hodži.“ (1993-15)
- ¹¹ Knjez Šwjeda džěše njemdry zaso domoj. To běše woprawdze *jedyn čorný džen. (1994-16)
- ¹² Nětko přindže tež hišće naša susodka Zala. Wona ma *jednu nowu frizuru a je w cyle wuskim, krótkim kledžiku. (1994-31)
- ¹³⁻¹⁴ *Jedna druga wěc, na kotruž sym tež hordy[,] je, zo je so sławny serbski basnik Jakub Bart-Čišinski w Pančicach-Kukowje narodžil. Wón narodži so w druhej połojcy 19. lětstotka w Kukowje. *Tón ródny dom hišće přeco steji. Čišinski zemrě 1911 w Pančicach. Běše w domje, hdžez je džen[s]niša nalutowarnja. (1995-1)
- ¹⁵ Jako zaso k sebi přindžechmy[,] ležachmy w kniharni. Bě to wšitko *jedyn són? (1996-9)
- ¹⁶ Móras[,] haj Móras[,] bě *jedyn wosebity psyk[,] wón tež kóždu maličkosć wučušli. (1996-6)
- ¹⁷ Smy přenocowali w Kolpingowym domje. To je *jedyn rjany a wulkí dom, w kotrymž maja někak 42 swójbow městno. (1997-4)
- ¹⁸ Hdyž běchmy hotowi, je nam jedna dohladowarka često na kije sciniła a my smy je wyše wohenja pražili. *Tón chlěb je wosebje dobry byl. (1997-4)
- ¹⁹ Na samsnym dnju hišće chce Michał jich stary chlěw, hdžez je jónu *jedna wowca „bydliła“, wurjedžić. (1998-8)
- ²⁰ Cyła swójbja běše na žurli, jenož wowka bě w bydlenskej stwi a šiješe *jednu suknu. (1998-8)
- ²¹ Po tym so rozsudži, zo póndže trochu do wjeski. Hnydom zady Wonec je *jedyn mały lěsk. Do tuteho směra běži nětko naše małe swinko. (1998-8)

- 22 Wón praješ: „Njechamy ***jedyn** lěhwowy woheń natwarić?“ (1998–12)
- 23 Ja rěkam Marka a přeju sebi hižo doho ***jedneho** kocora. (1999–40)
- 24–25 K ***mojim** 11. narodninam sym sebi ***jedyn** nowy klawěr a ***jedneho** kocora přala. (1999–40)
- 26–28 Hdyž so po chwilce ***mojeho** nana prašach, hač njemóže wón ***tón** nowy klawěr na ***te** městno ***toho** stareho klawěra stajić, wón mi wotmołwi, zo je chcył to runje scínić, dokelž je sebi za wurumowanje stareho klawěra a za swjećenje mojich narodninow džensa cyły džeń ***swobodnje** wzał. (1999–40)

2000–2009

- 29 ***Njběžachmy** doho a to Jan praji: „Tu smy.“ „Što, my smy tola hakle na ***jednym** mostu!“ [,] praju jara nastróženy. (2002–4)
- 30–31 „Nó wězo“, praji Měrcín ***potajny**, „ale najprjedy dyrbiš ty nam pokazać, kak zmužity ty sy.“ „Haj, wón dyrbi“, Handrij krótka přemysluje, ***tykny** sej ***jedyn** plack do huby a dale rěči, „wón dyrbi ***jednu** wačku zjěsc!“ „Ně, to je pře **lochke!** Wón dyrbi jednu nóc w lěsu přenocować. Ale cyle sam.“ (2002–24)
- 32 Mać so na nju posmělkny a rjekny: „Ty sy ***jedna** luba holca. Džakuju so tebi.“ (2003–31)
- 33 Kluglkug zleća dele a jej praji: „W tutej ***křinje** je ***jedyn** kuzłarski klobuk. Tón ja tebi darju.“ (2003–31)
- 34 Na druhı džeń rano wona wotući a pytny, zo běše to jenož ***jedyn** són. (2003–31)
- 35 Tak jědzechmy z rjanej wulkej lódžu ke kupje. Kupa běše hoberska. We ***jednej** wjesce běše najrjeňsi přibrjóh ***wot** cyłeje kupy. (2004–8)
- 36 Najbóle pak spodobachu so mi Plit[v]icke jězory. To je ***jedyn** nacionalny park, kiž steji pod přidoškitom. (2004–8)
- 37 Sće wy tež hižo na ***jednu** horu pućowali? Jako my tam před ***dwajomaj** lětomaj běchmy, to pobychmy na 2000 ***metry** wysokej horje. (2004–8)
- 38 Nadobo **hwidžach** w bliskosći swětu swěcu, kotaž paleše na woči kaž slónco. Dóndžech do ***jednoho** rumu. W srjedžišću steješe swěty diamant. (2004–27)
- 39 *Padnješe z ***jednym** wótcym „pomoc“ dele, ale nic pře daloko[,] dokelž njebě hišće daloko přišoł. (2004–11)
- 40 Slónco swěci kóždy džeń a ludži su jara ***přečelnje**. Bydlimy w ***jednym** bungalowje. (2004–26)

- ⁴¹ Wón pak nam mjelčo praji, zo mam *tón měd a lěpk změšec, kotryž bě sovy přinjesť[,] a potom skedźblije na Michia, Gonzalesa, Pickels[al] a Sensuleć. (2006-10)
- ⁴² *Jedne džěćo (abo tež dorosćeny), kotrež dyrbi přeco w tajkim stólčku sedžeć, njewidžiš so husto smjeć, abo? (2007-18)
- ⁴³ Po tym twarješe Michał *jedne zběhadło, zo njebuch trjebał přeco zaso te deski horje dawać. (2007-7)
- ⁴⁴ Kukulic wowka nam praješe, zo ma dom krasnu wulku pincu a *jedne wulke potajnstwo, a dokelž je to potajnstwo, wona nam to njepřeradži. (2008-1)
- ⁴⁵ Jan je sylzam *bliski a běži přeco dale preć. Po jednej *hodžiny sydnje so do *jedneho busoweho zastanišća. (2008-9)
- ⁴⁶ Handrij měješe *jedyn plan. Wón bě před nanom přeco přeč běhał. (2008-18)
- ⁴⁷ Džěch do kuchnje, zo bych sej *jednu cola a chipsy wobstarawa. (2009-2)
- ⁴⁸ Wołach wótře: „Mumpl?! Ty sy te šerjenje?!“ Moja kóčka *jedne šerjenje. Dyrbjach so ze cyłe šije smjeć. (2009-2)

Přispomjenja

Słowo *jedyn* wužiwaja šulerjo husto jako artikl. Jedna so wo indefinitny artikl po němskim příkladže. Słowo *jedyn* pak móže tež numeral być. Hač jedna so wo artikl abo wo numeral, rozsudža tekstowy zwisk. W příkladže

„Nó wězo“, praji Měrćin *potajny, „ale najpriedy dyrbiš ty nam pokazać, kak zmužity ty sy.“ „Haj, wón dyrbi“, Handrij krótko přemysluje, *tykny sej *jedyn plack do huby a dale rěci, „wón dyrbi *jednu wačku zjěś!“ „Ně, to je pře lochke! Wón dyrbi jednu nóc w lěsu přenocować. Ale cyle sam.“ (2002-24)

je jenož we wjazbje *jednu nóc* słowo *jedyn* jasne jako numeral spóznać. Móžemy mjenujcy syntaktisku wjazbu bjeze wšeho na „jednu, dwě abo tež tři nocy w lěsu přenocować“ rozšerić. We wjazbomaj **jedyn plack* >eninen Bonbon< a **jednu wačku* >eninen Wurm< trjeba so słowo *jedyn* jako indefinitny artikl, kotryž móžemy w spisownej serbščinje - bjez toho, zo so na wobsahu něsto změni - wušmórnyć.

W kontekstach, kiž su přez přiznamjeni »njepostajeny« a »njekonkretny« woznamjenene, wuživa so pod wliwom němskeho pronomena *ein* w serbskej wobchadnej rěci tež pronomen *jedyn*. W spisownej rěci steji w tutej poziciji poprawom indefinitny pronomen *někajki*. (FASSKE 1981:603) Příklady k tomu hlej „Čežišćo 6 pronomen“.

Słowo *tón* wužiwaja šulerjo zrědka jako artikel. W někotrych padach móžemy je tež jako deiktiski pronomen interpretować a přez *tutón* narunać.

Šulerjo wuradžuju najprjedy[,] kak budu postupować při zastupje do jamy.

Dokelž zady črjopol zwěscichu wuski zachod do jamy. Ta jama wupadaše mjenujcy jara strašna a spodžiwna. (1992–30) [= tuta jama]

W padach, hdžež tajke narunanje móžne njeje, jedna so wo definitny artikel po němskim příkladže.

*Jedna druha wěc, na kotruž sym tež hordy[,] je, zo je so sławny serbski basnik Jakub Bart-Ćišinski w Pančicach-Kukowje narodžił. Wón narodži so w druhej połojcy 19. lětstotka w Kukowje. *Tón ródny dom hišće přeco steji. (1995–1) [= das Geburtshaus]

Čežišćo 8 žiwość a muskowosobowosć

Bjezwuzaćne wšitcy šulerjo wužiwaja w swojich nastawkach formy, při kotrechž dyrbjeli na kategoriji žiwość a muskowosobowosće džiwać. Wulki džél tuthy formow njeje w nastawkach korektnje tworjeny. Tohodla mělo so we wučbje serbščiny tworjenju formow žiwość a muskowosobowosće wosebita kedžbnosć wěnować.

8.1 Wučbny plan wo žiwości a muskowosobowosći

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedžnu šulu wuwwučowanje formow žiwość a muskowosobowosće eksplisitnje předwidžane njeje. Implicitne nańdzemy w 5. lětniku pod substantiwi - paradigmy wot nominatiwa do wokatiwa - pokiw na njón, při čimž je jako cil sposrědkowanja podate: „Kennen“, t. r. znać, ale nic „Beherrschen“, t. r. wobknježić.

Klassenstufe 5	
Lernbereich 6: Sprachbaustein – Wort	
Kennen von Wortarten	
Substantiv	Numerus, Genus, Kasus
Singular, Dual, Plural	
Paradigmen Nominativ bis Vokativ	Wörtertreppen schreiben

8.2 Předstajenje žiwoſć a muskowosobowosć we wučbnicach

We wučbnicy „Naša mačerščina 5“ so we wotrězku „Substantiwy“ nihdže nje-naspomnja, zo mamy w akuzatiwje singulara, duala resp. plurala a w nominatiwje plurala w paradigmje žiwoſtnych resp. muskowosobowych substantiow wosebite kóncowki wobkedžbować (strony 63–69). Najebać to ma šuler w zwučowanjomaj (3) a (4) pobrachowace kóncowki zasadźeć, a to samo w tajkich sadach, w kotrychž dyrbi wón na žiwoſć resp. muskowosobowosć džiwać (strona 66). W sadze „Wopraša so *hosćencar*-, hač směl tu *swojej woł-* wostajíć“ jewi so nimo formy akuzatiwa singulara muskowosoboweho substantiwa *hosćencar* forma akuzatiwa duala žiwoſtneho substantiwa *woł*. W sadze „K swójb- pak słušachu nimo *mandželsk*- a džéć- tež swójby woženjenych *syn*-“ dyrbi šuler wobkedžbować, zo deklinuje so substantiwy *mandželski* tak kaž wotpowědny adjektiw, zo pak ma nimo toho pola tutoho substantiwa na wosebitu kóncowku w akuzatiwje singulara džiwać. Prawdžepodobnje pokiw na deklinaciske tabulki w přiwěšku mało pomha, njepomjenuje-li so eksplisitnje gramatiska kategorija muskowosobowosće a žiwoſće kaž tež jeju wuraz w paradigmje.

Zajimawe je, zo so we wotrězku „Adjektiwy“ w zwisku z kongruencu ze substantiow na to skedžbnja, zo mamy w nominatiwje duala a plurala wosebite kóncowki -aj/-ej resp. -i. Krótke zwučowanje (3) ma pod a) k tomu słužić, syntaktske wjazby {adjektiw + substantiwy} do nominatiwa duala a plurala přetворić, pod b) akuzatiw duala a plurala nazwučować (strona 75). Za prawe rozrisanie poddypka a) pobrachuje pokiw, kotre kóncowki pola muskowosobowych substantiow - *kowar, bur, krosnowar, slědžer, hósć, wopytowar, wukrajnik* - w nominatiwje duala a plurala nałożujemy. Za poddypk b) njeje tajkeho pokiwa ani za substantiwy ani za adjektiwy podaty.

3a) Čítaj směšk wótře a zasadź pobrachowace kóncowki!

Jeli sy sej při deklinowanju njewěsty/-a, orientuj so w deklinaciskich tabulkach w přiwěšku.

Dwór, ale nic za woły

W Budyšin- běchu skótne wik-. Holanski burik bě ze swojimaj woł- tež na wik- přijěl. A dokelž so zymny deščik džěše, chcyše swojej woł- rady něhdže pod trěch- stajić. Ale nihdže žanoho městn- njenamaka, wšitke hródž- běchu hižo połne. Skónčnje dórđe do najwosobnišeho hosćenc-, hdžež bě wulki rjany dwór z hródž-. Wopraša so *hosćencar*-, hač směl tu swojej woł- wostajíć. Tołsty korčmar pak jeho hordže wotpokaza prajicy: „Do mojeho dwor- ženje žadyn woł njepříndže!“ Rozmjerzany burik jemu na to wotmołwi: „Tuž so jenož džiwam, kak sće wy sem přisoł!“

b) Wupisaj substantiwy z prepoziciju a postaj kazus (pad)!

Příklad: *w Budyšinje – lokatiw, z wołomaj – instrumental, ...*

4 Wotpisaj tekst a zasadź pola substantiwow prawu kóncowku!

Staroromska sójba

Na čol– staroromskeje sójbj– steješe nan. Wón měješe wšu móć nad sójbj–. K sójbj– pak słušachu nimo mandželsk– a džéć– tež sójby woženjenych syn–. Mać staraše so wo dom, kublaše džéć– a dohladowaše njewólnik–. Tež tući ličachu so do sójbj–.

Hdyž počahuje so adjektiw na substantiw, kotryž musku wosobu woznamjenja, ma adjektiw:

- w nominatiwje duala po twjerdych zdónkach kóncowku **-aj**,
po mjechkich zdónkach **-ej**.
wuznamnaj basnikaj, lénzej hólcaj
- w nominatiwje plurala kóncowku **-i** (po c, s, z kóncowku **-y**).
wuznamni basnicy, lózy hólcy

Při tym změňja so konsonanty:

t+i	→ či:	<i>bohaći pjekar</i>	<i>bohaći pjekarjo</i>
d+i	→ dži:	<i>hordži dobyčeř</i>	<i>hordži dobyčeřjo</i>
ł+i	→ li:	<i>mały džiwadželník</i>	<i>mali džiwadželnícy</i>
k+i	→ cy:	<i>serbski wótčinc</i>	<i>serbscy wótčincy</i>
h+i	→ zy:	<i>drohi přečel</i>	<i>drozy přečeljo</i>
ch+i	→ ši:	<i>čičhi pachol</i>	<i>číši pacholjo</i>

3a) Staj scéhowace słowne skupiny do duala a plurala!

- b) Twor akuzatiw duala a plurala! (Koho witamy?)
sylny kowar • serbski bur • zmužity krosnowar • młody slědžer •
posledni hósć • prěni wopytowar • cuzy wukrajnik

We wučbnicy „Naša maćeršćina 6“ so kategoriji žiwosće a muskowosobowosće wobjednawatej. We wotrézku „Substantiwi“ (strony 70–72) so na to skedžbnja, zo rozeznawamy žiwostne a nježiwostne substantiwy runje tak kaž muskowosobowe a njemuskowosobowe, ale tute pomjatne přispomnjenje je jara difusne. Sprěna so njepraj, zo jewitej so kategoriji žiwosće a muskowosobowosće jenož pola maskulinowych substantiwiw, zdruha njepokaza so na hierarchiski rjad w zmysle maskulinum > džél maskulinow je žiwostny (animatum) > džél žiwostnych je muskowosobowy (rationale), střeća zawjedze so njetrjebawši terminus „njemuskowosobowy“, je džé kózdy „njemuskowosobowy“ a priori pak žiwostny (*bonač, ptak, byk*) pak nježiwostny (*stólc, dub*). Scyla so ničo wo tym njepisa, kak so tute rozrjadowanje substantiwiw maskulinow w rěci wotbłyšće – mjenujcy z wosebitymi kóncowkami w akuzatiwje singulara (pola animatumow), duala a plurala (pola racionalow) kaž tež w nominatiwje plurala (pola racionalow).

W jeničkim zwučowanju k tutej tematice ma šuler (intuitiwnje?) prawu kóncowku akuzatiwa singulara zasadžeć, potajkim (1) *wuj* → *zatkach wuja*, (2) *njetopyr* → *sy njetopyrja widział*, (3) *psyk* abo *kón* → *přeju sej psyka abo konja*, (5) *nan a susod* → *wuhladaš nana a susoda*, ale (4) *štom* → *mamy štom*.

W gramatice mjenujemy tajke substantiwy kaž na př.
wučer abo *honač žiwostne* a tajke kaž na př.
stólc abo *dub nježiwostne*. Runje tak rozeznawamy
mjez **muskowosobowymi** substantiwiами (*inženjer, džěd*)
a **njemuskowosobowymi** substantiwiами (*ptak, byk*).

3a) Wospjetuj wosebitosće deklinacije maskulinumow!

b) Zasadź maskulinumy w prawej formje!

- (1) Po puću do hudźbneje šule zetkach ... (wuj).
- (2) Sy ty hižo raz ... (njetopyr) widział?
- (3) K narodninam přeju sej pak ... (psyk) abo ... (kón).
- (4) Mamy w našej zahrodze ... (štom), kiž hižo wjace njekćěje.
- (5) Hladaj tola runjewon, to wuhladaš ... (nan) a ... (susod)!

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadze wobdzěleja

Wuraz kategorijow žiwosće a muskowosobowosće njeje systematisce představeny. Šuler njemože z podatych zwučowanjow wučitać, zo wotwisuje tworjenje prawych formow akuzatiwa singulara, duala a plurala resp. nominatiwa plurala wot toho, hač jedna so wo nježiwostny, žiwostny abo muskowosobowy maskulinum. Adjektiv resp. pronomen, kotryž so na tajki substantiwi počahuje, jewi so w kongruentnej formje. Zaleži na wědze wučerja a wušiknosći sposřdkowanja, hač šuler tute formy prawje twori.

Hdyž sej lisčinu prawych formow a lisčinu wopačnych formow wobhladam, tak zwěscimy, zo njeje wěstosć při tworjenju tutych formow data.

We wučbnicomaj „Naša mačerščina 7“ a „Naša mačerščina 8“ so gramatiske kategorije substantiwa hižo njewobjednawaja.

8.3 Žiwostne a muskowosobowostne formy w nastawkach

prawie formy

1992–1999

¹ Nimo toho wšitcy šulerjo rjadownje 6A rady do lěska chodžachu. (1992–11)

² Policisća jědžechu do wsys a přeptytowachu číslo awta. (1992–11)

- 3–4 Wčera, dnja 14.5.1992, zetkachmy so serbscy šulerjo a šulerjo, kotriž serbsce wuknu[.] wot bliska a daloko w Pančicach na serbsku olympiadu. (1992–20)
- 5–6 Tak stajachu někotři sylni hólcy meju a wšitcy na to placachu. (1992–20)
- 7 Wosebje jutry, hdyz wjele *cuži *ludžo k nam do domizny Serbow přichwataja, zo bychu widželi, kak smy my z našimi nałożkami žiwi[ja kak so *woni swjeća, fotografuja wjele ludži serbske wowki, dokelž je to za nich něsto rjane. (1992–25)
- 8 A my młodži Serbia dyrbimy spytać, sebi ju wobchować[,] ale tež serbske nałożki, zo by móhla ta generacija po nami so na tutym zwjeselić. (1992–25)
- 9 Běchmy wo kěrchowje a cyrkwi fascinowani. (1992–32)
- 10 Wšitcy šulerjo so wobhlađuju. (1992–28)
- 11 W šuli su so hižo wjele šulerjow přizjewili a samo tež někotři wučerjo, hdyz su to slyšeli. (1992–28)
- 12 Wšitcy pokazowachu jej *jich hriby a wona jich pochwali, zo su *tajke *pilne byli. (1993–3)
- 13–14 Šulerjo přestachu so smjeć a pohladachu zadžiwani na njeho. (1993–3)
- 15–16 Naši Radworsy křižerjo do Baćońja jěchaja a Baćońscy do Radworja. (1993–10)
- 17–18 Wšitcy so zahorjeni. Někotři chcedža jimaj hrabje samo wotkupić, ale Beno přeco zaso wospletuje: „To je předrohotne za was. [...].“ (1993–15)
- 19–20 Widžimy čłowjekow, kiž maja najwśclakoriše frisury, a někotrych, kiž su zdrasčeni kaž kosmonawća. (1994–40)
- 21 Nadobo Marjana třichny a wšitcy zadžiwani na nju hladachu. (1996–5)
- 22–23 „Ach tak to je, wy scé tohodla tak změrom, dokelž su čí třo njedžiwajcy přítomni“[,] *padnje druhi kobočik čeće z tym wulkim poslesćom do słowa. (1996–5)
- 24 Nětko běchu Marjana, Měrcin a Křesćan wjesoli, zo njeje jich předawarka widžala. Ale běchu tež zbožowni, zo pobychu w kraju bajkow. (1996–5)
- 25 Po snědani su so wobdzélñicy zhromadžili a do *dwejoch kmjenow rozdžélili. (1997–4)
- 26 Hdyž běchmy hotowi, je nam jedna dohladowarka često na kije sciniła a my smy je wyše wohenja pražili. (1997–4)
- 27 Druha hra bě jara čežka[,] dokelž běchu tam koparjo hłowu *wjetše hač my. (1997–34)

- ²⁸⁻³⁰ Po tym zo běchu hotowi, *slubjachu sej wšitcy třo, woni nje[ní]du ženje wjace sami z wohenjom hrać. (1998–16)
- ³¹⁻³² Křižerjo dóstamu konje. Woni je rjedža a rjenje wupyša. (1999–16)
- ³³⁻³⁴ Na jutrownej njedželi jěchaja z konjemi *jich čaru. Na příklad: Ralbičanscy jěchaja do Kulowa a Kulowscy do Ralbic. (1999–16)
- ³⁵ W šuli mi wšitcy sobušulerjo gratulowachu. (1999–40)
- ³⁶⁻³⁷ Wšitcy běchu zahorjeni wot našeje stučki. (1999–40)
- ³⁸ Wšitcy šulerjo rjadownje 6a spřihotowachu wšitko, štož za lěhwowy woheń trjebachu: kołbaski, chlěb, kije za praženie a džěcacy sekt. (1999–38)

2000–2009

- ³⁹ „*Njejěć do skały! Je to jara strašne, přetož su wjedrowi připowědžero připowědžili hrimanje.“ (2000–16)
- ⁴⁰ „My budźemy jónu milionarojo!“[,] slubichu sej Michał, Měrko a Pětr[,]
hdyž stejachu před wukładnym woknom. (2000–31)
- ⁴¹⁻⁴² Serbja wobknježa tu wšitcy dwě rěči: němčinu a serbščinu. (2002–35)
- ⁴³ Wšitcy třo džěchu zhromadnje wróćo k lěhwi. (2003–4)
- ⁴⁴⁻⁴⁵ Kral mi hišće powědaše, zo su jeho bandiča wurubili a jeho syna wotwjedli. (2003–18)
- ⁴⁶⁻⁴⁷ Ći piraća su tola třo. (2003–5)
- ⁴⁸ Tam někotři ludžo tež w lěče sněhaki jězdžachu, dokelž wjele sněha ležeše. (2004–8)
- ⁴⁹ Hnydom so policisća nas wuprašowachu. (2004–11)
- ⁵⁰⁻⁵¹ Pomału so k woknu bližachmy, a *što wuhladachmy? Sensu, Krake, tołsteho Michia, Rickels a „Gonzo“ Gonzales. Tući chcyhu runje naš dub podrězać. (2006–10)
- ⁵² Potajkim, smy w lěče 2000. Florian, Scěpan a ja[]běchmy nanajlepší přečeljo. (2007–2)
- ⁵³ „Tón dyrbimy namakać!“, praji Měrćin a wšitcy jemu přihłosowachu. (2008–24)
- ⁵⁴ Moji přečeljo a wězo tež ja so hižo doňho za stary dom zajimujemy. (2008–1)
- ⁵⁵⁻⁵⁶ Dokelž pak měješe Tadej namjet[,] sebi z kolesom po Łužicy dojěć[,] běchu sej wšitcy přezjedni. (2009–14)

- 57–58 Wšitcy běchu wjeseli, zo bě Florian ju zaso namakał. (2009–14)
- 59 Mjeztym pakowachu čí tamni wěcy hromadźe, Jurij swoju rybu, Marka *jeje najlubšu knihu a mać jěśc a piće. (2009–5)

wopačne formy

1992–1999

- 1 Wosebje jutry, hdyz wjèle *cuži *ludžo k nam do domizny Serbow přichwataja, zo bychu widželi, kak smy my z našimi nałožkami žiw[i] ja kak so *woni swječa, fotografuja wjèle ludži serbske wowki, dokelž je to za nich něsto rjane. (1992–25)
- 2 Druhi króć durje mały kusk popušća. Skónčne so *woni doskónčne wočinja. (1992–30)
- 3 Wšitcy pokazowachu jej *jich hruby a wona jich pochwali, zo su *tajke *pilne byli. (1993–3)
- 4 Nětko so hakle na našej kóče dopomnich. Běch *jich cyle zabyła. (1993–25)
- 5 Małe kóčki běchu tak rjane a šikwane. Najradšo bych *jich wokošila. (1993–25)
- 6–7 Wězo, zo běchmy *wšitce džěći a tež ja na tutym probowym lěče *zajimowani. (1994–10)
- 8 Kaž z *pistoly wutřelene wotmołwimy *wšě pjećo: „Haj, wězo! My so jara wjeselimy!“ (1994–40)
- 9 Spěšne běžeše Pětr po *swój *kón a jěchaše sobu z Francom a Měrčinom do Afriki. (1995–8)
- 10 Pjenjezy, kotrež běchmoj za to dóstawoj, dachmoj potom pomocnej organizacij[i], kotraž medicinu a jědž za *chude ludži kupuje. (1995–14)
- 11 Ja zběhnych jón a pokazach *kamjenja mojimaj staršimaj a prašach so, hač móžu sej tutón kamjen sobo domoj wzać. (1995–13)
- 12 Chětře knihu na tutej stronje wočinichmoj, a tam steješe: [„]Antalcus Krysta. Antalcus Krysta je drohotny kamjeń/kryſtal, kiž pod škitom přirody steji, dokelž za alg[y] trěbnu mačiznu wusadži/twori[,] *kotřiž *woni jako zepěru na *kamjeniznow trjebaja“, nan čitaše[.] (1995–13)
- 13 Zo bychmy pak do bajkoweho raja přišli, dyrbjachmy wěstu kuzłarsku formulu prajić. Wona rěkaše: „Wšitke mocy kuzłarske, krabatowe[,] *woni wam praja, wočincé nam wulke wrota do wašeho bajkoweho kraja.“ (1996–9)
- 14 Slyši čah, ale *jeho njewidži. (1996–19)

- ¹⁵ Dzěći to ani njepytnychu. *Woni hrajachu hry kaž „Čłowieče[,] njeněwaj so“ abo „[M]lyn“. (1996–6)
- ¹⁶ *Paduchi, lózystwa a šulu we raju dyrdomdejstwa [s]cyła njeznaja. (1997–3)
- ¹⁷ Běše *wućitanu[,] zo steji křiž k česći ludžom[,] *kotryž su na chorosć mórzemrěli. (1997–40)
- ¹⁸ Wotčinich durje cyle pomałku. *Woni kwičachu. (1997–40)
- ¹⁹ Z wšitkich serbskich wosadow su *ministranty přijěli. (1997–34)
- ²⁰ Druha hra bě jara čežka[,] dokelž běchu tam koparjo hłowu *wjetše hač my. (1997–34)
- ^{21–22} „Nětko zaso wěm“, rjekny agent, [,]to su *paduchi, *kotrež so mjenuja superlatiw!“ (1997–37)
- ^{23–24} Nic jenož w powětře je tu w lěsku wjesele žiwjenje, tež na zemi su *žiwi *mnozy zwějrata a tež małe insekty kaž na příklad wački, šlinki, bručki a małe mrowje, kiž sebi wosebje pělnje *jich hnězdo abo tež chěžu natwarja. (1998–30)
- ²⁵ Dzěći[,] *kotriž přeco hišće za bulom lětachu, wusłyšachu sirenu. (1998–16)
- ²⁶ Wosrjedź wsy je mały hat. W nim pļuwaja karpy. *Woni pak přewulke njeusu. (1999–16)

2000–2009

- ²⁷ Ju pak mjerzaše, zo meješe šulu, tak dołho kaž móžachu so *te *tamne wubědžować. (2002–21)
- ²⁸ „Wěš, ja či praju, tebje njetrjebam. Soniš abo što? Tebje tež wjace njecham. Wupytam sej *druhe, małki. Ty [sy] 12lětny. Ja sym hižo 13 lět stary.“ (2002–4)
- ²⁹ Wšitcy w hrodźe běchu zaso *wjesole a ja příndzech z klobukom zaso domoj. Jón schowach zaso w kartonu na łubi. (2003–18)
- ^{30–31} Nětko dzěći přeco bóle přeč wot hobra smalachu. Ale to běše tak čma, zo so *woni zaběžachu. Hober pak zasta *jich přesčehować. (2003–5)
- ³² Slónco swěći kóždy džeń a ludži su jara *přečelnje. (2004–26)
- ^{33–34} Spěšnje nóžkowach k tutym *tři holcam a woprašach so *jich. *Woni wobhladachu sej mje a šukotachu sebi něšto. (2004–23)
- ³⁵ Ale mój nan so tak wótře směješe, zo so *někotre *ludži hnydom sobu kichotachu. (2004–24)

- ³⁶ Pomału so k woknu bližachmy, a *što wuhladachmy? Sensu, Krake, tolsteho Michia, Rickels a „Gonzo“ Gonzales. (2006–10)
- ³⁷ Chcu jenož hišće jónu naspomnić, zo Michał a ja njedžiwajcy „chorosće“[] přeco hišće *přečeles *smy. (2007–18)
- ³⁸ Po puću so jej hišće Maks a Měrcín (jeje *přečeles) *přizamkných. (2008–24)
- ³⁹ Feliks zarjej[i]: „Maria je prjec!“ Dzécí pytachu ju wšudže, ale podarmi. *Woni ju njenamakachu. (2009–14)

8.4 Móžny přistup k tworjenju korektnych formow žiwośće a muskowosobowosće

definicija

Maskulinumy, kotrež žiwe bytosće pomjenuja, mjenujemy **animatumy**.

Do nich słušeja:

- wšitke maskulinumy, kotrež wosoby abo zwěrjata pomjenuja, tež hdyž so wone jako pomjenowanja nježiwyh předmjetow trjebaja (na př. *barik* jako hrajka),
- wšitke maskulinumy, kiž mytiske bytosće abo postawy z bajkow pomjenuja, tež hdyž so wone jako pomjenowanja nježiwyh předmjetow trjebaja (na př. *zmij* jako hrajka),
- wšitke maskulinumy, kotrež nježiwe předmjety pomjenuja, ale w přenjesenym zmysle jako pomjenowanja žiwych bytosćow słuža (na př. *kopoł* jako zwěrjo).

Maskulinumy, kiž muske wosoby pomjenuja, mjenujemy **racionalija**.

Do nich słušeja:

- wšitke maskulinumy, kotrež wosoby pomjenuja, tež hdyž so wone jako pomjenowanja nježiwyh předmjetow trjebaja (na př. *kral* jako hrajna karta),
- wšitke maskulinumy, kotrež nježiwe předmjety pomjenuja, ale w přenjesenym zmysle jako pomjenowanja wosobow słuža (na př. *sérbi* jako wosoba).

wuraz

Leksikaliske rozrjadowanja maskulinowych substantiwow do nonanimatumow, animatumow a rationalijow namaka swój wotbłyść na gramatiskej runinje.

a) Paradigma maskulinowych substantiwów ma scéhowace wosebitosć:

maskulinumy	nonanimatumy	animatumy	racionalija
příklady	štom, časnik, měsac	barik, zmij, kopoł	kral, sérbi
akuzatiw singulara	runa so nominatiwej <i>widžu štom-Ø</i>	runa so genitiwej <i>widžu barik-a</i>	runa so genitiwej <i>widžu kral-a</i>
akuzatiw duala	runa so nominatiwej <i>widžu štom-aj</i>	runa so nominatiwej <i>widžu barik-aj</i>	runa so genitiwej <i>widžu kral-ow</i>
akuzatiw plurala	runa so nominatiwej <i>widžu štom-y</i>	runa so nominatiwej <i>widžu barik-i</i>	runa so genitiwej <i>widžu kral-ow</i>
nominatiw plurala	žane wosebite kóncowki	žane wosebite kóncowki	wosebite kóncowki -oj, -jo, -a, -i (FASKA 2003:152 sc.)

b) Kongruenca adjektiwow, participow kaž tež pronomenow a numeralow

Trjebaja-li so adjektiwy, participy, pronomeny a numerale jako atribut abo predikatiw, su wone přeco z tym substantiwom kongruentne, na kotryž so wone počahuja. Počahuja-li so na př. na maskulinum-racionale w akuzatiwie, tak ma tež kongruentne słowo genitiwej so runacu formu:

Mamy w rządowni třech nowych šulerjow.

Witach přichadžaceho znateho.

W nominatiwie plurala maja tež adjektiwy, participy, pronomeny a numerale wosebite kóncowki, počahuja-li so na maskulinum-racionale. Je to pola adjektiwow, participow a pronomenow kóncowka -i (po twjerdyh sibilantach steji -j), pola numeralow kóncowka -o:

To su moji najlepši přečeljo.

Tež cí lózy hólcy nam pombachu.

Jenož třo serbscy studenća su na seminar přišli.

Kóncowka -i resp. -j je regresiwnje zmjechčaca, t. r. zo wuskutkuje zmjechčenie předchadzaceho konsonanta (hlej serbsk-i → *serbsc-i → serbsc-j).

pokiw

W nowowudaću *Prawopisnega słownika hornjoserbskeje rěče* z lěta 2005 nama-kamy příkladowe hesło, kak mamy nominatiw plurala wobchadnorěčnych muskowosobowych maskulinow tworić. Jedna so wo zapis *naci*.

naci ~ ja (pl nacie) *m* (skr. → **nacionalsocialist**) *wobch.* Nazi

Ćežišćo 9 kazus a prepozicije

Bjezwuwzaćne wšitcy šulerjo wužiwaja w swojich nastawkach prepozicije z wotpowědnym kazusom. Dźél tutych prepozicijow njeje w nastawkach korektnje nałożowany. Tohodla mělo so we wučbje serbščiny trjebanju prepozicijow wosibita kedžbnosć wěnować.

9.1 Wučbny plan wo prepozicijach

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu wuwučowanje prepozicijow předwidżane njeje.

9.2 Předstajenje prepozicijow we wučbnicach

We wučbnicy „Naša maćerščina 5“ so we wotrězku „Substantiwy“ prepozicije předstajeja (strona 68 sć.). Pod młowejtej pomjatnej sadu „Jednotliwy kazus (pad) zwuraznja počah substantiwa w sadže k druhemu substantiwej“, při čimž „Kazus substantiwa w sadže móže tež wot prepozicije wotwisować“ su hłowne prepozicije jednotliwych kazusow naličene. Derje je, zo skedžbna so na dwójne prepozicije *nad, pod, před, mjez, za* (instrumental a akuzatiw) kaž tež *na* (lokatiw a akuzatiw) a jich funkcionelne rozdželne trjebanje k zwuraznenju městna resp. směra. Trjeba by bylo, zo byštej so na podobne wašnje tež dwójnej prepoziciji *z* (instrumental a genitiw) a *wo* (lokatiw a akuzatiw) předstajiło.

Štyri zwučowanja maja k tomu služić, zo by sej šuler wěstosć w formotwórbe zdobył. Jenož zwučowani (2) a (4) stej naročnej, dokelž dyrbi šuler w přenim padže sadowe člony, zestajane z {adjektiwa/pronomena + substantiwa} do praweho kazusa stajić, w druhim padže pak tón kazus substantiwa mjenować, kotryž sej prepozicija žada. Při tutych zwučowanjach by wospjetne citowanje pomjatneje sady ze strony 66 spomožne bylo, rěka dźě tam: „Jeli sy sej při deklinowanju njewěsty/-a, orientuj so w deklinaciskich tabulkach w přiwěšku.“

Kazus (pad) substantiwow po prepozicijach

Jednotliwy kazus (pad) zwuraznja počah substantiwa w sadže k druhemu substantiwej.

Kazus substantiwa w sadže móže tež wot prepozicije wotwisować.

genitiw	po prepozicijach: bjez, blisko, dla, najebać, nimo, niže, pódla, pola, podłu, wot, srjedź, wokoło, wyše, z, zady
datiw	po prepozicijach: k, přečiwo, napřečo, porno
akuzatiw	po prepozicijach: na, nad, pod, před, mjez, za, wo, pře, přez
instrumental	po prepozicijach: z, nad, pod, před, mjez, za
lokatiw	po prepozicijach: na, w, wo, po, při

Kedźbuj!

Prepozicije **nad, pod, před, mjez, za** žadaja sej instrumental na prašenje hdže? (němsce wo?) a akuzatiw na prašenje hdže?/dokal? (němsce wohin?).

Steju před durjemi. Stupju so před durje.

Prepozicija **na** žada sej na prašenje hdže? (wo?) lokatiw a na prašenje hdže?/dokal? (wohin?) akuzatiw.

Kniha leži na blidze. Połož knihu na blido!

1 Přetwor zaspinkowane substantiwy do praweho kazusa (pada)!

Směr (hdže/wohin?)	Městno (hdže/wo?)
Sydí so na (kóní!)	Ty sedzíš na (kóní).
Pohladaj za (kólňja!)	Ty stejiš za (kólňja).
Tykń mydło mjez (šaty)!	Mydło je mjez (šaty).
Staj šklu pod wodowy (honač)!	Škla steji pod wodowym (honač).

2 Twor prawy kazus (pad) zaspinkowanych słowow!

z (tuni płat) • wo (čerwjene rubiško) • wokoło (stary hat) •
na (hornja łubja) • napřečo (stara bróžnja) • za (naš džed) •
pod (cóple posleščo) • bjez (běly sněh) • z (nalětnja kwětka) •
po (poslednja hodžina) • nad (módre njebjo)

3 Zasadź prawu kóncowku!

Wot wjèle słow– njebudže měch połny.
Z lišk– chodžić dowjedże do liščich pasl–.
Za jedne lětk– so wjèle přeměnja.
Za hor– ludžo tež chlěb jědža.
Po spěwčk– zeznaješ ptačka a po rěč– člowjeka.
Na čornej sukn– je kózdy proš widžeć.

4 a Čitaj sc̄howace přisłowa a zasadź prawu kóncowku!

Bjez próc– a pot– njepříídžeš k złot–.
Po wulkich njewjedr– najrjeńše wjedro.
Před hladkej hub– a hladkim puć– so hladaj!
Z nos– do lóft–, z nohu do błót–.
Wokoło hupak– smjerdži.
Z kózdeje hałuz– njemóžeš piščałku bić.

b Zapisaj do zešiwka prepozicije ze substantiowm!

c Mjenuj prepozicije a kazus (pad) substantiwa, kotryž sej prepozicije w jednotliwych přisłowach žadaja!

We wučbnicy „Naša mačeřcina 6“ namakamy tři zwučowanja k wosjetowanju semantisko-syntaktiskeje funkcije substantiwow kaž tež jich gramatiskich kategorijow (strony 70–72). Zwučowanje (1) wěnuje so wěownemu woznamej substantiwa. W zwučowanju (2) ma šuler substantiwy w podatym teksće zwěšći a jich genus, kazus a numerus mjenować. Zwučowanje (3) wobkedažbuje wosebitosće deklinacije maskulinow, t. r. kategorije žiwosće a muskowosobowosće. Hlej k tomu wuujedženja w „Čežišcu 8 žiwosć a muskowosobowosć“.

- Kóždy substantiwi ma pódla swojeho wěowneho woznama tež gramatiske přiznamjenja, mjenujemy je **kategorije** substantiwa.

To su **genus** (ród – maskulinum, femininum, neutrum),
numerus (ličba – singular, dual, plural) a **kazus** (pad – nominatiw, genitiw, datiw, akuzatiw, instrumental, lokatiw, wokatiw).

2a Zwěšć w teksće jednotliwe substantiwy a postaj jich genus, kazus a numerus!

b Kak so za kazusom (padom) jednotliwych substantiwow prašeš?

Čehodla zyma druhdy doňho na so čakać da

Po sydom dnjach knjejstwa zawała kral Zyma swojeju swérneju služownikow. Rěkaštaj Zmjerzk a Sněh. Kral chcyše wědžeć, kak to takle je na tej rjanej starej zemi.

„Kralo Zyma! Wy sće mnie wołał?“ Mužik, kiž jako přeni takle před trón stupi, bě wšón lodojty. Wšón so swěčeše a blyskotaše. Samo jeho klobuk bě přewidny a jeho črije a jeho kapa.

„Mój luby służowniku Zmjerzko, prajće mi, što sće w poslednich sydom dnjach takle widział na zemi? Sće wy wšitke jězory a rěki z tolstym lodom začinił a powětr porjadnje přemjerzny?“, chcyše kral Zyma wědžeć.

„Haj, kralo Zyma, sym wšitke rěki a jězory z tolstym lodom pokrył, a tež powětr je přemjerzneny, tak zo dyrbja ludžo w čapkach a rukajcach chodžić.“

„Derje“, džeše kral Zyma a prošeše druheho służownika k trónnej. „Mój luby służowniku Sněho, sće wy wšitke lěsy a pola z tolstym sněhowym płašćom zawodźél?“

„Haj, kralo Zyma, sym wšitke štomy a doły a hory ze sněhom posypał, nětko móżeja člowjekojo sankować a džécatka sněhoweho muža twarić.“

Kral Zyma poča ze swojej brodu hrajkać a so wopraša: „Njejsu da ludžo zbožowni přez bělu pychu, kotruž staj jim wobradžiło?“

„Haj, haj, su zbožowni“, wotmołwištaj Zmjerzk a Sněh skoro naraz. „Dorosćeni pak ...“

„Tak, tak!“, kral Zyma rjekny. „To džě je kaž w kóždym lěče! Člowjekojo su a wostanu džiwnuški ludžik. Tohodla njech klětu hišće dlěje na mnje čakaja! Što měnitaj wój k tomu?“

A Zmjerzk a Sněh wotmołwištaj: „Jara mudrje, snano člowjekojo tola hišće nauknu spokojni być.“

(po Płomjenju)

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadže wobdzéleja

Gramatiska kategorija kazus so drje we wučbje wobjednawa, cyły rozměr jeho wobsaha pak so njepředstaja. Problematika wobjednawa so skerje na receptiwne wašnje, chiba w někotrych zasadženskich zwučowanach su šulerjo z konkretnymi prašenjemi kazusa a jeho syntaktiskeho zwuraznjenja konfrontowani. Hdyž sej lisčinu prawych formow a lisčinu wopačnych formow wobhladamy, tak zwěscímy, zo njeje ani wětosć při tworjenju kazusowych formow substatiwa ani tajkých adjektiwa data.

We wučbnicy „Naša mačerščina 7“ su we wotrézku „Adjektiwy“ semantisko-syntaktiske funkcije adjektiwow kaž tež jich gramatiske kategorije předstajene, při čimž so poslednje njekonkretizuje (strony 89–93). Derje je, zo so pokazuje na tajke adjektiwy, kotrež so po funkciji jako substatiw wužiwaja. Tež zjaw kongruency mjez adjektiwom a substatiwom so skrótka naspomnja. Deklinačija pak dospołneje pobrachuje.

Po tym, kotre kajkosće adjektiwy pomjenuja,
rozeznawamy **relaciske a kwalitativne** adjektiwy.

Kwalitativne adjektiwy pomjenuja samostatne kajkosće.
čorny pisak, běły kón, žiwy plót, bohaty muž, pěkna holca, mudry kral

Relaciske adjektiwy počahuja so na wěcy, zjawy
abo jich kajkosće, tak na příklad

- na material, z kotrehož je wěc džélana:
železny plót, hlinjany karan, drjewjane blido
- na zaměr, kotremuž wěc slúži:
šulska kniha, lěkarska praksa, rejowanska skupina
- na městno:
lěsny puć, wjesny zarjad, cyrkwiny časnik
- na čas:
wječorne slónco, raňše zerja, připołdniša přestawka

5a) Čitaj, jak su Grodkowčenjo sptytali Slepjanski zwón pokradnyć!

Slepjenjo mějachu wot starych časow najrješe zwony po cyłych Serbach. Wo-sebje wažachu sebi wulki zwón, kotryž jim swjatk a pjatk z hłubokim mjedža-nym zynkom luboznje do wutrobow brinčeše, wosadnych napominajo, wołajo a pohnujo: „Bim, bam, bom – pójce dom, pójce dom“, hdyž jeho mówczy hłós přez zahony a lěsy třepotaše, haj, tajki zwón ani w měsće Grodku njemějachu! Jěra, jědojta žarliwość tohodla Grodkowčanow nadpadže a wotmyslachu sebi, wulki Slepjanski zwón pokradnyć. Tole bě pozdaču jednorje, dokelž Slepjanska cyrkej wěžu njeměješe. W schowanym róžku porjebnišča steješe jenož jednora drje-wjana „zwóńca“, na kotrejž pod hołym njebjom zwony bimbachu.

Tajkale njekedźbliwość a lochkomyslność tola chrobłych Grodkowčanow runjewon ke kradnjenju wabješe a namołwješe. Tuž so w nocy na puć dachu, tola swěrny a kedźbliwy nóczny strażnik haru a ropot Grodkowčanow hižo zdaloka wusłyša. Wón hnydom poča zwonić wulki Slepjanski zwón.
Slepjeno z widłami, cypami, kosami a kopylcami (kopołami) abo štož hewak dohrabnychu, přičerichu a Grodkarjow spjerjechu a zehnachu.
Sławny zwón su wuchowali! Ale strózele běchu dobromyslnych wjesnjanow tola njemało hrabnyli.

(po Jurku)

- b) Mjenuj znajmenša 10 adjektiw z teksta!
- c) Rjaduj je po relaciskich a kwalitatiwnych adjektiwach a wopodstatni swój rozsud!
- ▼ c) W teksće je substantiw, kiž je po swojej formje adjektiw. Namakaj jón!
- ▼ d) Na čim spóznaješ, zo jedna so tu wo substantiw (stejišćo a funkcija w sadže)? Znaješ dalše tajke příklady?
- dz) Čehodla pisamy „Slepjanski zwón“ z wulkim spočatnym pismikom?

9.3 Kazus a prepozicije w nastawkach

a) kazus

wopačne formy substantiwow resp. pronomenow

1992–1999

– genitiw

- ¹ Dupa bě z lěta 1628 a cyrkej dóstja ju wot *hrabja *Ponikaw darjenu. (1992–32)
- ² Zmužiće pohladaštaj, što to bě[.] a wuhladaštaj jenož małego zajaca. Tutón z *kerčinje wuskoči a wustrózany dale skakotaše. (1993–8)
- ³ Hdys a hdys namakaštaj hrib. Beno kwadźeše hriby do *tobole. (1993–8)
- ⁴ Tón muž měješe *knjież Śwjedowy kofor a čekaše do dwórnišćoweje *halu. (1994–16)
- ⁵ A potom wona woła: „Zaklate! Ćińce[.] zo preč přindźeće! Hewak ja toho psa zabiju!“ To je cyle njezwučene wot *Zaly. (1994–31)
- ⁶ Kaž z *pistoly wutřelene wotmołwimy *wśe pjećo: „Haj, wězo! My so jara wjeselimy!“ (1994–40)

- ⁷ Hdyž do *Pančicy-Kukowa přijědže[.] wuhladače wulki klóšter z rjanej cyrkwu. (1995–7)
- ⁸ Po [tym dóstachmy knihu wot *kralownje jako džak[.] zo sny ju wopytali. (1996–9)
- ⁹ Swětničowa lódź hižo na městnoscí ke přizemjenu *staše. Sydnjechmy so do *njej a naraz błysk zadyri a zaso ležach we *mojim łožu. (1997–3)
- ¹⁰ Hdyž *pućujemy jónu po rjanym Lipju wot *Pančicy-Kukowa hač do Swinjarnje[,] widžíče při kromje Lipja[]hižo w Swinjarni jara rjany hat z małym lěskom. (1998–30)
- ¹¹ Michał započa płakać[,] dokelž měješe tajki strach. Hdyž zapłaka[,] so Rudi stróži a chce čeknyc, dokelž džeržeše Michał pak powjaz[,] hišće Rudi jeho sobu z *skaľje wučahny. (1998–7)
- ¹² Někotři swječa nałožk Swjateho Měrćina. Džěći chodža z wačokami wot *domej k domej a spěwaja: „Njej tu Swjaty Měrćin był ...“ Ludžo dawaja džécem słódkosće. (1999–16)
- ¹³ Nadobo slyšach, zo něchtó z durjemi nutř přińdze[,] a ja hladach na časnik a wědzach hnydom, zo móže to jenož moja mać być. Hdyž sym ju postrowila, chwatach zaso do *stwi. (1999–40)

– *datiw*

- ¹⁴ W Lipju mamy haty, małe hrajkanišćo a staru piwarnju, kotaž je so k *jednemu burskemu muzeju přetwariwo. (1995–1) [→ hlej přispomjenje]
- ¹⁵ Nan so tež hnydom na koleso sydny [a] Michała pytać jědze[še]. W samsnym času bě Michał k *skaľje zady małego lěska přišoł. (1998–7)

– *akuzatiw*

- ¹⁶ Šulerjo móžachu sebi spěwy wupytać[]a dyrbjachu je potom přez *wótřerěčaka připowědžić. (1992–25)
- ¹⁷ Njepytny, zo je jeho čah mjeztym na dwórnišćo dojěł. Jakož je potom skónčne deleka na *dwórnišcu dójšoł, bě čah hižo zaso wotjěł a jeho pućowanska toboła steješe blisko zelezniskich čarow. (1994–20)

– *instrumental*

- ¹⁸ Na to podaštaj so wučer a Pawlikec wuj k Benej. Pytachu zhromadnje za čerwjensem *rubišku a namakachu je. (1993–8)
- ¹⁹ Měrćin wumysli sej jara rjanu ideju a praješe Francej: „Hej Franco, chceš z *mje přez łuki a pola, přez hory a doły jěchać hač do Afriki?“ (1995–8)

- ²⁰ Najprjedy chcu wam wo Kukowskim hrodžišcu powědać. Před někotrymi lětami słužeše wono jako škit před *wójnje. (1995–7)

– *lokatiw*

- ²¹ A spěšnje zadžerža sebi wón hubu, zo njeby hišće wjace wo tej spodžiwej *namakanki wuplapotał. (1993–3)
- ²² Ale, što bě to! Słyšach tola někajke kwičenje a mjawčenje pod *kerkow. (1993–25)
- ²³ Tak smy pjeć džéći a wězo wuběrny wědomostnik knjez profesor doktor Mudračk z Nürnberga. „Trěchimy so potajkim jutře rano w 4.00 *hodžin“, skedžbni wón hišće raz. (1994–40)
- ²⁴ „Nó[]haj“, rjekny mój nan, „ja njebych tutón kamjeń sobu domoj wzał, dokelž; moment; myslu sej[,] zo mam w awče jednu knihu wo *kamjeniznow. Małki wokomik, prošu!“ (1995–13)
- ²⁵ Po tutej wulkotnej *hosčini *pokazowachu nam Čerwjenawka a Pintlašk bajkowy kraj. (1996–9)
- ²⁶ Džéch potom dale. Skónčne běch w *Libonje. Hišće 1 km[,] potom sym doma. (1996–37)
- ²⁷ Běch w *skupiny *wot skawtow. Tuta skupina rěkaše Panter[]a w njej bě z wašnjom, zo kóždy ze skupiny tři dny sam w lěsu spi. (1997–21)

2000–2009

– *genitiw*

- ²⁸ Tola nadobo wuhladach błysk někotre kilometry zdaleny wot *skalje. (2000–47)
- ²⁹ Nichtó z[]naju njepytny[,] do kajkeje hlupeje zituacije *smy *hradžili. Wona wjesele pluwaše a ja běch zanurjena do *knize. (2000–47)
- ³⁰ Skała je so w běhu *lětach z dešćowej wodu napjelnila. (2000–16)
- ³¹ Michałej wukulichu so sylzy z *wočomaj a wón započa cyłu stawiznu powědać. (2000–31)
- ³² Tak dže to cyły puć, hač k loteriji. Hólcaj zlžetaj z *kolesomaj a wotstajetaj je. (2000–22)
- ³³ Róman bě wjesoły[,] ale boješe so tež dla *tej *probje. (2002–5)
- ³⁴ Mój džéd njeje, kaž sam wěš, wjac najmłodší a nimo toho běhaše lědma bjez *pomocu kija. (2006–9)

- ³⁵ „Što?“, přetorhnych *maći, dokelž nochcých to wšitko wěrić. „Haj“, pokročowaše wona, „wón je so do *chorowny dowjez, hdžež nětka tež sem [sic!] pojedu.“ (2006–9)
- ³⁶ Kóždy wjechor budźemy róžowc pola *wowce spěwać. Njech namaka městno a wěčny wotpočink na njebju. (2006–9)
- ³⁷ Kaž z *pistoly wutřelene praji Florian: „So wě[,] ale [...]što da ty činiš?“ (2007–2)
- ³⁸ Ja přijedzéch Michałej. Michał měješe hižo wšo přihotowanje. Pakowachmój jenož hišće wšo do *kase. (2007–7)
- ³⁹ Dyrbjach z njej powědać, hač *chcu abo nic. Stejach prjede *durjach, počach so a mějach strach, zo mje wuswari, kak móžu jenož na tajku ideju přinć. (2008–1)
- ⁴⁰ Jankej so po[]tym hłowa kurješe: „Budźe mi nan hdý wodać abo *budźe mje do druheje swójbu donjesć abo ...?“ (2008–12)
- ⁴¹ Natwarich pyramidu z klankow a *jón z bulom zaso roztrělich. Potom *jězdžich slalom z dalokowodženym awtom wokoło *kejele[,] to činješe wjeselo. (2009–11)
- ⁴² Dokelž běchu duríje wotewrjene[,] bu wona wčipna a dóndže sebi do *rjadowny 11. (2009–14)
- ⁴³ Marija słušeše nětka ofizjalnje do *rjadowny 6[,] a šulerjo hišće wjele dožiwichu. (2009–14)

– *datiw*

- ⁴⁴ Naraz widżach cyle zade, při jara nahlej skalnej *sčeňi[,] mały rjany čołmik. Wón so mi tak lubješe, zo dyrbjach k *sčeňi pluwać a sej čołmik z bliska wobhladać. (2000–16)
- ⁴⁵ Michał drapa so *při noze. Něsto *jim swěrbi. (2000–22)
- ⁴⁶ Naraz *nichtó klinka. Na puću k *durjemi so jónu zmjetam[,] ale njeboli. (2002–4)
- ⁴⁷ Po třoch metrach ležeše jedyn porst na puću[,] potom noha, džél brjucha, nós a hłowa. Róman jědžeše tak skoku kaž móžno k *přichodnym *městačkej k policiji. (2002–5)
- ⁴⁸ Jako wona tam na łubi steješe, měješe wulki strach, dokelž běše tam horjeka tak čma. Jako so wona ke *křinje *bliži, w kotrež talerje a šklě běchu, přileća jedyn njetopyr a *sydnie so na křinju. (2003–31)
- ⁴⁹ Wokoło 15.00 hodź. chcyh skónčnje k rjanemu přibrjohu hić, wo kotrymž hižo dołho sonjach. (2004–24) [→ hlej přispomnjenje]

50 Doma zaso přemyslowach, što by móhlo w lisće stać, kiž je šuler *Madleni da? Na tute prašenje njewjedzach žadnu wotmolu! (2006-20)

51 Potom běchmy zaso w Mnichowje a džechmy spěšnje k *awče. (2007-4)

- akuzatiw

52 Jědzech rady k *mojej wowce na *wsu, dokelž mějach tam jara wjele městna k hrajkanju a kolesowanju. (2003-13)

53 Hdyž běchmy tu, skočich do wody. Pod wodu mějach wulkotny wuhlad nad *rybami. (2004-8)

54 Michał chcyše po *rěbla jěc. Tak dołho dyrbjach ja čakać. (2007-7)

- instrumental

55 Naraz so jej to lubješe, wona namaka pomału wjeselo nad *sportowanju. (2002-21)

56 Switaše mi, zo běše to mój nan[], kotryž je sej mały żort z *mje dowolił. (2004-26)

57 Wona *zda so mi zrudžena. To praješe wona: „Džensa nawječor je džěd, deleka na *parkowanišcom před gmejnskim *zarjadnistwu, ze swojim elektriskim awtkom[]wokoło *jěl. [...].“ (2006-9)

- lokatiw

58 Jónu dojedzeh sej na horcym dnju z přečelku Andre[j]u z kolesom do skały, dokelž *chcyhmy so kupać. W *skaļje pak njebež žadneho člowjeka. (2000-47)

59 [nadpismo] Čołmik w *skali (2000-16)

60 Naraz widžach cyle zade, při jara nahłej skalnej *scěni[] mały rjany čołmik. (2000-16)

61 Cyle wustróžany započina Michał w *kapsi a zakach pytać. „Hdže sym jón jenož wostajił? Snano sym jón zhubił. Oh, ně.“ (2000-22)

62 Wowka Marija sedži na starej ławce w *jeje *zahrodki a so hižo smekota[], hdyž Francia wuhlada. (2002-24)

63 Na to so Kluglkug wopraša: „Je tutón taler w tutej *křinje?“ (2003-31)

64 Luba Franciska, wutrobne postrowy z *Kupy Korfu scele tebi twoja Julija. Pónďelu *přilečichmy po dobrým *lětom do Grjekskeje. (2004-24)

65 Wona *zda so mi zrudžena. To praješe wona: „Džensa nawječor je džěd, deleka na *parkowanišcom před gmejnskim *zarjadnistwu, ze swojim elektriskim awtkom[]wokoło *jěl. [...].“ (2006-9)

- ⁶⁶ Jako pónďzelu ze šule domoj přindzech, přemyslowach doňho wo *Madlenu. (2006-20)
- ⁶⁷ Michałowa swójba jědzeše we wulkich *prózdnin do dowola. (2007-18)
- ⁶⁸ Michał ju njewidžeše a nan zawała z cyłym hłosom: „Michał, kedźbu!!!“ Pře pozdże: Jedyn z sněhakowarjow Michała w *kurjawi njewidžeše a prasny z połnej mocu do njeho. (2007-3)
- ⁶⁹ Ja bydlu we Ralbicach, w tej *wjeski, hdźež Kukulic stary dom steji. (2008-1)
- ⁷⁰ Jan je sylzam *bliski a běži přeco dale preć. Po jednej *hodźiny sydnie so do *jednego busoweho zastanišča. (2008-9)
- ⁷¹ Nan w čornym *lacom zawała swojemu synej: „Ej! Přindź wróćo!“, ale bjez zmysła. (2008-18)
- ⁷² Dźeći do jedzechu sebi k pčołarjej. Tam wobhladachu sej film wo *pčołkow. (2009-14)

wopačne formy adjektiwow a pronomenow

1992–1999

– *genitiw*

- ¹ Po snědani dźechmy z knjeni Wendlerowej do *ewangelskej cyrkwe Minakała. (1992-32)
- ² Doňho wón na tym rězaše a skónčnje wón kaščik wočini. A što běse tam nutřka? Jedyn sačk a jedna šnura *wot *serbskej *drušće drasty. (1993-3)
- ³ Dźiwachu so, kak by to móhlo do lěsa přińc a knjez Wróbl jím praji, zo je to *jedna jara spodžiwna namakanka a zo je to najskeŕje wot *posledn[j]ej wójny, kotraž je tu wudyriła. (1993-3)
- ⁴ Hdyž běchmy skónčnje wšitcy hromadže, to nam wědomostnik do *powětrowej łódźe kazaše. (1994-10)
- ⁵ Šewcenc wuj chce do *Rakuskej do dowola jěć. (1994-20)
- ⁶ Běžach pomałku k lěsej[,] kotryž běše někak 600 m wot *našej wjeski zdaleny. (1997-40)
- ⁷ Pomałku běše mi to wostudło. Ale nadobo widźach małku ščežku[,] kotraž dźeleše so wot *wulkej ščežki. (1997-40)
- ⁸ Hat hnydom při lěsku je tež jara rjany. Nažel pak přińdu wot *Klöšterskej wody pře wjele wotpadkow, kiž su *čłowjekojo cyle jednorje do rěki nutř mjetali. (1998-30)

⁹ Ale kak bě do jeho stwy přišlo? Najsk[e]rje je nan zabył chěžne durje zamknyc. Kak by prosatko do *Michałowej stwy přišlo, jeli by wón w druhim poschodze swoju stwu měhl? Hač by prosatko schody horje běžalo? (1998-8)

¹⁰ [nadpismo] List do *Českéj (1999-16)

- *datiw*

¹¹ K *Swiatym Mikławšej stajimy škórn won. Na drujim dnju su w nim słodkosće nutřka. (1999-16)

- *akuzatiw*

-

- *instrumental*

¹² Tutón džeń so z *Božu mšu započa. (1997-34)

- *lokatiw*

¹³ Hdyž běchu so wšitcy na ławki zesydali, džeržeše knj. Wowčerk narěč wo Pančicach, wo J. B. *Čišinskeho a wo mejestajenju. (1992-20)

2000–2009

- *genitiw*

¹⁴ Róman bě wjesoły[,] ale boješe so tež dla *tej *probje. (2002-5)

¹⁵ Policija jím sobu zdželi, zo su so přewčerawšim paduši do *měščanskej nalutowarnje zadobyli a 3 000 000 € kradnyli. (2003-4)

¹⁶ Mój cil běše docpěty. Před *sobu běše wulka džéra. Z *njej zybolachu so swěcy. (2004-27)

¹⁷ Florian a ja[]běchmoj sej jasnaj[] chcychmoj do zašlosće, hišće lěpje prajene do *Starej *Egyptowskej. (2007-2)

¹⁸ Kukulic stary dom wšitcy z *našej wjeski znaja. (2008-1)

¹⁹ Kusk tołsty nan slyšeše tutón ropot a chwataše trjepjenja dele do *bydlenskej. (2008-18)

²⁰ Ach, tajke něšto njewěrju. Zynki přiídu stoprocentnje z *bydlenskej, myslach sej. (2009-2)

- *datiw*

²¹ Ludmilka meješe spodžiwny són, zo wona běži a běži cyle spěšnje a wubědžowanje dobudze. Krótki[] ale rjany són. Na přichodnym dnju myslše sebi Ludmilka, zo dyrbi něšto přećiwo *tym činić. (2002-21)

²² Po třoch metrach ležeše jedyn porst na puću[,] potom noha, džél brjucha, nós a hłowa. Róman jědžeše tak skoku kaž móžno k *přichodnym *městačkej k policiji. (2002-5)

²³ Moja swójba a ja jědzechmy hnydom z busom do našeho hotela. Tam džechmy po klučik a dundachmy k *našim bungalowej. (2004-24)

- *akuzatiw*

-

- *instrumental*

²⁴ Rěkam Syman a sym 12 lět. Bydlu z *mojeju *staršeju a z *mojej wowku w Drježdžanach. (2009-27)

- *lokatiw*

²⁵ Ja a Andrea *njepytnychmy[,] zo je wětřík swój směr změnil a zo so pomału čołm[,] na *kotrež sedzach[,] k přibrjóhu bližeše. (2000-47)

²⁶ „Haj, haj[“], praji Jan, [„]to je mój dar. Je jenož štyri *metrow *wysoka. Skoč! To je proba zmužitosće. Hdyž skočiš[,] maš dar, zo směš w *našeje skupinje sobu měšeć. [...]“ (2002-4)

b) **wokatiw**

prawie formy

1992–1999

¹ Nadobo wuhladaštaj Pawlikec wuja. Wón běše zdobom tež Benowy džéd. Beno nyhdom zawała: „Džedo, džedo!“ (1993-8)

² Skónčne po jednej hodžinje Tomaš přičampa. Zamołwjenka běchu slědowace słowa: „Sym dyrbjał tónle zajimawy film dohladać. Prošu wodaj!“ „Haj, haj[,] ty hłupako! *Smy sej *dorěčeli, zo so w džewjećich tu *trjechimy. Ty pak sy hodžinu přepozdže.“ (1993-12)

³ Měrcín strachočiwy wołaše: „Brřr, chcu domoj[,] brunako!“ Kón pak jěchaše dale přez lěs k smřej horam. (1995-8)

⁴ Měrcín wumysli sej jara rjanu ideju a praješe Francej: „Hej Franco, chceš z *mje přez łuki a pola, přez hory a doły jěchać hač do Afriki?“ (1995-8)

⁵ „Nano?“[,] so prašach, „móžemy znajmeňša hisče na chowanje słónca dočakać?“ (1995-13)

⁶ „Pój nuc[,] hólče“[,] praješe něchtó. (1997-21)

- ⁷ Luby Romano, chcu Či moje njezapomnите doživjenje powědać:
W Pěskečach bě zaso tute lěto ministranska kopańca. (1997-34)
- ⁸ Potom pak rjekny Měrčin: „Pětrje, njemyšliš sej, zo w lěsu snadź chěža
steji?“ (1997-37)
- ⁹ Dzěd wza prosatko a měnješe: „Pój, Michale, je hižo pozdže. Dyrbimoj
domoj!“ (1998-22)
- ¹⁰ Luby Lubošo, powědam Či trochu wo našej wjesce a wo našich nałožkach.
(1999-16)
- ¹¹ „Franco, chcemoj džensa noc y 24.00 hodž. do stareho hrodu hič?“,
namjetuje Tomaš. (1999-38)
- ¹² Z dalokowidom sej jón dokladne wobhlada a zakwiča wótře: „To je hród.
Jurjo[,] hladaj raz!“ (1999-47)

2000–2009

- ¹³ Mjelčo hasny telewizor, hrabny sebi kapu a chce runje z durjemi won, to
slyši wón mać wołać: „Michale, njeje kopańca skónčnje nimo? Dži prošu do
łoža.“ (2000-20)
- ¹⁴ „Hólčko[“], praji wowka, [„]wzmi sej *twoje pjenjezy a dži domoj[,] ja sym
jara mučna.“ (2000-30)
- ¹⁵ Hnydom přiběža mać a so cyle zamylena praša: „Wo kotrym lisčiku rěčiš?
Michale, što poprawom z tobu je? [...]“ (2000-31)
- ¹⁶⁻¹⁷ Michał hasny telewizor a hnydom k telefonej běži. „Maćí, tu je Michał.
Zawěscé mi njewěriš, ale sym w loteriji dobyl.“ „Michał, za twoje žorty
nětka čas nimam. Dyrbju džělać. Móžeš pak mi wječor *twoju stawiznu
powědać.“ (2000-22)
- ¹⁸ „Ach, njepowědaj tajki čikot!“, wotmołwi Pětr energisce[.] „My smy hólcy a
nimamy strach, něwérno, Jano?“ (2003-5)
- ¹⁹ Kuzłarska formula k tomu bě: „Klobuko, klobuko, přeju sej zaso tajki
samsny taler!“ A šwup di wup ležeše w *křinje zaso tutón taler.
Tón skóncowany taler běše zrumowany. (2003-31)
- ²⁰ Jedyn hólč z našeje kliki wołaše mi dele, a to srjedź horje krosnowanja:
„Jano, prošu přinjes mi moje zelene kupanske cholowy sobu horje!“
(2004-11)
- ²¹ Florian so tohorunja džiwaše a so Sćěpana wopraša: „A[]sto nam to přin-
jese?“ „Hłupako!“, Sćěpan wotmołwi[.] (2007-2)

- ²² „Ty tola wěš, hólčę, lěkar je tola prajił, zo nimaš žane šanzy, hdы zaso běhać, bych to rady chcyła, ale hdýž to lěkar samo praji!“ (2007-18)
- ²³⁻²⁴ Markus přiběža spěšnje z chěze won a *padnješe nanej do rukow.
„Markuso[,] skónčnje sy zaso tu a ja tebje zaso mam!“[,] wjeseleše so cyle zbožowny nan, jemu so samo jedna abo druha sylza z wočow kuleše.
„Nano[,] wodaj[,] zo sym *te *wokna rozbił!“, prošeše Markus wo wodaće. (2008-2)
- ²⁵ „A ty[,] Pawole[,] naklumpaj hišće kolesowe wobruče“[,] *přasadží mać. (2009-5)

wopačne formy

1992–1999

- ¹ Što bě poprawom naš cil? To so wulkomudračka Jurija woprašach: „*Knjez *wědomostnik, na kajke městno sebi poprawom dolećimy?“ (1994-10)
- ² Potom praji „*Michał, prošu donjes swinjo do bróžne!“ (1998-7)

2000–2009

- ³ „Ja so boju“[,] praji Monika. „Dži nož domoj[,] ty *bojazliwc!“ (2003-5)
- ⁴ Tuž *stanješe wón pomale a ja połožich jemu přikryw na stólc. Na to so *džđedo znowa *sydnješe a čitaše nowinu. (2006-9)
- ⁵ „Što?“, přetorhnych *maći, dokelž nochcých to wšitko wěrić. „Haj“, pokročowaše wona, „wón je so do *chorowny dowjez, hdžež nětka tež sem [sic!] pojedu.“ (2006-9)
- ⁶ Běše hižo w 17.00 *hodžin. Prajach Michałej: „*Michał, dyrbimoj pomału domoj!“ (2007-11)
- ⁷ Michał ju njewidžeše a nan zawała z cyłym hłosom: „*Michał, kedžbu!!!“ Pře pozdże: Jedyń z sněhakowarjow Michała w *kurjawi njewidžeše a prasny z połnej mocu do njeho. (2007-3)
- ⁸ Naraz zawała Marka: „Aua aua, *mać[,] zastań teptać[,] sym z nohu do kolesa přišla!“ (2009-5)

c) prepozicja

1992–1999

– z genitiwom

- ¹ Nětka so přepytowanja prawje započinachu. Namakachmy, zo bě „Niedersedlitz“ *pola Drjezdžanskich kónčin. (1992-32)

- ² Wučer prajji: „Sym z mojej rjadowinju w lęsu prjedy Radworja był. Smy tam nadešli zaso *jedyn črjopenc. [...].“ (1992–28)
- ³ Dołho wón na tym rězaše a skónčnje wón kaščik wočini. A što běše tam nutřka? Jedyn sačk a jedna šnura *wot *serbskej *drušće drasty. (1993–3)
- ⁴ Měrćin wjesele wotmołwi: „Chcych poprawom do Afriki[,] ale sym nadobo *pola [S]ewjerneho morja pobyl. Najskerje sym do wopačneho směra jěchał. Ale nětko sym zaso tu.“ (1995–8)
- ⁵ Wědżach nětko, zo sym w wokrjesu Kamjenca. Widżach hižo wysoke domy *wot Kamjenca. Ale što to? (1996–37)
- ^{6–7} W tutym času wobhladachu sej Měrćin, Marjana a Křesćan hrodaj *wot sněholinki a hólca ze złotej husycu. Hród *wot sněholinki ma džesać wěżow. (1996–5)
- ⁸ Hdyž běchmy hotowi, je nam jedna dohladowarka často na kije scíniła a my smy je wyše wohenja pražili. (1997–4)
- ⁹ Běch w *skupiny *wot skawtow. Tuta skupina rěkaše Panter[]a w njej bě z wašnjom, zo kózdy ze skupiny tr̄i dny sam w lęsu spi. (1997–21)
- ¹⁰ Potom so najlepše mustwa mytowachu. My běchmy na přenim městnje *wot wulkich. (1997–34)
- ¹¹ Hnydom zady Wonec je *jedyn mały lěsk. Do tuteho směra běži nětko naše małe swinko. (1998–8)
- ^{12–13} Po chwilce hišće drjewo připowozichu[,] zo by woheń *wysoši był[]a zo móžachu hišće wóše skakač. Skoro so *wot Měrćina drasty zapalichu. *Wot Daniela so kolow[y] čorne barbichu. (1998–12)
- ¹⁴ Wona bě wjesoła, zo bě prosatko preć. Prosatko je sej spody łoža wusnyło. (1998–22)
- ¹⁵ Naraz widżach mału kistu prjedy telewizora. Hladach hnydom[,] što to bě. Njemóżach to najprjedy wěrić, ale tam nutřka sedžeše wopravdze mały kocor. (1999–40)
- ¹⁶ Hladaštaj wokoło róžka a wuhladaštaj šerjenje. *Rjejiwši běžeštaj na wulku zahrodu. Jako zasłyšeštaj sowu wołać, skowaštaj so zady bozankoweho štoma. (1999–38)

– z datiwom

- ¹⁷ Dwě wučerce *pokazachu *k nam wot daloka[,] kak dyrbjachmy rejować. Ale to so nam njeporadži. (1992–20)
- ¹⁸ Telko wjele mějach doma *powđanju. A te dožiwjenja njebubu ženje zabyć. (1996–37)

– z akuzatiwom

- ¹⁹ Nětko wo našej wjesce: Naša wjes rěka Róžant. *Na němsce rěka wona „Rosenthal“. (1999–16)

– z instrumentalom

–

– z lokatiwom

- ²⁰ Bě to wšitko *jedyn són? To pak njemóžeše być, wšako mějach knihu[,] *kotryž je mi kralowna dawa[,] *w klinje. (1996–9)
- ²¹ Potom, po *dwě hodžinomaj[,] jědzech zaso domoj. Mopi wězo tež. Běchmoj *Pančicach. A što to? (1996–37)
- ²² Wuspěwach za mortwych *wótčenaš. Potom džech dele a wobkedžbowach z daloka sorny[,] kotrež *při korče *žrachu. (1997–40)
- ²³ Michał bě spokojom a lehny so tež spać. *Nocy stany Michał a hdze sej po škleńcu wody. (1998–22)
- ²⁴ W samsnym času bě Michał k *skałje zady małego lěska přišoł. Wjesku bě hižo *nocy wopusćił. (1998–7)

2000–2009

– z genitiwom

- ²⁵ W telewiziji žona praji: „Nažel njeje so dobyčer našich posledních pjeć prawych přizjewił. Snadź změjemy nětko jónu noweho dobyčerja *wot našich pjeć ...“ (2000–22)
- ²⁶ Stlóča lžicu do nepla a staja swěčku spody lžicy. Do hłowy lžicy położa wósk a swěčku zaswěča. (2002–35)
- ²⁷ Ale njebě sam[,] tam su tež Paul, Měrcín a samo tolsty Handrij, kotryž račo přjedy computera sedži, hač zo so wón wonka zaběra. (2002–24)
- ²⁸ Franci dundaše *tym hólcam. Nadobo so Paul přjedy njeho stupi a praji: „Što da ty tak hladaš?“ (2002–24)
- ²⁹ „Njepřimaj so jich, džiwa ranca je snano w bliskości.[“] Wón měješe prawje, zady prosatow wona nadobo steješe. (2003–3)
- ³⁰ Z daloka wuhladach ryčerja na konju. Schowach so spěšnje zady kamjenja a wobkedžbowach muža na konju. (2003–18)
- ³¹ Tak jědzechmy z rjanej wulkej lódžu ke kupje. Kupa běše hoberska. We *jednej wjesce běše najrjeński přibrjóh *wot cyłeje kupy. (2004–8)

- ³² Počakach wokomik, ale potom pļuwach kaž wólberna k přibrjohu, dokelž myslach sej, zo žrawc **zady** mje pļuwa. (2004-24)
- ³³ To slyšach **k**ichotanje. Wobročich so zaso na směr přibrjóh a widżach, kak mój nan **prjedy** mje steješe. (2004-24)
- ³⁴ Stlóčich dwójce na knefl fotoaparata. Wjelk so wotsali. Ale *bych hišće wostał[,] *hdyž by mje a Jakuba widział. Bohudžak schowachmoj so **zady** wulkeho kerka. (2006-7)
- ³⁵ Potom pak naraz **zady** nas hłós zasłyśachmy. Nastróžichmy so. (2006-10)
- ³⁶ Nětko so scicha k **małymu** woknju k sewjeru, zapadu, wuchodu a juhu bližachmy a mějachmy zbožo, runje spody wokna stejachu Michi, „Gonzo“ Gonzales, Pickels a Sense[,] a *tući kidnychmy našu změšeńcu. (2006-10)
- ³⁷ W samsnym wokomiku přiběža tež Krake, ale wón njepraješe potom wjac ničo, ale so wótře směješe. Dokelž **prjedy njeho** stejachu 4 běle wulke kokoše. Michi, Gonzales, Pickels a Sense pak so tak chět' zminychu, kaž hišće **ženi**. (2006-10)
- ³⁸ Nětko pak mějachmy so do spěcha. Schowachmy so **zady** tolsteho štoma, dinosawrier **pěrješe** pak dale. (2007-4)
- ³⁹ Jako na awtodróhu přijedźechu, sta so njezbožo mjez Michałowej swójbu a awtom, kotrež **zady** nich jědžeše. (2007-18)
- ⁴⁰ Michał njejedźeše maćerce, ale jědžeše *pola *njeho do jstwy. (2007-18)
- ⁴¹ Hnydom běchu wjèle ludži *pola njezboža zhromadženi. Tež helikopter běše hnydom při njezbožu. (2007-3)
- ⁴² Mały Jank hraje wuběrnje kopańcu. Wón by rady *pola jedneho praweho koparskeho mustwa hrał, ale nan to njedowoli. (2008-9)
- ⁴³ Nochcyše wjace čakać, tuž wza swój kožany płaść a běžeše swojeho syna pytać. Hladaše **zady** chězow a štomow, pytaše jeho w zahrodze - ale žadyn Handrij. (2008-18)
- ⁴⁴ Nětko běše doma w bydlenskej a hraješe dale ze swojim bulom, kiž měješe jasne widzomne **sleďy** *wot škleńcy w kožuchu. (2008-18)
- ⁴⁵ Minka skoči na jednu słónčnu róžu a róza so wotłama. Potom roztepta Minka tež hišće někotre *wot pisanych kwětkow. (2009-1)

- z datiwom

- ⁴⁶ Franci dundaše *tym hólcam. Nadobo so Paul prjedy njeho stupí a praji: „Što da ty tak hladaš?“ (2002-24)
- ⁴⁷ Franci so chět' rozžohnuje a potom leći kaž blysk hišće *swojej wowce. (2002-24)

- ⁴⁸ „Hdyž sej ja to takle přemyslju wowka, to poprawom cyle jednorje *je.
A hdyž so *budže Paulowa buda skóncować, mózeja hólcy přeco hišće *nam
přinć.“ (2002-24)

– z akuzatiwom

- ⁴⁹ Andrea płuwaše *na napřečiwny směr, preć wot čolma. (2000-47)
- ⁵⁰ Zwoblékachmy sej zaso *naše suche drasty a nóžkowachmy *přez pobrjóh.
(2004-26)

– z instrumentalom

–

– z lokatiwom

- ⁵¹ Hdyž *woni potom *při blidźe *sedźachu a kofej *pijachu[,] praješe wowka:
„To so džiwaš[,] što? 2 *milionje[,] a hdyž ty *njebych był, ja ničo njebych
měla. Tohodla ja tebi połojcu darim, što měniš?“ (2000-30)
- ⁵² *Při spočatku so mjerzachmy a chcychmy so zaso domoj wrócić. (2000-47)
- ⁵³ Michał drapa so *při noze. Něsto *jim swěrbi. (2000-22)
- ⁵⁴ Doma po šuli mać na njeho swarješe[,] a hdyž so wón wopraša[,] hač smě
wón *nocy won, tykny mać jeho do łoża. (2002-5)
- ⁵⁵ „[...] Najprjedy *padnješe na žerdź a potom na trawu. Džěd měješe ranu
*při hłowje a pjeć złamanych rjeblów.“ (2006-9)
- ⁵⁶ Hdyž wón skónčne cyle wučerpary a zrudny *při dubu z wulkej džeru
dóndze, so wón *nastróčeše – žadyn hólci! (2008-18)
- ⁵⁷ „Kak *budu so zamołwić?“, sej Jank *na puću k nanej plakajo *přemysli.
(2008-12)
- ⁵⁸ Minka jimaj přihladowaše. Mać a nan so přeco zaso přez nju *kopolichu,
dokelž jimaj zaso jónu *w puću ležeše. Nan samo jónu na nju stupi. (2009-1)
- ⁵⁹ Nan a mać *chcychu mje runje pytać hić[,] ja jich hnydom wokośich. Ale so
jich też prašach[,] čehodla mje *nocy njejsu pytać přišli. (2009-11)

Přispomjenja

Někotre maskulinumy maja w datiwje singulara pódla kóncowki *-ej* tež fakulatiwnu kóncowku *-u*. Tutón zjaw jewi so zwjetša po prepoziciji *k*. To nastupa w přením rjedże maskulinumy z twjerdym wuzdónkom, na př. *k wobjedu*, *k sewjeru*, *k rowu*, *k měru*, *k nyšporu*, *k wužitku*. Rědšo wustupuje tutón zjaw pola maskulinow z mjechkim wuzdónkom, na př. *k wohnju*, *ke kamjenju*. (FASSKE

1981:494) Nimo toho přiwozmu někotre neutrumy we wobchadnej rěči město kóncowki -u fakultatiwnje kóncowku -ej, na př. *k blidej*, *k woknej*, *k radijej*.

Šulerjo narunaja prepozicije *před*, *za* a *pod*, *nad* z instrumentalom přez wotpowědne prepozicije *prjedy*, *zady* a *spody*, *wyše* z genitiwom. Jedna so wo wliw wobchadneje rěče na spisownu serbštinu.

Prepozicije *pola* z genitiwom kaž tež *při*, *na*, *w* z lokatiwom so džeń a bóle wopak nałožuja. Tomu mělo so wosebita kedžbnosć wěnować.

Pod wliwom němčiny trjebaja šulerjo prepoziciju *wot* z genitiwom w atributiviskich wjazbach typa *hród *wot sněholinki*. W serbštinje wužiwaja so tute syntaktiske wjazby bjez prepozicije, potajkim *hród sněholinki*.

Ćežišćo 10 wuprajenska struktura

Korektnosć wuprajenskeje struktury je rozsudna za sposrědkowanje na-stawkoweho wobsaha. Při tym móže k misnjenjam dońć, a to pak na stronje predikata (na př., hdyž zasadži so wopačny werb), pak na stronje argumenta (na př., hdyž steji substantiw we wopačnym kazusu resp. po wopačnej prepoziciji).

10.1 Wučbny plan wo wuprajenskej strukturje

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu so korektne tworjenje wuprajenskeje struktury njewobkedžbuje.

10.2 předstajenje wuprajenskeje struktury we wučbnicach

We wučbnicy „Naša maćerščina 5“ je po mało wuprajacej sadže „Někotre werby žadaja sej substantiwy we wěstym kazusu (padže)“ podate zwučowanje, w kotrymž ma šuler rekciiju werbow {*bojeć so*, *nadžijeć so + O_{gen}*}, {*pombać*, *wěrić + O_{dat}*}, {*wućić*, *widžeć + O_{ak}*}, {*zaberać so + z + O_{instr}*} a {*rěčeć + wo + O_{lok}*} prawje nałožować (strona 69). We wučbnicy „Naša maćerščina 6“ so korektne tworjenje wuprajenskeje struktury hižo njewobjednawa.

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadze wobdželeja

Hdyž sej lisčinu njekorektnje tworjenych wuprajenskich strukturow wobhla-damy, tak zwěscimy, zo da so tutón zjaw hižo w lětdžesatku 1992–1999 wob-kedžbować, zo pak w lětdžesatku 2000–2009 njewěstosć w prawym zasadženju verbalneje leksiki přiběra. To nastupa tajke semantiske bliske wuprajenske struktury kaž na př.:

a)

- něchtó *wudžéra woči*, ale něchtó *wutykuye błouu*,
- něchtó *zaswěci swěcu*, ale něchtó *zadžela woheń*,

b)

- něchtó/něšto *zhubi powětr*, ale někomu *wuńdże powětr*,
- něchtó *wotuci*, ale něchtó *někoho wubudži*.

Hlej k tomu wuwjedženja w „Čežišću 12 kalkowanje syntaktiskich a leksika-liskich wjazbow“.

Rekciji dweju skupinow werbow měla so wosebita kedžbnosc věnować. K tomu słušaja werby, kiž sej objekt bjez prepozicije žadaja, ale runje tak tajke, kotrež wjazaja objekt z prepoziciju:

a)

- *prašeć so + O_{gen}*,
- *džakować so + O_{dat}*,
- *smjeć so + O_{dat}*.

b)

- *zakopnyć so + wo + O_{aks}*,
- *rozžohnować so + z + O_{instr}*,
- *wjeselić so + nad + O_{instr}*,
- *rozmyslować + wo + O_{lok}*.

10.3 Wuprajenska struktura w nastawkach

prawe struktury (wuběrk)

1992–1999

¹ Serbsku drastu noša w mojej wjesce wowki. (1992–25)

² Nětko jej koleno boleše a tež hišće krawješe. (1993–8)

³ Benej so zecny a Marko *sej skoro do cholowow scini. (1993–15)

⁴ Běžach po mloko. (1993–25)

- ⁵ Je rjany, slónčny džeń. Mały knjez Šwjeda ze wsy poda so na puć k dwórnišcu. (1994-16)
- ⁶ „Ja ... ja ... ja sym so kófra mylił. To njeje docyla mój kófer. (1994-4)
- ⁷ Policistaj *pušča zaso cuzeho a hladataj dale po dwórnišcu za porjadkom. (1994-4)
- ⁸ Přeco, hdyž je wón swobodny, čěka, abo lěpje prajene, Bobi so chowa a potom dyrbi Michał jeho popadnyc. Bobijej so to lubi, ale Michałej nic. (1996-19)
- ⁹ Jemu bě zatrach. Kroči pomału dale. (1996-19)
- ¹⁰ „To je dobra myslička“[,] praji Janina. Woni so tuž do džěla dachu. (1996-6)
- ¹¹ Psyk hižo wjace njemóžeše. Bě lačny. Jědzechmoj nimo hata. Zastach a dach jemu pić. (1996-37)
- ¹² W poslednej nocy smy so na nócne pućowanje podali. (1997-4)
- ¹³ Prajach mužej[,] zo dyrbju domoj. Wón so ze mnu rozžohnowa[,] a nětko běžach tak spěšnje kaž móžno domoj. (1997-40)
- ¹⁴ Michał bě spokojom a lehny so tež spać. *Nocy stany Michał a hdže sej po škleńcu wody. (1998-22)
- ¹⁵ Kónč meje je přichodny nałožk. Je to mejemjetanje. Meja so powali a pacholjo běža po wjeršk. (1999-16)
- ¹⁶ Franz praji Tomaše: „Ja mam strach. Pój, póndzemoj radšo zaso do młodownje. Mje tak šeri!“ (1999-38)
- ¹⁷ Tomaš a Jurij rozmôlwještaj so mjelčo mjez sobu. (1999-47)

2000–2009

- ¹⁸ Michał nochcyše wěrić[,] ale potom praješe: „Hrady, hrady bych te pjenjezy wzął[,] hdyž to wam ničo njewučini.“ (2000-30)
- ¹⁹ We sporče přizjewi knjez Fink[,] zo je bórze Płomjowe wubědžowanje we daloko- a staflowym běhu. Ludmilku to njestaraše. (2002-21)
- ²⁰ Ju pak mjerzaše, zo meješe šulu, tak doľho kaž móžachu so *te *tamne wubědžować. (2002-21)
- ²¹ Bě hižo 17.00 hodź., ale to Francla njemyli, wón wě[,] zo jeho wowka *jim w kóždej situacij[i] pomha, wšojudne kotry problem wón ma. (2002-24)
- ²² „Mi je zyma“, wona praji, „a styska mi so tež hižo.“ (2003-3)

- ²³ Pytach a wołach za synom, doniž jeho při štomje přiwjazaneho njewuhladach. (2003-18)
- ²⁴ Wón přeco dale reješe: „Awa, pomhajće mi, mje wšitko boli!“ (2004-11)
- ²⁵ Jako pak woda přeco dale woteběraše, switaše mi nadobo, zo knježi tu přiliw a wotliw. (2004-26)
- ²⁶ Wuhotowana z *mojimi šulskimi nožicami a z kružidłom a nastajena na to, zo je rubježnik hišće w domje[,] bližach so pomału chěžinym durjam a spytach je mjelčo wočinić. To pak so mi njeporadži. (2006-13)
- ²⁷ W prawej ruce šulske nožicy a w tamnej kružidło a třepotajo po cyłym ciele, pytach za slědami, kotrež bychu móhli na rubježnika pokazać. Naraz so mi zecny. (2006-13)
- ²⁸ Dzéd je so, tak sej to znajmjeńša myslu, w tutym času na mały wulęt přez wjesku hotował. (2006-9)
- ²⁹ Na tutym dniu chcych Michałej płuwać nawucić. (2007-11)
- ³⁰ „Haj“, praji Michał jenož a da so z nanom do spěcha. (2007-3)
- ³¹ Anju to tola ničo njestara, tutón dom bě tak a tak hižo skoro cyle rozpadany. (2008-24)
- ³² Po času widźachu, zo to kutnje měnju, ale to bě jim wšojedne. (2008-1)
- ³³ Budže zawěscé policiju wołać, hdyž wuslědži, zo sym byla we domje. Dyrbjach z njej powědać, hač *chcu abo nic. (2008-1)
- ³⁴ Rano zahe stawachmy a ja rozžoh[n]owach so ze staršimaj. (2009-1)
- ³⁵ Po wojedźe praji mać: „Dzěći, nochcemy džensa při tym rjanym wjedrje kolesować?“ Wšitcy do toho zwolichu. (2009-5)
- ³⁶ Naraz zawała Marka: „Aua awa, *mac[,] zastań teptać[,] sym z nohu do kolesa přišla!“ Jurij bě so toho tak nastróžil[,] zo je so runjewon dele waliw a nimale wodu[,] w kotrež bě ryba nutřka[,] wupancaw. (2009-5)

wopačne struktury

1992–1999

- ¹ Podžakowachmy so wutrobnje *pola knjeza fararja za rjane wjedźenje přez cyrkę. (1992-32)
- ² Wučer praji: „Bychmy so dyrijeli naprjedy *wjesnjanostu prašeć.“ „Snano wón docyla hišće ničo wo tutym črjopencu njewě?“ (1992-28)

korektna struktura

podžakowachmy so knjezej fararjej

bychmy so dyrbjeli wjesnjanosty prašeć

- ³ Jana zakopny so *přez korjeń štoma. (1993–8) Jana zakopny so wo korjeń štoma
- ⁴ „Čehodla wučer a rjadownja *za nimaj njepytaštaj?“ (1993–8) wučer a rjadownja jeju njepytaštaj
- ⁵ Sydnych so na konopej a sutach *na telewizor. W sčelaku „RTL 2“ běžeše zajimały lubosćinski film. (1993–25) sutach telewiziju
- ⁶ Podžakujemy so *pola Terejzineje maćerje za dobru wječer a chwatamy domoj. (1994–40) podžakujemy so Terezinej maćeri
- ⁷ Ja pak jej ničo *wot jutrišeho hnujaceho wulěta njepřeradžu. (1994–40) ja jej ničo wo jutrišim hnujacym wulěće njepřeradžu
- ⁸ Zhromadnje *sydnještaj so Marko a Měrćin na trawu a Měrćin rozprawješe *wot *jeho dožiwjenja. (1995–8) Měrćin rozprawješe wo swojim dožiwjenju
- ⁹ Bajkowe postawy so nam *bližichu a prajachu[,] zo ma jich kralowna narodniny. *K nim běchmy wutrobnje přeprošeni, dokelž tak pilnje bajkowe knihi čitamy. (1996–9) na nje běchmy přeprošeni
- ¹⁰ Hdyž so *ju prašach[,] hdže běch, praješe wona: „Njewém[,] kak ta wjeska rěka.“ (1996–37) so jeje prašach, hdže běch
- ¹¹ Nó[,] wšo ničo njepomhaše. Čiščach a čiščach. A Mopi tež zade wokoło wiwaše. Mi *switaše ideja. (1996–37) mi příndže ideja
- ¹² „Božemje a na zasowidżenje![,] wotmolwicu wšitcy třo w chórje a podžakowachu so *pola kóždeho wosobinsce. (1996–5) podžakowachu so kóždemu
- ¹³ Na rjanym dnju w nalęću rozsudži so Michał, zo chce z *jeho přećelemi małki woheń na wulkej luce zade wjeski *činić. (1998–16) chce małki woheń zadźełać
- ¹⁴ Hdyž běše wšitko hotowe[,] móžachu woheń *zaswěćić. Woni prażachu sej kołbaski a *zjědżachu je. (1998–12) móžachu woheń zadźełać
- ¹⁵ Nan je wotučil. *Wonja *swinjacy wóń a widži maćerne zastróžane mjezwōčo. (1998–22) čucha swinjacu wóń

- ¹⁶ Z *mělničanskimi džéčimi *činimy kózde lěto wuměnu. My jězdžímy najprjedy do Mělnika a potom jědžemy z nimi k nam do Ralbic. (1999–16)
- ¹⁷ Sym so *mojej *staršej hižo tysac *razy woprašała, ale wonaj staj přeco prajiło, zo *njechaja žaneho kocora w domje. (1999–40)
- ¹⁸ Nětko hakle mi *swita, zo dyrbjach tola w 7.10 hodž. w šuli być. Dyrbjach chwatać a te tamne dary chcyh sebi po šuli wobhladać. (1999–40)
- ¹⁹ Jako so *ju woprašach, hač je snano Mikloša widžala, wona mi wotmołwi: „Prošu wodaj, luba Hanka, [...].“ (1999–35)
- ²⁰ Šokrowana *wo tutej powěści džéch zaso do *moje stwy, hdžež so najprjedy wupłakach. (1999–35)
- ²¹ Wot Beaty dóstach rjane małe figury. *Přez to so jara wjeselach. (1999–11)
- z Mělničanskimi džéčimi přewjedžemy wuměnu
- sym so swojeju staršeu woprašała
- so dopomnich, zo ...
- so jeje woprašach, hač ...
- šokérowana wot tuteje powěśće
- nad tym so wjeselach

2000–2009

- ²² Nadobo pytny Michał, zo je hižo jara pozdže. Wón so *wot swojich přečelow rozžohnowaše a chwataše domoj. (2000–31)
- ²³ 10.30 [sic! 22.30] přizjewich[,] zo chcu do łoża hić, dokelž běše na druhim dnju zaso šula. W lożu rozmyslowach *přez tutón džení. (2002–10)
- ²⁴ „Ja někoho widžu!“, zawała Jan, kiž napjače hłowu z chowanki *wudźeraše. (2003–4)
- ²⁵ Chribjet džécom boli, je wostudło. Njezwěrja pak so hibnyć. „Kak doňho tu hižo sedžimy? Hač su *nas zabyli?“, praša so Monika. (2003–3)
- ²⁶ Woni zalězechu ze štoma a so *pola *jeho podžakowachu. (2003–3)
- wón so ze swojimi přečelemi rozžohnowaše
- rozmyslowach wo tutym dnju
- kiž hłowu z chowanki wutykowaše
- su na nas zabyli
- woni so jemu podžakowachu

- ²⁷ Mać pak ju deleka w kuchni njesłyšeš. To běše tež derje tak, hewak by so *ju wusměla. (2003-31) by so jej wusmjała
- ²⁸ Spěchach k wowce a so *ju woprašach[,] hdže křinja wostawa *bě. (2003-13) so jeje woprašach, hdže ...
- ²⁹ Jako diamant přímnych, so wokoło mje wulka dźera rozpřestrěwaše. Mój powětr so *zhubješe. (2004-27) mi powětr wuńdže
- ³⁰ Tajke něsto nichtó z nas wjace činić njebudže. My smy z toho *nawuknyli. (2004-11) my smy z toho wuknyli
- ³¹ Mějach *prjedy *toho tróšku stracha, dokelž běše to přeni raz, zo jědzech z přewozom. (2004-26) mějach před tym tróšku stracha
- ³² Woprawdze čežke pak bě, přečelki namakać. Tak woprašach so wšelakich klikow, hač ... woprašach so wšelakich klikow, hač ...
- ³³ Bě hižo wokoło 17.00 hodž., to rozžohnowachmoj so *wot njeho a dachmoj jemu kózda hubku na lico. (2006-9) rozžohnowachmoj so z nim
- ³⁴ Rano mje *maći *wotući a praji ze sylzami pokryta a z nösnikom w ruce: „Wón je wčera zemrěl! [...].“ (2006-9) mje mać wubudži
- ³⁵ Wuhladach přečelku Madleny, płakajo na stólcu sedžo. Prašach so *ju, što je so stało? (2003-20) prašach so jeje, što ...
- ³⁶ Michał jenož hišće hłowaše: „Što ma so wulke *stanyć?“ (2007-11) što ma so stać
- ³⁷ Před *tří lětami *činich na jednej slónčnej njedzeli w meji wulět z *mojimi *staršimi do techniskeho muzeja w Mnichowje. (2007-4) wulečach sej do techniskeho muzeja w Mnichowje
- ³⁸ *Zapalich sej z kamjenomaj woheń. (2007-4) zadžělach woheń
- ³⁹ Michał nochcyše za čas žiwjenja w tutym stolje sedčeć a tohodla pršeše so wón *maćerju, hač njedawa *nihdže někajka chorownja, hdžež móžeš nawuknyc, zaso běhać. (2007-18) pršeše so wón maćerje, hač ...

- ⁴⁰ Michał jedžeše cyle zrudny do jstwy, hdžež nan při televizoru wisaše a prašeše so nana tež[J*dla tajkeje chorownje, ale nan praji: „Dži so *twoju *mać prašeć, ja chcu tola spać!“ (2007-18)
- ⁴¹ Doľho běštaj hižo po puću. Michałej *dawaše sněhakowanje wulke wjeselo. (2007-3) Michałej činješe sněhakowanje wulke wjeselo
- ⁴² Dom so bohužel dyrbi wottorhać, dla noweho puća. To mje *zrudnje čini. (2008-1) to mje rudži
- ⁴³ Běch sama w nocy 0 hodž. po puću do doma, dokelž moji přečeljo *mje tak a tak *wusmějachu. (2008-1) moji přečeljo so mi wusmjachu
- ⁴⁴ *Pomysleše hišće krótka a potom so na puć *da. (2008-18) so na puć poda
- ⁴⁵ Wučerka chcyše ju burej wróćić, ale šulerjam bě *wona žel. (2009-14) šulerjam bě jeje žel
- ⁴⁶ „Derje, tak spakujće *waše wěcy hromadźe!“[,] praji mać. „A ty[,] Pawole[,] naklumpaj hišće kolesowe wobrūće“[,] *přisadži mać. (2009-5) doda mać

Ćežišćo 11 to be or to let-werby

Bjezwuwzaćne wšitcy šulerjo wužiwaja w swojich nastawkach formy *to be* or *to let*-werbow. Jedna so tu na jednej stronje wo pomocne werby, konkretnje wo kopulowe werby *być, mēć, stać so, wostać*, na druhej stronje wo połnowoznamowe werby typu *dać, wostajić*. Formalneje bliskosće dla dódzje we wobchadnej rěči k wuměnje werba *wostajić* přez werb *wostać*. W spisownej rěči mamy pola šulerjow dotal jenički příklad dokladženy, a to z lětdžesatka 2000-2009.

Pod wliwom němčiny, w kotrejž matej werbaj *dać* a *wostajić* podobny woznam *lassen*, je w sc̄ehowacym šulerskim teksće k njeadekwatnemu wuživanju werba dόšlo:

Ja skakach na *Trampolinach a *wostach [město dach] so na zadk padnyć.
(2009-11)

Woznam němskeho werba *lassen* je mnohofunkcionalny. Móžemy h. mj. serbskej werbaj takle bliže wopisować:

dać *lassen*, i. S. veranlassen

wostajíć *lassen*, i. S. jemanden/etwas in einem Zustand belassen

Serbskej werbaj njehodžitej so potajkim wuměnić, bjeztoho zo so woznam wuprajenja změni resp. wuprajenje swój zmysl zhubi.

11.1 Wučbny plan wo *to be* or *to let*-werbach

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu funkcionalne prašenje za nałożowanjom rěčnych srédkow předwidžane njeje.

11.2 Předstajenje *to be* or *to let*-werbow we wučbnicach

We wučbnicy „Naša maćeršćina 6“ so we wotržku „Werb“ skrótka na rozdžel mjez połnowoznamowymi a pomocnymi werbami skedžbnja (strona 84). Pod pomocnymi werbami zrozumja so na tym městnje w přěnim rjedže modalne werby, to su pod 1 naličene *cbycí, dyrbjeć, móc, smać, njetrjebać, njechać*. Za nje a za fazowe werby pod 3 *počeć, započeć, přestać, zastać* drje podata pomjatna sada trjechi: „Wone njewustupuja jako samostatne predikaty, ale wužiwaja so jenož hromadže z połnowoznamowym werbom.“ Hižo příklad *Pětr je domoj přišoł* pak tomu njewotpowěduje, dokelž njejedna so tu ani wo zestajany predikat typa {modalny/fazowy verb + infinitiv połnowoznamoweho werba} ani wo

tajki typu {kopulowy verb + predikatiw}. We wuprajenju *Pětr je domoj přišoł* zwuraznja predikat wosebity tempus, mjenujcy perfekt, kotryž so w serbščinje na analytiske wašnje twori. Njejedna so tu potajkim wo syntaktisku formu zestajaneho predikata, ale wo morfologisku. Skupina werbow, kotaž so pod 2 naliči, je heterogena. Su tam štyri kopulowe werby *być, stać so, wostać, mēć* naličene, ale tež połnowoznamowej werbaj *dać a dōstać*. Nimo toho je wulki džel tutych werbow polysemantiski. Verb *mēć* na př. dyrbjeli znajmeňša rozeznawać jako modalny verb *mēć*, kopulowy verb *mēć* a połnowoznamowy verb *mēć*, hlej:

Mam to hnydom činić? {modalny verb + infinitiv połnowoznamowego verba}

Mam swojego syna jara rady. {kopulowy verb + predikatiw}

Mam bohužel jenož mało pjenjez. {połnowoznamowy verb}

Połnowoznamowe a pomocne werby

Werby dželimy na połnowoznamowe a na pomocne werby.

Połnowoznamowe werby maja wěcowny woznam a mózeja jako samostatny predikat wustupać.

Šulerjo 6. lětnika rady knihi *čitaja.*

Pomocne werby pak nimaja wěcowny woznam. Wone nje-wustupua jako samostatne predikaty, ale wužiwaja so jenož hromadže z połnowoznamowym werbom.

Šulerjo 6. lětnika *maja* tójšto knihow zawalić.

Pětr je domoj přišoł.

Pomocne werby su na příklad:

- *chcyć, dyrbjeć, móc, smieć, njetrjebać, njechać*
- *dać, być, stać so, dōstać, wostać, mēć*
- *počeć, započeć, přestać, zastać.*

1a) Čitaj přísłowa z najwšelakorišich krajow a wujasni jich zmysl!

b) Mjenuj wšitke werby, kotrež so w přísłowach jewja!

c) Rozdžel werby do połnowoznamowych a pomocnych werbow!

- (1) Stary wrobl njeda so lochko popadnyć. (ruske)
- (2) Hłowu směš woprować, swoje potajnstwo nihdy. (turkowske)
- (3) Z nimale njetrjebaš so spokojić. (francoske)
- (4) Při brjoze móže kóždy pluwać. (pólske)
- (5) Sydom króć dyrbiš mérić, prjedy hač jónu rězaš. (ruske)
- (6) Štož njerozumiš, do toho njetykaj hubu. (serbske)
- (7) Štož chce mudrość nazhonić, dyrbi dołhe puće hić. (serbske)

**2 Slědowacy tekst ma so tak formulować,
zo móže so jako informacija w šuli wupójsnyć.
Čitaj sady a přetwor zaspinkowane pomocne werby
do wołpoweđneje prezensoweje formy!**

Štó (chcyć) z nami zhromadnje džiwadło hrać?

Pytamy šulerjow, kotřiž (chcyć) w našej džiwadłowej skupinje sobu hrać. Prawidłownje (započinać) srjedu w 14.00 hodź. w awli našeje šule zwučo-wać. Kotre wuměnjenja (měć) kandidat spjelińci?

Šuler (dyrbjeć) dobre wukony w šuli měć a derje čitać a spěwać móć. (Njesměć) jenož mjelčo rěčeć, ale wosebje tež wótře a jasne. Kandidat (dyrbjeć) so rady pohibować a trochu fantazije měć. Hólcy, kotřiž (móć) na instrumenće hrać abo tež rejować, su radlubje witani. Žadyn strach, (njetrje-bać) być hižo „profí“, štož džiwadželenje nastupa!!! (Dyrbjeć) pak so najprjedy staršeu woprašeć, hač (směć) w našej skupinje sobu hrać.

Jurij Š.
w mjenje młodych džiwadželnikow

- 3a) Přečitaj sej tekst wo stonózce!**
- b) Wupisaj wšitke pomocne werby hromadže z tymi poľno-woznamowymi werbami, z kotrymiž wone hromadže wustupuja!**
- c) Podsmórň pomocne werby!**

Halo, tu je stonóžka

Njeznaće mje? Ně? Hubjenje, jara hubjenje! Tu rěči stonóžka! Serbska stonóžka. A njebydlu, kaž sej snano myslíće, w někakjej čémnej kólni pod starej desku abo tak. Božedla! Bydlu wosobnišo. Cyle wosobnje bydlu, skoro kaž w njebjesach. Mjenujcy w šuli. Logo, zo wobydlu cytu rjadownu. Za desčičku mjez špundowanjom a scěnu namakaš moju chowanku.

A hišće něsto! Pisam dženik. Ale wo tym pozdžišo!

Najprjedy chceće tola wědžeć, kak sym sem přišla, njewérno. Na dyrdomejske wašnje. Na cyle dyrdomejske wašnje dóstach so do rjadowne z číslom wosomnaće na durjach. Džéd šulerja, kotrehož mjeno njepřeradžu, je mje z korbikom jabłukow sobu do šule přinjest. Chcyše jabłuka někomu donjesć, po puću pak do šule załoži. Na dnju wotewrjenych durjow smě mjenujcy kózdy do šule přińć, smě hladać a poskać, kak šulerjo a šulerki wuknu a wučerki a wučerjo wuča. To so, kaž wón praji, hospitulowanje mjenuje.

Dokelž so mi rumnosć někak zalubi, wulězech z korbika. Džéd so chwilku z wučerjom rozmowješe, potom přismorkny, stany a božemje praji. A wučer zapisa: Knjez S., džéd šulerja P. Š. je tu był a hospitował. Njetraješe dołho, da sej prajach, wostanu tu ...

Rjec tež chcu, z čeho so žiwju. Nó, kaž přeco a nimo toho z nowosów. Z nowosów so žiwić? Što mysliće, kelko tajkich to takle dožiwju! ... Druhdy dyrbu so smjeć, zo mje brjuch boli, a druhi raz dyrbu płakać, štož zaso rěka, zo so mi jenož tak sylzy kuleja.

(po J. Wornar; *Halo, tu je stonóžka*)

Zwučowanja k rozdžélej mjez połnowoznamowymi a pomocnymi werbami wobmjezuja so jenož na modalne werby (strony 84–86). Rěčewđne terminusy so adekwatnje njewužiwaja, zwiski mjez semantiskim dželenjom połnowoznamowy werb vs. pomocny werb a syntaktiskim wotbłyšcom tutoho rozrjadowanja so njewuwđomjeja. Předstajena maćizna zwostawa tuž za šulerja mļowojta a zašmjatana, čim bóle, hdyž so problematika fazowe werby někotre strony dale hišće raz pod nadpisom „Aspekt“ jewi (strona 90 sc.), problematika {kopula + nominalny džél predikata} pak pod nadpisem „Sadowe člony“ (strona 107).

Fazowe werby

Pomocne werby **počeć, započeć, započinać, prestać, zastać** zwuraznjeja **jednotliwe fazy** wéstego čina, tohodla mjenujemy je **fazowe werby**.

Werby **počeć, započeć, (za)počinać** zwuraznjeja **spočatk** a werby **prestać, zastać** **kónc čina połnowoznamowego werba**. Po tuthich werbach steji **imperfektiwny** werb w **infinitiwje**. Swěčka **poča hašować**, hólč so **poča** zaliwać. Nětko **prestanje** so dešćować.

- Tež po verbje **wuknyc** wužiwa so powšitkownje werb w infinitiwje.
Naš nan **wuknje** z komputerom džělać.
Naša wowka **wuknje** z awtom jězdžić.

12a) Zasadź so hodžacy imperfektiwny werb!

Wužiwaj:

swiatać, čmičkać so, hrimalić so, dešćować so, swěćić, miholic so.

- (1) Rano zahe poča poněčim ...
- (2) Wokolo wosmich započa slónco ...
- (3) Tola hižo hodžinu pozdžišo poča ... a potom započa ... samo ...
- (4) Popoldnu wokolo třećeje hodžiny započa ... tež hišće ...!
- (5) Nawječor poča ... zahe ...

b) Twor dalše sady z pomocu pomocnej werbow **prestać** a **zastać** a druhimi imperfektiwnymi werbami!

Nominalny predikat

Predikat móže pak jenož z werbalneje formy wobstać abo tež z **kopule a z nominalnego džěla** predikata. Hdyž wobsteji predikat z werbalneje formy, mjenujemy jón **werbalny predikat**.

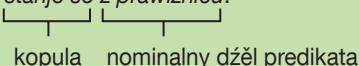
Jan *pisa* nastawk.

Hdyž wobsteji wón z kopule a nominalneho džěla, potom mjenujemy jón **(werbalno)nominalny predikat**.

Funkciju kopule ma předwšem pomocny verb *być*.

Jako kopula pak móže tež na př. verb *stać* so wustupować.

Janka *stanje* so z *prawiznicu*.

Nominalny džěl predikata móže być:

- substantiw: Moja sotra je *rejowarka*.
- adjektiw: Moja sotra je *pilna*.
- pronomen: Ta kóčka je *moja*.
- adverb: To pak je *daloko!*

3a) Wudospoří sady z nominalnym predikatnym džělom!

b) Podšmörí nominalny džěl predikata a postaj jeho słownu družinu!

Handrij Zejler bě ...	Ja budu ...
Město Berlin je ...	Łužica je ...
Galileo Galilei bě ...	Smolerjec kniharnja je ...
Krabat je ...	Beno Budar je ...
Domowina je ...	„Płomjo“ je ...

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadze wobdželeja

Hladajo na mjenowane njedostatki předstajena maćizny we wučbnicach je wuzběhnjenja hódne, kak mało šulerjo na tutym polu zmyla. Zwisuje to z tym, zo je so maćernorěčna kompetenca hižo před tym wutworiła a skrućiła, prjedy hač poča majorizowaca němčina swój wliw wukonjeć. To pak njerěka, zo tomu tak pola dorostowaceje generacije zwostanje.

11.3 To be or to let-werby w nastawkach

prawie formy

1992–1999

- ¹ Wšitcy wzaja sebi kolesa a jedu do wsy. Před wjesnym zarjadom **wostaja** koleso **stejo** a wučer dže nutř. (1992–28)
- ² Wučerka praji: „Ach, **wostajće** to ležo. To je najskérje něchtó swoje wotpadki do lěsa mjeta! A nětko pójče, **pónďzemy** zaso wróco do šule.“ (1993–3)
- ³ Beno zawała Janu a so jeje wopraša: „Je to něsto z wójskeho časa abo jenož stary nóž?“ Tež Jan to njewědžeše. *Chcychu so pola wučerja wobhonić, tola njenamakaštaj jeho. ***Dyrbjachu** kónčk železa **ležo wostajíć?** (1993–8)
- ⁴ Měrćin, Marjana a Křesčan so přewšo džiwachu a njemóžachu ***jich** wočomaj wěrić. Tuta mróčel so přeco huscišo do stwy suwaše. Kole so nětko pomałšo wjerćeštej a z razom **wostachu** ***bajkace** wosoby **stejo.** (1996–14)

2000–2009

- ⁵ Cyle wustróżany započina Michał w ***kapsi** a zakach pytać. „Hdže sym jón jenož **wostají?** Snano sym jón zhubił. Oh, ně.“ (2000–22)
- ⁶ Naraz **wostachu** mużej **stejo.** Z měcha wučahnychu dwě łopaći a započinachu hľuboku džéru ryc. (2003–4) [dual njeje markěrowany]
- ⁷ „Sy ty ***twoju** kapsnu lampu sobu wzał?“ „Ně, sym ju w lěhwje **ležo wostají,** dokelž myslach sej[.] zo njejsym tak doľho preč.“ (2003–3)
- ⁸ Nadobo slyšach a **ćújach** psyka abo **wjelćicu.** **Wostach** zady toho štoma **stejo[.]** hdžeš **hrunje** běch. (2006–6)
- ⁹ „Ow ně“, zawała Jakub, „ja změju so z prochal“ „Ja tež“, wotmołwich. **Wostachmoj** wšitko **ležo a stejo** a čerjachmoj na naš dwór burskeho statoka. (2006–7)
- ¹⁰ Doľho hišće **wosta** Michał w chorowni, prjedy hač smědžachu jeho sobu domoj wzać. (2007–3)
- ¹¹ „A wěscé wy tež[.] zo dyrbi w starych rozpadankach doma tež poklad być?“ Nětko **wostachu** **stejo.** To woni hišće njewědžachu. (2008–24)

wopačne formy

1992–1999

- ¹² Prosatko bě jara zrudne, zo **dyrbeše** doma w ***jeho chlěwje** ***wostanyć[]a** zo njesmědžeše sobu na žurlu. (1998–8)

- ¹³ Bórze pak pytny, zo njeje swinko na jich dworje. Wón přemyslowaše. W myslach *předstaješe sej wšitke městna, kotrež běchu w jich wjesce. Na kóncu *wostanychu jenož dwě městnje *wyše*. (1998–8)

2000–2009

- ¹⁴ Pětr jemu přihłosuje a woni chwatachu do loterije. Tam wotedachu lisčik. Michał *zawosta hišće *jeho telefonowy číslo a potom podachu so na dompuć. (2000–31)
- ¹⁵ Ja wěm, zo je to kusk hļupikojte, ale běch w tutym wokomiku na wšo přihotowana, tež na wjeru a jeje kóčku. *Wostanych stejo, přemyslowach, hač je *mudrje do kuchnje hić abo radšo tola z *mobilowym telefonom policiju zawałać? (2006–13)
- ¹⁶ Ja doběhnych spěšnje za Minku, dokelž bě čeknyła, a tróštowach ju. Potom *wostach ju chwilku na pokoj a dźech *mojim staršim, zo bych jim dopakować pomhała. (2009–1)
- ¹⁷ Wučerka chcyše ju burej wróćić, ale šulerjam bě *wona žel. Tak móžachu wučerku pŕerěčeć, zo móže wona tu w šuli *wostanyć. (2009–14)

Přispomnjenje

Njekorektné werbalne formy **wostanyć* (příkladaj 12 a 17) resp. **wostanych* a **wostanychu* (příkladaj 13 a 15) su rekursiwne wotwodženki wot prezensowych formow werba

wosta|ć ~nu, ~nješ, *pret* ~ch, - *p* bleiben.

Dodawk

Wostanje to mjez nami?

BOŽENA PAWLKEC

(nastawk, wozjewjeny w Serbskej šuli 1/2/1993)

Nimo serbščiny znaje kózdy Serb, samo so wě, tež němčinu. A snano wuznawa so tež w češčinje, jendželščinje abo někakzej druhej rěci. A lědma drje so stanje, zo čłowiek w tutych rěčach zaměni nałożowanje werbow „bleiben“ a „lassen“, „züstat“ a „nechat“ abo „stay“ a „let“. W Serbach pak maja z tutymaj słowomaj swoju lubu nuzu. Špak tči w tym, zo je po wonkownej formje poměrnje snadny rozdžel mjez werbomaj *wostać* a *wostajić*. To mjenujcy k tomu zawjedže, zo so tutej werbaj při konjugowanju do jednoho hornca čisnjetej, při čimž tajke zaměnjenje na kózdy pad zmysl wupra-

jenja skepsa, dokelž džě ma werb wostać němski wotpowědnik „bleiben“; *wostajíć* pak rěka „lassen“ – a nic hinak! Slyšach na př. raz sadže: „Wostanu hornc w čoplej róli stejo.“ A: „Při swětle swěčkow wostajich hišće chwilu sedžo.“ Přełožimy-li sej sadže do němčiny, to widžimy, zo rěčitej wonej wo džiwnych wěcach:

„Ich bleibe den Topf in der warmen Röhre stehen.“ A: „Beim Kerzenschein ließ ich noch eine Weile sitzen.“ Widžimy, zo steji we woběmaj serbskimaj sadomaj runje wopačny werb.

Poprawom trjebamy sej jenož spomjatkować, zo je němske „bleiben“ serbsce **wostać** a němske „lassen“ serbsce **wostajíć**. Hišće slowčko k časowanju:

Při konjugowanju werba *wostajíć* so wuchadža z krótkeho prezensoweho zdónka *wostaj-*:

sing.: *wostajú*, *wostajíš*, *wostají*

dual.: *wostajimoj*, *wostajitej/-aj*,
 wostajitej/-aj

plur.: *wostajimy*, *wostajíče*,
 wostaja

imperatiw: *Wostaj!* *Wostajtej/-aj!* *Wostajče!*

Aorist so twori wot perfektoweho zdónka: *wostaj-* (ja *wostajich*, ty *wostajii* atd.)

Konjugacija werba *wostać* bazuje na krótkim prezensowym zdónku *wostan-*:

sing.: *wostanu*, *wostanješ*, *wostanje*

dual.: *wostanjemoj*, *wostanjetej/-aj*
 wostanjetej/-aj

plur.: *wostanjemy*, *wostanječe*,
 wostanu

imperatiw: *Wostań!* *Wostańtej/-aj!*
 Wostańče!

Aorist so twori wot perfektoweho zdónka: *wosta-* (ja *wostach*, ty *wosta* atd.)

Zo bychmy sej semantiski rozdžél mjez mjenowanymaj werbomaj lěpje wuwědomili, njech je hišće scéhowace prajene:

K werbej „wostać“

Tutón werb zwuraznja traće wěsteho stawa abo njepřetorhnjenje wěsteje situacije. Wón takrjec negeruje přechad wosoby abo předmjeta z jednoho stawa do někajkeho hinašeho stawa: *něchtó wostanje sedžo*, *ja wostanu wonka stejo*, *wostachmy strowi*. Hižo na tutých příkladach widžimy, zo je substantiv, kiž je wot trajaceho čina potrjecheny, referent¹ subjekta. Analyzujmy pod tutym aspektom scéhowacu sadu:

Sobotu wostanje Měrko najradšo hač do džesačich we ložu.

¹ Słowo „referent“ woznamjenja konkretny wobsah słowa. To je konkretna wosoba, kotař so na př. za słowom „wučer“ skrywa abo konkretny předmjet, kiž je pomjenowany ze słowem „blido“.

Měrko je referent subjekta sady, a ta samsna wosoba (t. r. tohorunja referent subjekta), mjenujcy Měrko, je potrjechena wot woneho činja, kiž traje (tu: we ložu wostać).

K werbej „wostajic“

Tež tutón verb pomjenuje wěsty staw, kiž traje: **ja wostaju klanku ležo, wo-nej wostajistej wšo stejo a ležo, woni mnie njewostajichu na pokoj.**

Su pak to situacije, w kotrychž je referent subjekta jenož initiator abo „zawinjer“ trajaceho stawa (n. př.: *ja sym to zawiadować, zo wostanje klanka ležo*). Ale je wuzamknjene, zo je referent subjekta sam wot trajaceho jednanja abo stawa potrjecheny. Wobhladajmy sej k tomu tež slědowacu sadu:

Jan a Pafka běstaj holcy sedžo wostajiloj.

To rěka: **Jan a Pafka** (= referentaj subjekta w sadže) wuskutkujetaj, zo stej **holcy** (= referentce direktneho objekta) sedžo **wostałoj** (= trajacemu stawej wustajenej).

Z tutoho příklada wuchadža, zo wustupuje verb „wostajić“ potom, hdźż so wopisuje trajacy staw abo situacija, wot kotrejež je referent direktneho objekta w sadže potrjecheny. Referent subjekta pak je staw, w kotrymž objekt je, wuskutkował, iniciēwał.

Chcu na tutym městnje tež na to skedžbnić, zo měl wučer (nic jenož w B-serbščinje) na to džiwać, zo njebychu so němske struktury bjez wobmyslenjow do serbščiny přewzali. Je trjeba, zo bychmy swoje zmysły za to wótřili a hdžežkuli so hodži serbske, wot němciny njewowliowane struktury nałożowali. Wězo sej to wjace prócy žada, hdź dyrbí čłowjek najprjedy raz rozmyslować, hač wón serbsce praji „časnik je stejo wostał“ (po němskim „die Uhr ist stehengeblieben“, štož wšak so móže takle prajić) abo hač njejaknje radšo „časnik je zastał“. Tež němska sada „Ich will dort nicht lange bleiben“ móže so poslownje do serbščiny přenjesć: „Nochcu tam dołho wostać“ – a je to korektnje. A što měniće k tutому přełožkej. „Nochcu so tam komdzić“ (abo *dlijic*)?

Tuta problematika wšak skića dosć maćizny za to, zo so w samostatnym pojednanju rozjima.

Přispomnjenje:

Muster za konjugaciju tuteju werbow namakaće w šulskimaj słownikomaj A-Z/A-Ž a to:

„wostać“ = muster „wostać/stać so“, tabela 41

„wostajic“ = muster „wuchodzić“, tabela 38

Zwučowanje

Podam ze zběrki Jana Radyserba-Wjèle někotre přisłowa, w kotrychž po-brachuje pak *wostać* abo *wostajic*. Zasadźće kontekstnej wotpowědowacy verb w prawej wosobje!

(Kotry z tuteju werbow so do konteksta hodži, móžeće tež z pomocu woneho horjeka wujasnjenego prawidła zwěścic:

wostać wustupuje tam, hdžež so trajacy čin na subjekt počahuje;
wostajić steji tam, hdžež subjekt inicieruje trajacy čin, kotryž so na objekt počahuje.)

1. Třihaj tu wowcu, ale kožu jej na pokoj ... ! (imperatiw 2. wos. sing.)
2. Wěrnoś wěrnoś ... (3. wos. sing.)
3. ... na starym puću, hdžy noweho njewěš! (imperatiw 2. wos. sing.)
4. Wotčesaj wopluski do dna; čarička ... tola. (3. wos. sing.)
5. Štož so džensa rjepoći, (to) ... na jutriši džen. (imperatiw 2. wos. sing.)
6. To słowo wěste ..., wšo štož je žiwe, smjertne je. (3. wos. sing.)
7. Wobchowaj swoje, a ... mi moje! (imperatiw 2. wos. sing.)
8. W prózdnej mlynco žane myše nje... . (3. wos. plur.)
9. Wupomhaj z bahna, ale sam nje... tčacy! (2. wos. sing.)
10. ... stej tam posoł a wosoł. (perfekt – 3. wos. dual)
11. ... w kraju, to či praju! (imperatiw 2. wos. sing.)
12. ... zubača změrom, hdžy spi. (imperatiw 2. wos. sing.)
13. W koliji ..., da njezmyliš puća! (imperatiw 2. wos. sing.)
14. ... skerje wolmu hač wowcu! (imperatiw 2. wos. sing.)

Werbalne formy maja rěkać:

1. wostaj;
2. wostanje;
3. wostań;
4. wostanje;
5. wostaj;
6. wostanje;
7. wostaj;
8. njewostanu;
9. njewostań;
10. wostałoj;
11. wostań;
12. wostaj;
13. wostań;
14. wostaj

Ćežišćo 12 kalkowanje syntaktiskich a leksikaliskich wjazbow

Pod kalkowanjom zrozumimy ryzy přełožk syntaktiskich a leksikaliskich wjazbow, při čimž so jednotliwe dźełe tuthych wjazbow na linearne wašnje posłownje z cuzeje rěče (w našim padže nemčiny) do ciloweje rěče (w našim padže serbščiny) přenjesu. Fenomen kalkowanja pola Serbow w tym mnóstwje přiběra, kaž komunikaciske sfery nałożowanja serbščiny woteběraja. Zwěscimy, zo wužiwaja šulerjo w zašlych lětach džeń a wjace kalkowanych syntaktiskich a leksikaliskich wjazbow. Ani wučbny plan ani wučbnicy tutomu fenomenej dotal trěbnu kedžbnosć njewenuja.

12.1 Wučbny plan wo kalkowanju

We wučbnym planje 2004 (předzélana wersija 2009) za srjedźnu šulu so fenomen kalkowanja njewobkedžbuje.

12.2 Předstajenje kalkowanja we wučbnicach

We wučbnicy „Naša maćerščina 5“ a „Naša maćerščina 6“ so fenomen kalkowanja njewobjednawa.

Konkluzija hladajo na šulerjow 6. lětnika, kiž so na olympiadze wobdželeja

Hdyž sej lisćinu kalkowanych syntaktiskich a leksikaliskich konstrukcijow wobhladamy, tak zwěscimy, zo tutón fenomen w zašlych lětach jasneje přiběra. Poměr kalkowanych wjazbow je so w přirunantu z lětdžesatkem 1992–1999 w lětdžesatku 2000–2009 podwojił.

12.3 kalkowane syntaktiske a leksikaliske wjazby w nastawkach

1992–1999

¹ Nětko bě dobra rada droha. (1992–11)

² Jimaj bě, jako by jimaj wutroba do zaka padnyła. (1992–30)

němski příklad

nun war guter Rat teuer

als ob ihnen [das] Herz
in [die] Hosentasche
(eig. Hose) gefallen wäre

- ³ Benej so zecny a Marko sej skoro do cholowow scini. (1993-15) machte sich fast in die Hosen
- ⁴ Njedžeržu wjèle wot tajkich čłowjekow. (1994-10) [ich] halte nicht viel von solchen Menschen
- ⁵ Dokelž ma wostudu[,] *běži tam a sem[] ja je do sebje samoho zanurjeny. (1994-4) weil [er] lange Weile hat
- ⁶ Naš mały psyk Fifi njeje tu. Na jeho městnje sedži tam wulki wowčerski psyk, kiž wótře na nas šćowka. (1994-31) an seiner Stelle
- ⁷ „Dobre ranje[!“], mje woni strowja. Ja wróćo strowju. Nětko widžu tež knjeza profesora. (1994-40) ich grüße zurück
- ⁸ Cyłu nóc njemóžach spać, dokelž běch tak rozhorjeny. Skónčne *zaspach. (1995-18) schlief [ich] ein
- ⁹ „[...] Je to złoty pjeršćeń z čerwjenym diamanтом. Hdže da sće jón namakał?“ „Nic ja sym jón namakał, ale moja dźowka je jón při přibrjohu wuhladała“, rjekny nan. (1995-14) nicht ich habe ihn gefunden
- ¹⁰ Nětko sym z *mojim nastawkom wo Pančicach-Kukowje na kónc přišoł. (1995-7) bin [ich] mit meinem Aufsatz zu Ende gekommen
- ¹¹ Z ćežkej wutrobu džélichmy so wot wšitkich bajkowych postawow. Tak wopuščichmy bajkowy kraj. Naraz běše wšitko óma. (1996-9) trennten [wir] uns von allen Märchengestalten
- ¹² Michał njewě, što ma to rěkać, tuž wza sebi róžičku a započne powědać: „Haj, ně, haj, ně, haj, ně, haj, ně, haj! Dyrbimoj hić!“[] Michał wza cyłu swoju zmužitosć hromadźe a běži do lěsa. (1996-19) nahm seinen ganzen Mut zusammen
- ¹³ „My zawěscé *někomu ničo njeprajimy!“[,] *zawěscíchu džěći. (1996-14) versicherten [die] Kinder
- ¹⁴ Tuta praješe: „Na hólče. Pój nuc.“ Njewědžach[,] hač dyrbjach *zakročić – ale na raz, schwup di wup[,] běchu durje začinene a ja stejach we cheži. (1997-21) ob [ich] eintreten sollte

- 15 Agent prají Měrcínej: „Dobre džélo wot tebje, za to dostanješ pjeć stow hriwnow wot nas jako mytowanje.“ (1997-37)
- 16 Hromadže z Rudiom hišč[e] wjele dyrdomdejo[w] *přetraja. (1998-7)
- 17 Tež hdýz to hewak poprawom jenož psyki činja, mój kocor Mikloš je něsto cyle wosebite a to *budže wón za přeco wostać. (1999-40)
- 18 Michał běše hižo *zaspał, ale to bě Tomašej lube. (1999-47)
- 19 Hólcaj so stróžištaj a strach zjědze jímaj přeco bóle do koscow. (1999-47)
- 20 Wčipnota bě wjetša *kaž strach. Tež jómú pak steješe strach do mjezwoča napisany. (1999-47)

2000-2009

- 21 Michalej wosta huba wočinjena stejo a wón so njehibny. (2000-30)
- 22 Nichtó z[]naju njepytny[,] do kajkeje hlupeje zituacije *smy *hradžili. (2000-47)
- 23 My smy hišče jónu bjez škody pre[č] při[š]li a smy tež z našeho doživjenja wuknigli. (2000-47)
- 24 Wona běše sebi naraz *swědomita, zo wona to móže, móže na sebje wérić a tak z nowej mocu docpěć, štož je sej kruče předewzała. (2002-21)
- 25 Ale cyle derje Franclej při tej *mysle nije sam w nocu přenocować a to tež hišče wonka! (2002-24)
- 26 Potom prošeše moja mać k blidu, zo bychmy pojědli. (2002-10)

gute Arbeit von dir
überstehen [sie] noch
viele Abenteuer
das wird er für immer
bleiben
war bereits eingeschlafen
Angst fuhr ihnen immer
mehr in [die] Knochen
ihm jedoch stand Angst
ins Gesicht geschrieben

- ²⁷ Hdyž so wón na koleso sydny[,] započa so dešcować. Róman dóstá strach[,] ale wón jědzeše dale. (2002-5) bekam Angst
- ²⁸ „Je če blysk trjechi? Ty tola njemóžeš bjeze wšeho jedyn kofer sobu domoj wza! My *budžemy tute kofery hnydom k policiji[i] dowjezć!“, swarješe Monika. (2003-4) hat dich [der] Blitz getroffen
- ²⁹ Policia jim sobu zdželi, zo su so přewcerawšim paduši do *měščanskej nalutowarnje zadobyli a 3 000 000 € kradnyli. (2003-4) teilte ihnen mit
- ³⁰ „Sym Jan Lešawa z Budyšina“, wotmołwych a pomhach kralej na nohi. (2003-18) [ich] half dem König auf die Beine
- ³¹ Nětko *zadyri nóc. „Ja so boju[,] praji Monika. (2003-5) brach [die] Nacht an
- ³² Džécom *stupaja wlosy horje. Su sej cyle wěste[,] zo je to hober. (2003-5) steigen [die] Haare nach oben
- ³³ Wowka měješe wulku, staru chěžu[,] wo kotrež sym hižo někotre potajnsta *wunamakał. (2003-13) habe [ich] bereits einige Geheimnisse herausgefunden
- ³⁴ Wzach cyłu zmužitosć hromadźe a podach so do džery. (2004-27) [ich] nahm [den] ganzen Mut zusammen
- ³⁵ Najprjedy stejachmy hisće pod šokom, ale potom so zhrabachmy. (2004-27) standen [wir] noch unter Schock
- ³⁶ Wokoło 17.00 hodž. dyrbjachmy naše 7 *wěcki spakować, zo njeběchmy naš přewoz skomdžili. (2004-26) unsere sieben Sachen
- ³⁷ Bohudžak běše kusk napity, hewak b[y] moje wopačne jednanje do swěta přišlo. (2004-23) würde mein falsches Handeln zur Welt kommen
- ³⁸ Tajke prašenja padnu mi čežko wotmolíć. (2006-20) fallen mir schwer zu antworten
- ³⁹ Tute prašenja stajach sej cyły džeń dołho. (2006-20) den ganzen Tag lang

- 40 Začanjechmoj z wačkami we ruce do
našeje budki njedaloko lěsa. Cyły luby džeń
džeržachmoj wuhlad za wjelkom. (2007-4)
- 41 Michał jědžeše cyle zrudny do jstwy, hdžež
nan při televizoru wisaše a prašeše so nana
tež[]* dla tajkeje chorownje, ale nan praji:
„Dži so *twoju *mać prašeć, ja chcu tola
spać!“ (2007-18)
- 42 Michał je *tutón wěcku poprawom cyle derje
preč tyknył. (2007-18)
- 43 Ja hladach kaž sprostnjeny. Michał so wjac
njehibaše. Skónčne ja so zaso namakach.
(2007-7)
- 44 „Nan budže mi hlowu *wothrabny!“, při[]
sebi praji a jóm zymny plt̄ po chribječe
dele běžeše. (2008-12)
- 45 Na to hdžech na *moju stwu a čitach knihu.
(2009-1)
- 46 Čakash a čakash[,] ale woni njepřindžechu[,]
ja sej nutř[]rěcach[,] zo dyrbju měrny wostać
a njesměm paniku dostać. (2009-11)
- 47 Ja skakash na *Trampolinach a *wostach so
na zadk padnyć. (2009-11)
- 48 Maria je pola nimale kóždeho šulskeho
zarjadowanja pódla. (2009-14)
- hielten [wir] Ausschau
wo [der] Vater vor dem
Fernseher hing
- hat diese Sache eigentlich
ganz gut weggesteckt
- endlich fand ich mich
wieder
- [der] Vater wird mir den
Kopf abreißen
- [ich] ging auf mein
Zimmer
- ich redete mir ein
- ich ließ mich auf den
Hintern fallen
- ist bei fast jeder
Schulveranstaltung dabei

Žórłà

- BAYER, Markus: Tón paduch je swoju listowku kradnył - přispomnjenja k zwuraznjenju posesiwnych počahow w serbščinje. W: Serbska šula 55 (2002) [6], s. 129–131.
- FASKA, Helmut: Pućnik po hornjoserbščinje. Gramatika. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 2003, XIV+250 s.
- FASSKE, Helmut [Mitarb. Siegfried Michalk,]: Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart. Morphologie. Bautzen: VEB Domowina-Verlag, 1981, 882 S.
- MEŠKANK, Timo: Aussagenstruktur im Sorbischen. Untersuchungen zur Syntax und Satzsemantik. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2009, 1016 S.
- NUK, Jan: Zur aktuellen Situation des sorbischen Schulwesens. W: Rěčny centrum WITAJ (wudawaćel): Serbske šulstwo jako zjawne mjěńšinowe šulstwo w kontekscé europejskich dojednanjow. Kubłanska konferenca Domowiny – Zwjazka Łužiskich Serbow z. t. 19.03.2004, Budyšin: bjez nakładnistwa, 2004, s. 10–21.
- PAWLIKEC, Božena: „Swój“ abo „jeho“ – čeje drje to je? W: Serbska šula 46 (1993) [1/2], s. 43–45.
- PAWLIKEC, Božena: Wo tworjenju imperfekta a aorista w serbščinje. W: Serbska šula 46 (1993) [9], s. 275–277.
- PAWLIKEC, Božena: Wostanje to mjezi nami? W: Serbska šula 46 (1993) [1/2], s. 45–47.
- PAWLIKEC, Božena: Woznam imperfektiwnego aspekta. Wo nałożowanju aspektu w serbščinje. W: Serbska šula 46 (1993) [5], s. 131–132.
- RĚČNY CENTRUM WITAJ (wudawaćel): Naša maćerščina 5. Wučbnica za 5. lětnik. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 2008, 160 s.
- RĚČNY CENTRUM WITAJ (wudawaćel): Naša maćerščina 6. Wučbnica za 6. lětnik. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 2000, 152 s.
- RĚČNY CENTRUM WITAJ (wudawaćel): Naša maćerščina 7. Wučbnica za 7. lětnik. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 2001, 156 s.
- RĚČNY CENTRUM WITAJ (wudawaćel): Naša maćerščina 8. Wučbnica za 8. lětnik. Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 2003, 157 s.
- SAKSKE STATNE MINISTERSTWO ZA KULTUS (wudawaćel): Wučbny plan. Serbski gymnazij. Drježdžany: bjez nakładnistwa, 1992, 215 s.
- SAKSKE STATNE MINISTERSTWO ZA KULTUS (wudawaćel): Wučbny plan. Srjedźna šula. Drježdžany: bjez nakładnistwa, 1992, 136 s.
- SÄCHSISCHES STAATMINISTERIUM FÜR KULTUS (Hrsg.): Lehrplan Gymnasium Sorbisch. Dresden: o. V., 2004/2009, XIII+45 S.
- SÄCHSISCHES STAATMINISTERIUM FÜR KULTUS (Hrsg.): Lehrplan Mittelschule Sorbisch. Dresden: o. V. 2004/2009, X+45 S.
- VÖLKEL, Pawoł: Prawopisny słownik hornjoserbskeje rěče. Hornjoserbsko-němski słownik. [wobdz. Timo Meškank,] Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina, 2005, 704 s.

Příloha 1

wopyt serbskich srjedźnych šulow a gymnazija (protokole)

Wopyt Serbskeje srjedźneje šule „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

srjedu, 9.9.2009, 9.30 do 10.30 hodź.

rozmohwnej partnerce: knj. Hilža Štilerowa, šulska nawodnica; knj. Milenka Ertelowa, wučerka

Rjadowne, zajimawe w zwisku z olympiadu serbskeje rěče, su sčěhowace:

7. lětnik – dwě rjadowni A a B, w 7A su tro šulerjo maćerno- resp. dwurěčni
6. lětnik – jedna rjadownja, jednyn šuler maćernorěčny
5. lětnik – jedna rjadownja, pjeć šulerjow je maćerno- resp. dwurěčnych

Ličba maćernorěčnych šulerjow je tak niska, dokelž nimale wšitcy, kotříž maja lěpši přerězk hač 2,5, po 4. lětniku na Serbski gymnazij do Budyšina woteńdu. Za přiměrjene wuwučowanje serbščiny tworitej so w rjadownjach dwě skupinje, při čimž so w prěnjej skupinje maćernorěčna a dwurěčna wučba přewjedže, w druhej cuzorěčna wučba serbščiny. To stanje so po modifikowanym kluču rozrjadowanja maćernorěčnego wobluka, t. r.

7. a 8. lětnik tydžensce 2 hodžinje serbščiny, 4 hodžiny němčiny

6. lětnik tydžensce 3 hodžiny serbščiny, 5 hodžin němčiny

5. lětnik tydžensce 4 hodžiny serbščiny, 5 hodžin němčiny

Skupina z maćernorěčnej wučbu je we wšeh lětnikach mjeŕša hač skupina z cuzorěčnej wučbu serbščiny. W 7. lětniku je poměr někak 3:17, w 6. lětniku 1:13 a w 5. lětniku 4:20.

Někak třećina wučerjow (12) na šuli su maćernorěčni wučerjo. Tež wučba w fachowych předmjetach přewjedže so w serbskej rěči, wotwisne wot zamóžnosćow šulerjow. To nastupa předmjetu nabožina, zemjepis, stawizny, biologija, hudźba, zdžela fyzika (fachowe terminusy). Su-li k němskim wučbnicam dodatnje serbske trěbne, tak tute Założba za serbski lud finanuje.

Radworsku srjedźnu šulu njewopytuja jenož šulerjo Radworskeje gmejny, ale přijězdžuja na nju tohorunja šulerjo z Koslowa, Jaseńcy, Njeswačidla a Budyšina. Zaleži to na dobrych busowych zwiskach do Radworju. Tež zwonkašiske poskitki do popołdnja třoch (wot wutory do štvortka) su powabne. W tym času móža so mj. dr. domjace nadawki spjelnieć, při čimž so maćernorěčni a dwurěčni šulerjo 5. a 6. lětnika do zhromadneje skupiny zjimaja. Poslednja šulska hodžina je popołdnju dwěmaj, tak zo je zaručene, zo wšitcy šulerjo do třoch šulu wopytuju.

W zašlych lětach je so poradžilo, zo je so mjez šulerjemi tolerantne nastajenje napřečo serbščinje a Serbam wuwiwało. Motiwacija za šulerjow, so ze serbščinu zaběrać, je přez to data, zo su někotři z nich tež zwonka šule ze serbskej rěču konfrontowani. To nastupa na př. při čestnohamtskim džele jako sudnik w kopańcy. Jendželščina wučuje so jako prěnja cuza rěč obligatorisce, jako druha cuza rěč fakultatiwnje ruščina. Tež w tutymaj předmjetomaj maja znajomosće serbščiny swój wužitk. Nic naposledku hodža so fachowe terminusy a strukturelne rozwažowanja wo rěči tež w předmjeće němčina sobu wužitkować, při čimž

so wěda wo čežišćach rěčneje wučby, kaž na př. słowne družiny, sadowe člony, rozrjadowanie sadow do hłownych a pódłanskich, wot jedneje rěče do druheje přenjese.

Wučerjo serbšciny bychu sej wjace dodatnych wučbných srědkow za cuzorěčnu wučbu serbšciny přeli. Tež słuchanske teksty, kotrež su wučbnicam připołożene, bychu so witali. Namjetuje so, popularne serbske spěwy na CD natoćić a – štož móhlo so z pomocu Serbskeho rozhłosa MDR spěšnje realizować – raňše postrowy k dnjej zebřerać a w formje CD rozšerjeć.

Internetna strona šule: <http://www.radibor.net/mittelschule/index.htm>.

Wopyt Serbskeje srjedźneje šule „Michał Hórnik“ we Worklecaх

wutoro, 15.9.2009, 12.15 do 12.45 hodź.

rozmołwny partner: knj. Křesćan Korjeńk, šulski nawoda

Rjadownje, zajimawe w zwisku z olympiadu serbskeje rěče, su scěhowace:

7. lětnik – jedna rjadownja, 6 šulerjow

6. lětnik – jedna rjadownja, 13 šulerjow

5. lětnik – jedna rjadownja, 17 šulerjow

Za přiměrjene wuwočowanje serbšciny tworitej so w rjadownjach dwě skupinje, při čimž so w přenjej skupinje maćernorěčna wučba přewjedze, w druhej cuzorěčna wučba serbšciny. To stanje so po doporučenym kluču rozrjadowanja maćernorěčnego wobłuka, t. r.

7. a 8. lětnik tydžensce 3 hodžiny serbšciny, 3 hodžiny němčiny

6. lětnik tydžensce 3 hodžiny serbšciny, 5 hodžin němčiny

5. lětnik tydžensce 4 hodžiny serbšciny, 5 hodžin němčiny

Skupina z maćernorěčnej wučbu je we wšech lětnikach wjetša hač skupina z cuzorěčnej wučbu serbšciny. W 7. lětniku je poměr 4:2, w 6. lětniku 8:4 a w 5. lětniku 9:8. W 6. lětniku je nimo mjenowanych šulerjow jedyn t. mj. přidružnik, kotryž njeje w zakładnej šuli serbšcini wopýtał.

Sydomnaće wot dwaceći wučerjow su maćernorěčni. Wučba w fachowych předmjetach přewjedze so w serbskej rěci, wotwisińe wot zamóžnosćow šulerjow. To nastupa předmjetny nabožina, zemjepis, stawizny, biologija, sport, hudžba, wumělstwo, technika/komputer. Wučbnicy zapłaći gmejna. Su-li k němskim wučbnicam dodatnje serbske trěbne, tak tute Załožba za serbski lud finančuje. To nastupa tež dželowe zešiwki, kaž na př. za nabožinu.

Worklečansku srjedźnu šulu njewopytua jenož šulerjo z Worklečanskeje gmejny, ale přijědzduja na nju tohorunja šulerjo z Pančic, Chrósćic, Njebjelčic a Hodžijskeje gmejny (Baćoń, Prěčecy, Čornecy). Šulerjo dowožuja so ze šulskim busom do Worklec. Tež zwonkašiske poskitki do popołdnja třoch (wot póndže do štwórkta) su powabne. W tym času móža so mj. dr. domjace nadawki spjelnjeć. Tež poskitki kaž sački tykać, džiwadlo hrać zaručaja, zo so serbska rěč zwonka wučby nałožuje. Šulská knihownja ma bohaty poskit na serbskich knihach.

Jendželščina wuwučuje so jako prěnja cuza rěč obligatorisce, jako druha cuza rěč fakulta-tiwnje ruščina.

Wučerjo serbščiny nałožuju dodatne wučbne srédky, kotrež je knj. Felicitas Kralowa nadžěala. Předleža z cejdejku

- Zaběra z rěču, wudał RCW, Budyšin 2007
- Zwučowanja k zvyšenju čitanskeje kompetency, wudał SBI, Radebeul 2008
- Rěčny portfolijo 5. lětnik, wudał SBI, Radebeul 2008
- Rěčny portfolijo 6. lětnik, wudał SBI, Radebeul 2009

Pod nawodom knj. Felicitas Kraloweje schadžuju so džělowe skupiny wučerjow za fachowu bilingualnu wučbu. Předležitej kopěrowanskej předloze

- Wučbny material za bilingualnu wučbu biologija 5. lětnik, wudał SBI, lektorizował RCW, Radebeul 2008
- Wučbny material za bilingualnu wučbu stawizny 5. lětnik, wudał SBI, lektorizował RCW, Radebeul 2008

Na tute wašnje maja so dalše dodatne wučbne srédky nadžěać.

Internetna strona šule: <http://www.schule-raeckelwitz.de/index.html>.

Wopyt Serbskeho gymnazija w Budyšinje

wutoru, 22.9.2009, 10.00 do 11.00 hodź.

rozmohnej partnerce: knj. Rejza Šenowa, šulska nawodnica; knj. Bianka Šwejdžic, wučerka

Rjadownje, zajimawe w zwisku z olympiadu serbskeje rěče, su sčěhowace:

7. lětnik – dwě A-rjadowni,

7A1 ma 18 šulerjow (15 maćernorěčnych: 3 druhorěčni), 7A2 ma 15 šulerjow (12:3)

6. lětnik – jedna A-rjadownja, 15 šulerjow (12:3)

5. lětnik – jedna A-rjadownja, 24 šulerjow (20:4)

K tomu příodu t. mj. B-rjadownje, w kotrychž so serbščina jako cuza rěč wuwučuje.

7. lětnik – jedna B-rjadownja, 22 šulerjow

6. lětnik – jedna B-rjadownja, 23 šulerjow

5. lětnik – jedna B-rjadownja, 30 šulerjow (mjez nimi 6 přidružnikow, kotřiž njemějachu hišće serbščinu na šuli)

Šulerjo, kotřiž lětsa do A-rjadownje 5. lětnika přińdzechu, su přewažnje ze zakladnych šulow w Budyšinje (5), Chróscícach (6) a Pančicach (7), další su z Radworja (3), Ralbic (2), Worklec (1) a Barta (1). Tež w 6. a 7. lětniku přinamakaja so jednotliwcy, lětsa na př. z Worklec a Radworja resp. z Ralbic a Radworja.

Serbščina wuwučuje so po doporučenym kluču rozrijadowanja maćernorěčneho wobluka, t. r.

6., 7. a 8. lětnik tydžensce 3 hodžiny serbščiny, 4 hodžiny němčiny

5. lětnik tydžensce 4 hodžiny serbščiny, 5 hodžin němčiny

Někak dwě třećinje wučerjow (31 wot 45) na šuli su maćernorěčni wučerjo. W A-rjadownjach přewjedže so tuž tež wučba w fachowych předmjetach w serbskej rěči. Su to w 5. a 6. lětniku předmjety nabožina, zemjepis, stawizny, sport, hudźba, jendzelšćina, biologija a technika/kompjuter. W B-rjadownjach podawa so přidatna hodžina zemjepisa w serbskej rěči. Tuta je z kontingencta spěchowanskeje wučby wzata.

Jendzelšćina wuwučuje so jako prěnja cuza rěč obligatorisce, fakultatiwnje jako druhu cuza rěč francošćina, ruščina abo češćina. W lětušim 6. lětniku wobdžela so na př. 9 šulerjow na francošćinje, 18 na ruščinje a 11 na češćinje.

Serbski gymnazij je šula z cyłodnjowskim poskitkom do popołdnja tři štwórc na štyri (wot póndzele do pjatka). W tym času spjelneja šulerjo domjace nadawki. Srjedu je kulturny dñeń, zwučuju chor, rejowanska skupina abo orchester. Na tamnych dnjach poskičuja so dželowe zjednoćensta přirodowědow, sporta abo rěčow a přewjeduje so mj. dr. spěchowanska resp. nachwatanska wučba. Spěchowanje wužiwaja tež či, kotriž njeisu so do wo-pyta gymnazija hišće ze serbskej rěču zaběrali. Spěchowanemu resp. nachwatansku wučbu poskičuja wučerjo jednotliwym šulerjam abo mjeńšim skupinam po potriebje a w postajenym časowym rozměrje.

Wučerjo serbšćiny bychu sej wjace dodatnych zwučowanskich předłohow za wučbu serbšćiny přeli. Tutón material hodžał so po skerje tematiskich wobłukach rjadować a po lětnikach prezentować. Tež krótki přehlad serbskeje gramatiki w formje příručki dyrbjał so zdželać. Wučerjo gymnazija su sej zdžela we wěcnych předmjetach po lětnikach rjadowany přidatny material nadžělali a jón na šuli jako kopěrowansku předłohu wužiwaja. Tutón material móhla so znosyć a měł so po wobdželanju wšem fachowym wučerjam serbskich srjedźnych šulow k dispoziciji stajić.

Internetna strona šule: <http://www.sorbisches-gymnasium.de/index.htm>.

Wopyt Serbskeje srjedźneje šule w Ralbicach

srjedu, 23.9.2009, 13.00 do 14.00 hodž.

rozmolowny partner: knj. Joachim Glücklich, šulski nawoda

Rjadowne, zajimawe w zwisku z olympiadu serbskeje rěče, su sčehowace:

7. lětnik – jedna rjadowna, 21 šulerjow

6. lětnik – jedna rjadowna, 15 šulerjow

5. lětnik – jedna rjadowna, 15 šulerjow

Serbšćina wuwučuje so bjezwuwzäcje jako maćernorěčna wučba, t. r.

7. a 8. lětnik tydžensce 3 hodžiny serbšćiny, 3 hodžiny němčiny

6. lětnik tydžensce 3 hodžiny serbšćiny, 5 hodžin němčiny

5. lětnik tydžensce 4 hodžiny serbšćiny, 5 hodžin němčiny

Wšitcy šulerjo su hižo serbsku pěstowarnju a serbsku zakladnu šulu wopytali. Jeli so něchtó přinamaka, kaž tuchwilu w 6. lětniku šuler z Kulowa, tak spěšnje maćernorěčny niwow docpěje.

Sydomnaće wot dżewyatnaće wučerjow su maćernorěčni. Wučba w maćernorěčnej wučbje serbščiny a w štyrjoch fachowych předmjetach (nabožina, stawizny, zemjepis, biologija 5. a 6. lětnik) přewjedze so w formje teamteachinga. W 7. lětniku wjedze so zhromadne wu-wučowanje w nabožinje a stawiznach dale. Su-li k serbskim wučbnicam dodatnje němske trěbne, tak tute šula k dispoziciji staji. W serbskej rěči přewjedu so nimo mjenowanych fachowych předmjetow hišće sport, hudźba a wuměstwo w serbskej rěči, serbsko-němsce pak jendželšćina a technika/kompjuter.

Ralbičansku srjedžnu šulu njewoptuja jenož šulerjo Ralbičanskeje gmejny, ale přijedzduja na nju tohorunja šulerjo po skónčenju zakladneje šule w Kulowje, Worklecach, Chrósćicach a Pančicach. Šulerjo dowožuja so ze šulskim busom do Ralbic. Tež zwonkašulske poskitki do popołdnja třoch (wot wutory do štvortka) su powabne. W tym času móža so mj. dr. domjace nadawki spjelnjeć. Tež wjace hač džesać poskitkow tomu polēkuja, zo so serbska rěč zwonka wučby nałožuje. Mjez nimi maja štyri poskitki, kotrež wosoby z gmejny přewjedu – pčołar Šolta z Konjec, fyzioterapeutka, koncentraciske zwučowanja, tradicinalne hry. Tamne poskitki su w zamołwitosći wučerjow. Tak je na př. wučer Achim Mič ze šulerjemi dwurěčne tabele za ležownostne pomniki nadželał a je na městnje nastajał. Tež internetna strona šule so z pomocu šulerjow zdželuje a hlada.

Jendželšćina wuwučuje so jako prěnja cuza rěč obligatorisce, jako druga cuza rěč fakulta-tiwnje rušćina.

Serbska srjedžna šula w Ralbicach je domowy porjad wobzamknyła, w kotymž pod pow-šitkownymi zasadami šulskeho dnja na prěnim městnje rěka: „Wobchadna rěč je serb-šćina.“

Wotchad šulerjow po zakladnej šuli z přerězkom 2,5 a lěpje njetyje srjedžnym šulam. Z Ralbic dže položca šulerjow na (němski) gymnazij do Kamjenca, položca na Serbski gymnazij do Budyšina. Budyšin njeje mjez druhim tohodla atraktiwny, dokelž je puć ze šulskim busom předaloki. Lěpje by bylo, mjeŕše busy z runym pućom do Budyšina zasadžać.

Internetna strona šule: <http://www.schule-ralbitz.de/>.

Wopyt Serbskeje srjedžneje šule w Budyšinje

srjedu, 30.9.2009, 12.00 do 12.45 hodž.

rozmohwni partnerojo: knj. Bärbel Krječmarjowa, šulska nawodnica, knj. Bernadet Kralowa, wučerka, knj. Kerstin Klingnerowa, wučerka

Rjadownje, zajimawe w zwisku z olympiadu serbskeje rěče, su sčehowace:

7. lětnik – dwě rjadowni, 7A ma 18 šulerjow, 7B ma 18 šulerjow

6. lětnik – dwě rjadowni, 6A ma 18 šulerjow, 6B ma 23 šulerjow

5. lětnik – dwě rjadowni, 5A ma 23 šulerjow, 5B ma 25 šulerjow

Serbšćina wuwučuje so we wšich lětnikach w třoch skupinach, a to w

1. skupinje po metodže 2plus, wučbny plan za to je zjednorjeny plan za maćernorěčnu wučbu,

2. skupinje jako cuza rěč za šulerjow, kotřiž mějachu hižo serbšćinu w zakładnej šuli,
 3. skupinje za započatkarjow, kotřiž njemějachu hišće serbšćinu w šuli resp. pěstowarni.
- Poměr šulerjow mjez 1. skupinu a 2./3. skupinu je 4:32 (7. lětnik), 8:33 (6. lětnik) a 6:42 (5. lětnik). Serbšćina wuwučuje so po modifikowanym kluču rozrjadowanja maćernorěčneho wobłuka, t. r.

7. a 8. lětnik tydžensce 2 hodžinje serbšćiny, 4 hodžiny němčiny,

6. lětnik tydžensce 3 hodžiny serbšćiny, 5 hodžin němčiny,

5. lětnik tydžensce 4 hodžiny serbšćiny, 5 hodžin němčiny.

Za přewjedźenie wučby serbšćiny zasadźa so třo wučerjo. Zjednorjenje narokow přewjedźe w 1. skupinje wučer sam. W 1. skupinje wuživa so mj. dr. wučbnica „Naša maćeršćina“, w 2. skupinje wučbnica „Wuknu serbsc“. Tež „Słuchanske teksty“, wudate wot SŠT a RCW, so rady zasadžuju. Wučbny material staji šula k dispoziciji.

Džesać wot wósomadwaceći wučerjow su maćernorěčni. Wučba w fachowych předmje-
tach biologija a geografija přewjedźe so po metodze 2plus. Tež w předmjeće hudžba a w
nětčišim 5. lětniku w předmjetomaj stawizny a nabožina nałožuje so z pomocu teamteachinga serbska rěč.

Budysku srjedźnu šulu niewopytuja jenož šulerjo Budyskeje serbskeje zakładnejše šule, ale tež šulerjo Fichtoweje, Joliot-Curiejoweje, Mättigoweje, Montessorijoweje a Militzeroweje zakładnejše šule. Přidruža so někotři šulerjo z Radworja, Hodžja, Dažinka a samo Wósporka.

Jendželšćina wuwučuje so jako prěnja cuza rěč obligatorisce, jako druha cuza rěč fakulta-
tiwnje rušćina. Češćina poskićuje so we wobłuku popołdnišeho dželoweho kružka.

Serbska srjedźna šula w Budyšinje je šula z cyłodnjowskim poskitkom do popołdnja šty-
rjoch (wot pónđele do pjatka). W tym času spjelnjeja šulerjo domjace nadawki. Chór na-
zwučuje mjez druhim serbske spěwy, džiwadłowa skupina serbske hry. Tež při sportowych
aktiwitach (kopańca, wolejbul, blidotenis) wužiwaja so serbskorěčne wobroty. Serbšćina
so na šuli pozitiwnje přiwozmje. W januarje na Dnju wotewrjenych duri móža zajimcy tež
hodžinu serbšćiny wopytać. Wuwěski a postrowy w šuli su dwurěčne.

Pod nawodom knj. Felicitas Kraloweje schadžuja so dželowe skupiny wučerjow za fachowu
bilingualnu wučbu. Tuchwilu džěla so na kopěrowanskej předloze

– Wučbny material za bilingualnu wučbu stawizny 6. lětnik

Wužitne by bylo, w formje materialowej zběrki (*něm. Materialienbörse*), tež za wučbu serb-
šćiny kopěrowanske předłohi zność a zestajeć.

Internetna strona šule: <http://www.sorbische-mittelschule-bautzen.de/>.

Příloha 2

nastawki centralnych olympiadów serbskoje rěče (wotpiski)

Rěčne indikatory

adwerbialna f.	–
artikl	ćežišćo 7 artikl
aspekt	ćežišćo 3 aspekt
atribut w gen.	ćežišćo 9 kazus a prepozicije
dołha f. pronomena	–
dual	–
dwójna negacija	ćežišćo 6 pronomen
fazowy werb	ćežišćo 3 aspekt
gen. / dat. ... adjektiwa	ćežišćo 9 kazus a prepozicije
gen. / dat. ... posesiwa	
gen. / dat. ... pronomena	
gen. / dat. ... substantiwa	
char. werb. jednania	–
imperatiw	–
indef. pronomen	ćežišćo 6 pronomen
interog. pronomen	ćežišćo 6 pronomen
<i>ja</i> vs. <i>sebje</i> (też <i>mój/my</i>)	ćežišćo 2 refleksiwnej pronomena
<i>jeho</i> vs. <i>swój</i> (też <i>jeju/jich</i>)	ćežišćo 2 refleksiwnej pronomena
kalkowanje	ćežišćo 12 kalkowanie syntaktiskich a leksikaliskich wjazbow
kongruenca	ćežišćo 4 kongruenca
konjunktiw	–
<i>kózdy</i> vs. <i>wśitcy</i>	ćežišćo 6 pronomen
kruty wobrot	–
kwantifikator	ćežišćo 5 kwantifikator
<i>ludźo</i> vs. <i>čłowjekojo</i>	–
mjeno	–
<i>mój</i> vs. <i>swój</i> (też <i>naju/naš</i>)	ćežišćo 2 refleksiwnej pronomena
muskowosobowość	ćežišćo 8 žiwość a muskowosobowość
naręč	–
neg. pronomen	ćežišćo 6 pronomen
prepozicija z gen. / dat. ...	ćežišćo 9 kazus a prepozicije
preteritum	ćežišćo 1 preteritum
prezens	–

rel. pronomen	čežiščo 6 pronomen
słowoślad	–
słowotwórba	–
<i>to be or to let</i> -verb	čežiščo 11 <i>to be or to let</i> -werby
transgresiw	–
<i>twój</i> vs. <i>swój</i> (też <i>waju/waś</i>)	čežiščo 2 refleksiwnej pronomenaj
<i>ty</i> vs. <i>sebje</i> (też <i>wój/wy</i>)	čežiščo 2 refleksiwnej pronomenaj
typ <i>dwód</i> → <i>dwora</i>	–
typ <i>ramjo</i> → <i>ramjenja</i>	–
typ <i>zwěrjo</i> → <i>zwěrjeća</i>	–
wokatiw	čežiščo 9 kazus a prepozicije
<i>wón</i> vs. <i>sebje</i> (też <i>wonaj/woni</i>)	čežiščo 2 refleksiwnej pronomenaj
wupraj. struktura	čežiščo 10 wuprajenska struktura
žiwość	čežiščo 8 žiwość a muskowosobowość

Skrótſene ſłowa

f.	forma
gen. / dat. ...	genitiw / datiw ...
char. verb. jednanja	charakter verbalneho jednanja
indef. pronomen	indefinitny pronomen
interog. pronomen	interrogatiwny pronomen
neg. pronomen	negaciski pronomen
rel. pronomen	relatiwny pronomen
subst. adjektiv	substantiwizowany adjektiw
wupraj. struktura	wuprajenska struktura

Podkladženje z barbami

priklady za rěčne indikatory su swětlozelene podkladžene, při čimž je w prawym stołpiku indikator mjenowany, na př.:

Bě to *jedne wjeselo. || artikl

prawopisne zmylki kaž tež pobrachowace hromadupisanje a rozšerjenje prepozicijow su čmowozelene podkladžene, na př.:

Nětko počach njeměrna być.

wuporjedženja w interpunkciji
(z wuwzaćom pazorkow) kaž tež dodate
mjezoty su šere podkladžene, na př.:

Wědomostnik pohlada tu a pohlada tam[,] tola ničo njenamaka.

1992–11, šulerka SSŠ „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

Što činić?

Namakaja wšelake črjopy a započnu sej wobradu *wobhladać.

„Tu je črjopjenc“, so Michał prašeše, „što je tule tajku njerodu činić.“ „Črjopjenc w našim hajku? To tola móžno być njemóže.

Sym przed krótkim časom tu była, ale tutaj njeroda tu hišće njebě“[,] so Mérka rozhori. Nětko so tež tamni prašachu:

„Što ma tu črjopjenc pytać, samo awta tu leža.“ Daniela

přemysłowaše: „Budźemy tu zrumować a prajmy policji, zo je tu črjopjenc.“ Nětko tež wučerka něsto praji, kotaż je hač do toho wokomika pódla džéći stała[] a njebě ničo prajila.

Wšitkim bě wulēt skażeny, nichtó nochcyše wjace dale jěć.

Nětko[] hdyz běchu tutu njerodu widzeli, dyrbjachu hajk zaso wurjedzić. Nimo toho wšitcy šulerjo rjadowne 6A rady do lěska chodžachu.

Najprjedy jědžechu wróćo do wsy a přizjewichu policji, zo je w hajku črjopjenc. Wona hnydom do lěsa dojědze a sej wobradu wobhlada. Policja hnydom přeni zapěrny dypk namaka. Na *znamju awta steješe číslo „BZ-101“. Jedyn policist so prašeše, što by pomhał hajk wurjedzić? Wšitcy šulerjo 6. lětnika so pokazachu. Rjadowna 6A wobsteješe ze sydomnače šulerjow. Mjez sobu wučinichu sej čas, w kotrymž chcyhu hajk wurjedzić. Dojednachu so na štwórtk 14.00 hodž. Mjez tym napisa sej druhji policist do swojeho zapisnika číslo, družinu awta a jeho barbu.

Policisca jědžechu do wsy a přepytowachu číslo awta.

Typ awta běše „Lada 1600“[,] *wón běše *čerwjeny. Woni wuslědzichu[] zo słusa awto knjezej Bjarnatej, ale knjez Šolta, kiž na policiji džělaše, wědžeše[] zo ma knjez Bjarnat brune awto a nic čerwjene.

Nětko bě dobra rada droha. Knjez Šolta pak měnješe, zo bychu aktu knjeza Bjarnata přepytowali. W njej steješe napisane, zo bě wón awtolakowar. Nětko běše wšo jasne, knjez Bjarnat běše awto nowe nabarbił předy hač bě je do lěsa dowjezl. Policja džěše hnydom ke knjezej Bjarnatej. Wón dyrbješe jako chłostanje 1500 hríwnow płacić a šulerjam pomhać hajk wurjedzić. Nětko je hajk zaso čisty a knjez Bjarnat je dóstal wučbu za cyle žiwjenje[].

kongruenca

preteritum ... futur

dwójna negacja

muskowosobowość

preteritum

typ *ramjo* → *ramjenja*

kwantifikator

jeho vs. *swój*

muskowosobowość

kongruenca

kalkowanje [nun war guter Rat teuer]

kwantifikator

1992–20, šulerka SSŠ w Budyšinje

Mejestajenje

Wčera, dnja 14.5.1992, zetkachmy so serbscy šulerjo a šulerjo, kotřž serbsce wuknu[,] wot bliška a daloko w Pančicach na serbsku olympiadu. Hižo pření džeń so rjenje *zapocina. Mějachmy mejestajenje. Hdyž běchu so wšitcy na lawkí zesydali, džerzeše knj. Wowčerk narěč wo Pančicach, wo J. B. *Čišinskeho a wo mejestajenju. Po tym wupyšichmy brězu z barbojtymi bantami a druzy přinjesechu wěnc a pletwo, kotrež wijachu wokoło zdónka, hdjež so tež módre, čerwjene a běle banty přičinichu. Potom bu brěza z wěncem horjeka na zdónku přičinjena. Tak stajachu někotři sylni hólcy meu a wšitcy na to placachu. Nětko rjejachu młodši šulerjo z Pančic wokoło meje. Ja z *mojej přečelku tež sobu rejowach, štož *nam njesměrnje wjele wjesela činješe. Hdyž pak *rejuchachmy „Hory módre“[.] příjdzechmy z takta. Bějachmy, skakachmy a samo bórze z druhim porikom hromadže *prasnjechmy. Na posledni wokomik pak zastachmy. To bě Či wjeselo. Přeco zaso dyrbjachmy so smjeć. Dwě wučerce pokazachu *k nam wot daloka[.] kak dyrbjachmy rejować. Ale to so nam njeporadži. *Tutón rejku tež hišće džensa njemóžu. Potom pak prajich přečelce: „Wšo jedne. Znajmeňa mějachmy zmužitoś sobu rejować. A hańbowali so tež njejsmy. Wšako je so nam lubilo. Abo?“ „Haj, haj. Maš prawje.“ A tuž so zaso *sydnjechmy. Bórze bě wšitko nimo. Hrajachmy hišće blidotenis a potom džechmy spróčni do łoża. Ale hnydom *njewusnjechmy, dokelž myslachmy hižo na přichodny džeń, na olympiadu a na mejemjetanje.

muskowosobowosć

preteritum

lok. subst. adjektiwa

rel. pronomen

bu-pasiw

muskowosobowosć

mój vs. swój ... dual

(dale njewoznamjenjene)

preteritum

swobodny datiw

prepozicja z dat.

kongruenca

preteritum

1992–25, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chrósćicach

Wotmołwa na list

Luba Jana!

Twój list sym wčera dóstala. Džakuju so Tebi za njón.

Chcu tež na Twoje prašenja wotmołwić.

Wězo bydla w mojej wjesce Serbja. Serbsku drastu noša w mojej wjesce wowki. Młodži ludžo sej ju jenož hišće na serbskich nałožkach zdrasća. Tež mi so naša serbska drasta jara lubi. Wosebje jutry, hdyž wjele *cuži *ludžo k nam do domizny Serbow přichwataja, zo bychu widželi, kak smy my z našimi nałožkami žiwi[.] ja kak so *woni swjeća, fotografuja wjele ludži serbske wowki, dokelž je to za nich něšto rjane. Tu w mojej wjesce[]tež wowku mamy, kiž klanki serbsce zdrasći. Mi so tute wosebje jara lubja. Serbska drasta je po mojim měnjenju wosebje rjana. A my młodži Serbja dyrbimy spytać, sebi ju wobchować[.] ale tež serbske nałožki, zo by móhla ta generacija po nami so na tutym zwjeselić. W šuli wuknu pilnje

mój vs. swój ...

wupraj. struktura

kwantifikator

muskowosobowosć

kwantifikator

muskowosobowosć

ja vs. sebe

serbsčinu, tež hdyz je to moja maćerna rěč, přiwuknu to tójšto wjele. Ale mi so serbska rěč lubi[]a *budu ju přeco z wjeselom njesć. Tež někotři *němcy serbsku rěč wuknu. Serbska rěč ma pak tež wužitk[,] móžemy češčinu, pólšinu a rusčinu někak zrozumić. Poprawom skoro wšitke słowjanske rěče. Mamy tež serbskich basnikow[,] na př. *Jakub-Bart Čišinski abo *Handrij Zejler, kiž je tež spěwy komponowaw, kaž tež Korlu Awgusta Kocora. Sym tež byla w Budyšinje na 40. róčnicy serbskeho časopisa *Płomja. Bě jara rjenje. Chcu Tebi krótka wo tym rozprawjeć. To bě w Kolpinkowym domje. Najprjedy nas direktorka Płomjenja powita[]a nam hosći předstaji, kiž su z susodnych krajow přijeli. Potom přepoda słowo Benej Bělkej. Tež wón nas wutrobnje powita. Šesć *holcy dyrbjachu rejować, a to ja a moje přečelki. Rejowachmy spěw z Měrcinom Weclichom „Pój[,] chcemy dundać“. Tež Jadwiga Markec z Měrcinom Weclichom wjele spěwow spěwaše. Tu bě tež klanko džiwiadło, kuzlarjo tu běchu a wjele wjace. Někak 16.00 hodz. *započina so diskoteka. Šulerjo móžachu sebi spěwy wupytać[]a dyrbjachu je potom přez *wóttererěčaka připowědžić. K tomu smědžachmy rejować. 18.00 hodz. bě kónč. Mi je so jara lubiło. Z časopisa Płomjo, kiž rady čitamy, móžeš wjele zhonić. Ja je rady čitam, dokelž su tam zajimawe wěcki spisane. Mjez[]tym [poprawom mjez nim] tež žorty, powědančka, basnje a što so takle w kulturje Serbow *stanje. Nětko skónču.

Čakam hižo na Twój přichodny list!
Wutrobnje strowi će Twoja přečelka Milenka

mój vs. swój
futur
mjeno

typ *ramjo* → *ramjenja*

preteritum
kwantifikator

preteritum ...
wón vs. sebje
ak. substantiva

aspekt

1992–30, šulerka SSŠ w Ralbicach

Što činić?

Namakaja wšitke črjopy a započnu se wobradu *wobhladać. Na spočatku wučer nochcyše, zo so šulerjo z tym tak dokladnje zaběraja, dokelž je wón hižo husto dožiwił, zo su so šulerjo při tajkich wěcach zranili. Ale šulerjo tak naležnje prošachu, zo wučer to na kóncu tola dowoli. Šulerjo wuradžuja najprjedy[,] jak budu postupovać při zastupje do jamy. Dokelž zady črjopoi zwěscichu wuski zachod do jamy. Ta jama wupadaše mjenujcy jara strašna a spodźiwna. Pětr, jedyn z šulerjow, praij[,]
zo póndze přeni nutř. A hižo je tež w jamje. Jeho sobušulerjo wusłyšachu nadobo wukřik. Woni sebi myslachu, zo je sebi Pětr něšto złamał. To pak so *k zbožu stało njeje. Pětr jich změrowa: „Sym so jenož nad někotrymi bělymi kamjenjemi stróžil. Štó z was příndze sobu dele? Njecham tu sam dale hic.“ Michał, jeho najlepši přečel, příndze Pětrej dele. Wonaj džetaj pomału[,] ale zmužiće dale. Wupada, kaž zo njeby so tuta chódba w jamje ženje skónčila. Wonaj nahle zastanjetaj.

preteritum

futur

preteritum
kruty wobrot

dual

Wuhladataj wulki wuheń. Pomału džetaj dale a wuhladataj někajke durje a stary schód. Strachočiwje šmjatataj so po schodze horje. Spytataj durje wočinić. Njeńdže. Druhi króć durje mały kusk popušća. Skónčne so *woni doskónčne wočinja. Pětr a Michał wuhladataj swětlo. Wustupitaj z jamy. A hižo *spóznaja, zo su na *jednym, jim njeznamy, hrodžišću[,] wobdatym z hustym lěsom. Wobhladujetaj so a wuhladataj zbytki drjewa. Chcetaj rady wusłedźić[,] što to je. Džetaj dale. Nětka su cyle blisko drjewa. Zwěscítaj, zo to docyla drjewo njeje, ale stare[,] stare črjopy lazow a slěbornaki a złotaki ze stareho časa. Pětr so dopomni, zo je jónu čital, zo su slěbornaki a złotaki a lazy a druhe sudobia a zwěrjata so woprowali boham. Wě tež hišće, zo je Sworožic a pozdžišo Swantowit był najwyši bóh pohanskich Słowjanow. Slědžitaj dale. Wokoło tutych črjopow su zbytki murjow k spóznaću. Z tym je zwěscene, zo běše tu jónu *jedna swyatnica někajkeho *Slowjanskeho boha stawa. A pódla tuteje swyatnicy su dyrbjeli tež někajke chěžki stać, dokelž tež jich zbytki su widzeć. Pytataj za konjencom *Swjateho konja. Tak lochko pak to njeje, přetož konjency su z drjewa. A drjewo tola po telko lětstotkach přetlaje. Pětr a Michał rozsudźitaj, zo *pónudu zaso wróćo, hewak budžeja *jich sobušulerjo a wučer pytać započinać. Džetaj zaso wróćo. Najprjedy dyrbijat stare durje pytać, dokelž *su so cyły kónc wot nich *wotsalili. Nětka wuhladataj staru studnu. Zwěscítaj, zo je to tón wuheń, kotryž *su w chódbje *nadešli. Skónčne widžitaj tež stare durje. Džetaj hnydom k durjam a zaledzetaj na schód. Hdyž *su zaso deleka, chwatataj po chódbje. Po chwilce spóznajetaj, zo je to wopačna chódba a cěritaj zaso wróćo. Nadžijetaj so, zo je ta druga chódba prawa. Jimaj bě, jako by jimaj wutroba do zaka padnyła. Wšitko běše cěmne a mokre a na scěnach wisachu kapki wody. Wonaj byštaj najradšo wótře bječaloj. Skónčne wuslyšitaj hłosy *jich sobušulerjow. Kak jimaj bě! *Woni *wzachu nohi pod pažu a cěritaj doprědka kaž *móžachu. Nadobo *wuhladachu před zachodom někotre skelety. Wonaj so před nimi *grawachu. Hdyž wuhladataj wučerja a sobušulerjow so hnydom lěpje čujetaj. Potom wzaja wšitcy kolesa a *wotjědžea. Na dompuću powědataj Pětr a Michał wo *jich doživjenjach.	muskowosobowosć artikl typ zwěrjo → zwěrjeća mjeno artikl mjeno jeho vs. swój mjeno dual kongruenca kalkowanje [als ob ihnen das Herz in die Hosentasche (eig. Hose) gefallen wäre] jeho vs. swój dual prezens jeho vs. swój
---	--

1992–32, šulerka SSŠ w Ralbicach

To je rjenje bylo ...

Wot 6.4.–10.4.92 dojedźechmy sej z rjadownju a knjeni Kralowej do Minakała. Naše dny běchu jara źive. Chcu pak wo poslednim dnju pisać. Na tutym dnju so wjele *wotměješe. Rano stanyši, zrudni[,] dokelž bě posledni džeń, džechmy k snědani. Po snědani džechmy z knjeni Wendlerjowej do *ewangelskej cyrkwie Minakała. Njemějachmy docyla žadyn lóšt do cyrkwie hić. Tola hdýz do *njej zastupichmy, so naše měnjenje spěšne měnješe. Cyrkej měješe krasny běły[,] ze złotom počechnyeny woltar. Zesydachmy so do ławkow a knjez farar nam wo cyrkwi powědaše. Woltar bě z lěta 1624. Wupadaše[,] kaž by z marmora był, tola běše z drjewa. Dupa bě z lěta 1628 a cyrkej dosta ju wot *hrabja *Ponikaw darjenu. Pišcele smědžachmy sebi tež bliże a dokladnišo wobhladać. Smědžachmy samo na nich hrać. Po tym běžachmy přez šcerčace trjepjenja na wěžu, hdžež wisachu zwony. Tam mějachmy wulkotny wuhlad na kěrchow a tež na Minakański hród. Potom džechmy na kěrchow, kotryž hnydom pódla kěrchowa [sic!] běše. Tam nadeńdzechmy rjane a stare rowy. Samo z lěta 1800. Běchmy wo kěrchowje a cyrkwi fascinowani. Podžakowachmy so wutrobnje *pola knjeza fararja za rjane wjedženie přez cyrkej. Do hroda přez park dundachmy. Nadobo so přez kamień *kopolich, wobrocích so a nadeńdzech wulki kamień, kotryž běše trochu do zemje zaryty. Wurěbachmy jón a na nim stejachu małke a wulke pismiki. Namakachmy dalše kamjenje z pismikami a tež je wurěbachmy. Pod pulowerom schowane, dóstachmy kamjenje do našeje stwy. Jako prěnje přičinichmy zedlu „Próšu nic mylić! Jeli je wažne[,] prošu klepać!“ při durjach. Nětko scisicichmy kamjenje a potom sptytachmy je hromadze klasć, zo by něsto zmysłapołneho nastawo. Běchu tam tež kamjenje pódla, kotrež mějachmy dwojce. To nam naležnosć trochu wobčeži, ale namakachmy tekst, kotryž na kamjenjach stěješe. Běše na scéhowace wašnje „Otto Kaufmann, Niedersedlitz“. Nětko so přepytowanja prawie započinachu. Namakachmy, zo bě „Niedersedlitz“ *pola Drjezdžanskich kónčin. Tola štò „Otto Kaufmann“ bě, njenamakachmy. Snać bě jedyn překupc, kotryž je wabjenske platy zhubiť. Je pak tež něsto druhe mózne. To pak njewědžachmy. Wječor wjele bjesadowachmy a hłoposće *činichmy. Tola nadobo dóstachmy wośčeracy spink. Za nas běše wšitko mózne směšne. Mějachmy tež jejia sobu, kotrež na scěnu mjetachmy. Jejo bě po tym cyle rozkuskane. Bě to *jedne wjeselo. Skónčnje[,] wokolo 00 hodž. w nocy, sej wusnychmy, z tym začućom, zo mějachmy wulkotny džeń.

aspekt
transgresiw

gen. adjektiwa

preteritum

gen. substantiwa

muskowosobowosć
wupraj. struktura

preteritum

prepozicija z gen.
indef. pronomen

preteritum

artikl
preteritum

1992–28, šulerka SSS w Ralbicach

Što činić?

Namakaja wšelake črjopy a započnu sej wobradu wobhladowá. Wučer praji: „Tu mamy zaso tajku hromadu črjopow ležo. Ja sym jenož wćipny, štó tak naš lěs zanjerodži. Hladajće tu! Samo horncy a wšelke graty tu leža. A tute bychu móli hišće wužić.“

transgresiw

Wśity šulerjo so wobhladuja. Nadobo Pětr zawała: „Tu leži stare koleso! Wone pak je zerzawe a njemóže so wjace wužiwać.“ „A tu, hladajče, *jedyn klankowy wóz z klanku nutřka. Ale pobrachuja kolesa.“ Wučer praji: „Haj, što nětk? Tu wšitko wokoło leži. Nochcemy tónle črjopenc zrumowáwa? Rjenje wšak by bylo, *hdźy bychmy naš lěs zaso w porjadku měli.“ „Haj, ja bych při tym pomhała. A wy tola tež, abo?“ „] prasha so rjadowinská rěčnica. A kaž w chórje wotmołwi rjadownja: „Haj!“ Nadobo so jedyn z hólcow prasha: „Ale hdźy a kak?“ Rjadowinská rěčnica praji: „Ale naša rjadowna je pře mała za tónle wulkí črjopenc. Snano bychu móli nam druhe rjadowne pomhać.“ Wučer praji: „Bychmy so dyřeli naprjedy *wjesjanostu prašeć.“ „Snano wón docyla hišće ničo wo tutym črjopencu niewě?“

muskowosobowość
kongruenca
artikl

Wšitcy wzaja sebi kolesa a jědu do wsys. Před wjesnym zarjadom wostaja koleso stejo a wučer dže nutř. Tam naděrdže přistajenu, kotruž so praša, hač by směl jónu z wjesnjanostu rěčeć. Wona pokaza jemu durje, hděz knjez Hantuš, wjesnjanosta, sedži a džela. „Dobry džeń[.]“ „Dobry džeń[.]“ [.] wotmołwi knjez Hantuš. „Što móžu za was činić?“ Wučer praji: „Sym z mojej rjadownju w lěsu předy Radworja był. Smy tam naděšli zaso *jedyn črjopenc. Chcichmy so prašeć, hač bychmy směli jón wurjedží. A snano bychmy tež směli waše mašiny za přeryće a zrunanje k tomu wužiwać?“ „Wězo směče. Je da zno tam zaso *jedyn črjopenc nastal? To tla móžno njeje. Runje smy jedyn wotrumowali. Ja hižo je zaso jedyn nastal.“ „Naši šulerjo bychu chcyli rady wědžeć, hdy so bu to hodžalo.“ „Móžemy tak spěšnje započeć.[.] kaž so wam hodží[.] praji wjesnjanosta. „Budźemy was informować. Božemjej[.]“ „Božemje, a džakuju so, zo so za takje wěcys sobu zasadžiće.“

konektor

wupraj. struktura

to be or to let-werb

prepozicija z gen.
artikl

Šulerjo so wjesela, hdyž slyša, zo smědža pomhać črjopenc zrumować

W śli su so hiōo wjèle šulerjow přizjewili a samo tež někotří
wučero, hdý su to slyšeli. Zhromadnje su sebi termin wučinili.
Jónu wutoru rano so šulerjo, wučero a dželačero při lěsu
zetskaja, zo bychu tu hromadu zrumowali. Dželala cyly džen
a nawječor je hišće jenož mała hromadka wyše. *Tutón hišće
srjedu rano zrumuja. Potom je skónčne lěs zaso w porjadku.
Wjesjanosta džakuje so wšitkim[,] kotří su pomhali. A dari jim
*jednu jězbu do Driezdžan.

muskowosobowość

kongruenca

artikel

1993–3, šulerka SSŠ „Michał Hórnik“ we Worklecach

Što činić?

Spodžiwna namakanka

Wupadaše to kaž wótry kónčk železa. Beno započa wokoło žezeznego kónčka ryć. Ale sam wón to nihdy nanihdy wurył njeby. A namakanku by chcył tež za sebje samoho zdzheržeć. Tuž sebi Beno przedewzwa, popołdnju sam hišće jónu z wopaću do lěsa hić. A zo by zaso blak namakał, nastaja wón někotre hažy a kije pódla swojeje namakanki. Skónčnje dźeše Beno zaso k tym tamnym sobušulerjam a pomhaše jim hriby pytać. Ale wón běše cyle přeměnjeny. Běše kaž načahnjeny a prócowaše so, zo njeby wšitko wupowědał. Krótki čas po tym zaſzda wučerka ze swojim fiškom a to běše znamjo, zo chchychu dale hić. Dźechu k wučerce a wona běše hižo cyle wćipna, kelko hribow je kózdy šuler abo kózda skupinka namakała. Wšitcy pokazowachu jej *jich hriby a wona jich pochwali, zo su *tajke *pilne byli. Beno je so hižo nadžiał, zo so wučerka jeho njeby prašała, ale wona to hnydom pytny a so jeho wopraša: „Na Benko, kelko hribow da sy ty namakał? Abo sy ty jenož kedžbował, zo žadyn šuler jedyn wopačny hrib sobu njewza?“ Wšitcy na Bena hladachu a so jemu wusmjachu. Beno steješe sředź šulerjow a jeho hłowa běše čerwjena kaž tomata. Wón so hańbowaše[,] a dokelž so jemu wšitcy smiejachu, wón praji: „Ja ... ja nimam žane hriby, ale ... ja ... ja ...“, wón zajakota, „ja sym něsto cyle druhe namakał!“ A spěšnje zadžerža sebi wón hubu, zo njeby hišće wjace wo tej spodžiwej *namakanki wuplapotał. Šulerjo přestachu so smjeć a pohladachu zadžiwani na njeho. Wučerka so wopraša: „Što da sy ty namakał, Beno?“ Nětko bě wobrada hotowa. Wón je wšitko přehradził. Benowej woči napjelnistej so ze sylzami. Běše jemu, jako by jedyn wótry mječ jemu wutrobu překlót. Nětko dyrbješe wón wšitko powědać. A tak započa wón, hačrunjež nochcył, stawiznu wot započatka hač do kónca powědać. Wón pokaza jim tež *tón spodžiwnu namakanku. Wučerka praji: „Ach, wostajće to ležo. To je najskréje něchtó swoje wotpadki do lěsa mjeta! A nětko pójče, pónďzemy zaso wróćo do šule.“^[4] Ale Beno do toho njewerješe. Wón so Marka a Jakuba wopraša, hač chcetaj popołdnju sobu do lěsa přinć. A hač chcetaj jemu pomhać, *tón spodžiwnu namakanku sobu wuryć. Jakub a Marko do toho zwolištaj. Popołdnjo so bliżeše. Jakub, Marko a Beno wzachu sebi kózdy *jednu wopać sobu a podachu so do lěsa. 15 *minuty dołho běžachu a pytachu blak. Skónčnje jón namakachu a dachu so tež hnydom do dźela. Ryjachu a ryjachu a ryjachu a nadobo wuhladachu kaščik we zemi třjace. Běše to *jedyn zerzawy a jara mazany kaščik. Wzachu jón skedźbliwje won a spytachu jón wočinić, ale běše zamknjeny a hišće jedyn zam wisaše tam. Njewědżachu sebi žanu hradu a tohodla sebi przedewzachu, kaščik na policiju donjesć. Pola policije pak tež *něchtó wo kaščiku slyšał njeje. A tohodla so Beno knjeza Wróbla wopraša: „*Bychće wy móhli

kruty wobrot
wón vs. sebje

jeho vs. swój

interog. pronomen
muskowosobo-
wosć ...
jeho vs. swój
preteritum
indef. pronomen
preteritum

lok. substantiwa ...
muskowosobowosć

posesiw
indef. pronomen

kongruenca
to be or to let-werb

wupraj. skruktura
dual

wupraj. skruktura
artikl
kwantifikator
kruty wobrot

artikl

wupraj. skruktura

neg. pronomen
konjunktiw

prošu spytać kaščik wočinić?“ A wón do toho zwoli. Wza sebi *jednu wótru piwu a započa rězać. Dołho wón na tym rězaše a skónčne wón kaščik wočini. A što běše tam nutřka? Jedny sačk a jedna šnura *wot *serbskej *drušće drasty. Džiwachu so, kak by to móhlo do lěsa přínić a knjez Wróbl jim praji, zo je to *jedna jara spodžiwna namakanka a zo je to najskérje wot *posledn[j]ej wójny, kotař je tu wudyriła. Woni so jara wjeselachu a dóstachu samo tež *jedne prima myto. Sačk a šnuru pak je policja do *jednego muzeja dała.

artikl ... fazowy werb

atribut w gen. & gen. adjektiwa

gen. adjektiwa

1993–8, šulerka SSŠ „Michał Hórnik“ we Worklecaх

Što činić?

Spodžiwna namakanka

Wupadaše to kaž wótry kónčk železa. Beno zawała Janu a so jeje wopraša: „Je to něšto z wójnskeho časa abo jenož stary nôž?“ Tež Jan to njewědžeše. *Chychu so pola wučerja wobhonić, tola njenamakaštaj jeho. *Dyrbjachu kónčk železa ležo wostajíć? Što bě, hdýž zwěrjo příndže, móhlo so zranić. Nadobo něšto w kerčinje knyskotaše. Jeju wutroba zjědže hač do wulkeho palca. Zmužíče pohladaštaj, što to bě[.] a wuhladaštaj jenož małego zajaca. Tutón z *kerčinje wuskoči a wustróżany dale skakotaše. Jana so smějše a praji: „Jeho so stróžimoj?“ Beno doda: „To maš prawje.“ Wobaj so smějěstaj. Nětko wučahny Jana čerwjene rubiško a praji: „Tute přiwjazamy na kij. Dyrbimy tute městno tola potom zaso namakać, zo by namaj wučer rozkladł, što to je.“ Tež Beno měnješe, zo je to dobra idea. Potom džěštaj dale. Jana zakopny so *přez korjeň štoma. Nětko jej koleno boleše a tež hišće krawješe. Beno měnješe wulki nónspik *jeho nana sobu. Tutón nónspik jej wokoło kolena zwije. Běše čas za snědań, a tuž snědaštaj. Pomału džěše dale. Hdys a hdys namakaštaj hrib. Beno kwadžeše hraby do *tobole. W myslach prašeštaj so: „Čehodla wučer a rjadownja *za nimaj njepytaštaj?“ Jana měnješe strach a chcyše domoj. Ale běštaj so mylioj. Wučer pytaše za nimaj a rjadownja jemu při tym mócnje pomhaše. Beno a Jana chročeštaj pak přeco hľubo do lěsa. Njewědžeštaj pak to. Wučer sej to tak při sebi mysleše. Běše hižo připoldnio a jima poča žołdk korčeć. Jana stonaše: „Chcu domoj.“ Nadobo wuhladaštaj Pawlikec wuja. Wón běše zdobom tež Benowy džéd. Beno nyhdom zawała: „Džédo, džédo!“ Wón so jeju mnoho wopraša. Beno a Jana jemu wšitko wupowědaštaj. Móhtrjec wot A do Ž. Najprjedy wón jeju domoj dowjeze. Jana poda so k lěkarjej. Pawlikec wuj *informowa hišće wučerja a *powěda jemu wo spodžiwej namakance. Na to podaštaj so wučer a Pawlikec wuj k Benej. Pytachu zhromadnje za čerwjennym *rubišku a namakachu je. Wučer so stróži: „Jejdýrko! To je tola džél granaty. Jenož derje, zo nejsće so granaty dótknyli.“ Wučer woteda granatu pola policje. Wukopa pak so, zo njeje granata strašna. Wšitcy běchu wjesoli.

preteritum

dual

to be or to let-werb

gen. substantiwa

wupraj. struktura

jeho vs. swój

gen. substantiwa
interrog. pronomen ...
wupraj. struktura

wón vs. sebje

posesiw ... wokatiw
preteritum

instr. substantiwa

1993–12, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chróścicach

Što činić?

Spodźiwna namakanka

Wupadaše to[]kaž wótry kónč želeta ... Po dokladnišim wobhladanju[]zawoła Beno swojeho přečela Tomaša k sebi. Tež Tomaš sej to dokladnje wobhlada a jemu zdaše so to jara spodźiwne. Mjeztym, zo sobušlerjo w lęsu za hribami pytachu, *wobdzíwachu Beno a Tomaš přeco hišće spodźiwnu namakanku. Přeco zaso sej ju wot horka a delka, wot lěwa a prawa *wobhladachu. *Jich slědženje za spodźiwnej namakanku přetorhny hlós wučerja, kotryž z daloka hižo k zhromadženju wołaše. Spěšne hišće Beno Tomašeň řeptny: „Njepraj nikomu dale, zo smój něsto namakało. Zetkamoj so jutře wječor 21.00 hodź. před lěskom. Ja so na tebje spušćam. Budź dypkowny!“ Tomaš slubi wšo tak činić, kaž staj sej zrěčaloj[] a nikomu ani słowčka prajić.

Přichodny dzeń w šuli so spěšnje miny. Po šuli Beno hišće raz Tomašeň praji: „Njezabudź! Džensa wječor před lěskom.

Ja čakam na tebje! Njejsy tola nikomu naju potajnstwo přehradží[] abo?“ „Ně, ně!“ Na dompuću sej Beno při sebi praji: „Bóh wě, što je to do namakanki. Snano někajke drohočinki z pračasow, abo snano ...? Ach[] džensa wječor budžemy widčeć, za čim smy slědžili.“

Wječor potom při lěsku Beno strachočiwy čakaše. Ptački wjac njefifolachu a lěs bě kaž čmowa džera. Skónčnje po jednej hodžinje Tomaš přičampa. Zamotwjenka běchu slědowace słowa: „Sym dyrbjal tónle zajimawy film dohladać. Prošu wodaj!“ „Haj, haj[] ty hłupako! *Smy sej *dorěceli, zo so w dżewjećich tu *trjechimi. Ty pak sy hodžinu přepozdže.“

„Ja tla wěm!“ „Přichodny raz so po tym mej, štož ja cí praju! Hewak wjac mój přečel njejsy. A nětko pój!“ Džěštaj hromadže do lěsa. Tu pak *dyrbjachu chwilku za městnom pytać.

Skónčnje je *namakachu. Tomaš chcyše so wurywanki přimnyc[] a ju wučahnyć, tola Beno zawoła: „Kedžbu! Budź skedźbliwy. Snano je to něsto z prastarych časow!“ Tomaš so wótre směješe: „To tla sam njewěriš!“ Tola Beno rozhorjeny wotmolwi: „*Hdyž bych ja wědžał, zo tajki 'hłupak' kaž ty so do slědženja njehodži, njebych cí scyla potajnstwo přeradží!“ Tomaš bu cyle změrom a ničo wjac njewotmolwi. Tola zwada so bórze zaso započa. Při zwadže pak tohodla hromadže *ryjachu. Ale što bě to? Njebě to ani drohočinka ani graty z pračasa. Ně, třaše tam stara wopadka, kotruž Hančikec wowka hižo pot lěta dohno pytaše. Wobaj dyrbještaj so smjeć. Wjesoły Beno wotmolwi: „A dla *tutej wopadki *smy sej hłowu *łamali a jako wulke potajsntwo za nas *zdžerželi.“ Znajmjeňša so Hančikec wowka wjeseleše, hdyž na druhi dzeń Tomaš wopadk[u] přinjese.

jeho vs. swój ...
wón vs. sebje

dual & aspekt

słowotwórba ... dual

wón vs. sebje
konektor

futur

kwantifikator
preteritum

wokatiw ... dual

preteritum
konektor

1993–10, šuler SSS „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

Jutrowne jěchanje

Jedyn z najrjenjich serbskich ludowych nałożkow je jutrowne jěchanje. Mi so to tohodla lubi, dokež móžeš tam rjenje wupyşene konje widčeć. Pola nas w Radworju je na tutej jutrownej njedzeli wjèle wopytowarjow z druhich kónčin Němskeje. Woni w nowinach wo jutrownym jěchanju čitaja[.] ja chcedža to sami widčeć, tohodla přijedu do *hornjeje Łužicy. Naši Radworsy křížerjo do Baćonja jěchaja a Baćońscy do Radworja. Lětsa jěchachu samo Budysce po wjèle lětach zaso do Radworja. Zajimawe su stawizny jutrownego jěchanja. Křížerjo wjesołu powěśc wo zrowastanenju Jězusa do druhich wjeskow njesu. Ale tute jěchanje dawaše hižo před Jězusom. Tehdy jěchachu ludži přez pola a škitachu z tym mlobe rostliny před złymi duchami. Ludžo z Radworja sebi přeco křížerjow k wobjedu přeproseja. Pola mojeje wowki su tež křížerjo přeco k wobjedu. W tym času[.] kaž woni jědža[.] směř ja přeco jedněho konja džeržeć. To čini mi wjeselo, dokelž mam konje rady. Druhdy dóstanu potom tež pjenjezy za džerženje konja. Nětko chcu trochu wjacy wo jěchanju pisać. Konje so hižo někotre dny před jutrami do Radworja přivjezu. Tu so konje rjedža a hladaja. Njedzelu rano zahe so konje pyšne gratuja. Wokoło 11[.] hodž. so konje we wsy hromadža a k cyrkwi jěchaja, hdžež so potom chojoje wotelzaja. Na to jěchaja do Baćonja. Po tym přijehaja Baćońscy křížerjo a rozdžela so we wsy k wobjedu. Po wobjedze jěchaja na kěrchow[.] hdžež so modla. Na to zaso wotjehaja. Wokoło 17[.] hodž. přijehaja zaso Radworsy a jěchaja na kěrjaw[.] hdžež so modla. Po modlenju jěchaja do wsy a do *dwórow, hdžež potom džédi jěchać smědža. Potajkim, za *mje je tute jěchanje woprawdze krasny nałożk. Tohodla budu z štyrnáće lětami tež sobu jěchać.

kwantifikator

mjeno

muskowosobowosc

mój vs. swój

typ dwór → dwora
dołha f. pronomena
futur

1993–15, šulerka SSS w Budyšinie

Što činić?

Spodźiwna namakanka

Wupadaše to kaž kusk želeta. „Hej Marko! Pój junu ke mni!“[.] zawoła Beno Marka. „Što da je! Sy da ty něhdźe jedyn hrib namakał?“ Chětře příndźe Marko Benej. „Njepowědaj tajki kał. Hladaj raz tu. Njeje to kónček želeta?“ „Pokǎš. Au! Jězus, Marko[.] to krawi. Što da je to do čeplskeho kónčka!“ Marko bě so při želetu zrznył. Ale wonaj běštaj wciipnaj a *zapocňeštaj kónček želeta *wurjebać. Ale što to. Bóle a bóle wupadaše to kaž stare hrabje. „Ach[.] wěš ty što Beno, to su jenož stare hrabje. Ja sym tola hnydom wědžał[.] zo to ničo njeńdže“[.] hórsi so Marko. „Přestaj tajke howno žwać. To su najskeře cyle stare hrabje. Prěnje[.] kotrež su docyla dawali. Najskeře w muzeju něsto za to *dóstanjemy. Pój[.] *wzamy to sobu!“[.] praji Beno. Na[.] to příndźe wučerka: „Hdže da wój wostanjetaj.

indef. pronomen

preteritum ...
fazowy verb

narěč

dual & narěč

My chcemy nětkle dale hić. A *wostajče božedla te zerzawe, stare hrabje tu!“ „Stare hrabje? To su prénje hrabje na swéče a mój smój je namakałoj!“[.] Beno rozpjeršeny na wučerku wujědze. „Haj, haj. Mojedla *wzmiče te železo sobu. Mi wšak je to wšojedne“[.] měni wučerka. Beno wza te hrabje sobu domoj. Wón je sej z Markom wučinił[.] zo pónđzetaj jutře po šuli do muzeja. Džensa njeje za to žadyn čas wjace. Přichodny dźeň w šuli hólcaj wšém[.] kiž zetkataj[.] powědataj[.] zo *maja prénje hrabje swěta. Wšitcy so zahorjeni. Někotři chcedža jimaj hrabje samo wotkupić, ale Beno přeco zaso wo- spjetuje: „To je předrohotne za was. Muzejum móže z hrabjem wjace započinać a wěscé tež wjace płacić!“ Hdyž šulerjo tole slyša[.] chcedža wězo sobu do muzeja *prińdž[.] a tak so sta[.] zo z[.] nimaj po šuli dwaceći dźeći sobu dže. „Ale wše my njemóžemy tam nutř hić. Ja bych prajíł[.] zo wy tu čakaće a ja a Beno pónđzemoj nutř“[.] rozkladze Marko před durjemi muzeja. Potom dźetaj přez durje do korjadora muzeja. Tam koncentruje so runje rjedžerka na *jeje dźeło. Hdyž wona *tych *dwejoch hólcow wuhlada[.] so pomału zruna. Hladajo na hrabje zadžiwana praji: „Hdże da staj wój moje hrabje namakałoj[?] Te sym tola před lětom *ni[h]dże zubiła. Pokastaj raz. Haj[.] tu je moja značka.“[.] Benej so zecny a Marko sej skoro do cholowow scíni. „To tola njemóže być. A kóždom smy powědałi[.] zo su to prénje hrabje na swéče[.] a nětkle tu rjedžerka *jeje značku wuhlada. Něl“[.] sej Beno při sebi myslí. Marko chce tak chětře kaž móžno z muzeja won. Tohodla praji: „Na[.] to je tola derje. Tu wzmiče sej waše hrabje a prajíce nam prošu[.] hač so tu *jedyn zadny wuchod wužiwać hodži.“ „Haj, Džakuju, ale za čo da wój *jedyn zadny wuchod *trjebaće?“ „Na[.] haj ... to ...“ započa Beno[.] ale Marko jeho přethorný: „Njeje to wšojedne? Maće tu jedyn abo nic.“ Marko bě trochu nerwozny. „Haj wšak! My mamy jedyn. Potajkim tu napraw[o]![.] potom nalěwo a tam třeće durje nutř. „Džakuju!“[.] a hižo staj wonka. Džeći na druhej stronje wjace dohlo *nječakaštaj. Jedyn z nich dže nutř a rjedžerka jemu wšitko wupowěda. Marko a Beno pak hisče při zadnym wuchodze *sedža. Wonaj so tak hařbujetaj, zo sej ani wjace domoj njezwěritaj.	preteritum
	dual
	muskowosobowosc
	infinitiv
	jeho vs. swój ... kwantifikator transgresiw indef. pronomen wupraj. struktura ... kalkowanje [machte sich fast in die Hosen] jeho vs. swój
	artikl
	dual

1993–25, šulerka SSŠ w Budyšinje

Tole nihdy njezabudu

Běše rjana, slónčna sobota w aprylu. Móžachmy so prawje wuspać a njedyrbjachmy do šule. To so wězo *kóždym spodobaše (skoro *kóždym). Mi so prawje z lóža nochcyše a tak hišće chwilu we lóžu wostach. Wusnych sej hišće jónu. Wokolo 11.00 hodź. wotućich zaso a so stróžich! „Što, hižo tak pozdže! To tola njemóže być“[.] sej myslach. Ale běše tak. Běch tak spěšne kaž wětřik z lóža. Hdyž džéch dele[.] so hakle dopomnich, zo běch tola sama doma. Sydnych so na konopej a sutach *na televizor. W sčelaku „RTL 2“ běžeše zajimaly luboscínski film. Zabych na wšitko. Moje myslé běchu při tutym luboscínskim filmje. Po nějak hodžince započa mój brjuch korčic. Běch tak hlídna kaž law. Dopomnich so, zo bě mać hišće wčera wječor poliwku wariła. Woćoplich sej ju a woptach. „Hm!“, to slodžeše. Bych ju najradšo hnydom z horncem zjedla[.] ale *wobknježich so. Nětko so hakle na našej kóčce dopomnich. Běch *jich cyle zabyła. Posledni kusk běše nětko za *nich. Běžach bosy kaž běch do zahrody. Po puću so hakle dopomnich, zo dyrbješe čorna kóčka z bělým lackom tola bórze porodžíć. Hdyž běch w zahrodze[.] pytnych, zo njeběch so ani jónu scesała. Ale to mje nětko njemyleše. Šeroběla kóčka přiběza mi napřeco. Čornu kóčku z bělým lackom pak njewidžach. Njemyslach pak sej ničo při tym. Móžeše tola być, zo běch so myliła. Z tutymi myslami dóndžech k městnu[.] hdžež steješe *jich pónoj. Kidnych poliwku do pónoje a při tym našej kóčce wótře zahlowach. Hdyž widžach[.] kak kóčka poliwku lapta[.] mi sliny běžachu. Wotwobročich so a pytach po cyjej zahrodze čornu kóčku z bělým lackom. Běše tola tak krasna. Ale ja ju njenamakach. Přestach pytać. Myslach sej, zo nima zmysta dale pytać. Zrudna a pomału *kročich po samsnym puću wróćo. Njemějach nadžiju, zo kóčku z młodymi namakam a njewěm ani[.] hač ma młode kóčki. Ale, što bě to! Slysach tola někajke kwičenje a mjawčenje pod *kerkow. Pohladach, a što bě to! Widžach našu kóčku z 5 młodymi, čornymi z bělým lackom kóčkami. Běžach po mloko. Stajich škličku pod kerki a naša kóčka wupi ze tajkej spěšnosću mloko, zo by sej čłowjek myslíć móht, zo neje wjacore tydženje ničo k jědži dostała. Małe kóčki běchu tak rjane a šikwane. Najradšo bych *jich wokošila. Běchu tola hišće tak małe a njemóžachu hišće ničo widžeć. Zaběrach so hišće cyje popołdnjo z kóčkami. To běše rjane dožiwjenje.

kóždy vs. wšitcy

wupraj. struktura

preteritum

dual &
muskowosobowosć

interrog. pronomen

fazowy verb
preteritum

lok. substantiwa
wupraj. struktura ...
preteritum

muskowosobowosć

1994–16, šuler „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Čorny džeń za knjeza Šwjedu

Je rjany, slónčny džeń. Mały knjez Šwjeda ze wsy poda so na puć k dwórnišću. Pojědze z čahom do wukraja a chce tam w chěžce při lěsu přenocować. Ale hdze tón čah jenož wostanje? Ma hižo poł hodžiny zapozdżenie! Knjez Šwjeda *sydny so na ławku a čaka. Swój wulkui a čežki kófor staji při *kolije. Nadobo widzi wulkeho muža. Tón běše jemu hnydom nadpadný. A što bě to? Tón muž mješe *knjez Šwjedowy kófor a čekaše do dwórnišćoweje *haly. Knjez Šwjeda je jara njemdry, dokež je to jeho nowy kófor a bjez njego njemóže tola do dowola jěć. Tak *běhaše za mužom. Knjez Šwjeda honješe jeho jachlo po cytej hali. Chcyše swój kófor na kózdy pad zaso měć. Wulki muž běše drje jara spěšny[,] ale knjez Šwjeda so njeda pobić a běha tak skok kaž jenož móže. Muž čérješe přez móst a mały knjez Šwjeda za nim. Ale knjez Šwjeda ma zbožo w njezbožu, na tamnym kóncu mosta stejtaj dwaj policistaj. Nětko běše paduch skónčne popadnjeny. Ale knjez Šwjeda sej kófor dokladnišo wobhladowaše a nadobo praji: „To njeje docyla mój kófor.“ Nětko so wón wězo njesměrnje mjerzaše. Běše jachlo po cylym dwórnišcu čeríti, a nětk to docyla jeho kófor njeje. Nadobo slyšeše knjez Šwjeda jedyn čah. Wón chwataše ke kolijam. Ale wón *prińdžeše pře pozdže. Čah bě hižo wotjěl a što tam při kolijach steješe? Jeho kófor. Knjez Šwjeda džeše njemdry zaso domoj. To běše woprawdže *jedyn čorny džeń. Njeběše jenož jězdženku podarmo kupiſ[,] ale bě tež za paduchom čeríti, kiž docyla jeho kófor kradnył njebě. Wón pak so tróštuje. Přez njeho bě so paduch skónčne popadnyt.

wupraj. struktura

kwantifikator
prezens ...
jeho vs. swój

gen. substantiwa
jeho vs. swój
char. werb. jednanja

dual

preteritum
transgresiw

indef. pronomen
preteritum

artikl

1994–10, šulerka SSŠ w Ralbicach

Podamy so do přichodneho lětstotka

Wón přeprosy *někotrych z džeći na probowy lět. Wězo, zo běchmy *wšitce džeći a tež ja na tutym probowym leče *zajimowani. Hdyž běchmy skónčnie wšitcy hromadźe, to nam wědomostnik do *powětrowej lódze kazaše. Wšitcy dyrbjachmy so připasáć. Nětko zaswěći wuznamny wědomostnik mašinu a to, to njebudžeće wěrić, so ničo njesta. Běchu to snano někotre techniske zmylki? Wědomostnik pohlada tu a pohlada tam[,] tola ničo njenamaka. Naš wuznamny wědomostnik, z přimjenom wulkomudračk Jurij[,] běše jara přeslapjeny. To pospyta hišće raz, a to z wuspěchom. Hižo lečachmy tam horjeka w swětnisću. Wosebje ja, kotraž chych dawno jónu w swětnisću *lečeć, wobhladach sej wšitke spodźiwnie wěcy dokladnje. Wot druhich slyšach[,] kak wołachu: „Oh!“ a „Ah!“

muskowosobowosc

gen. adjektiwa

preteritum
char. werb. jednanja

Što bě poprawom naš cil? To so wulkomudračka Jurija woprašach: „*Knjez *wědomostnik, na kajke městno sebi poprawom dolećimy?“ To pak tež naš wulkomudrač Jurij tak prawje njewědžeše. Snano, haj wopravdze běchmy zady měsačka a tola na našej zemi. Wot toho časa[,] jakož běchmy přenju kročel na zemju stajili[,] započachu so za nas zajimale dyrdomdejstwa. Na wšitko běch spřihotowana[]na tutej spodžiwej zemi. To najhórše pak běše[,] zo njewidžach ani jednu žonu w serbské katolské drasće. Nic džěco, ani starši ludžo a młodostni njerěčachу mjez sobu serbsce. Tež naša krasna krajina bě so pozhubila. Město lěsow a łukow stejachu tu nětko jenož hišče wulke zawody a industrie, *kotryž jenož naš powětr zanjerodža. Hdyž běch před krótkim hišče doma[,] to bějachu na burskich dworach kokoše a psy. Tola tu njebě žaneho burskeho statoka, žanych zwěrjatow. Tu stejachu jenož moderne wysokodomy, kotrež běchu natwarzene ze škleicy. Ludžo chodžachu jenož w židžanej drasće. Dokelž běch wcipna[,] jak so tu wšedny džeń wotměja[,] narěčach młodu žonu: „Dobry džeń[!] my smy čí, kotriž su tu ze spodžiwnym jejom přizemili.“ To mi žona praji: „Was willst du, du altmodisches Weib?“ To běše hórka wotmolwa. Hdyž ja to wusły-šach[,] buch zrudna. Njedžeržu wjele wot tajkich člowjekow. Wostajich žonu stejo a džech k našemu wědomostničej. Hdyž jim wo podawku powědach, tež wón jenož z hłowu wiješe. Dokelž so nam na tutej zemi absolutne njelubješe[,] wzachmy *naše wěcy a wotlečachmy. Skónčne běchmy na našej ródnej zemi. Ow, tu běše rjenje! Hdyž doma wo durje zaklepach a mać mi wočini, to padny mi wokolo šije. Běše *zbóžna[,] zo tu zaso běch. Powědach jej wo *mojich *zajimowanych dyrdomdejach. Wona pak mi žaneho słowčka njewěrješe. Myslu pak sej[,] zo so praša, hdže běch tute pjeć *dny. Wosebje na našu krasnu přirodu dyrbimy džensniši čas kedžbować. Hdyž so mjenujcy přeco wjac twarjenjow, industrijow a zawodow [twari], to budźe tu bórze tak wupadać, kaž dožiwich to na probowym lěće ze powětrowej mašinu. Hakle přez tutón lět spóznach[,] jak *móže tu za sto lět wupadać, hdyž ju dale zanjerodžimy.

wokatiw ...
interog. pronomen

kongruenca

typ zwěrjo → zwěrjeća
char. verb. jednanja

kalkowanje [ich halte
nicht viel von solchen
Menschen]

mój vs. swój

slowoskład [město
zbożowna]
slowoskład [město
zajimowych]
interog. pronomen ...
kwantifikator

konjunktiw ...
kwantifikator

1994–4, šulerka SS „Jurij Chěžka“ w Chróścicach

Wopačne sudženje

Wałdžic Křesćan chcyše sebi, kaž kóždu sobotu, z čahom k čeće do Drježdán dojéć. Kupi sej na dwórnišcu *jězbnu kartku za jězbu z čahom w 15.15 hodź. do Drježdán. Křesćan je hižo jara zahe na dwórnišco *prińdže a tak dyrbi hišče 30 mjeńšinow na čah čakać. Wón staji *jeho čerwjeny kófer, kiž ma róžki, zo bychu škitane byli, z kožu počehnjene, na beton za čakanje. Dokelž ma wostudu[,] *běži tam a sem[.] ja je do sebje samoho zanurjeny. Po někotrych mjeńšinach pohlada Křesćan na schód, kiž wjedže wot dwórnišca do přenjeho poschoda, hdžež su hosćenc a někotre małe wobchody. Po tuthy schodach chwata skoku kaž blysk cuzy muž horje. W ruce njese wón kófer. Křesćan widzi barbu kófra. ,To je tola mój kófer! Što chce tutón cuzy z mojim čerwjennym kófrom?[,] sej Křesćan při sebi myсли. Wótref[,] kaž jenož móže[,] rjeji wón: „Dzeržče paducha, wón ma mój kófer!“ Cuzy chwata dale přez móst, kiž wyše kolijow na tamnu strunu wjedže. Křesćan běži cyle rozhorjeny za cuzym, ale njemóže jeho dosčahnyć. Wón zawała k policajomaj, kotrajž na tamnej stronje mosta stejjitaj: „*Dzeržče jeho, wón ma mój čerwjeny kófer!“ Policajaj *dosahnu cuzeho a *wotewzaja jemu kófer. Křesćan při sebi myсли: ,Na skónčnje, nětko dóstanu *mój horcolubowany kófer wróćo.“ Wón běži z wolóznej wutrobu k policajomaj a praji: „Tutón cuzy muž je sebi mój čerwjeny kófer pokradnyl!“ Policajaj *dzerža cuzeho kruče pod pažu. Křesćan woła dale: „Njedajtaj jeho běžeć! Wón je paduch!“, „Tak, tu je waš kófer“, praji starši policist. Křesćan wobhlada sebi zadžiwany čerwjeny kófer. Wón myсли: ,Ně, mój kófer je drje čerwjeny, ale čorne smužki nima. Róžkaj tutoho kófra tež njeusu z kožu počehnjene.‘ „Prajće nam tola, čehodla tak spodživnje na kófer hladać!“[,] praji młodši policist. „Ja ... ja ... ja sym so kófra myli. To njeje docyla mój kófer. Sym jenož na barbu hladał a nic na wěste znamjenja kaž smužki. Mój kófer nima smužki, ale ma róžki z kožu počehnjene!“[,] praji Křesćan jakotajo. Wón so přistojne pola cuzeho a pola policistow zamolwi. Policajaj *pušča zaso cuzeho a hladataj dale po dwórnišcu za porjadkom. Skoro zaby Křesćan na čah. Nětko běži wón pomału a cyle wohańbjeny po schodach dele. Hdyž Křesćan takle po schodach dele běži, widzi hišće[,] kak čah, z kotrymž je wón k čeće jěć chcył, steji. Za chwilku přińdže Křesćan ze schodow dele. Jeho kófer tam wuhlada, wot čaha pak jenož hišče zadny džél. Cyle zamysleny běži wón domoj a so zahe spać *lehny, zo njehy jeho njedorozumjenje dale čwělowało.

słowotwórba

perfekt

kwantifikator ...

wón vs. swój

kalkowanje [weil er lange

Weile hat] ...

char. werb. jednanja

wón vs. sebje

mój vs. swój

dual

mój vs. swój

partikla

wupraj. struktura

typ ramjo → ramjenja
transgresiw

wupraj. struktura

1994–31, šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Podamy so do přichodneho lětstotka

Wón přeprosy *někotrych z džéci na probowy lět ... Po krótkej jězbie wulézemy z toho wulkeho jeja. Stejimy sríedź našeho dwora. W garaži njesteji naš Ford, ale tajka wulkia limozina. Naš mały psyk Fifi njeje tu. Na jeho městrnje sedži tam wulki wowčerski psyk, kiž wótre na nas šćowka. Nětko přindže tež hišće naša susodka Zala. Wona ma *jednu nowu frizuru a je w cyle wuskim, krótkim kledžiku. Nowy klobuk tež ma. Tajki rjany wulki z róžičkami. A potom wona woła: „Zaklate! Cińče[,] zo preč přindžeće! Hewak ja toho psa zabiju!“ To je cyle njezučene wot *Zaly. Ta je tola přeco tajka přečelná. Nětko pak z dwora džemy. Jako nimo wjesnego hata přindžemy, je tón cyle čisty a nutřka małe barbojte rybički pławaja, kiž přez wulke a małe wobruče skakaja. Ale nichtó jim njepřihladuje. Tež my dale nimo tych wulkich wysokodomow běžimy. Nihdze wjace žadyn štom njesteji. Do zahrodkow su sej ludžo jenož por kumštnych róžičkow stykali. Tež žane ptački wjace njefifola. Jenož wulke nakładne awta nimo jězdža a haru džělaja. Z jedneje žurle wot wulke hudžba piska a młodži ludžo k tomu rejua. Tam, hdžež běše jónu naš rjany małki konsum, steji wulke nakupowanišco. Miłoćicy su so z wulkim městem stali. A što *je z našich koni? My džemy hnydom pohladač. Ja so stróžich, jako njewuhladach naš rjany, małki, ale wulki, moderny konjenc. Mój luby žrěbc Atina runje pod sławnym jokejom dže. Najskerje budže hnydom wulke wubědžowanje. Zady na kópli su mjenujcy wulke wubědžowanišco natwarili. Tam chcemy hišće pohladač[,] ale potom jenož zaso domoj! Mi so tu docyla njelubi. Jenož derje, zo po tym, zo je Atina druhe městno wobsadžiwa, zaso do toho wulkeho jeja zažememy a wotlećimy.

kalkowanje [an seiner Stelle]
slowotwórba
artikl
narěč

gen. substantiwa ...
kongruenca

char. werb. jednanja
dwójna negacja
kwantifikator
char. werb. jednanja
indef. pronomen
rel. pronomen
kopulowy werb
esse vs. fieri

narěč

1994–20, šulerka SSŠ w Ralbicach

Fantom dwórniščo?

Šewcec wuj chce do *Rakuskej do dowola jěć. Steji na dwórnišcu z jězdženku w ruce. Je 14.45 hodž[.] a čah by dyrbjal bórze přijěć. Šewcec wuj stražuje, zo nichtón jemu pućowanskú tobołu njekradnje. Pućowanska toboła je rjana, z čornymi dypkami wupyšena. Wobhlaďuje so po železniškej čarje, ale daloko a šěroko njeje žadyn čah widžeć. Hodžinu pozdžišo bu Šewcec wuj nerwozny. Wón pućuje po dwórnišcu tam a sem. „Je so čah zakomdží?“[.] so mjelčo praša. „Ale čah so tola wo hodžinu njezakomdží“, mjelči dale. Nětko je so hižo cyła črjódka ludži na dwórnišču nahromadžila, a Šewcec wuj wuhlada w čornym kabače zdrasčenego muža, kotryž njese samsnu pućowanskú tobołu, z čornymi smuhami. Šewcec wuj so rozmjerza a běži za čornym mužom, abo lěpje prajene – za „Fantomom“. Běži[,] štož móže, ale njezamó

gen. subst. adjektiwa

narěč

dwójna negacija
esse vs. fieri

char. werb. jednanja

Fantom do[s]čahnyć. Jakož dwórnišcowa policja tuto hanjenje wuhlada, Fantom a Šewcec wuja zadžerži. Policia chce wěděć: „Što je tu do hanjenja a čehodla?“ Šewcec wuj na to wotmołwi: „Tutón Fantom tu[]je moju pućowansku tobołu kradnył.“ Muž w čornym kabaće so zasmja a praji: „Ja a Fantom, wy sće směšny a pućowanska toboła je moja. Sym ju k hodam wot staršeju dóstal.“ A hižo je wulka hadrija na dwórnišcu. Dwórnišcowa policja ma tójsto džěla ze zwadu. Praša so Šewcec wuja: „Je to woprawdze waša pućowanska toboła? Wobhladajće sej ju tola raz!“ Šewcec wuj so stróži: „To tola njeje moja toboła. Moja toboła je čorna dypkata a nic čorna smuhata.“ A hižo je wšitko wujasnjene. Najskerje je Šewcec wuj krótkowidny, zo njeje móhł *pućowanske *toboły rozeznawać. Šewcec wuj je wo *sebje samemu přeslapjeny a běži přemyslejo po schodze dele. Njepytny, zo je jeho čah mjeztym na dwórnišco dojěł. Jakož je potom skónčne deleka na *dwórnišcu dojšoł, bě čah hižo zaso wotjěł a jeho pućowanska toboła steješe blisko železniskich čarow. Nětko džěše *njespróliwy domoj a daše so wot wóčneho lěkarja přeptytowanac.

interog. pronomen
mój vs. swój

dual

wón vs. sebje
transgresiw

ak. substantiwa

słowoskład [město
sprócný]

1994–40, šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Podamy so do přichodneho lěstotka

... Wón přeprosy *někotrych z džěci na probowy lět. Nas tema „přichod“ jara zajimuje, wšako smy wćipni, što a kak budže jónu pola nas. Profesor doktor Mudračk přeprosy Marku, Boscija, Jana, Terezu a mje. Tak smy pjeć džěci a wězo wuběrny wědomostnik knjez profesor doktor Mudračk z Nürnbergra.

kwantifikator

„Trěchimy so potajkim jutře rano w 4.00 *hodžin“, skedžbní wón hiše raz. Kaž z *pistoly wutřelene wotmołwimy *wšě pjećo: „Haj, wězo! My so jara wjeselimi!“ „To by chcylo być, dyrbí tola *njezabyte doživjenje być. Hač do jutříšeho potajkim“, rjeknje wón, „Božemje!“ „Božemje!“ Nětko je hižo 20.32 hodžin. My džěci sej prajimy: „Hdyž chcemy jutře rano wuspani być, dyrbimy so pak nětko pospěšić a skoku domoj chwatać a do loža skočić.“ Podžakujemy so *pola Terejzineje mačerje za dobru wječer a chwatomu domoj.

lok. substantiwa
gen. substantiwa ...
muskowosobowosc
słowotwórba

Hdyž domoj přindu, mi mać zaso jónu, kaž husto, porokuje, zo sym so pře doho z towaršemi horjedžeržala. Ja pak jej ničo *wot jutříšeho hnijaceho wuléta njepřeradžu. Praju jenož: „Wodaj, ale smy tak wjele k wobréčenju měli, zo njejsym móhla tak zahé *prińdz.“ „Nětko pak skoku do loža“, sej myslu. Někajke scérčenje mje ze zajímaleho sona sthornje. „Błudzak! Ja bych móhla ...! Ale je wězo jasne, zo dyrbju stavać, dokelž je tola hižo dwaceći mjeřin do štyrjoch.“ Ja skoku stanu, zdrascú so, *spóslam ložo, hdy [= du] mjelčo do kupiele a wumyju so[]a tykam bananu do so, hačrunjež docyla hlódna njejsym, spakuju sej wačok z prowiantom („wšako ženje njewěš ...“), zwoblékam sej črije a kapu a zaprasnu mjelčo durje

wupraj. struktura &
posesiw

narěč ...
wupraj. struktura

infinitiv

kwantifikator
prezens

za *mnu. Pohladam na časnik, a je hižo pjeć mjeňšin do styrjoch. Palcuju kaž [z] blyskom na wulke sportniščo, a tam steja hižo Marka, Tereza, Bosćij a Jan. A hišće něsto!!! Mašina[.] *kotrejež wupada kaž tysac króć powjetšene kokošace jejo z čmoly mi woknami.	ja vs. sebję
„Dobre ranje[!]“, mje woni strowja. Ja wróćo strowju. Nětko widžu tež knjeza profesora. Sedži w awče. Tam nutřka wupada kaž techniski uniwersum. Lute swęcy a lampki a wodžidla ...!	konektor
„Ja njemóžu wopřimnyć, kak móže čłowjek tak mudry być a tajku mašinu natwarić! Wulke připóznaće a dobre ranje wam hišće přeju!“ „Dobre ranje!“	kalkowanje [ich grüße zurück]
Sydnjemy so do mašiny. Nadobo čini: Fip, fip, fip, fip, fip, a mašina wotzběhnje z tajkej spěšnosću, zo my wše doprědka a zaso dozady *prasnjechmy. Profesor nam nětko praji, zo lećimy do přichodneho lětstotka. Nadobo je čma.	prezens
Wočinimy zaso woči, jako profesor rjeknje: „Wobhladajće sej tola tótun spodźiwny swět!“	konektor
Widžimy kulojte twary, na *kotrych njejsu žane třechi, kotrež su cyle pisane namolowane, cyrkwy, kiž su wulke kaž lětaniščo a cyle z metala, a druhe spodźiwne twary. Widžimy čłowjekow, kiž maja najwšelakoriše frisury, a někotrych, kiž su zdrasćeni kaž kosmonawća. Pytam z wočemi doľho za wjeskami, ale njespóznajemy ničo druhe hač mazane města, hdjež njejsu parki, ale jenož tam a sem kipre, boje [= wbohé] rostlinki, žane kwětki. Dzěći płakaja, a *su wjele zbrašenych ludži tam. Smjerd stupa do našeje powětroweje łódze[.] ja njemóžemy ani słowčka prajić, tak so nam zecnje.	muskowosobowość
Nadobo je zaso čma, lećimy zaso kaž z blyskom.	kongruenca
Naraz so za nami wšo rozswětlí[.] ja stanje so to najhórše, štož móže sej čłowjek předstajíć: Wšo rozleći, wšo so pali, so kuri. Wubuchnje hobernska eksplozija. My džeržimy so kruče a lećimy. Čekamy před zničenjom swěta.	
Za někak dwě hodžinje smy zaso doma. Ja myslu: Nětko smy móhli tomu wučeknyć, ale što budže za sto lět ...?	

1995–8, šulerka SSŠ „Michał Hórnik“ we Worklecach

Rjane dožiwenje z Francom

Kórí zarjehota, wobroći so a jěchaše z nim preč. Měrćin so konja kruče džeržeše, dokelž měješe strach[.] zo z njeho padny. Ale kón so zaso změrowaše. Měrćin strachočíwy wołaše: „Brrr, chcu domoj[.] brunako!“ Kón pak jěchaše dale přez lěs k směrej horam.	preteritum
Měrćin chcyše wuhódać[.] kak brunak rěkaše. Wón pospytowaše wšitke mjena, a skónčnje kón na mjenio Franc posłuchaše. Měrćin běše wjesoły, zo je konjowe mjenio wuhódał.	wokatiw
Měrćin wumysli sej jara rjanu ideju a praješe Francej: „Hej Franco, chceš z *mje přez luki a pola, přez hory a doły jěchać hač do Afriki?“ Po chwilce kón nygaše. Tuž *dachu so na wulku jězbu. Na puću do Afriki zezna Měrćin wjele nowych přečelow.	preteritum
	posesiw
	wokatiw ... instr. pronomena dual

Jedyn z nich chcyše samo sobu jěchać. Wón rěkaše Pětr.
Mérčin praješe Pětrej: „Tuž pój sobu, ale ja čí hižo džensa
praju, jězba je jara napinaca.“ Spěšnje běžeše Pětr po *swój
*kón a jěchaše sobu z Francem a Mérčinom do Afriki.
Nadžijachu so, zo budu bórze w Africe. Mérčin sej myslěše, zo
su hižo w Italskej, ale Pětr měnješe, zo su w Grjekskej. Nětko
započa so zwada. *Njemóžachu a *njemóžachu so rozsudžíć,
hdže drje nětko *su. Nadobo započina so Franc wjerćeć.
Mérčin zarjeji: „Stej měrnje[,] Franco.“ Ale Franc njepřesta.
Nětko Mérčin *zrozumješe. Franc chcyše[,] zo so wadžić
přestataj. Skónčnje praješe Mérčin Pětrej: „Pětr, my so
njebudžemoj wjace wadžić.“ Pětr běše samsneho měnjenja.
Nětko *podachu so dale na jězbu. *Woni *jěchachu dale a dale,
přez hory a doły, přez luki a pola a nihdže njewidžeštaj Afriku.
Pětr a Mérčin běstaj jara *lačni. Po někak 10 min[,] *widžachu
mału wjesku. *Woni *zastachu při rjany domje a zaklepaštaj.
Stary džéd wočini durje. Pomałku jakotaše: „Što *was wjedže
k nam?“

Zhromadnje Pětr a Mérčin wotmołwještaj: „*Smy tak *lačni,
prošu dajče nam něsto k piú.“ Stary džéd džěše do stwy a
napjelni do čornych šalkow čaj. Potom džěše zaso k durjam a
praješe: „Tule je čaj.“ Pětr a Mérčin so džakowaštaj a *podachu
so dale do Afriki. Po dolej chwilce *widžachu wulke morjo.
A dokelž so připadnje młody muž wuchodžowaše, *prašachu
so Mérčin a Pětr[,] kak tute morjo rěka. Młody muž jimaj
wotmolwi: „To je *sewjerne morjo.“ Mérčin a Pětr so *stróżachu.
*Woni *chcchu tola do Afriki. *Njespokojomne podachu so
pomałku na dompuć. Hdyž *běchu zaso we wjesce[,] hdžež
stary džéd bydleše, *prošachu zaso wo pió. Džéd běše tak
přečelny a daše jimaj pió.
Potom *jěchachu do tuteje wjeski, hdžež Pětr bydleše. Mérčin
a Pětr so *rozžohnowachu a wjeseleštaj so hižo na
zasowidženje. Hdyž bě Mérčin skónčnje na kromje lěsa, hdžež
so Franc paseše, widžeše hižo z daloka, zo Marko na njeho
čakaše. Hnydom so Marko Mérčina wopraša, hdže je tak doľho
*pobyl. Mérčin wjesele wotmolwi: „Chcych poprawom do
Afriki[,] ale sym nadobo *pola [S]ewjerneho morja pobyl.
Najskerje sym do wopačného směra jěchal. Ale nětko sym
zaso tu.“ Zhromadnje *sydnještaj so Marko a Mérčin na trawu
a Mérčin rozprawješe *wot *jeho doživjenja.

žiwość

dual

imperatiw
preteritum ...
fazowy werb

dual
dwójna negacja

mjeno
słowoskład [město
njespokojom]
narěč

wašnje čina
adverbialna f.
prepozicija z gen.

wupraj. struktura &
jeho vs. swój

1995–18, šuler „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Dyrdomdejska stawiznička za Michała

Nadobo widžach, zo so w pěsku něsto frinkoleše. Pohladach[,]
što to bě, a hlej[,] što widžach tam? Rjany wulki złoty kristal.
Woprásach so hnydom nana, hač je tótun kristal drohotny.
Ale mój nan njemóžeše mi to tak prawje prajíć. Wón pak mi
praješe, zo dyrbju ja jedneho specjalistu drohotnískich wěcow
wopytać. Ja wzach sej kristal a džech hromadže z *mojim

indef. pronomen
mój vs. swój

nanom domoj. Doma powědach wšitko *mojej maćeri[]a pře[de]wzach sej, zo hnydom přichodny dźeń rano specjalistej du. Cyłu nóc njemóžach spać, dokelž běch tak rozhorjeny. Skónčne *zaspach. Rane we 7.00 *hodzin klinkaše mój časnik. Běch kaž raketa z woža[] wumych so, zhotowach so, posnědach, wzach sej kristal a běžach chětre specjalistej. Powědach jemu najprjedy[] jak sym kristal namakał. Wón nochcyše mi to najprjedy wěrić, ale za chwilu potom praješe: „Prošu daj mi *twój kristal[] ja jónu na njón pohladam.“ Za chwilu *prińdzeše wón zaso wróco a smiejo praješe: „Ja so džiwam, zo sy runje ty tótun kristal namakał.“ Woprašach so muža, hač móže wón mi prajić, jak drohotny mój namakany złocany kristal *je. Wotmołwi jenož: „800.000 hriwnow.“ Čujach so wulkotnje. Běžach w najchětřim tem[p]je domoj *mojmaj staršimaj storiju wozjewjeć. Běstaj jara wjesowo.

*Njewědžachu[] što prajić. Doma w kuchinje bě 5 minutow najwjetša čišina. Za chwilu[] hdýz njebše wjace tajka čišina w kuchinje[] počachmy diskutować[] što z kristalom činimy. Smy so dojednalni[] zo budžemy kristal do muzeja dać. A za to smy wšitke 800.000 hriwnow dóstali. Kristal bě w muzeju w dobrych rukach. Kóždy dźeń *džéch do muzejuma[] sej złocany kristal wobhladać. Zastup za našu swójbu bě darmo.

kalkowanje [schlief ich ein]
... mój vs. swój

twój vs. swój
preteritum ...
transgresiw
słownosłed

dual ... kwantifikator
fazowy verb

char. verb. jednanja

1995–14, šulerka SSŠ w Ralbicach

[3. tema bjez nadpisma]

Nadobo widžach, zo so w pěsku něšto frinkoleše. Běžach spěšne na tute městno. A hlej[] što wuhladach! Zločany pjeršeń z čerwjenym kamuškom ležeše tam. Zběhnych jón a tyknych sebi na porst. Hnydom pokazach jón nanej. Wón praješe: „To pak je krasny pjeršeń! Cyłu chwilu hladach hišće na *jón. Hač je to wopravdze złoto[]abo nic? Bórze bě dowol při přibrjohu nimo. Pjeršeń mějach hišće na porsče tyknemy. Hdýz běchmy doma[] rozsudžichmoj so z nanom hič k juwelerej, kotryž by namaj snadź móhl pomhać. Wón wobhladaše sebi pjeršeń: „Wém, komu pjeršeń słuša! Něchtó je jón z muzeja pokradnył a wot tutoho časa njejsmy jón hižo wjaco namakali. Je to złoty pjeršeń z čerwjenym diamantom. Hdže da sće jón namakał?“ „Nic ja sym jón namakał, ale moja džówka je jón při přibrjohu wuhladała“, rjekny nan. Juwelér radžeše namaj pjeršeń do muzeja wróco donjesć. Tak so tež sta. Je jara drohotny pjeršeń. Dóstachmoj za wróco[]prinjeseny pjeršeń mytowanje. Pjenjezy, kotrež běchmoj za to dóstawoj, dachmoj potom pomocnej organizacij[i], kotař medicinu a jědž za *chude ludži kupuje.

preteritum

dótha f. pronomena

kalkowanje [nicht ich habe ihn gefunden]

muskowosobowosć

1995–13, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

[3. tema bjez nadpisma]

Nadobo widžach, zo so w pěsku něšto frinkoleše. Běše kamjeń; rjany, małki, błyścaty kamjeń. Ja zběhnych jón a pokazach *kamjenja mojimaj staršimaj a prašach so, hač móžu sej tutón kamjen sobo domoj wzać. Mój nan přemyslowaše a potom *moji *maćerki pokaza. Nadobo wón rjekny: „Hej, Mérko, hdže sy ty *tuteho *kamjenja namakať? To je mórski krystal. Mjenuje so Antalcus Krysta!“ „Nano“, *ja so woprašach[,] „je tutón kamjeń abo krystal něšto hódny?“ „Haj!“, mój nan wotmołwi, „za *tuteho *kamjenja dóstanješ, em, někak 90 hriwnow!“ „Tak wjele?!“, *ja so prašach[.] a rejowach skoro z wjeselom. „To, to móžu, to móžu sej za to skónčne jedne nowe radio kupić, abo jedyn *kopańcowy bul, abo …“ „Ale, ale, Mérko, zadžerž so trožku. Ménim[,] zo bych so tež jara wjeseliť kaž ty, ale …“ – „Što, ale[?]“ so ja prašach.

žiwość

„Nó[]haj“, rjekny mój nan, „ja njebych tutón kamjeń sobo domoj wzać, dokelž; moment; myslu sej[,] zo mam w awče jednu knihu wo *kamjeniznow. Małki wokomik, prošu!“

słowosłed

Mój nan běžeše (kaž bychu psyki za *njemu běželi) a *dosčahnje naše awto. Wołaše: „Mérko, ja mam!“ A běžeše wróco k namaj. „Tu!“, mój nan praješe a mi knihu pokazowaše. Em, Abom-kamjeń, Agawustatny-kamjeń, ně, ně, aha, tu je. Strona 298. Chětre knihu na tutej stronje wočinichmoj, a tam steješe: [„]Antalcus Krysta. Antalcus Krysta je drohotny kamjeń/krystal, kiž pod škitom přiroydy steji, dokelž za alg[.] trěbnu maćiznu wusadži/twori[,] *kotříž *woni jako zepěru na *kamjeniznow trjebaja“, nan čitaše[.] „Při namakanju ([w padže] připadnheho namakanja) prošu zaso do wody sadžio/połoži. Džakuju. Hladaj!“, wón prajše[,] „tohodla sym ja předy tak dwělowať[,] zo móžeš *jeho (*kamjenja) sobo domoj wzać. Je to tak zlě?“ „Nó[]haj!“ ja jemu wotmołwic. „Nano?“ so prašach, „móžemy znajmeňša hisće na chowanje slónca dočakać?“ „Haj, Mérko, to my činimy!“ To běše napjate, ale tež rjane dožiwjenje za mnje.

indef. pronomen
słowotwórba
narěč

1995–1, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Moja wjes Pančicy Kukow

Chcu moju ródnu wjes[,] Pančicy Kukow[,] předstajić.

lok. substantiwa
preteritum

Je to rjana wjeska z wjele zajimowostkami.

kongruenca &
muskowosobowosc

Myslu sej, zo je klóšter najznačiši dźel wjeski. Klóšter Marijina hwězda natwari so w lěće 1248. K natwarej příndže takle:

wokatiw

Rycer Bjarnat Kamjencski běše na hońtwje w žumpadlje wokoło Klóšterskeje wody (žumpadlo wjace njedawa). Nadobo *wuhladaše rjanu sornu. Tuž jěchaše za njej, ale zapadny z konjom do žumpadla. Dokelž njemóžeše so sam wuchować, modleše [so] k swjatej Mariji, zo by jeho wuchowawa. *Slubješe jej, zo budže po wuchowanju na tutym městrne klóšter natwarić

preteritum

dać. Nadobo běše na njebju wulka hwězda widčeć a Bjarnat móžeš so wuchować. Někotre *lět po tym bu klóšter natwarjeny. To běše legenda wo klóštrje.	kwantifikator ... bu-pasiw artikl
*Jedna druga wěc, na kotruž sym tež hordy[,] je, zo je so sławny serbski basnik Jakub Bart-Čišinski w Pančicach-Kukowje narodžil. Wón narodži so w druhej połojcy 19. lětstotka w Kukowje. *Tón ródny dom hišće přeco steji. Čišinski zemře 1911 w Pančicach. Běše w domje, hdžež je džen[s]niša nalutowarnja.	artikl
Rjane je tež naše „Lipjo“. Je to mały lěs, kotryž je kaž tajki park. W Lipju mamy haty, małe hrajkaniščo a staru piwarnju, katraž je so k *jednemu burskemu muzeju přetwariwo. Pódla tuteho muzeja, hdžež běše prjedy zahrodnistwo, připrawichu klóšterske sotry mału zelou zahrodu. W *lipju steji tež pomnik za padnjenych wójny.	dat. substantiwa mjeno
Dale mamy w Pančicach[-]Kukowje šulu (wězo), pěstowarnju, žlobik, *tři pjekarjow, wobchod za molerske potréby, dwaj wobchodaj za zežiwidla, hosćenc, tankownju ...	kwantifikator
Ow, sym zabył rjec, kak so Pančicy-Kukow do Pančic a do Kukowa dželi. Potajkim: Wjeska zapadnje Klóšterskeje wody *je Pančic[y] a wjeska wuchodnje Klóšterskeje wody je Kukow. Bych prajit, zo *je Pančicy-Kukow rjana wjes.	kongruenca
1995–7, šuler „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje	
Moja domjaca wjes	
Ja chcu wam něšto wo Pančicach-Kukowje napisać. Tuta wjes wobsteji z něhdze 1500 wobydlerjow. Wona je poměrnje wulka. Najprjedy chcu wam wo Kukowskim hrodišču powědać. Před někotrymi lětami služeše wone jako škit před *wójne. Nětko steji tam chěža za młodostnych. W Kukowje nadeńdzeče tež „Lipjo“. W nim móžeće so derje wuchodžować. Za džěći je tam małe hrajkaniščo. Sportniščo, kotrež w Pančicach steji, přícahuje wsítkich koparjow. Tam přewedu so husto koparske hry. Ja tež w Pančanskim mustwje sobu skutkuju. We wjesce mamy chór z mjenom „Lipa“. Tutón je jara znaty mjez *serbami. Hdý do *Pančicy-Kukowa přijědzeče[,] wuhladače wulki klóšter z rjanej cyrkwu. Klóšter přícahuje wjele wopytowarjow. Pódla njeho je klóšterska zahroda. Tam nadeńdzeče wjele rjanych kwětkow a rostlinow. Klóšterski museum předstaja, kak su burja před wjele lětami džělali. Na kóncu chcu wam hišće něšto wo šuli w Pančicach, katraž *njese mjeno dobreho serbskeho spisowácela Jakuba-Barta Čišinskeho a rěka tohodla „Šula Čišinskeho“[,] zdželić. Tu prócuja so rjadownje serbskich abo němskich džěći wo dobre wukony.	instr. substantiwa aspekt mjeno gen. substantiwa kwantifikator
Nětko sym z *mojim nastawkom wo Pančicach-Kukowje na kónco přišoł. Ja sebi myslu, zo šće nětko wjac wo tutej wjesce zhonili.	char. werb. jednanja <i>mój vs. swój & kalkowanje [bin ich mit meinem Aufsatz zu Ende gekommen]</i>

1996–9, šuler „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowie

Nóc w kniharni

Mjelčo přihladowachmy, što drje so dale stanje. Bajkowe postawy so nam *bližichu a prajachu[,] zo ma jich kralowna narodniny. *K nim běchmy wutrobnje přeprošeni, dokelž tak pilne bajkowe knihi čitamy. Zo bychmy pak do bajkoweho raja přišli, dyrbachmy wěstu kuziarsku formulu prajić. Wona rěkaše: „Wšitke mocy kuziarske, krabatowe[,] *woni wam praja, wočinēc nam wulke wrota do wašeho bajkoweho kraja.“ Jako my jun prajichmy, lećachmy na wulkim přestrjencu přez spodźiwnu krajinu. Bórze přestrjenc na wulkej wuce přizemi. Wokoło nas běchu wšitke bajkowe postawy zromadžene. Samo džéci z druhich krajow běchu tam. Wone přindzechu na[]příklad z Chiny, Brasil(i)skeje, Španiskeje, Japanskeje, Italskeje, Ruskeje[,] haj samo jedneho Eskimowca vidžachmy. Potom so wulka róza *zběnješe. Na njej sedžeše kralowna. Hnydom přichwatachu palčiki z wulkej tortu. Wona bě tak wulka[,] zo mózachu so wše [zb]oha najěsc. Za nas džéci mějachu palčiki pak tež hisče wulku škleńcu z limonadu. W njej mózachmy [so] samo kupać[] tak wulka wona bě. Po tutej wulkotnej *hosćini *pokazowachu nam Čerwjenawka a Pintlašk bajkowy kraj. Wón bě tak wulki a zajimaly[,] zo trjebachmy 7 dnjow[,] zo bychmy sej wšitko wobhladali. Po[]tym dóstachmy knihu wot *kralownje jako džak[,] zo smy ju wopytali. Z cęzkej wutrobu džélichmy so wot wšitkich bajkowych postawow. Tak wopuścichmy bajkowy kraj. Naraz běše wšitko čma.

Jako zaso k sebi přindzechmy[,] ležachmy w kniharni. Bě to wšitko *jedyn són? To pak njemožeše być, wšako mějach knihu[,] *kotryž je mi kralowna dawa[,] *w klinje. Přichodny džen *wotzamknješe wobsedžerka knihownje durje. Spěšnje so zhubichmy. Wězo z knihu. To je hižo 50 lět jow. Tola přeco, hdýž na knihu hladam[,] s[o] na tute dožiwenje dopomnu.

preteritum ...

jeho vs. swój
wupraj. struktura

muskowosobowosc

preteritum

lok. substantiwa
dual

gen. substantiwa
kalkowanje [trennten wir
uns von allen
Märchengestalten]
ja vs. sebje
artikl
kongruenca ...
prepozicija z lok.
preteritum

1996–19, šulerka SSŠ w Ralbicach

Spodźiwny lěs

Michał je hólč, kiž ze swojim kolesom přewšo rady pućuje. Najradšo pućuje přez horiny a lěsy. Jeho nachribjetnik, kotryž přeco sobu wza, je jara wulki. Čehodla? Dokelž ma we nim jědž, wěcy za přebyłanie w přirodze a psyka, kiž sobu najwjace městna trjeba. Psyk rěka Bobi. Bobi je murdry psyk, kiž so njesměr[nje] rady rajka. Tohodla dyrbi tež w nachribjetniku być. Přeco, hdýž je wón swobodny, čěka, abo lěpje prajene, Bobi so chowa a potom dyrbi Michał jeho popadnýc. Bobijej so to lubi, ale Michalej nic.

Jónu, na rjanym slónčnym dnu kolesuje Michał po pólnym pućiku. Bliži so k lěsej, w kotrymž hišće ženje był njeje. Lěs je wulki a čmowy, jara čmowy! Pomałku bliži so k lěsej. Wutroba jemu pukotce. Najradšo by zaso domoj jěł. „Prawy“ hólč nima

jeho vs. swój

wupraj. struktura

strach!", sebi Michał *kruty praji. Steji před lěsom. „*Džemy do lěsa? Haj abo ně?", so Bobija wopraša. Bobi zaščowka. Michał njewě, što ma to rěkać, tuž wza sebi róžičku a započneje powědać: „Haj, ně, haj, ně, haj, ně, haj, ně, haj! Dyrbimoj hić!“[] Michał wza cyłu swoju zmužitosć hromadže a běži do lěsa. Jemu bě zatrach. Kroči pomału dale. Štomy wupadachu kaž duchy, kiž chcychu jeho hnydom zjesć. Słyši čah, ale *jeho njewidži. Ptački wupadaja kaž šerjenja. Nadobo zasłyši hlós: „Kukuk!“, zawała *nichtó. Skrótka widži małego palčika, kiž ma jara dołu brodu. „Hdze ty sy?", so Michał wopraša. „Popadní mje!", praji mały palčik a so něsto metrow před Michałom stupi. Michał so jemu přiblíži. „Na pój no!", praji palčik a so směje. Michał kroči bliże[.] Do čeho je stupił? Do blóta! Pomału so *zatepi. Preco niže a niže. Palčik so wótře směje. Nadobo słyši šćowkanje. „Hdze sym?", so Michał wopraša. Před nim sedži Bobi. Michał leži na łuce. „Sym soniļ!", wón wołożeny praji.

adwerbialna f. ... dual
preteritum

dual
kalkowanje [nahm seinen ganzen Mut zusammen]
wupraj. struktura
muskowosobowosć
indef. pronomen
imperativ
kwantifikator

aspekt

1996–6, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chróscicach

*Hdyž bychmy to hnydom wědzeli

W zažnym lěču chcychu sej Jank, Janina a Pawoł mału budku w lěsu natwarić. Woni so na *jich kolesa šwiknchu a so do małego lěsa podachu. Jan měješe swojeho psa Mórasa sobu. Móras[.] haj Móras[.] bě *jedyn wosebity psyk[.] wón tež kóždu maličkosć wučušli. Jan bě tohodla na swojeho Mórasa wosebje hordy. Jako běchu woni lěs dócpěl[.] widžachu wulkı štom. To Pawołej do myсли přindže, zo bychu móhli tola budku na štomje twarić. „To je dobra myślička[.] praji Janina. Woni so tuž do džěla dachu. Samo Móras ze wšej mocu pomhaše. Wón *nosyše drjewo. Pawoł je z nachribjetnikom na wulkim tolstym powjazu horje čahaše. Džělo jim jenož tak wot rukow džěše. A hlej, za jenož poł hodžiny mějach[ul] cyłu *šwitu drjewa na štomje. Nětko započachu twarić. Njemózeš so ani dohladać[.] tak budka roscěše a rosćeše. Skónčne běchu hotow. Nětko so do budki sydnychu, dokejž běchu wučerpani. Ale što to[.] nadobo poča so desčować. Džěći to ani njepytrnychu. *Woni hrajachu hry kaž „Člowječe[.] njenewaj so" abo „[M]lyn“. Wonka so preco bóle desčowaše. Nadobo słyšachu wonka ropot. *Woni so chětro stróżichu, ale njemyslachu na ničo zle. Wonka bě Janinine koleso padnyło a z desčikom do hlubiny zjelo. Runje w tutym wokomiku bě so Móraz njesměrnje w cernjach zranil[.] ja bołostnje zakjawči. Jako Jank, Janina a Pawoł to słyšachu[.] spěšnje z budki wulězechu a što widžachu [-] Janinine koleso. Njespóznachu a njewědzachu[.], zo je to jeje koleso[.] nawopak myslachu sej[.], zo tam snać mortwe čelo leži. Woni so njesměrnje bojachu. Chwatachu tuž ke kolesam[.], zo bychu spěšnje domoj jěć móhli. Pytachu a pytachu[.], ale njenamakachu koleso. Skónčne jich Móras do hlubiny dowjedže[.], ale město mortweho čela widžachu Janinine koleso[.] [W]šitcy běchu wjesoři[.], zo njebě to woprawdže žane mortwe čelo[.] ale koleso.

jeho vs. swój

artikl

wupraj. struktura

preteritum
kruta wjazba
słowoſkład [město
sep drjewa]

muskowosobowosć

posesiw

jeho vs. swój

1996–37, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chrósćicach

Koleso – nachribjetnik – psyk

Jónu sobotu zahe stawach. Slónčko hižo won kukaše. Při snědani mi mysl příndzé. Bych tola móhla sej koleso wzać a po kraju jězdžíć. Sčinich sej pićo do nachribjetnika. Wzach sej našeho Mopija za pask a jědzech z *dwóra won. Mopi šćowkaše a šćowkaše. Po času běchmy w ... Haj[,] dže běchmy? Chcych so ludži woprašeć, hdze běch, ale nichtó njebě na puću. Jědzech dale. To běše spodźiwne. Žane wjesne znamješka tam njestejachu. Njewědžach[,] hdze běch. Bě to kaž zakuzlane. Jedna mała holčka na puću *so z[e] swojej klanku hrajkaše. Hdyž so *ju prašach[,] hdze běch, praješe wona: „Njewěm[,] kak ta wjeska rěka.“ Psyk hižo wjace njemóžeše. Bě lačny. Jědzechmoj nimo hata. Zastach a dach jemu pić. Po tym jědzechmoj dale. Widžach znamješko. Steješe tam: „Kamjenc 2 km.“ Wědžach nětko, zo sym w wokrjesu Kamjenc[ca]. Widžach hižo wysoke domy *wot Kamjenca. Ale što to? Njemožach tola z psykom do města. Zawrócich so. *Běchmy hižo po „Megalit“. Jědzech džédej a wowce do Miłoćić. *Kaž běch do *dwóra zastupila, lehny so Mopi na zemju. Wón bě lačny a mučny. Zaklinkach. Wowka *příndzěše won. „Hój, što da ty tu pytaš? A Mopi je tež hnydom sobu.“ „Haj, sym z kolesom přijela a Mopija sym tež hnydom sobu wzała. Ach wowka[,] *dósta Mopi kusk wody k piću a ja kusk bréčki?“ [...] prašach so. „Haj[,] haj, wězo.“ Mopi přez liter wody *wupiješe a ja, na[]haj, skoroj. Potom, po *dwé hodžinomaj[,] jědzech zaso domoj. Mopi wězo tež. Běchmoj *Pančicach. A što to? Zade Kulowa njemějach žadyn powětr na zadnym kolesu. Haj, a hdyž naklumpach, hdzěše powětr zaso dele. Haj, dyrbjach koleso cíšćeć. Nó, a běch hakle w Lenje. Nó[,] wsło ničo njepomhaše. Číščach a cíščach. A Mopi tež zade wokoło wisaše. Mi *switaše ideja. Mějach mjenujcy na nošaku mały korbik přičinjeny. Sadžich Mopija do korbika. Džech potom dale. Skónčje běch w *Libonje. Hišće 1 km[,] potom sym doma. Běhžach, a to nětko *chětšo, přez Čornjecy. Widžach hižo z daloka wjesne znamješko, hdzež steješe „Baćoń“. Mopi nadobo z korbika *skoćeše a běhžeše mojemu bratrej napřećo. Ja tež chětře z *mojim skóncowanym kolesom hórku horje. Potom wšitkim powědach, hdze sym wšudżom była. Zo sym tam *nihdže po[la] Kamjencu wokoło jěla, zo sym po[la] wowki w Miłoćićach była a[]zo so mi koleso skóncowa. Telko wjèle mějach doma *powědanju. A te dožiwenja njebubu ženje zabyć.

narěč
typ dwór → dwora

indef. pronomen ...
jeho vs. swój
wupraj. struktura

atribut w gen.

konjunkcja ...
typ dwór → dwora
preteritum

prezens

preteritum ... narěč ...
kwantifikator
prepozicja z lok.

wupraj. struktura

lok. substantiva
komparatiw

mój vs. swój

indef. pronomen
prepozicja z dat.

1996–5, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chrósícach

Nóc w kniharni

Wuhladachu,[.] jak sej sněholinka a Hanka we wotběhu swojeho žiwjenja, kotrež w *bajkacych knihach njestejšeš, powědaštej. Ale tež Jank, Pintlašk, ta četa z tym wulkim poslešcom a hólce ze złotej husycu so rozmołwjachu.

Nichtó z tých bajkowych figurow njeptytny, zo mějachu wopyt. Nadobo Marjana trichny a wšitcy zadziwiani na nju hladachu. Nichtó sej tež njezwaž ani słowčka piknyc. Naraz pak přiskakotachu kubołčki do kniharnje a jedyn z nich so zadziwiani woprasa: „Što da sće wy tak změrom? Je so něšto njerjaneho stało? A čehodla …“ „Njeprašej so tola přeco tak wjele wěcow nadobo!“[,] namołwieše jeho ta četa z tym wulkim poslesćom. „Ach tak to je, wy sće tohodla tak změrom, dokelž su ci třo njedžiwalcy přitomni“[,] *padnje druhi kobołčik ceece z tym wulkim poslesćom do słowa. „Kak da wy rěkače a čehodla sće wy tu w našim kraju bajkow?“[,] woprasa so Hanka. Křesčan wotmołwi na 1. prašenje: „To je mój přečel Měrčin, to je moja sotra Marjana a ja sym Křesčan.“ „My smy tak jara zajimawe knihi čitali, zo njepytnychmy ani, zo so čmičkaše. A dokelž nas nichtó *njesłyša, nas předawarka bjez wotpohlada nutř zamkný. Tohodla smy nětko tu we wašim kraju bajkow“[,] praji Měrčin za wsech swojich přečelow.

„Hdyž sy hižo jónu w našim kraju bajkow, kotryž je jenož wot wječora hač do dopołdnja za člowjekow widzomny, sće[.] da njech mojedla hač do dopołdnja wostańce“[,] *poskičeše hólce ze złotej husycu. Tak wostachu ci třo hač do dopołdnja.

Ale mjez wječorjom a dopojldnjom je jara dołhi čas. W tutym času wobhladachu sej Měrčin, Marjana a Křesčan hrodaj *wot sněholinki a hólca ze złotej husycu. Hród *wot sněholinki ma džesač wěžow. Wot tých džesač wěžow su tři wěže wot kapałki, do kotrejež sněholinka prawidłownje chodzeše. Tamne sydom wěžow su wot hroda, kotryž je jara, jara wulki. Čas so w hrodze sněholinki spěšnje *minyše, tohodla džechu sej wšitcy hród *wot hólca ze złotej husycu wobhladać. Tutun hród njeměješe tak wjele wěžow, kaž [tón] wot sněholinki, ale za to mjeješe wón sydom spanskich a pjeć bydlenskich stwów.

Měrčin, Marjana a Křesčan su sej jenož za tutej dwaj hrodaj pjeć hodžinow časa wzali. Nětko wobdžiwachu hišče swójby *wot Janka a Hanki a swójbu *wot Pintlaška. „Tute swójby su jara wulke“[,] šukny Měrčin k Marjanje. „Haj“, wo[n]a] znapřećiwi, „a za nas zbywaja jenož hišče tři hodžiny. Njejsym sej ženie myslila, zo je so čas tak spěšnje minyl. Jenož tři hodžiny a potom …“ „... a potom najprjedy snědamy“[,] dokónči Křesčan sadu. „Ty jenož na jědž myslíš. Njewěšće da wy, zo předawarka hakle w 13.30 hodž. kniharnju wotzamknje?“ „Na to sym zabyt“[,] znapřećiwi Křesčan hižo mjełčišo. „A hač do 13.30 hodž. ja dawno zahłodnju“[,] skoržeše Křesčan.

„Ty přeco z *twojej jědžu, ale hdýž na[.]to myslu[.] sym tež hlódna“[,] přida Marjana. Nětko čuješe ta četa z tym wulkim

słowo skład [město
w bajkowych knihach]

dwójna negacja
muskowosobowosc

preteritum

člowjek vs. ludžo

atribut w gen.

preteritum

kwantifikator

dual

twój vs. swój

poslešćom, zo ju trjebachu a praješe na to: [„] Wy směče, jeli chcece, pola mnje snědać.“ Wšityc džechu chwatnje sobu a dachu sej snědań zesłodžeć. Po tym so hišće rozmołwjachu a nadobo ... to slyšachu kroki a sněholinka praješe: „Je hižo 13.30 hodź. Škoda, zo dyrbimy so rozžohnować!“ „Nam je so tu jara lubiło, ale my mamy hišće winowatosće a ...“ „Zrozumju was a sym tež hižo jara mučna. Praju nětko cyle jednorje božemjel!“ „Božemje a na zasowidżenje!“ [...] wotmohwichu wšityc třo w chórje a podžakowachu so *pola kóždeho wosobinsce. Nětko dyrbjachu z kniharnje won bjez[]toho, zo jich předawarka *njelepješe. „Hewak by so wona nas džery do brjucha prašawa a my bychmy hišće jednu nóc tu wostać dyrbjeli. A to so mi runje nochce“ [...] přida Marjana. „Tohodla twochnjemy potom přez tute durje, hdyz so předawarka z knihami zaběra“ [...] namjetowaše Měrćin. To so jim hnydom při předním pospyće poradži. Nětko běchu Marjana, Měrćin a Křesćan wjesoli, zo njeje jich předawarka widžała. Ale běchu tež zbožowni, zo pobychu w kraju bajkow.

wupraj. struktura

negacija

muskowosobowosc

1996–14, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chrósćicach

Nóc w kniharni

... *Bajkace wosoby tworichu wšě hromadže dwaj kruhaj. Jedyń mjeńši a jedyn wjeći. Započinachu so w kole wjerčeć[,] přeco spěšnišo a spěšnišo. Měrćin, Marjana a Křesćan docyla wjace wosoby njespóznachu. Nadobo so w srzedźnym kole započinaše błyśćić. W cyłym rumje so wśudże hwězdy błyścachu a so swěćachu. A nadobo stupaše złoćana mrócel ze špundowanja stupać [sic!], zo so wšo błyšeše, frinkoleše a swěćeše. Měrćin, Marjana a Křesćan so přewšo džiwachu a njemóžachu *jich wočomaj wěrić. Tuta mrócel so přeco husišo do stwy suwaše. Kole so nětko pomałšo wjerčeštej a z razom wostachu *bajkace wosoby stejo. Nětko spewachu jedyn cyle jara spodžiny spěw[,] kotryž Měrćin, Marjana a Křesćan někak takle zrozumichu: „Prěni wot wjerčeć, druhi wot šcerčeć[,] třeći wot jeskać[,] štwórty wot kleskać, prěni wot krasna, druhi wot lasna, potom dodać ranjeny a slajeny!“ Što so to džěći džiwachu[,] hdyz nadobo překrasnou kralownu w kole stejo widžachu. Meješe rjane dołhe złoćane włosy, lubje pomoc darliwe mjezwōćo a jedyn běly[,] ze złotom překrasnje wusiwany płaść. Zdrasćena bě wona w bělym šaće[,] kotryž meješe wušiwanki z parlow, złoćanych rječaskow a wjele druhich přewšo krasnych dybjenkow[,] Měrćin, Marjana a Křesćan so tak jara zadžiwachu, zo docyla dale njemóžachu scéhować[,] *štož so dale stawaše. Nadobo so *bajkace wosoby a kralowna jara stróżichu. Běchu mjenujcy Měrcina, Marjanu a Křesćana w chowance nadešli. Džěći běchu mjenujcy w *jich zadžiwanju krok doprđeka stupili[,] tak zo běchu dospołnie widžeć. Tuž so Pintlašk džěći wopraša: „Što

słowotwórba
fazowy werb

jeho vs. swój ...
kongruenca
to be or to let-werb

transgresiw

konektor

jeho vs. swój

wy tak činiče? A jak sće wy docyla jowle nuc přišli? Je tola wšo zamknjene!“ „Nó[]haj[,] to je tak ... my smy džensa popołdnju jow čitali a njepytnychmy docyla[,] jak so čmičkaše[,] a předawarka nas njewidžeše a nas nuc *zamknje[.] praji[i] Měrćin. Marjana doda: „A my smy tak dołho čitali[,] doniż njesłyachmy čiche teptanje a šukotanie.“ Křesćan praji: „A tak pohladachmy wokoło róžka a was widżachmy a scéhowachmy wšem pohibam a rejam!“ „Haj a što chceče wy nětkole činič? Připosłuchać[,] što my dale činimy[,] njemožećel!“ „Čehodla nic? My zawěscé nikom ničo njeprajimy!“[,] praji Křesćan.
„Woprawdze nic? Jeli woprawdze nic[,] da móžeće słuchać[,] što so dale stawa. Jeli pak někomu něsto prajiće[,] příndže na was wulke njezbožo a běda!“ „My zawěscé nikomu ničo njeprajimy!“[,] prajichu tři džěci na jedyn raz. „Tak njech słuchajće dale!“, praji kralowna. Wona někotre słowčka zabórca a *bajkace wosoby wospjetowachu. Nadobo wočinichu so durje a příndzechu wjele chudych małych džěci nuc. Zestupachu so wše do jednego rynka a kralowna nětka wot lěwa do prawa džše, kózdemu ruku da, zbožo přeješe a dariki rozdželi. Po tym hišće někotre słowčka zabóboli a džěci džechu z durjemi won. Hdyž běchu džěci wše won[,] so Marjana woprasa: „Što sće wy činili?“ „Smy džécom zbožo přeli, dariki dali a kuzłarske słowčka a rymy powědali. A hdyž w[y] nětka někomu něsto prajiće[,] so tež te kuzłarske rymy njespjelnja.“ „My zawěscé *někomu ničo njeprajimy!“[,] *zawěscichu džěci. „Tak je derje“[,] praji kralowna. Kralowna pohlada z wokna won a praji: „Oh, tak pozdze hižo je[.] dyrbju wróćo!“ Zabóboli słowčka[,] machaše z kuzłarskim kijom a na blidže ležachu tři dary. Jedyn w bělej papjerje, jedyn w złotej papjerje a jedyn w slěbornej papjerje[,] štož bě w pakcikach nucka[,] kralowna njepraji. „To je wam! Zmiče sej dary a njebóćce strachoćiwi.“ Měrćin, Marjana a Křesćan wzachu sej dary[,] džakowachu so a džechu na *jich městno wróćo. Kole so započinaštej chěćišo, chěćišo a přeco chěćišo wjerćeć. Kralowna so w mróćeli zminy a mróćel bywaše husciša a husciša. Potom hustota [p]omału woteběraše a so po chwilce tež zhubi. Kole so pomałku zaso pomałšo wjerćeštej a so zastaštej wjerćeć. *Bajkace wosoby so nětka hišće krótko rozžohnowachu a potom so zminychu. Měrćin, Marjana a Křesćan so džiwachu a wočaknichu ranjo a potom[,] hdyž předawarka příndže a durje wozamknij[,] so stróži[,] zo běchu džěci w rumje, ale *jich podawiznu zdžeržachu za sebje a nichc to nidy njezhoni.

preteritum

dwójna negacja

kwantifikator

dwójna negacja ...

kalkowanie

[versicherten die Kinder]

jeho vs. swój

fazowy verb

jeho vs. swój ...

wón vs. sebje

1997–3, šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Luba Madlenka,

džensa chcu Ći raz wo wulkotnym dožiwienju **wo** raju dyrdomdejstwa rozprawjeć. Mojej staršej **njběštej** doma. Zo njebych so we samoće *strachočíta[,] džěch spěšnje do loža. Hdyž we *mojim ložu ležach[,] so nadobo wšitke mózne barby a swětla woko[lo] mje jewjachu. Nadobo so jedna wulka mówcna postawa zjewi a mi do **wuša** *šukota: „Maria[,] ja sym strážnik dobrych sonow, ale móžeš mje tež Dobrota mjenować. Chcu tebje džensa do raja dyrdomdejstwa přeprosyć.“ Na přeni wokomik běch kaž **spróstnjenia**. Po chwilce běch zaso strózba a Dobrota mje přečelnje do swojeje swětničoweje lódze zastupic da. Tutón poskitk njemóžach wězo wotpokazać. Sydných so z Dobrotu do lódze a ze wulkim wotmachom *lečachmy do raja dyrdomdejstwa. Wokoło naju so wjeſołe mjezwoča jewjachu, kotrež so jara wótře smějachu. Wjeſołość bě we jich wočach widžomna. Po krótkim času na městnosći k přizemjenu **dóndzechmy**. Dobrota mje do města Capcarap *přewodža. Tu bě wšitko hinak hač we realnym žiwienju. Chěže běchu pisane a trawa bě smuhata. Njetrjebaš žane pjenjezy ptaćic[,] wšitko je darmo. **Swótkosćow** móžeš so hač do syteje wole najěšc, starší cí džělo njekazaja. *Paduchi, lózystwa a šulu we raju dyrdomdejstwa [s]cyła njeznaja. Kaž prajene bě raj za wucychnowanie. Bě wšak jenož škoda, zo so čas chětro chětre miny. Dobrota mje zaso z města Capcarap wotelza. Swětničowa lódź hižo na městnosći ke přizemjenu ***staše**. Sydnjechmy so do *nej a naraz blysk zadyri a zaso ležach we *mojim ložu. To bě fantastiske dožiwienje[,] kotrež zawěscé ženje *zabyć njebudu. Snano, luba Madlenka[,] so tež jónu do raja dyrdomdejstwa zamysliš.

dual

słowoſkład [*město* njebych

so bojał]

mój vs. swój

preteritum

dual

(dale njewoznamjenjene)

jeho vs. *swój*

preteritum

dwójna negacja

kruty wobrot

muskowosobowosc

preteritum

gen. pronomena

futur

1997–4, šulerka SSŠ „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

Radwor, dnja 28.07.1996

Luba Kristina,

džakuju so Ći za Twój rjany list. Sym so woprawdze jara wjeseliła. Nětko chcu Ći tež ja powědać, što sym w dowolu dožiwiła.

dual

Ja, *moje *starši, mój bratr a moja sotra smy byli w Bayerskim lèsu, w Lambachu. Smy přenocowali w Kolpingowym domje.

artikl

To je *jedyn rjany a wulki dom, w kotrymž mają nějak 42 swójbów městno. Je tam samo kapałka, w kotrejž swjeći so kóždu njedželu [B]oža mša.

kwantifikator

Na přenim dnju smy hnydom hromadže z druhimi swójbami a wjednikom domu na horu „Wulki Osser“ pućowali. Na wjeršku hory smy měli wulkotny a daloki wuhlad. Mi je so ta krasna krajina woprawdze lubiła. Po tym, zo smy trochu wotpočowali, smy zaso dale běželi.

kongruenca

Najlěpje je so mi lubil indianski dčeń za džěći. Po snědani su so wobdzělnicy zhromadzili a do *dwejoch kmjenow rozdžělili. Potom smy sej rjany lěs namakali, hdžež běžeše tež rěčka. Nětko je so naš kmjen do skupinkow rozdžělil. My pytachmy sej dohe, tolste haļuzy a skónčnje smy sej pola dohladowarjow plachty wotewzali. Tak smy sej móli stany natwarić. Potom je sej kóždy dyrbjal jedyn kij pytać a z kapsnym nožom skoru woťskrabać. Hdyž běchmy hotowi, je nam jedna dohladowarka često na kije scíniła a my smy je wyše wohenja pražili. *Tón chlěb je wosebje dobry był. My smy wjele zabawnych wěcow na tutym dnju činili a wšem je so jara lubilo. W poslednej nocy smy so na nócne pućowanje podali. Hdyž bě prawje čma je nam wjednik domu zakazał kapsne lampy zaswěćić. A wón je nam jednu šerjenu wozu stawiznu powědał, kiž je so na tym městnje stawa, hdžež runje běchmy. Moja wutroba pukotaše a ja so *počich. Běch wjesoła, hdyž wjednik nam dowoli, kapsne lampy zaswěćić. Hišće wjele zajimawych wěckow sym dožiwiła. Ale ja je tu wše njemóžu naličić. Wutrobnje Će strowi Twoja přečelka Gabi!

muskowosobowosć ...
kwantifikator

muskowosobowosć
prepozicja z gen.
artikl

wupraj. struktura

preteritum

1997–21, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Dyrdomej w lěsu

Běch w *skupiny *wot skawtow. Tuta skupina rěkaše Panter[] a wnej bě z wašnjom, zo kóždy ze skupiny tři dny sam w lěsu spi. Tutón raz běch ja na[]rjedze. Ja mějach wězo strach, dokelž sam w lěsu? A potom hišće tři dny? Ně, ja njejsym sej zwěřil[.] sam do lěsa hić, ja běch tola hakle dwanaće lět stary. Ale ničo njepomhaše, ja dyrbjach. Jeničke, stož je so mi na tym lubilo, [bě,] zo směm sej lěs wupytać. Tak wupytač sej lěs na dubiju.

lok. substantiwa &
atribut w gen.
kruty wobrot

Tutón njebě tak wulki a hustý, tak zo móžach sej wšudzom stan stajić.

dwójna negacja

Mějach wšitko? Prowiant, zapalki, swěcu? Mějach wšitko. Stajich sej stan hluboko do lěsa. A nětko móžeše dyrdomej započeć.

Na přením dnju pućowach přez lěs a widzach spodźiwne stopy. Njewědzach wot kajkeho *zwěřja wone běchu, tuž scěhowach jim. Po času bu ja mućny a přeco pomawšo běžach. Ale što bě to tamle?! Widzach spodźiwnu figuru, kiž bě na raz přeć!?

typ zwěřjo → zwěrjeća

Mějach wulki strach, ale potom widzach chěžku. Pomalu směrjach so na nju. Zaklepach.

wokatiw ... preteritum

„Pój nuc[.] hólče[.] praješe něchtó. *Wočinach durje[] a widzach we cheži staru, mału[.] ale tež spodźiwnu figuru. Tuta praješe: „Na hólče. Pój nuc.“ Njewědzach[.] hač dyrbjach *zakroćić – ale na raz, schwup di wup[.] běchu durje začinene a ja stejach we cheži. „Ja rěkam Jedi“[.] praješe wosoba. „A ja rěkam Jank“[.] wotmołwicých ja. Jedi powědaše mi wo prastarych wěckach[.] tohodla běch pozdžišo jara mudry we stawiznach.

kalkowanje [ob ich
eintreten sollte]

Na raz lečeše mi něšto do wóčka a njemóžach wjace widžeć, ale nadobo bě wšitko zaso o. k. Jedi mi na to praješe: „Hladaj jowle, tuta mašina je tebi do wóčka lečawa.“ [H]ladach na jedijowu ruku[.] a widžach tam, haj woprawdze jednu mušku. „Jedijo? Kak da ta mucha do twojeje ruki příndze?“ „Haj[.] to je moja móć. Ty ju tež maš. Ale ...“

Wotućich. „He[.] bě to jedyn són abo što to bě?![] myslach sej. Dopominach so na Jedijowe posledne слова. „Haj[.] to je moja móć. Ty ju tež maš.“ Njewéždzech[.] što wón z tym měnješe, ale pótnych w *mojim wóčku zaso jednu mušku. Mějach krutu wolu, zo wona zaso won pónďe a hlej[.] wona bě wonka. Wot tutoho dnja ja zwučowach a zwučowach, a na kóncu mózach porjadnje kuzlać. Skutkowach dale w skupinje Panter. Ale hdýž běch wokoło 60 lét stary *čahnych ja na *lubisku horu. A bydlu tam tež hišće džensa.

posesiw

mój vs. swój

preteritum ... mjeno

1997–40, šuler SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chrósćicach

Zetkanje z dobroćiwym mužom

Na jednym rjanim zymskim dnju woprašach so maćerki: „Maćerka[.] směm so ja džensa na tutym rjanim zymskim dnju cytu džer w lěsu wuchodzować?“ Wona wotmohwi: „Wězo směš so wuchodzować. Wobhladaj sej runjež lěš a zwěrjata. Budu či tobołu z pomazkami a pićom zapakować. Hdýž měješe mać wšitko zapakowane[.] nastajich so na puć. Bězach pomałku k lěsej[.] kotryž běše někak 600 m wot *našej wjeski zdaleny. Hdýž běch w lěsu[.] wobhladach sej štomy. Nadobo widžach w lěsu křiž. Wobhladach sej křiž dokladnje a přečítach sej sadu[.] kotař tam steješe. Běše *wúčitanu[.] zo steji křiž k česći ludžom[.] *kotryž su na chorosć mór zemrěli. Wuspěwach za mortwych *wótčenaš. Potom džech dele a wobkedžbowach z daloka sorny[.] kotrež *při korče *žrachu. Pohladach na časnik a běše 12.30 h. Běše čas za wobjed. Někotre *metrow dale steješe walka. Tam jědžach pomazki a pijach pićo[.] kotrež běše mi mać sobu dała. Po wobjedze bězach dale a dalef[.] ale přewjele wjac njewidžach. Jenož hišće někotre korta a wulke a małke štomy. Pomałku běše mi to wostudło. Ale nadobo widžach małku ščežku[.] kotař dželeše so wot *wulkej ščežki. Z daloka widžach kur do njebjes stupać. Hdžech po ščežce a nadobo widžach[.] so steji tam rjana chěžka. Widžach[.] zo wjedu k chěžce čłowieče stopy. Bližach so cyle pomałku k chěžce. Hdýž stejach před durjemi domu[.] klepach wo durje. Poskach[.] hač něchtó wotmohwi. Ale nichtó njewotmohwi. Wotčinich durje cyle pomałku. *Woni kwićachu. Wutroba mi pukotaše. Hdýž zastupich do ruma[.] widžach starca z brodu. Wón so mje wopraša: „Štó sy?“ Ja wotmowich: „Ja-Ja-Ja sy-sy-sym Ma-Ma-Markus B-B-Bje-Bje-Bjeňš.“ Wón rjekny: „Njetrjebaš strach méć. Njebudu či ničo čnić.“ To njemějach hižo tajki wulki strach. Wón prašeše so: „Chcemoj zhromadnje wječerjeć[?]“ Ja wotmowich:

gen. adjektywa

muskowosobowosć
mjeno ... preteritum
prepozicija z lok.

kwantifikator
narěč

gen. adjektywa

dwójna negacja ...
muskowosobowosć

„Haj.“ Wón kryješe blido. Na blidže stejachu rjane wěcy derje spřihotowane. Wjećerjachmy zhromadnje[,] a mi tak derje słođeše. Po wjećeri hrajachmy hišće wjele hrow. Pohladach na časnik a stróžich so. Běše hižo 22.00 h. Dyrbjach kaž přeco we 18.00 h doma być. Prajach muzej[,] zo dyrbju domoj. Wón so ze mnu rozžohnowa[,] a nětko běžach tak spěšne kaž móžno domoj. Hdyž běch doma[,] powědach wšitko maćeri. Nadobo mje něchtó torhaše. Rjeknych: „Što je[?] Što je[?]“ Maćerka praji: „Starý nětko! Dyrbiš do šule!“ Wočinich woči. Wšitko běše jenož són.

wupraj. struktura

imperatiw

1997–34, šuler SSŠ „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

Luby Romano,

wokatiw

chcu Ći moje njezapomnite doživjenje powědać:

W Pěskecach bě zaso tute lěto ministranska kopańca.

Z wšitkých serbskich wosadow su *ministranty přijeli. Wšitke mustwa su so po wulkosći do 2 staflow *rozdželeny. Běchu to 10 malých mustwow a 11 wulkich mustwo[w]. Ja běch w Radworském starším mustwje. Tutón dźeň so z *Božu mšu započa. Ale my chcychmy skónčne z turněrom započeć.

muskowosobowość
perfekt

Prěnju hru kopachmy naprěco Wotrowej. Bě jara čežka, dokelž su jara mocni byli. Ja so počach. Ale na kóncu dobychmy z 1:0.

instr. adjektiwa

Wjeselachmy so wšitcy. Druha hra bě jara čežka[,] dokelž běchu tam koparjo hlouwo *wjetše hač my. Prašachmy so: „*Budžemy hru tež dobyć?“ My so wšitcy do hry jara počachmy. Ja mějach runje toho najwyjetšeho škitować. Ale wón ničo njemóžeše. Wón mi přeco do nohi *kopny, tohodla mi po hré noha boleše. Bě jara čežka hra. Ale na kóncu tež z 1:0 dobychmy. Po wobjedowej přestawce dyrbjachmy naprěco Baćon/Budyšin kopać. Bě jara lochka hra, ale dyrbjachmy tohodla kedžbować. W přenim połčasu so ničo njesta. Potom w druhim třeli Rony prěnje wrota. A 3 min. Pozdžišo třeli Tomaš 2:0.

muskowosobowość
futur
dwójna negacija
aspekt

Na kóncu hru z 2:0 dobychmy.

fazowy verb

Nadobo *so čorny mróčeles nad njebjom čahachu [a] so započa kidać. Tohodla dyrbješe so turnér přetorhnyć. Potom so najlepše mustwa mytowachu. My běchmy na přenim městnje *wot wulkich. Wjeselachmy so jara. Ja njesym to wěrić chcył. Mi tak wutroba pukotaše. Po mytowanju jědzechmy zaso do ródneje wjeski.

atribut w gen.

Twój towarš Marian

1997–37, šuler „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Strach w lęsu

Jednego rjaneho dnja dźěštaj Měrćin a Pětr po lęsu. Wonaj chcyštaj so w lęsu wuchodzować. Nadobo widžeštaj pak kur z lësa stupać. Za *nich běše to jara *spodžiwnje[,] ale *njemyslištaj sej hišće ničo při tym. Potom pak rjekny Měrćin: „Pětrje, njemysliš sej, zo w lęsu snadź chěža steji?“ Na to Měrćin: „Chcemy hladač[,] wot kotreho sméra kur stupa?“ Wonaj dźěštaj dale, schowaštaj so zady štoma a widžeštaj woprawdze chěžu. Pětr pak bě hišće wćipniši a chcyše dale bliże ke chěžce. Ale nadobo příndzé něchtó z duri[,] hrabnje sej Pětra. „Što pak dyrbju ja činić?“[,] pomysli Měrćin. „Jako přenje hradšo čeknyc“, rjekny sej Měrćin a bě tak spěšnje kaž jenož mózno doma. Jeho staršej zhonještaj wězo wšitko a wołaštaj hnydom policiju. Měrćin a šef policije dojědžestaj sej hnydom do lësa. Šef policije rjekny Měrćinej: „Wostaj prošu tu, dokelž je to pře strašna wěčka za tebje!“ Měrćin posłucha na přikaz policista. Policist zawała na kolegow a *rozprawia: „Ja trjebam hišće *dwejoch wot was! Prinjesće prošu tež agenta 007 sobu, dokelž jedna so tu wo ćežkich paduchow.“ Agent bě hnydom na městnje jednania z *dwejomaj policistomaj. Měrćin praša so agenta: „Kak pak chcemy Pětra wuswobodzic?“ Agent widžeše nowostku, kotař bě jara spodžiwna. „Tu widžu stopy!“[,] rjekny agent. „Wot koho móža te jenož być?“[,] praša so šef policije. Měrćin rjekny na to: „Prjedy je spodžiwny muž z chěže přišol a je sej Pětra hrabnył.“ „Nětko zaso wěm!“, rjekny agent, [„]to su *paduchi, *kotrež so mjenuja superlativi!“ „Što chcemy přeciwo *jim činić?“[,] praša so Měrćin. „To jenož jedna mózność wobstej[i], my dyrbimy wot zady do chěže zalězc“, praji agent. „To my tež činimy“[,] rjekny jedyn z policistow. Nětko zalězechu wšitcy do małego wokna zady nutř, popadných paduchow a wuswobodzíchu Pětra. Pětr so přez to wězo jara *wjeseli.

Agent praji Měrćinej: „Dobre dźělo wot tebje, za to dostanješ pjeć stow hriwnow wot nas jako mytowanje.“[“]

dual

adwerbialna f.
preteritum
wokatiw

preteritum

kwantifikator

muskowosobowość
dołha f. pronomena

kalkowanje [gute Arbeit
von dir]
kwantifikator

1998–30, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Blečk w přirodze, kiž so mi wosebje derje lubi

Hdyž *pućujemy jónu po rjany Lipju wot *Pančicy-Kukowa hač do Swinjarnje[,] widžiće při kromje Lipja[]hižo w Swinjarni jara rjany hat z małym lěskom. Tutón blečk přirody so mi jara lubi.

Štomy w lësku su z wulkeho dźela jenož lišćowe stomy. W naleču je skoro cyły lësk z podlëskom porosćeny. A štož so mi wosebje lubi [je], zo so rjane plečace rostliny na stare wysoke wjerby pletu. Cyły lësk je rjany a połneho žiwjenja. Kózde ranje wokolo 4.00 hodž. započinaja ptački *jich rjane spěwčki fifolić. To je woprawdze krasnje jim připosłuchać. Nic

gen. substantiwa

jeho vs. swój

jenož w powětře je tu w lěsku wjesołe žiwjenje, tež na zemi su *žiwi *mnozy zwěrjata a tež małe insekty kaž na příklad wački, šlinki, bručki a małe mrowje, kiž sebi wosebje pělnje *jich hnězdo abo tež chěžu natwarja.

muskowosobowosć

Liški su tu tež jara rady, dokelž je tu dosć k jědži, tak zo moža tu *žiwi być.

jeho vs. swój

Hat hnydom při lěsku je tež jara rjany. Nažel pak příndu wot *Klósterskej wody pře wjèle wotpakow, kiž su *čłowjekojo cyle jedhorje do rěki nutř mjetali. Naš hat njeje pře jara hłuboki. Před wjèle lětami běchu tu jónu karpy a tež druhu ryby žiwe, ale dokelž je nětko někajka chorosć naš hat na[d]padnyła, njejsu tu móli wjac ryby žiwe być. Kusk žiwjenja tu pak hišće je. Su tu na[]príklad hišće wjèle zabow a z nimi tež tupihlöjčki, kotřez smy jako małe džeci rady hlójili. A dokelž je tu tež wjèle kačidla[,] pluwaja na hače tež kački a so wot kačidla *zežiwja. Hdyž so nětko džeń ke koncej chila, slyšimy wurjadne žaby jara rjenje rjechtać. Někotrym so to docyla njelubi, ale mi so te rjechtnanje žabow tak spodoba, zo sym jim samo sławne mjeno „The Rolling Froshes“ dała.

gen. adjektiwa ...
ludźi vs. čłowjekojo
char. werb. jednanja

1998–8, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Prosatko

... Što nětko? Michał stupa zmuciće kročel dopředka a woła: „Číslo 27 538 steji na mojim losu!“ Muž přepoda Michałej hordze małe prosatko. Tute so widzomnje wjeseli, jako Michała wuhlada. Na dompuću woprasa so Michałowy džéd cyle zadziwiany: „Što, to je hłowne myto? Tajke šikwane małe proso?“ „Haj. Ale prosatko trjeba hišće jedne mjeno! Wěš ty připadnje rjane?“, woprasa so Michał džeda. „We wokomiku nic. Ale snano mi w běhu dnja jedne do myslow příndze.“ Doma *njejsu jenož Michałowej staršej zahorjenej, ale tež wowka[] ja Michałowej malej sotře Hance so małe prosatko jara lubi. Na samsnym dnju hišće chce Michał jich stary chlěw, hdžež je jónu *jedna wowca „bydlita“, wurjedzić. Nan jemu při tym pomhaše.

aspekt
krutý wobrot

Sobotu rano zahe wubudži Michała spodžiwne korčenje. Jako Michał *wóčka wotewri, wuhlada před sobu *jeho małe prosatko! Ale kak bě do jeho stwy přišlo? Najskejrie je nan zabył chězne durje zamknyc. Kak by prosatko do *Michałowej stwy přišlo, jeli by wón w druhim poschodze swoju stwu měhl? Hač by prosatko schody horje běžalo? Michał nochcyše pak nětko wjace na tajke něsto myslíć. Sunje hrozne myslé preč a skoči z loža. Wobjima prosatko luboznje a tute da sebi to lubić. Přez noc njebě Michałej přeco hišće žane mjeno za prosatko do myslow přišlo.

posesiw

„Snano džéd džensa *jedne mjeno wě“, tróštowaše jeho mać při snědani. Za (jednu) hodžinu pójdžemy na žurlu wsítko wurjedzić. Wčera při wjesnym swjedženju je so tež wjèle losow na zemju *čisnylo.“

indef. pronomen
dual

artikl
preteritum

dual ... jeho vs. swój

gen. posesiwa
jeho vs. swój

char. werb. jednanja

Prosatko bě jara zrudne, zo dyrbješe doma w *jeho chlēwje *wostanyć[ja zo njesmědžeše sobu na žurlu. Ale wšako pak wědžeše nětka, kak móza so durčka chlēwa cyle lochce wočnič. Cyla swójba běše na žurli, jenož wowka bě w bydlenskej stwy a šiješe *jednu suku. Wona pak jara hubjenje slyši. Tak tež njeslyšeše tutón maly wrjeskot w swinjacym chlēwje. Prosatko je kusk z přewulkej mocu přečiwo chlēwnym durčkam *storčilo. Nětka běhaše srjedź dwora a čuchaše. Po tym so rozsudzi, zo pónidze trochu do wjeski. Hnydom zady Wonec je *jedyn maly lěsk. Do tuteho směra běži nětka naše małe swinko. Mejztym bě Michał swoje džélo na žurli dokónčil. Wón běše *jeho prosatko namaka! Jako do chlēwčka zastupi, so njesměrnje wustróži. Durje chlēwa běchu šeroko wočinjenje a hnídze njebě swinko. Cyle rozhorjeny pytaše a hłowaše na dworje za prosatkem. Bórze pak pytny, zo njeje swinko na jich dworje. Wón přemysłowaše. W myslach *predstaješe sej wšitke městna, kotrež běchu w jich wjesce. Na kóncu *wostanychu jenož dwě městnje wyše. Hrajkaniščo a maly lěsk. Spěśnie běžeše do bydlenskeje stwy a *rozkladžeše wowce, hdze wón nětka za prosatkem pytać pónidze. Tuta so tež jara stróži, ale hižo sedžeše Michał zaso na *jeho kolesu a smaleše do lěska. Tutón puć bě krótši, hač tón na hrajkaniščo. Wutroba započi-naše jemu spěšnišo *klepać. Lěsk bě mały. Chětře běžeše k ławce, kotař steji srjedź *tři štomow. A – što wuhlada tam při papjerniku?! Prosatko, kotrež žerješe runje brunu bananu. Wulki kamjeń padny Michałej z wutroby. Dyrbeše so najprjedy jónu na ławku sydnyć, měješe mało powětra. Wolózeny wobjima prosatko. „Ty sy mi jedyn hotowy Borstl!“

jeho vs. swój
to be or to let-verb

artikl
preteritum

char. verb. jednanja
prepozicija z gen. ...
artikl

preteritum ...
jeho vs. swój
to be or to let-verb
dual
preteritum
char. verb. jednanja

słowoſkład [město bić abo
pukać]
kwantifikator
preteritum

1998–16, šulerka SSŠ „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

Woheń na łuce

Na rjanym dnju w naleču rozsudzi so Michał, zo chce z *jeho přečelemi małki woheń na wulkej luce zade wjeski *činić. Hdyž přijedze wón na łuku[,] běštaj Marka a Tomaś hižo pilnje kiješki *hromadzili. Wězo so tež Michał hnydom do džela da. Hdyž běchu Marka, Tomaś a Michał dosć kiješkov nazběrali, zapalichu woni cytu hromadu. Nadobo stanje Marka, běži spěśnie preć a nawróci so z třomi kiješkami. Wona přepoda Michałej kiješk a Tomaše kiješk. Potom wučechnje Marka z *jeje toboły kołbaski, kotrež je wona za praženje nad wohenjom předwidzala. Tomaś a Michał so *zwjeseleštaj, zo ma Marka tajke dobre ideje. Wšitcy tři sydnychu so wokoło wohenja a džeržachu kiješki z kołbaskami do njeho. Kołbaski wězo wšitkim zesłodżachu, ale nětka započa so wostuda *rozšerić. Pomałku njewědżachu wjac[,] što dyrbjia hišće cinić. Naraz *hrabnješe sej Tomaś *jeho tošu a *wučechnje bul. Hnydom stanychu woni wšitcy a započachu mócnje za bulom běhać. Woni so přeco dale a dale wot wohenja wotsalichu.

jeho vs. swój ...
wupraj. struktura
dual
kruty wobrot

preteritum
kwantifikator

preteritum

fazowy verb

preteritum
fazowy verb

Bur[.] kotremuž łuka słusa, wuhlada kur hižo zdaloka. Spěšnje zawała wón wohnjowu woboru. Džéci[.] *kotriž přeco hišće za bulom lětachu, wusłyšachu sirenu. Najprjedy sej ničo při tym njemyslachu, ale hdyž so *woni dopomnichu, zo su *woni woheń cyle jednorje zabyli, so *woni *nastróžachu. Woni chwatachu spěšnje k wohenju. Bur steješe cyle něhwnje pódla wobornikow. Džéci jeho wuhladachu a bližachu so jemu cyle pomałku. Dyrbjachu burej wšitko jara dokładnje rozkłasć. Woni so pola njego zamołwicu a chcychu wědžeć, hač móža woni jemu w přichodnym času někak pomhać. Bur přemyslowaše tróšku a *wučinješe sej z Michałom, Tomašom a Marku, zo dyrbja jemu w přichodnych dnjach na polu džělać pomhać. Tak so sta. Džéci džělachu a bur so smějkotajo pódla *sydneše. Po tym zo běchu hotowi, *slubjachu sej wšitcy třo, woni nje[n]du ženje wjac sami z wohenjom hrać.

muskowosobowosć
preteritum

preteritum

transgresiw
muskowosobowosć
narěč

1998–12, šuler SSS „Jurij Chěžka“ w Chróscicach

To bě zbožo!

Na jednym hrjanim dnju su Tomaš, Daniel a Měrćin na wuce sedzeli. Jim bě jara *wostudle. Po chwilce meješe Tomaš ideju. Wón praješe: „Njechamy *jedyn lěhwowy woheń natwarič?“ Měrćin a Daniel *prajichu: „Haj!“ Počasu běše lěhwowy woheń hotowy. Potom praješe Daniel: „Ja *budu kołbaski kupić!“ A Měrćin praješe: „Kje *budu ja zhotowić.“ Hdyž běše wšitko hotowe[,] móžachu woheń *zaswěći. Woni pražachu sej kołbaski a *zjědžachu je. Potom sej hiſce z wohenjom hrajkachu. Woni tež při wohenju hru hrachu. A tež přez woheń skakachu. Po chwilce hišće drjewo připbowozichu[,] zo by woheń *wysoši był[] ja zo móžachu hišće wóše skakać. Skoro so *wot Měrćina drasty zapalichu. *Wot Daniela so kolow[y] čorne barbichu. Hodžinu pozdžišo běchu skónčnje hotowi. Tomaš je chcył chwilku z bulom hrajkad. Ale Měrćin praješe: „To je *strašnie, hdyž my woheń njehasnemy.“ Na to Tomaš wotmowi: „To tola so wot[]samo hasnje!“ A Měrćin je so přerěčeć daw a woni hrajkachu sej z bulom. Woni kopańcu a volleyball hrachu. Po chwilce džěše bur a widzešel[,] zo so syno pali. Najprjedy chcyše woheń sam hasnyć. To pak so njeporadži. Wón *zawowáše wohnjowu woboru. Hdyž běchu pječ *mjeřšiny nimo[,]-wohnjowa wobora *přijedžeše. Ale hnydom tež woheń hašachu. Potom bur džěčam praješe: „Přichodny raz zawowam policiju!“ A woni prajichu: „Wodajće.“ Woni so hańbowachu. Měrćin praješe: „Ja sym tola prajiw, zo my jón hasnycy dyrbimy.“ Po jednym dnju dyrbjachu džéci burej syno wobročeć a syno na wóz skwadować. Bur *scíjnješe sej z teho dnja hrjany swobodny džen. Po džewanju prajichu woni bjez dycha: „My ženje wjac njeńdzemý lěhwowy woheń twarič.“

adwerbialna f.
artikl
dual
futur

wupraj. struktura ...
preteritum

komparatiw
atribut w gen.

adwerbialna f.

preteritum
kwantifikator

imperatiw

narěč

1998–22, šulerka SSŠ „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

Předate prosatko

Što nětko? Nan a mać zawěscé *njedowola, zo Michał sej prosatko zdzerži. Michał chwata k mużej, kotryž je čislo wozjewiļ. Muž pak nima žadyn čas a stwóci jemu prosatko do rukow. Michał pak njemóže prosatko dzerzeć a wone skoči na zemju a preć bě. Michał běži za prosatkem a so zakopny.

dual

Nětko bě tež hišće džéra w cholowach. Mać budže so wjeselić! Michał stany a chce za prosatkem hlađać, ale nadobo začula w prawym kolenju bolosće. Wón je so zranil. Nětko móže jenož hišće džéd pomhać. Ale dže je džéd? Michał chodzi wokoło. Džeda pak nihdže njenamaka.

char. verb. jednanja
dwójna negacja

Nadobo něchtó praji: „Kedźbu, Michał Čornak dyrbi k swojemu džédej *příndz.“[.] Džéd steji při karuselu. Michał běži ke karuselej a džéd tam bě. Džéd wjeseleše so[ja prašo so Michała, čehodla je čeknył. Michał wotmoli: „Ja hejsym čeknył, ale prosatko.“ Džéd zrozumi a hladaše za prosatkem. Nadobo něchtó zarjeji. To bě žona, kotrež slódkosće předała. Prosatko je so na tykancy walio. Džéd wza prosatko a ménješe: „Pój, Michale, je hižo pozdże. Dyrbimoj domoj!“ Michał wě, zo *budže džéd prosatko sobu domoj wzać. Jutře budže wón potom z nanom a maćeru réceć. Michał dyrbi hišće cyły čas přemyslować, ale skónčnie sej wusny. Na přichodnym dnju příndze džéd z prosatkem. Mać pak praji: „Ně, swinjo do domu njepříndze. Budžemy je zarězać!“ Božedala[,] jenož to nic.

indef. pronomen ...
jeho vs. swój

infinitiv

preteritum

Michał sej prosatko hrabny a chwata z domu. Popołdnju tykny prosatko spody łoha a praji maćeri, zo je prosatko předał. Mać njepraša so bohudžak, za kak wjeye pjenyej je prosatko předał. Wona bě wjesoła, zo bě prosatko preć. Prosatko je sej spody łoha wusnylo. Michał bě spokojom a lehny so tež spać. *Nocy stany Michał a hdze sej po škleńcu wody. To *zasłyša spo-dźiwnie zwuki. Što to bě? W swojim straše chwata Michał k maćeri. Ale prosatko spi při maćeri. To bě jara spodźiwne, zo mać to njepytnje. Poprawom wona wšitko pytnje, hač je to něsto dobre abo złe. W tutym padže bě to něsto złe. Michał wubudži prosatko, ale wone so tak stróži, zo na mać skoči. Mać přez to wotuci a zarjeji. Nětko pak budže sydać, to Michał wě. Ale mać njemóže docyla swarjeć. Wona je so pře jara stróžiła. Nan je wotuči. *Wonna *swinjacy wón a widzi maćerne zastróżane mjezwōčo. Zrozumi, što je so stało[,] a so zapoća smjeć. Michał natyknje so wot smjeća a tež mać dowidži, zo je prosatko poprawom cyle šikwane a so tež zasmja. Prosatko skoči na łoha, ale nětko mać je samo pomajka. Michał smě sej prosatko zdzerzeć. Ale njedósta měsać dołho żane kapsne pjenyezy, dokelž je mać nažał, zo je prosatko předał. Kusk mać tež Michała zrozumi, čehodla je tzał, ale to dyrbi sej wón wotwucić.

wokatiw
futur

kruty wobrot

interog. pronomen
prepozicija z gen.
prepozicija z lok.
wupraj. struktura ...
preteritum

wupraj. struktura ...
kongruenca

1998–7, šulerka SSŠ „Michał Hórnik“ we Worklecaх

Domjace zwěrjo za Michała

We wjesce je kermuša, 6[-]lětny hólc[]je runje los z tombole čahnył. Bórze po tym je wulosowanje. Michał napjaty čaka. „Dobyčer je wón abo wona z losowym[]číslom 27538“, slysi Michał wjesnanostu rjec. „To sym ja, ja sym dobyl!“ Michał bě jara zbožowny. „Pój prošu ke mni“, prosy jeho wjeshanosta. Michał příndže dopředka. Wón dóstá kwětki a male swinko! Hízo doňho přeješe sej domjace zwěrjo, ale staršej to *njedowolichu. Nětko směm prosatko wésce zděržeć[]ja mać abo nan *njebudža móc -ně- prajić, sej Michał při[]sebi myslí. Cyly dompuč *přemysłowa[] kak by prosatko mjenować moħł. Na[]kóncu příndže na jméno „Rudi“. Hdyž domoj příndže[] so mać jara stróži: „[S]to da dyrbí swinjo tu, to tola njeje mózno!“ Nan ju tróžku změrowa. Potom prají „*Michał, prošu donjes swinjo do bróžne!“ Michał posluha, po[]tym dže do łoża. Njemóžeše sej pak wusnyć, dyrbješe nastajnosći na Rudija myslí.

„Póndu pohladać, hać je wšo w porjadku“[] sej mjelćo rjekny. Čicho sej kapu wobleka. Hdyž pak při kuchni nimo dže[] swyši mać a nana so rozmoľwejć: „[S]to da chcemoj z *swinjom cínić? Móžemy je tola zarězać!“ „Ně, prošu nic!“[] so Michał stroži. Chétr běži hišće jónu do *jeho stwy a zapakowa drasty, slódkosče a kapsne pjenjezy do maleje tožki. Wza sej tež powjaz sobu a twochny do bróžne a wjaza powjaz Rudiej wokoło šije. Rudij běhaše nětko kaž psyk pódla njeho. Na druhi džeń bě sobota. Mać a nan so džiwaſtej[] čehodla Michał tak doňho spi. Nan dže pohladać. „Michał, Michał je čeknyl!“[] wołaše nan rozbudženy. Mać so stróži a sej wulke starosće číneše. Nan so tež hnydom na koleso sydny [a] Michała pytać jědzeſjeſe. W samsnym času bě Michał k *skalje zady maleho lěska přišot. Wjesku bě hízo *nocy wopuszcít. Dokelž njebě doňho spať[] bě nětko jara mučny, tohodla so tróžku lehny a wusny sebi. Nadobo zaso wotuči, jeho *nichtó wołaše. Tónle hlós tola znaju. [H]aj[] to je nanowy hlós! Michał jeho tež bórze wuhlada. Spěšne stany a spytá čeknyć. Tola to so wón wobsuhny a padny do skały. W posledním wokomiku móže so při kamjenu džeržeć.

Michał zapoća płakać[], dokelž měješe tajki strach. Hdyž zapłaka[] so Rudi stróži a chce čeknyć, dokelž džeržeše Michał pak powjaz[] hišće Rudi jeho sobu z *skalje wučahny. Nan tež hízo přijědže. „Boli tebi něšto?“, so woprasa. Michał ničo njeboleše[] ale bě so jara stróžil. Nan tež Rudija chwaleše.

Doma so mać wjeseleše[] zo njebě so ničo stało. „Rudi smě pola nas wostać a njebudže zarězany“, wona rozsudží, hdyž wona stýši[] zo je Rudi Michałej žiwjenje wuchotaw. Michał so jara wjeseleše.

Hromadže z Rudiom hišć[e] wjele dyrdomdejo[w] *přetraja.

dual

wón vs. sebe
preteritum

wokatiw

typ zwěrjo → zwěrjeća

jeho vs. swój

dat. substantiwa
prepozicja z lok.

indef. pronomen
posesiw

gen. substantiwa

dwójna negacija

kalkowanje [überstehen sie noch viele Abenteuer]
... dual

1999–16, šuler SSŠ w Ralbicach

List do *Českéj

Luby Lubošo,

powědam Ći trochu wo našej wjesce a wo našich nałožkach. Mamy tu jara rjane wjedro. Slónco swěći, na polach rostu žita a zwérina je ze zymskeho spara wotučła. Maš chétero wjele prašenjow, ale *budu Ći wše porjadnie wotmołwić.

Najprjedy powědamí Ći wo rěci: Naša rěc, to maš prawje, je woprawdze jara podobna na čěščinu. Někotre słowa rěčimy kaž pola Was w Českéj. Běchmy tež hižo w Mělniku. Z *mělničanskimi džéčimi *činimy kózde lěto wuměnu. My jézdžimy najprjedy do Mělnika a potom jézdžemy z nimi k nam do Ralbic. Nětko wo našej wjesce: Naša wjes rěka Różant. *Na němsce rěka wona „Rosenthal“. W słowie Różant słyszisz słowo róża.

Mysliš sebi nětko[,] zo tu wjele rózow rostu, ale tak wjele tu tež zaso njejsu. Mamy w Różeńce wulku putnikowansku cyrkę. Kózde lěto swjatki připutnikuju tu wjele ludži. Družki njesu Swjatu Mariju. Bóže čělo je to te samsne. Mam w našej wjesce wjele přečelow. Wo tydženju hrajemy kopańcu, blidotenis abo basketball. Mamy sportniščo a hrajkaniščo. Na foče, *kotrychž sym Ći pósłal, to je naš dom. Wón steji hižo sydom lět. Zahroda na foče je tež naša. Smy před krótkim tomaty, kórki, radiski, neple, kulirabij a cyble sadželi. Mamy tež domjace *zwěrjata. Su to nukle, hołbje a dwaj wujkaj. Pjekar předawa kózde džeń čerstwe całty a chlěb. Awtomechanikar reparuje awta. Napřečo cyrkwi steji mały wobchod. Předawaja so tu drasty a klanki[,] kíž su w serbskich drastach. Wosjedź wsy je mały hat. W nim pławaja karpy. *Woni pak přewulke njejsu. Rybylojenje je tu zakazane. Njedželu jěchaja wjele koni přez Różant.

Mamy wjele, wjele rjanych nałožkow: Sобу jako přeni nałožk lěta je ptači kwas. Džéći w pěstowarnjach hraja a spěwaja. Wuzwola njewjestu a nawoženju. Braška tutón swjedžen' zahaji.

30.04. dyrbimy hnydom dwě wěcy ščinić. Jědna wěc z nich je nałožk. Nałožk na tym dnju je chodojtypalenje. Najprjedy staji so meja a wječor pala chodojtu. Z tym wučerja zymu.

Kónč meje je přichodny nałožk. Je to mejemjetanje. Meja so powali a pacholjo běža po wjeršk. Štóż wjeršk přeni ma, je mejski kral. Mejski kral wuputa sebi mejsku kralownu.

Wobaj *rejuja mejsku rejku.

Jutry je wobłubowany nałožk.

Křižerjo dóstanu konje. Woni je rjedža a rjenje wupyša. Na jutrownej njedželi jěchaja z konjemi *jich čaru. Na příklad: Ralbičanscy jěchaja do Kulowa a Kulowscy do Ralbic. Woni wozjewia[,] zo je Chrystus z rowa stanył. Někotři swječa nałožk **Swjateho Měrcina**. Džéći chodža z wačkami wot *domej k domej a spěwaja: „Njej tu **Swjaty Měrcín** był ...“ Ludžo dawaja džécom słódkosće.

Poslednaj nawožkaj lěta staj **Swjaty Mikławš** a **Swjata Borbora**.

gen. adjektiwa

wokatiw

futur

mjeno &
wupraj. struktura

prepozicija z ak.

słowotwórba
ludži vs. *člowjeko*

konektor

narěč ... słowotwórba
dual

muskowosobowosc ...
słowotwórba

słowotwórba

słowotwórba
wupraj. struktura ...
rel. pronomen
dual

muskowosobowosc
jeho vs. *swój*
muskowosobowosc

gen. substantiwa

dual

K Swjatej Borborje wotšcipnemy wot *wišnjaceho štoma ha-
lužku a tyknemy ju do wody. K hodam wona kóče. K *Swjatym
Mikławej stajimy škórni won. Na druijim dniu su w nim
słodkośce nutřka.

char. werb. jednanja ...
słowotwórba
dat. adjektywa

Nětko sym Či wšo rozpowědał. Přijedu w prózdninach k Tebi
a potom Či wjace powědam. Nětko pojedu najprjedy na
olympiadu serbšiny do Běleje Wody.

Božemje, Twój přečel \ Boscij.

1999–40, šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Mój wobdarjemy kocor Mikloš

Ja rěkam Marka a přeju sebi hižo doľho *jedneho kocora.
Sym so *mojej *staršej hižo tysac *razy woprašala, ale wonaj
staj přeco prajilo, zo *njechaja žaneho kocora w domje.
Ja wuknu klawér a moja mać je sekretarka. Mój nan je muler.
K *mojim 11. narodninam sym sebi *jedyn nowy klawér a
*jedneho kocora přala. Přeco bliže příjdze dźeń narodninow.
Skónčenie je nóc do toho. Hdyž dyrbjach wječor w 20.00 hodž.
do łoha, njemóžach wusnyć, ani woči začinić. Jeli sym prawje
na časnik hlađala, wusnych w 23.45 hodž. a na druhi dźeń
dyrbju hižo w 6.30 hodž. stanyć. Rano w 6.15 hodž. mje mój
budžak budži. Spodžiwnie bě jenož to, zo sym rano hnydom
z łoha skočila a dele do stwy běžala. Běch tróšku překwajpjenia,
hdyž widžach, zo tam ničo njestejí[,] štož bych móhla
k narodninam dóstaać. Znano staj mojej staršej moje narodniny
*zabyli? Běžach tak skoku kaž móžach do nanoweje
a maćernjeje spanskeje stwy. Wonaj hišće kruče spitaj.

artikl
wupraj. struktura ...
dual ... kwantifikator

Rozsudžich so tohodla[.] zo budu *jich budžić. Tež wonaj
hnydom stanyštaj a ja so woprašach, hač *budu lětsa docyla
něšto k narodninam dóstaać abo hač staj wonaj moje narodniny
*zabyli, dokelž běch tak wčipna. Wonaj dźěštaj dele a
wotewrištaj stwu. Prajich jimaj, zo běch tu hižo nutřka. Ale hdyž
so potom do stwy podach[,] widžach, zo steji tu cyle nowy
klawér a wjeye druhich wěcow. Běch jara překwajpjenia. Nihdže
pak njewidžach *mojeho kocora. Wjeseliła pak so tohodla sym.
Nětko hakle mi *swita, zo dyrbjach tola w 7.10 hodž. w šuli być.
Dyrbjach chwatać a te tamne dary chycych sebi po šuli
wobhladać. W šuli mi wsítcy sobušulerjo gratulowachu.

mój vs. swój ... artikl

Někotre z mojich přečelkow so mje stajnje wopraša, hač sym
nětko skónčenie *mojeho kocora dóstala. Tak tež džensa. A hižo
dyrbjach zaso „ně“ prajíć. Po krótkim času w šuli njemóžach
wjace dočakać. Mejach někajke wosebite začuće, ale
njewidžach[,] što móže to być. Doma potom čisných *moju
tobolu do boka a chwatach do stwy. Bohužel moja mać hakle
w jednej hodžinje domoj příjdze. Ale za to bě tola mój nan
doma. Sym hižo doľho wobžarowała, zo nimam žanu sotru a
žaneho bratra. Mjeztym pak sym so na to zwučila. Hdyž so po
chwilce *mojeho nana prašach, hač njemóže wón *tón nowy
klawér na *te městno *toho stareho klawéra stajić, wón mi

dual
preteritum

char. werb. jednanja

dual

preteritum ... dual
futur
dual

wupraj. struktura

muskowosobowość

mój vs. swój

artikl

wotmołwi, zo je chcył to runje **sónić**, dokelž je sebi za wurumowanje stareho klawéra a za swjećenje mojich narodninow dżensa cyły dżeń *swobodnje wzał. To běch jara zbożowna. Hnydom wón *tón nowy klawér na městno stareho staji. Nadobo slyśach, zo **něchtó** z durjemi nutř příndze[,] a ja hladach na časnik a wědžach hnydom, zo móže to jenož moja mać być. Hdyž sym ju postrowiła, chwatach zaso do *stwi. Nan so hišće z tym zaběra, zo by nowy klawér prawje stał. W tutym času sydnych so na konopej. Naraz widzach mału kistu prjedy telewizora. Hladach hnydom[,] što to bě. Njemóžach to najprjedy wěrić, ale tam nutřka sedžeše woprawdze mały kocor. Wědžach hnydom, zo budu jeho „Mikloš“ mjenować. Hižo na přenich dnjach sym jara wjele z nim dožiwiła a sym jemu wjele nauwučila. Jedheho dnja wróćich so ze šule a so jara stróžich a dyrbjach so wótře smjeć. Slyśach, zo **něchtó** na klawérje piska. Hdyž wočinich durje stwy, dyrbjach so hišće wótřišo smjeć. To mój nan słysi a chětře přiklata. Tež wón dyrbješe so smjeć, dokelž Mikloš **[n]a** tastach klawéra skakaše a tež hraješe. A drybju prajić, zo to njeje jara *hubjene klinčało. Po krótkim času móžeše wón tež hižo na pisanskej mašinje pisać. Na *mojich 12. narodninach **zarachmoj** wšitkim přiwuznym a přečelam hromadźe něsto na klawérje. Wšitcy běchu zahorjeni wot našeje stučki. Hdyž běchmy w nazymje jónu pućować, sunych so do błota a Mikloš běžeše k *mojim *staršim a praješe jimaj w swojej rěći[,] što je so stało. Tež hdyž to hewak poprawom jenož psyki činja, mój kocor Mikloš je něsto cyle wosebite a to *budže wón za přeco wostać. Z jeho wosebitosćem smy my hromadźe hišće wjele rjanych wěcow dožiliwi, a ja změju jeho za přeco rady a wón mje cyle wěsće tež.

mój vs. swój
adwerbialna f.

indef. pronomen

gen. substantiwa

preteritum
prepozicja z gen.

adwerbialna f.

muskowosobowość

dual

jeho vs. swój

mój vs. swój

futur & kalkowanje

[das wird er für immer
bleiben]

jeho vs. swój

1999–38, šulerka SSŠ w Ralbicach

Nócne dožiwjenje

Rjadownja 6a přebywa w młodowni blisko stareho hrodu.

Je wječor. Tomaš ma ideju!

„Franco, chcemoj džensa nocы w 24.00 hodž. do stareho hrodu hić?“, namjetuje Tomaš. „Móžemy“, wotmołwi Franc, „ale nimaš ty žadyn strach, tam tola šerjenja žiworja!“ „Ach, to su jenož powědkи“, praji Tomaš. „Hdyž sej tak myslis“, zdychny Franc. „Trzechimoj so w 23.50 hodž. před chójnowym lěsom a njezakomdz so!“ „Tak hać do potom!“, wołaše Tomaš. Franc dyrbješe mjenujcy hišće kołbaski, chlěb a džěcacy sekt nakupować hić, dokelž chcyše rjadownja 6a při lěhwowym woheriju kołbaski prazić. *Kaž dołho běše Franc nakupować, džše Tomaš do chójnoweho lěsa drjewo hromadźić. Hdyž je Tomaš zaso do młodownje wróćo přišoł, je najprjedy nahromadżene drjewo na hromadu **skład** a je potom do

wokatiw

słowotwórba

konektor

char. werb. jednanja

młodownje šot. Hnydom hladaše Tomaš na časnik a běše hižo 19.45 hodž.. Wón prašeše so *jeho sobušulerjow, hdy chcedža kołbaski při lěhwowym woheňju pražić. Woni wotmołwichu: „W 20.00 hodž.!“ We tutym wokomiku příndzé tež Franc zaso wot nakupowanja wróco. Wšitcy šulerjo rjadownje 6a spřihotowachu wšitko, štož za lěhwowy woheń trjebachu: kołbaski, chlěb, kije za praženie a džěčacy sekt. Běše hižo w 20.00 hodž. Tak džěchu wšitcy šulerjo won a zaswěčichu lěhwowy woheń. Woni pražachu sebi kołbaski a pijachu džěčacy sekt. Tomaš hladaše *stróža na časnik: „Hižo 23.05 hodž.!“ Wón kiwny Francej a Franc příndzé hnydom k njemu. Tomaš rjekny Francej: „Hižo 23.05 hodž. Bórze je tak daloko. Ty wšak wěš.“ „Haj, haj. Ja wšak wěm!“ Pomału chcyše cyła rjadownja spać hić, dokež běše hižo 23.35 hodž. Tež Franc a Tomaš *činjachu, jako *bychu spać *šli, byrnjež wonaj to předwidžane njeměještaj. Skoku zwoblěkaštaj so a hdý wšitko spaše, chwataštaj ke chójnowemu lěsej. Za 5 *mjeňsine běše 24.00 hodž. Pomału džěstaj zhromadnje k staremu hrodej. Wočiniwši wulke durje, zastupichu do hrodu. Stróżichu so jara, hdýž skóncowane, mazane a pawčinojte scéne widźachu. Džěstaj dale a zaslyšeštaj wukřík. Hladaštaj wokoło róžka a wuhladaštaj šerjenje. *Rjejiwši běžeštaj na wulku zahrodu. Jako zaslyšeštaj sowa woać, skowaštaj so zady bozankoweho štoma. Franz praji Tomaše: „Ja mam strach. Pój, pónďemoj radšo zaso do młodownje. Mje tak šeri!“ „Jenož mjeřinu hišće, potom móžemy zaso hić“, wotmołwi Tomaš. Naraz přimny Tomaša a Franca něšto. Franc *započeše hnydom bječeć a Tomaš zakwiča wótře. Wonaj běžeštaj cyle spěšnje k młodowni wróco. Zeslěkaštaj so a spěšnje skočištaj do łoża. Hišće we łożu sebi praještaj: „Ženje wjace njepónďemoj samaj we 24.00 hodž. do stareho hrodu. Dobru nóc.“

jeho vs. swój

char. werb. jednanja
muskowosobowosć
preteritum ...
słowotwórba

wón vs. sebje
transgresiw
preteritum

dual
(dale njewoznamjenjene)
kwantifikator

transgresiw

transgresiw
prepozicija z gen.
char. werb. jednanja
wupraj. struktura

preteritum
char. werb. jednanja

1999–47, šulerka SSS „Jurij Chěžka“ w Chrósćicach

Husaca koža

Na rjanym slónčnym dnju *wujědże sej rjadownja 6a do młodownje blisko stareho hrodu. Po wječeri podachu so wšitcy do *jich stwów. Michał, Jurij a Tomaš leža na *jich łożach a niewědža, što dyrbja z wostudu započinać. Tomaš hlada wćipnje na wulki slepjacy měsačk a wuhlada spodžiwny twar. Z dalokowidom sej jón dokladnje wobhlada a zakwiča wótře: „To je hród. Jurjo[,] hladaj raz!“ Z wjeselom pušći hnydom swój dalokowid. Ale to jeho mjemyleše. Wón chcyše jenož hišće něšto. A to, sej tón hród raz dokladnišo wobhladać. Michał běše hižo *zaspał, ale to bě Tomaše lube. Dokelž měnješe, zo bě Michał bječawa. Nětko běše tak daloko. Z kapsnymi lampami a w tolstych anorakach wudobyštaj so z młodownje. Wonka bě krasny, jasny powětr a nócna čma wiješe so wokoło chěžow a łukow. Zdaloka widžeštaj hižo hród[, k]otryž bě wot měsačka wobswěceny. Z husacej kožu

słowoſkład [město
wuleći sej]
jeho vs. swój

wokatiw
jeho vs. swój

kalkowanje [war bereits
eingeschlafen]

běžeštaj po wuskim pućiku, k]otryž wjedžeše po zdaću do hroda. Tomaš a Jurij rozmołwejštaj so mjełčo mjez sobu. Nadobo skoči čorna kóčka z[e] zelenymaj wočomaj přez ščežku. Hólcaj so stróžištaj a strach zjéđe jimaj přeco bóle do kosów. Ale *woni njewdžeštaj[,] što hišće na *nich čaka. Jurij praji strachočiwy: „*Budžemoj so zawrócić?“ Tomaš pak wosta kruty. Wcipnota bě wjetša *kaž strach. Tež jómú pak steješe strach do mjezwoca napisany. Skónčne běštaj tu. Wulke wrota běchu zawrjene. Po wokominku přemyslowanja běštaj kruče rozsudzenaj a wočiništaj z wulkim ropotom wrota. *Kaž běše so to stało[,] widžeštaj wjele, wjele rowow. A na kamjenach běchu mjenia džéci a jich staroba zarézbowane. Tomaš a Jurij chcyštaj do hroda wućeknyć, ale za to bě hižo přepozdze. Ze wšitkých rowow so pomału kamjenje *wotkrychu a džéco zaléze z kóždeho rowa. Wšítcy dachu so na Jurja a Tomaša. Nadobo zaklinči hudźba z budżaceho radija a Tomaš a Jurij ležeštaj cytaj zamućenaj w *swojich *łożach. Cytaj přepočenaj a šešerjataj ležeštaj w *swojich *łożach[. N]jemóžeštaj zapřim[ny]ć, zo bě wšitko jenož són. Michał přichwata do stwy a woła: „Juhu, my póńdzemy sej stary hród wohladać!“ Jurij a Tomaš džéštaj za rjadownju do hroda a wobhladaštaj sebi spríhotowanu wustajeńcu. Jurij a Tomaš so cyły čas jenož směještaj a wšitcy so přez *nich džiwachu. Na dompuóu z hrodu so Tomaš přez swój dalokowid, kotryž běše jim wčera z wokna padny[.] zakopny. Tón budže wón zawěscé za přichodnu „nóchny ekskuziju“ trjebać.

wupraj. struktura
kalkowanje [Angst fuhr ihnen immer mehr in die Knochen]
futur
konektor ... kalkowanje [ihm jedoch stand Angst ins Gesicht geschrieben]

kongruencia
konektor
jeho vs. swój
aspekt

dual resp. singular

rel. pronomen

1999–35, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chrósćicach

Mój wobdarjeny kocor Mikloš

Kózdy džér[.] hdyz so ze šule wróćich, witaše mje hižo při chěznych durjach mój kocor Mikloš. [T]o běše wězo jara rjenje, hdyz mejach tajkeho dobreho a swérneho přečela. Tola jako so jedneho rjaneho dnja ze šule wróćich, mi žadyn Mikloš napřećo njepříndze. Ja wšak so trochu džiwach, ale po chwilce zaso na njeho zabych. Na druhi džer pak so zaso tak sta. Nětko sej wopravdze starosće *činich. Wšako bě Mikloš tež přeco mój najlěpsi přečel byt. Hnydom[,] hdyz běch swoje domjace nadawki dokónčila, džech Mikloša pytać. Jako schody dele džech[.] slyšach někajke lochke klepotanie. Tola tak prawie mje to we wokomiku njezajimowaše. Wonka na dworje zetkach maćerku. Jako so *ju woprašach, hač je snano Mikloša widžala, wona mi wotmołwi: „Prośu wodaj, luba Hanka, ale susodžic četa měnješe, zo je Mikloša na kromje wjeski widžala, přejědženeho.“

Hdyž tole zaslyšach, běše mil[,] jako mje něchtó *dusy. „Mój lyby Mikloš, cehodla njejsym sej hišće wjace časa za njeho zała!“, mi přez hlouwu třeli. Šokirowana *wo tutej powěsći džech zaso do *moje stwy, hdžež so najprjedy wupłakach. Potom

dwójna negacija

preteritum

wupraj. struktura
imperatiw

konjunktiw

wupraj. struktura
mój vs. swój

pak so zmužich. Chcych jeho hišće jónu widžeć. Nadobo pak zaso tute klepotanje zaslyšach. A samo někajki mužacy hłós bě slyšeć. Pomału a cyle z cipnotu wobdarjena stupach bliże. Nětko zastupich do stwy. Koho *budu tam wuhladać? Na pisanskim blžec sedži kocor. Mikloš, ně[,] to tola njeńdže, wón je tola mortwy. Tola to wón woprawdze běše. Wón tam při nanowym komputeru sedžeše a prawje pisaše. Tajke něsto je za *mje woprawdzie doživjenje.

futur

dolha f. pronomena

1999–11, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chróscicach

Najrjeńši narodninski dar

Bě rjany nalětni dźeń. Mějach narodniny. Blido za hosćinu bě *krasne spřihotowane. Sedżach na terasy na ławce a čakach na přečelki[,] kiž běch sej na swoje narodniny přeprosyla. Su to Madleń, Beata a Betina. Skónčne bě tak daloko. Zwonješe při durjach. Čerjach kaž štajpena k durjam. Wočinich je. Madleń, Beata a Betina stejachu před durjemi a započachu spěwać: „Happy birthday to you!“ Madleń přepoda mi darik. Hnydom wočinich jón. Běše tam knižka[,] w *kotrychž stejachu hrónčka za Poiesie. Wot Beaty dóstach rjane małe figury. *Přez to so jara wjeselach. Betina wućany skedžbliwie wot zady darik a *dzerži mi jón před woči. Za chwilku zaslyšach zwuk z *rjane woblępjeneho, małego kaščika. Wočinich kasčik. Nadobo wuskoći mała mała micka na mnje. Ze strachom njemóżach ani jedne słowčko prajić a so njehibnych. Kóčka měješe žolte dypki na chřebječe a na brjuše bě cyle běla, štož pak bě najbóle spodžiwne, zo měješe na čole mału, čornu hwěždžičku. Z wulkimi wočimi hladaše na mnje kaž elefant.

adwerbialna f.
jeho vs. swój

char. verb. jednanja

To bě woprawdze rjany dar, najrjeńši cyłego swěta. Nětko *swjećichmy narodniny. Hrajkachmy *so z kóčku a hrajachmy tež sami hry. Na tutym dniu hišće wukřćichmy kóčku na mieno Kstanca. Wokolo wosmich wječer wjerčerjachmy. Kstanca sej porjadnje wobhlada[,] jak dolhe spagetije do huby čahachmy. Po napol dźewjećich dźechu Madleń, Beata a Betina domoj. Hrajkach *so hišće z Kstancu a potom twarjach za nju spanske łożo. Běch sej wěsta, zo Kstanca w jstwě na stólcu leži. Ale hdýž za chwilku do kuchnje příndzéch[,] wuhladach Kstancu při dolhich spagetijach sedžo. Wona so z nimi zaběraše. Kaž skamjenenyj stejach a hladach na nju. Čahaše spagetije z mocu do huby. To je woprawdze wobdarjena kóčka Kstanca.

kongruenca
wupraj. struktura

adwerbialna f.

preteritum

transgresiw

2000–20, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chróścicach

Što nětko? Dobytý loto?

Michał rady wšo hromadži. Ducey ze šule widzi w přirowje cedlku. „Ach, jenož loto-lisčík!“ Tykne pak sej jón potom tola do kapsy. Wječor doma hlada w telewizy kopańcu. W přestawce wozjewja so loto-ličby: 5/15/41/12/9. Michałej je *wostudle, tola někak znate so jemu ličby zdadža. Wućehnje z kapsy lisčik a hlej – pjeć prawych! Michał chce hnydom na pôstu hić a lisčik wotedać. Mjelčo hasny televizor, hrabny sebi kapu a chce runje z durjemi won, to slyši wón mać woać: „Michale, njeje kopańca skónčnje nimo? Dži prošu do łoża.“ Michał chce runje wotmoľvić, to příndže mać z kuchnje. „Dokal chceš ty nětko hišće, tak pozdże?“[.] so wona wopraša. „Ja sebi myslach ... haj ... jutře je tola sobota. Ja sym hišće jónu susodžic Mérkej chcył“, wotmołwi Michał. „Mojedla dži, ale budź w 22.00 hodź, zaso doma!“[.] kaza mać. Michał wolóženy zdychny. Pohladnje na časnik a pomysli: Nětko je w 21.00 hodź. Póst začini w 21.30 hodź. Hdyž nětko chwatam, hišće w prawym času dóńdu. A jutře lisčik wjace wotedać njemóžu, přetož je potom přepozdže. Potom dže Michał z durjemi won. Wonka je hižo chětro zyma. Hdyž Michał takle po puću běži, *přemysli sebi, što by wón móhl wšitko z tymi pjenjezami činić: Ja bych sebi rjane nowe koleso kupiť. A bych ze staršimaj na rjanu kupu „Kreta“ lećał. Tón zbytk tych pjenjez bych na nalutowarnju dał, zo bych sebi pozdžišo móhl motorske abo awto kupić.

Cyle do myslow zanurjeny, njepytnje docyla[.] kak so jemu čmoła postala bliži. Nadobo pak wón kročeles slyši. We mięej swěcy měsačka móže wón nešto, nic přewulke, z křivym chribjetom spóznać. Michałej poča wutroba pukotać. Mjelčo tłóci so na scěnu. Předstaji sebi, zo je to stara wjera, kaž we bajkach, z křivym nosom a hroznym mjezwocočom. Postawa so přeco bóle bliži. Michał začini woći. Naraz slyši znaty hłos Mikławškec džeda: „Nó Michale, što ty hišće tak pozdże sam činiš?“ Michał zdychny. „Ja sym jenož našu kóčku pytał, wona je mi čekla“, so Michał *wurēći. „Na haj, božemje“, praji džed a dže dale. Nětko pak dyrbju chwatać, Michał při sebi myсли. Je hižo 21.25 hodź, a čas chwata. Michał tež chwata. Nima wjace daloko. Widzi hižo póst. Runje knjeni Mlynkowa, kiž je zamołwita za póst, durje *zamknje. „Knjeni Mlynkowa, čakajće!“[.] woła Michał. Wona pak jeho njeslyši. Sydnje so do awta a jědze domoj. Cyle přeslapjeny Michał zaso domoj čampa. Doma sydnje so zaso před televizor. Začini woći a je zaso wočini. Je runje přestawka w kopańcy a wozjewja so loto-ličby: 6/16/42/13/10. Wšitko běše són. Michał ro[z]pjæršeny myсли. Potom we łożu ležo ma Michał loto-[lisčik w ruce a myśli na spodžiwny són. Bórze sej wón potom wusny.

kongruenca
adwerbialna f.
wokatiw
imperativ
aspekt
ja vs. sebje
char. werb. jednanja
kruty wobrot
fazowy werb
aspekt
słowoskład
transgresiw

2000–30, šuler SSS „Jurij Chěžka“ w Chrósćicach

Mały hólc z wjele pjenjezami

... Na druhí džeń dže Michał hišće raz na městno, hdžež je loto-lisčík namakať. Potom sydny so na městno[,] hdžež je lisčík ležať a rozmysluje: „Što dyrbim činić? Dyrbim lisčík zaso na městno **povožić** abo nic?“ Nadobo so něšto cyle pomału dale[]pohibuje. To běše cyle stara wowka. Michał dže k nej a so wopraša: „Što wy jowle činice?“ Na[]to praji wowka cyle zrudna: „Pytam *mój loto-lisčík[,] **tun** sym wčera rano jowle zhubeňa.“ Michałej wosta huba wočinjená stejo a wón so njehibny. „Je něšto z tobū?“[] wopraša so wowka. Cyle mjelčo wotmołwi Michał: „Ja sej myslu[,] ja mam waš loto-lisčík.“ A wón wučahny z *jeho kapsy lisčík. Wowka to najprjedy njeje chcyła wěrić[,] ale potom běše cyła ***zbóžna** a ***padnješe** Michałej wokoło šije. „Póndžemy hnydom do **lotarie**[] praji wowka. Na[]to praji Michał: „Dyrbju hišće nastawk za šulu dopisać.“ „Na derje, praji wowka, příndź tola potom[,] hdžy sy hotowy[,] a ***wupijemy** šalku kofeja. Ja bydlu hnydom pódla na[]utowarnje.“ A kóždy džeše swój puć[,] wowka do lotarie a Michał domoj. Wokoło 16.00 hodž. ***prińdzeše** Michał k wowce. Wona prosy jeho nutř a praji: „**Sydn** so za blido[,] ja hnydom příndu.“ Michał džeše do dobreje stwy, a što wón widžeše: cyła **kofor** połny pjenjez a na konopeju hišće jónu pjenjezy, pjenjezy a pjenjezy. Hdžy ***woni** potom ***pri** blidze ***sedžachu** a kofej ***pijachu**[] praješe wowka: „To so džiwaš[,] što? 2 ***millionje**[] a hdžy ty ***njebych** był, ja ničo njebych měla. Tohodla ja tebi połocju darim, što měniš?“ Michał nochcyše wěrić[,] ale potom praješe: „**Hrady**, **hrady** bych te pjenjezy **wzał**[] hdžy to wam ničo njewučini.“ Wowka wotmołwi: „Ja telko pjenjez tak a tak njetrjebam, dokelž tu bórze wjace njenú.“ [,] Tajke[] něšto wy njesměče prajić[] to scyla njetřechi[,] praji Michał. „Hólčko[], praji wowka, [,] wzmi sej ***twoje** pjenjezy a dži domoj[,] ja sym jara mučna.“ Michał wza sej ***jeho** pjenjezy a skróta hišće praješe: „Dobru nóc a božemje[,] luba wowka.“ Ale wona hižo spaše. Ducky domoj hišće raz w přirowje **sedžo** přemyslowaše[,] hač by dyrbjal tola při wowce wostać. Ale běše hižo pozdže a Michał dyrbješe domoj. Hdžy běše w jich malej **wjesce**[] jeho mać luboznje domoj witaše. Při wječeri maćeri a n[a]nej wšitko powědaše a pjenjezy sprawnje rozdželeše. Potom sej při blidze sedžo wusny a **wuboko** spaše.

narěč

mój vs. swój

kalkowanje [blieb der

Mund offen stehen]

twój vs. swój

jeho vs. swój

preteritum ...

slowoskład [*město*

zbożowna]

dual

imperativ

kruty wobrot

preteritum

dual ...

prepozicija z lok.

kwantifikator

konjunktiw

narěč

wupraj. struktura

narěč

wokatiw

transgresiw

jeho vs. swój

preteritum

2000–47, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Dožiwjenje[,] z kotrehož wuknemy

Jónu dojedzech sej na horcym dnju z přečelku Andrejju z kolesom do skały, dokelž chcyhmy so kupać. W skaļje pak njebě žadneho čłowjeka. *Při spočatku so mjerzachmy a chcyhmy so zaso domoj wróćić. Nadobo wuhladachmy čołm. Mi běše to wšojedne[,] ale Andreja мејše mysličku. Wona chcyše ze mnú z čołmom po skaļje jézdzić. Ja spytach jej to wurēčeć[,] zo tola žadne zdaća wo wjesłowanju nima a što by bylo[,] hdýž nas něchto lepi. Tola wona wosta při *jeje rozsudze a ja dyrbach sobu na čołm. Dobre začuće pak njemějach při tym. *Při spočatku so jenož wječachmy a wot blaka njepřindzechmy. Po času pak Andrea *wunamakaše[,] jak so wjesluje. Běše to wulke wjeselo, tak po skaļje z čołmom *jěć a so při tym tež hišće kupać. Husto so podnurichmy abo napřećo sebi płuwachmy. Tola nadobo wuhladach blysk někotre kilometry zdaleny wot skaļje. Andrea mje *změrowaše[,] zo tola wětřik z druheho směra duješe. Tak njedachmy so wot blyска mylić a kupachmy so w coplej wodže dale. Po chwilce wuhladach zaso blysk, *kotreż so mi wjetší zdaše. A hnydom na[]to hišće dwei *dalich blyskaj. Nětko počach njeměrna być. Andrejju pak blyski njemylachu. Ja sedžach w čołmje a čitach knihu. Nochcych so wjac kupać, dokelž so bojach. Ja a Andrea *njepytnychmy[,] zo je wětřik swój směr změnił a zo so pomału čołm[,] na *kotreż sedzach[,] k přibrjóhu bliżeše. Andrea płuwaše *na napřećiwny směr, přec wot čołma. Nichtó z[]naju njepytny[,] do kajkeje hlupeje zituacije *smy *hradžili. Wona wjesele płuwaše a ja běch zanurjena do *knize. Nadobo wšitko cyle chětř džěše, slónco so *zhubješe a čmołe njejbo so wyše skały *wupřestrěše. Naraz wuhladach zaso blysk, *kotreż běše gigantiski. Hakle nětko pytnych[,] što so tu stawaše. Wołach Andreju, *kotreż je tež hižo pytnyla[,] što so tu wotmělaše. Andrea płuwaše tak chětř kaž móžeše k čołmje. Spytach jej z čołmom napřećo jěć, ja pak žadne zdaće wo wjesłowanju *nimach a tohodla džěše so mi runje tak kaž Andreji na spočatku. Nadobo započa so wyše skały hrimotać. Njesmérne wulke blyski[,] jako by něchtó z kłokami za nami mjetal[,] a hrimanje[,] jako by w njebesach něchtó wulke kamjenje wokolo so mjetal. Ja a Andrea *mejachmy strach a *běchmy w panice. Andrea je so někotre razy podnuriła[,] prjedy hač *dopřeješe z wulkej prócu čołm. My wjesłowachmy na blak[,] hdžež smy čołm wuhladali[,] a přiwiazachmy čołm tam zaso. My smy hišće jónu bjez škody pre[č] při[š]li a smy tež z našeho doživjenja wuknysi.

dual
(dale njewoznamjenjene)
lok. substantiwa
prepozicija z lok.

char. verb. jednanja
jeho vs. *swój*

preteritum
char. verb. jednanja
ja vs. *sebje*
kongruenca
gen. substantiwa ...
preteritum

kongruenca

dual ... *jeho* vs. *swój*
lok. pronomena
prepozicija z ak.
kalkowanje [in was für eine dumme Situation sind wir geraten] & dual adverbialna f. ...
gen. substantiwa
preteritum

dual
(dale njewoznamjenjene)
kalkowanje [wir sind noch einmal ohne Schaden weggekommen]

2000–16, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Čołmik w *skali

W mojej bliskości je rjana, stara a wulka skała. Wnej dźělachu tehdy hišče mužojo. Woni *wotbuchnychu tam hoberske kruchi kamjenjow. Tež mój džěd je w młodych lětach w *skali džětał. Je mi husto wo *skali powědał. Tola nětko tam *něchtó wjace njedžela, tohodla je tam rjany, módry jězor nastala. Skała je so w běhu *lětach z dešćowej wodu napjelnila.

Často chodžu [so] *přes[]to do tuteje krasneje skały kupać. Poslednie lěto w lěcu je so mi tam jara njewśdna wěcka stała. Tutu chcu wam rady powědać:

Jědžech [so] kaž w kóždym lěče do skały kupać. Stejach potom deleka na wulkim kamjenju a hladach přez skału. Naraz widžach cyle zade, při jara nahtej skalnej *scéni[,] mały rjany čołmik. Wón so mi tak lubješe, zo dyrbjach k *scéni pływać a sej čołmik z bliska wobhladać. Hdyž běch sej jón dokl[a]dnje wobhladała, rozsudzích [so] čołmik sobu wzać. Na to pływach z čołmikom k wulkemu kamjenej a wučahnych čołmik z wody. Po tym widžach hakle, zo ma čołmik wulku džěru w dnje. Zwobiekach sej spěšnje *moje drasty a donjesech čołmik z swojemu kolesu. Położich čołmik na koleso a storčach čołmik na kolesu hač domoj do brózne. W brózni zapłatach džěru čołmika. Tež nowu barbu dóstę mój čołmik. Wjesoła chcych znowa do skały jěć, tež hdyž bě mać prajiła: „Njejeć do skały! Je to jara straňe, přetož su wjedrowi připowědžerjo připowědzili hrimanje.“ Tola chcych na kóždy pad z *mojim čołmikom jěć. A tak podach so na puć. W *skali wjesłowach potom do sředź jězora a nadobo so sta[,] kaž bě mać prajiła: Započinaše so hrimal. Mějach wulki strach, pót mi běžeše a mojej ručce so *po[ć]ištej. *Wustrózach so tak jara, zo skoro z čołmika padnych. W tutym wokomiku mi jenož hišče něšto do pomjatka příndže a to běše, zo dyrbju tak skok kaž móžno z wody won! Hdyž běch z wulkej prócu hač na wulki kamjenej wjeslowała[,] so nadobo tak přez hoberski, dołhi a swětly błysk, kiž na njebju *zaklinčeše[,] strózich, zo mój čołmik *zwróčeše. Ja padnych do wody a hrimanje, kotrež bě wulke žołmy zawiniło[,] biješe mój rjany čołmik na wulki kamjenej. Čołmik rozleća do małych kruchow a so podnuri. Cyle wustrózana a zrudna wulězech z wody a wědzach, zo je sej skała jenož *jeje čołmik wróćo wzała.

lok. substantiwa

mój vs. swój
aspekt

dwójna negacja

gen. substantiwa
słowoskład [město
tohodla]

lok. substantiwa
dat. substantiwa

mój vs. swój

imperatiw ...
muskowosobowość

preteritum

rel. pronomen

jeho vs. swój

2000–31, šulerka SSŠ „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

Što nětko? Skónčne milionar?

Michał rady wšo hromadzi ... *Wučehrje z kapsy lisćik a hlej – pjeć prawych!

„My budžemy jónu milionarojo!“[,] slubichu sej Michał, Měrko a Pětr[,] hdyž stejachu před wukładnym woknom. Tam ležeše mjenujcy wulki, čorn[ob9ěly, kozany bul. „Haj, potom móžemy

muskowosobowość

sej skónčnje kopanski bul kupiť“[,] praji Mérko. „Ow haj! To by rjenje bylo! Potom bych z Katharinu, *mojej přečelku, do Ameriki lečał. To sym jej hižo dawno slubí“[,] sonješe Michał. „A ja bych *mojemu nanej najspěšniše awto na cyłym swěće darił!“[,] naduwaše so Pětr.

mój vs. swój

Nadobo pytny Michał, zo je hižo jara pozdže. Wón so *wot swojich přečelow rozžohnowaše a chwataše domoj. Po puću widzi w přirowje cedelku. „Ach, jenož loto-liščik!“ Tyknje pak sej jón tola do kapsy.

wupraj. struktura

Wječor doma hlada w telewizy kopańcu. W přestawce wozjewjeja so loto-ličby: 5/15/41/12/9. Michałej je wostudle, tola někak znate so jemu ličby zdadža. Wučeńje z kapsy liščik a hlej – pjeć prawych! Michałej wosta huba wočinjena. Wón sej sam do nowy kusnje[,] zo by wotučil. Tola wón pytnje, zo njeje to žadyn són. Po tym, zo je so zaso změrował, započina přemyslować. „Dyrbju *mojim starším wo liščiku powědać?

aspekt

Budu pjenjezy z přečelami dželić? Dyrbju loto-lisčik wróco dać? Wśitke tute prašenja jeho cyły wječor přewodźachu, doniż sej *njewusnje. Přichodny dźén pak bě jemu hišče hórje. Wón docyla wjac njewědžeše, što dyrbi činić. Hłowa jemu tak boleše, zo samo do šule hić njemóžeše.

fazowy werb

„Ach, njebych tola żenje tutón liščik namakał!“[,] wón wótře hłowaše. Tola to bě wulkii zmylk. Hnydom přiběža mać a so cyle zamylena praša: „Wo kotrym lisčiku rěčiš? Michale, što poprawom z tobū je? Wčera bě tola hišče wšitko w porjadku, abo? Chcu nětko cyłu wěrnost wědzeć“[,] wona přikaza.

preteritum

Michalej wukulichu so sylzy z *wočomaj a wón započa cyłu stawiznu powědać. Hdyž bě wón hotowyl[,] dyrbieše so mać najprjedy jónu sydnyć. Potom pak jemu přikaza: „Donjes lisčik zaso na lotowu staciju. Wobsedźer lisčika budže tebi jara džakowny!“ Wokoši Michała a potom wopuščiu stwu. Michał tyknj sej lisčik do kapsy a džěše z domu. Po puću trěchi Mérka a Pětra. Wón wupowěda tež *jim cyłu stawiznu. Mérko jemu wotmowi: „Twoja maćerka ma prawje! Dyrbjuž lisčik na kózdy pak wróco dać!“ Pětr jemu přihlosuje a woni chwatachu do loterie. Tam wotedachu lisčik. Michał *zawosta hišče *jeho telefonowy číslo a potom podachu so na dompuć.

wokatiw

Přichodny wječor klinka telefon pola Michała. Wón wotzběhnje a *zasłyša njeznaty hłos: „Dobry wječor[,] Michale! Sym slyšał, zo sy ty mój lotowy lisčik namakał a wotedał. Za to chcu so či wutrobnje džakować! To pak njeje hišče wšitko. Sym so mjenujce rozsudžił, zo či dam powojcu mojeho dobyća! Dobych 200 000 hr a chcu či 100 000 hr darić. Sy ty z tym přezjednje?“ Michał zaso jónu njewědžeše[,] što dyrbi prajíć. Džakowaše so a praji přewšo zbožowny: „Nětko móžu sej tola hišče *moje přečea spjelnić!“

gen. substantiwa

imperatiw

dual

to be or to let-verb ...
jeho vs. swój

2000–22, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Što nětko? Lotowy-lisčik

Michał rady wšo hromadži ...

*Wučehnje z kapsy lisčik a hlej – pjeć prawych! Michał hlada z wočinjenej hubu na lisčik a so docyla dodžilač njemóže. Wón pohlada na datum. Wotběžal lotowy-lisčik hišće njebě. „Sym bohaty. Haj, bohaty!“ Michał hasny televizor a hnydom k telefonej běži. „Mači, tu je Michał. Zawěscé mi njewériš, ale sym w loteriji dobył.“ „Michał, za twoje žorty nětko čas nimam. Dyrbju džělač. Móžeš pak mi wjechor *twoju staviznu powědač.“ „Na derje“, a Michał skónči telefonat. „Ach, čehodla mi njewéri! Jurij pak mi zawěscé wéri.“

wokatiw

Na druhi džeń popołdnju dojedźe sej Michał z kolesom k Jurijej. „Jurijo, sym w loče dobył. Sym nětko zawěscé bohaty!“

twój vs. swój

„Što sy dobył, foče?“ „Ně, nic što[.] ale w loče!“ „Oh, a kelko? Praj tola!“ Njesčerpne Jurij na Michała hlada. „Nó, njewém.“

interog. pronomen
imperativ
twój vs. swój

„Je twój lotowy-lisčik docyla hišće płaciły?“ Michał wza z kapsy lisčik a da jón Jurijej. „Po datumje je hišće płaciły, ale – oh, dyrbimy so do[]spěcha měć. Džensa wokoło 18 hodžin je lisčik wotběžal!“ „W měscie je loteria, kž předawa tute lisčiki. Jeli so spěšnje na koleso *šwiknjemy, *docpějemy loteriju hišće před 18 *hodžin.“ Jurij a Michał teptatej do města. Na hlownej droze běchu džensa mnoho awtow po puću. Přez to wonaj tež čas zhubitaj. Při křižowanišcu *dyrbja tež hišće čakać. „Jurijo, znaju skrótšenku přez Póstowe naměsto.“ Michał a Jurij nimatej wjac daloko[.] ale naraz praša so Jurij: „Maš ty docyla lotowy[]lisčik sobu?“ „Čakaj, při parkowanišcu tamle hišće raz pohladam. Poprawom pak bych dyrbjal jón měć.“

dual

„Nadžiomnje.“ Jurij a Michał *zastataj a Michał wza kapsu. Wočini ju – ale hdže je lotowy[]lisčik? „Na, hdže maš jón?“ Jurij hižo zaso njesčerpne na Michała pokuknje. „Nimam, je fuk!“ Cyle wustróżany započina Michał w *kapsi a zakach pytać. „Hdže sym jón jenož wostají? Snano sym jón zhubił. Oh, ně.“ „Ty sy cí hlupak.“ Michał drapa so *pri noze. Něsto *jim swěřbi. Nětko tež w *nohajci swěřbi. Wón zuje sej črije a nohajcy a hlej – z nohajcow padnje cedlka. „Hladaj, mój loto-lisčik!“

prezens

Bohu džak!“ Michał so z wutroby wjeseli a pohlada na časník. „Oh, je hižo 17.30 hodžin. Mój dyrbimoj so do[]spěcha měć, Jurijo.[“] „Haj, pjenjezy hižo čakaja.“ „Snano tež jedne drohe awto abo ...“ Tak dže to cyły puć, hač k loteriji. Hólcaj zlězetaj z *kolesomaj a wotstajetaj je. Potom *du k loteriji. Na durjach je taflíčka připrawjena, na kotrejž steji:

lok. substantiwa
to be or to let-werb
prepozicja z lok. ...
dat. pronomena
słowoskład

Pjatk[]wot 9 hodžin – 11.30 hodžin

gen. substantiwa

a 15 hodžin – 17.30 hodžin

„Ně, to tola mózno njeje. Cyły puć podarmo přijeli *smy. A jutře je lisčik wotběžal. To je woprawdze hlupa ideja byla z tym lisčikom a zo smój sej tu dojělo!“ *Mjerzacy je nětko Michałowy wuraz wobliča. „To njesmo[] tola wědzeć *mól!“ Jurij spytaj Michała tróštować. „Pój, dojedźemoj sej domoj. Nochcú ničo wjace wo lotowych[]lisčikach wědzeć.“

słowosłěd

particip

dwójna negacija

Wječor Michał zaso televizor zapikny a připadnje běži runje loto. W telewiziji žona praji: „Nažel njeje so dobyčer našich posledních pjeć prawych přizjewi. Snadž změjemy nětka jónu noweho dobyčerja *wot našich pjeć ...“ Michał hasny *telewiziju a dže do loža. Lotowy lisčík je pak do papjernika čisnył.

atribut w gen.
słowośkład [město
televizor] ...
char. verb. jednanja

2002–21 šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Přewinjenje

Kaž kóždu wutoru meješe rjadownda 6 sport pola knjeza Finka. Ludmilka běše małka a tósta a njemόžne pomałka při staflowym běhu. Knjez Fink běše jara kruty, ale njesčini sej ničo z toho, zo je Ludmilka tak pomała. Nichtó njemόžeše Ludmilku čuć, žane hry wona sobu njehraješe a so přeco tak hańbowaše. Ale što dyrbješe činić? Běchu jenož tři holcy w rjadowni, ale za to njemόžne wjele *hólcy. We sporče přizjewi knjez Fink[,] zo je bórze Płomjowe wubědżowanje we daloko- a staflowym běhu. Ludmilku to njestaraše. Wona tola na žadyn pad njeby sobu běžeć moħta, tak pomała[,] kaž wona tež bě. Ju pak mjerzaše, zo meješe šulu, tak dołho kaž mózachu so *te *tamne wubědżować. A tak so čas *minješe a Ludmilka přeco bóle do so nutř žerješe a njemόžeše ze *jeje problemami wobchadžeć. Skoro bě tak daloko, sportowe wubědżowanje bliżeše so. Ludmilka meješe spodźiwny són, zo wona běži a běži cyle spěšnje a wubědżowanje dobudže. Krótki[,] ale rjany són. Na přichodnym dnju myśleše sebi Ludmilka, zo dyrbi něšto přečiwo *tym činić. Wona woblece sej sportowe drasty a běžeše tak chětře kaž móžno kolo přez lěs. Naraz so jej to lubješe, wona namaka pomału wjeselo nad *sportowaniem. Wona njesedžeše wjace cyle popołdnjo před televizoram, ale *wuchodžowa [so] abo běžeše spěšnje přez luki, pola i lěsy. Wona dósta začuće za běhanje a wědžeše[,] zo ma pomałku započeć běžeć, potom přeco kusk *chětřo a na kóncu předzéržeć a pomałku tempo zaso ponižić. Wona běše sebi naraz *swědomita, zo wona to móže, móže na sebje wěrić a tak z nowej mocu docpěć, štož je sej kruče předewzała. Knjez Fink běše chory a sport wupadny. Nichtó njeby sebi myślał, zo je so Ludmilka tak stopnijowała. Dźen wubědżowanja běše přišoł. Ludmilka njeběhaše sobu, wona bě jenož wjeśoła, zo móžeše cyła rjadownda přihladować a nic we šuli sedžeć. Matja a Hanka, Ludmilcenej sobušulerce[,] *prihotowachu so hižo na běh. Ze wótřečakow praji so naraz: „Dźensa přewjedźemy staflowy běh. Prošu, po hwizdanju započinamy!“ A wšitcy stonachu. „Ně, ně, my njechamy staflowy běh, chcemy dalokoběh!“ To pak ničo njepomhaše. Matja a Hanka so rozdžélitaj, kóžda na jednu połojcu stadiona. „Na městno, hotowi, start!“, a wšitcy juskachu a aplaudowachu. Matja běžeše, ze kijom we ruce, dyrbješe jón hndiom Hance dać.

kruty wobrot
preteritum

kwantifikator

posesiw
wupraj. struktura

muskowosobowość ...
preteritum
jeho vs. swój

dat. pronomena

instr. substantiwa

preteritum ...
char. verb. jednanja
fazowy verb ...
komparatiw
słowośkład [město
wědoma] ...
kalkowanje [kann an sich
glauben]

posesiw
dual

Ale Hance běše tak hubjenje a wona *padnješe na zemju. Ludmilka reagowaše cyle spěšnje, nětka meješe wona *tón móžnosć pokazać, što wona woprawdze móže. Bjez toho, zo přemyslowaše, běžeše k Hance, powoži *jón pomałku na trawnik a wobhladowaše so hižo, hdźe Matja přindže. A Matja *přepodaše Ludmilce kij bjez problemow a Ludmilka běžeše ze kjom we ruce. Cyłu móc[.] kiž meješe , wužiwaše nětka a wšitcy juskachu. Wona bě hižo tak blisko k cilej. Skónčnie *překročeše liniju, woni běchu dobyli.	preteritum
Ludmilka njemóžeše *jeje začuća wopisać, to běše tak *jednorazne. Wot nětka njerěkaše wjace: „Ludmilka, ta mała, tołsta!“ Ně, nětka běše wona Ludmilka, kiž móžeše so sama přewinyc. Za *ju samu běše to přewinjenje za cyłe žiwjenje.	jeho vs. swój słowotwórba
	dolha f. pronomena

2002–35 šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Luba Jitka!

Džakuju so či za twój list! Sym so jara zwjeseliła. W našej wjesce je to tak, zo Serbia a Němcy wšitcy hromadže bydla. Dźěći so hromadže zabawjeja a sej hromadže hrajkaja. Mamy tu ryzy němske a serbske swójby. Ale tež tajke[.] hdźež je mać serbska a nan němski abo nawopak. Serbya wobknježa tu wšitcy dwě rěči: němčinu a serbščinu.	muskowosobowosc
Někotre starše serbske žony noša pola nas hišće wšědnie serbsku narodnu drastu. Nětka chcu či wo našich nałożkach rozprawjeć. Dwaj jara znatej staj ptači kwas a wóskowanje jejkow w dojutrownym času. Kóžde lěto 25. januara swjeći so ptači kwas, hdźež so sroka a hawron woženitej. Dźěći staja přez nóc talerje won na wokno a na druhi džer[.] hdźy stanu a po talerje du, su tute połne ze slódkosćemi a pječwom.	kongruenca
Wjele ludži wóskuje kóžde lěto jejka. K tomu wobstaraja sej połocju nepla , zezhiblenu tžicu, swěčku, wósk, škleńcy z barbu, pjerka z wutřihanymi formami a wězo jejka. Stlóča tžicu do nepla a staja swěčku spody tžicy . Do hlowy tžicy połoža wósk a swěčku zaswěča. Hdźy je wósk rozběžał[.] powoža pjerko do wósku a wósk na jejko přenjesu. Po chwilce połoža jejko do barby. Jeli chcedźa, móza *tutón cintosć wospjetować a jejko do hinašeje barby połožić. Na kóncu jejko wyše swěčki wotwóskuja.	dual
W šuli wuknu ja serce a němsce. Jónu za měsac dóstanjemy w hodžinje serbščiny Płomjo. Šulerjo móza do njeho nastawki wotpóslać a wo dožiwiżenjach rozprawjeć. Namakaš tam tež bajki. Mi so žorty a hódańčka jara lubja. K 50. róčnicy Płomjenja smy sej do Chróśčan Jednuty dojěll[.] hdźež bě rjany program. Po programie móžachmy so na wšelakich stacijach zabawjeć. Mjez nimi běchu na př. „knízna loterija“ a „Płomjo- quiz“. Na kóncu jědzechmy wróćo do šulow abo buchmy wot našich starších wotewzate.	kwantifikator narěč
Bych so jara wjeseliła, *hdźy by mi w přichodnym lisće wo wašich nałożkach rozprawała.	prepozicja z gen.
Twoja Božena	kongruenca
	atribuizowanje
	pasiw
	konektor

2002–4 šulerka SSŠ „dr. Marja Grólmusec“ w Radworju

Proba zmužitoscé

Mam přečela[,] kiž rěka Jan. Hižo sydom do wosom lět *smy *zpřečelení. Jan je jara wjesovy hólc. Je *samsny stary kaž ja. Smój wobaj 12 lět[,] ale nic wjace pře dołho, dokołž mam jutře narodniny.

kwantifikator ... dual
přirunanie

Džensa je wutora. *Moje *starši *njejsu doma. Wjeselu so hižo jara na Jana, a sym wčipny, kak hłuboko je za mnie do zaka přimny. Čas so skoku miny a hižo je wutoru wječor.

dual

Njemyslach na ničo złeho a naraz klinka telefon. Ćerju k telefonej a wotzbénū. Hłós praji: „Mam zajimawy dar za tebje. Wjesel so na jutře!“ Ja so naraz tak nastróžu[]kaž hišče ženje w mojím žiwjenju. Hłós je samsny kaž Janowy. Mi dyrkotaja kolena, dokołž rěci jara *hrózbný. Dyrbju so sydnyć. [„]Mama, papa. Hdźe ste?“ Potom mi *nutřpadnje, zo džensa *njejsu doma. „Póndu radšo do łoža. Jowle so pře jara strachuju. Ja so nadžijam, zo ja jutře wěm, štó je mie zazwoniť. [„] Přichodny dźeń. Moje narodniny. Sym hižo 13 lět. Ja so pak tola hišče prašam, štó je mie zazwoniť. Je to napjata wěc! Naraz *nichtó klinka. Na puću k *durjemi so jónu zmjetam[,] ale njebołi. „Sym tola hižo 13 lět stary. Škoda[,] zo *dyrbja nan a mać dźełać.

preteritum

Wočinju durje a ... Jan!“[,] cyle wótře wołam. Na to Jan: „Njehrej mi tak do wucha[,] ale pój radšo sobu. Mam dar za tebje.“ „Super!“[,] wołam. Jan praji: „Wobhladaj sej dar najprjedy jónu.“ „Haj, haj, pój skoku. Njemóžu dlěje dočakać.“ *Njeběžachmy dołho a to Jan praji: „Tu smy.“ „Što, my smy tola hakle na *jednym mostu!“[,] praju jara nastróženy. „Haj, haj[“], praji Jan, [„]to je mój dar. Je jenož štyri *metrow *wysoka. Skoč! To je proba zmužitoscé. Hdźż skočiš[,] maś dar, zo směš w *našeje skupinje sobu měšeć. W skupinje *su tež Jurij a Michał. Na, što je?“ [„]Ně, to móžeš zabyć. Skoč tola sam!“ „Kónc, nic z tajkej wulkej hubu, zo wěš!“[,] praji Jan. „Hdyž njechaš, njejsy wjace mój přečel.“ „Wěš, ja či praju, tebje njetrjebam. Soniš abo što? Tebje tež wjace njecham. Wupytam sej *druhe, małki. Ty [sy] 12lětny. Ja sym hižo 13 lět stary.“ Nětko so Jan mjerza a dže.

adwerbialna f.
dual ... słowotwórba

„Ja póndu tež domoj“, sej prajach. Doma hižo wjele přečelow na mie čakaja. Dary, kiž mi n. pr. Susanna, Sabina a Matej darja su wjele rjeňše hač skupina „Lózych hólców“ a praju sej přeco: „Žiwjenje dže dale. Hač tak abo znak.“ Dźeń a narodniny su nětko nimo a hižo přichodne lěto swječu swoje 14[.] narodniny.

indef. pronomen
dat. substantiwa
dual

2002–24 šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chróścicach

Proba zmužitoscé

Bě rjany, slónčny dzeń. Franci[] z 6. lětnika čehnje ze swojej tobołku domoj. Kaž přeco běži přez park. Nadobo tam něchtó zaškrči. Franci so stróži, potom něchtó woła: „Ah, sym sej na palc klepny!“ Nětko Franci hłós spóznaje, bě Jurij. A tam po

artikl
kwantifikator ...
kongruenca
lok. pronomena
dual

muskowosobowość

preteritum ...
kwantifikator

kongruenca

jeho vs. swój

wulkoho, stareho štoma jeho tež hižo wuhlada. Ale njebě sam[.] tam su tež Paul, Mérčin a samo tołsty Handrij, kotryž rāčo předy computera sedži, hač zo so wón wonka zabéra. Najskerje sej tam budu twarja, mějachu tam drjewa a hozdžíki a zo *njezahtódnichu tež placki. Franci dundaše *tym hólcam. Nadobo so Paul předy njeho stupi a praji: „Što da ty tak hladaš?“ „Ja ta chcu sej jenož wašu budku wobhladować.“ „To pak ty njesměš a što tebje docyla stara[.] što my twarimy?“ Potom so Mérčin nutř měša: „Wostaj toho napokoj, snano chce w našim dubje sobu činić?“ Fran[.] bě zadžiwany, zo runje Mérčin so jeho praša, ale tohodla hnydom zawoła: „Haj, rady! Hdyž směm?“ „Nó wezo“, praji Mérčin *potajny, „ale najprjedy dyrbíš ty nam pokazać, kak zmužity ty sy.“ „Haj, wón dyrbí“, Handrij krótka přemysluje, *tykny sej *jedyn plack do huby a dale rěci, „wón dyrbí *jednu wačku zjesci!“ „Ně, to je pre lochke! Wón dyrbí jednu nóc w lésu přenocować. Ale cyle sam.“ Poslednej dwě słowje Paul skoro šukota. „Mmmojedla!“ Ale cyle derje Francelj při tej *mysle njeje sam w nocy přenocować a to tež hišče wonka! „A nětko so zmiři. Chcemy dale twarić.“ Franci so chětr rozžohnuje a potom leći kaž błysk hišče *swojej wowce. Bě hižo 17.00 hodž., ale to Francla njemyli, wón wě[.] zo jeho wowka *jim w kózdej situacij[i] pomha, wšojetne kotry problem wón ma. Wowka Marija sedži na starej ławce w *jeje *zahrodki a so hižo smejkota[.] hdyž Francla wuhlada. „Halo wowka! Mam problem, ja ...!“ „Nětko da so najprjedy jónu změrui, Franclo! A nětko chcu ja wšo wědžeć, wot spočatka hač do kónca.“ Franci jej kózdu maličkosć powěda. Stara žona nyga a praji: „Wěš ty, ty ta maš dosc dobrých přečeljow, to ta sej z nimi rjanu budku natwar.“ „Hdyž sej ja to takle přemysluju wowka, to poprawom cyle jednorje *je. A hdyž so *budže Paulowa buda skóncować, mózeja hólcy přeco hišče *nam pŕińć.“ „Oh, mój lubu Franclo. A wěš ty, twoju probu zmužitosće ty njejsy ze strachom přewinył, ně, ale ze złotej wutrobu.[.]“

prepozicja z gen.

indikatiw ...

prepozicja z dat.

prepozicja z gen.

słowotwórba

adwerbialna f.

prezens ... artikl

dual

kalkowanje [aber ganz wohl ist Fränzchen bei dem Gedanken nicht]

prepozicja z dat.

wupraj. struktura ...

jeho vs. swój

lok. substantiwa

aspekt ... słowosłēd

futur

prepozicja z dat.

2002–10 šuler SSŚ „Michał Hórnik“ we Worklecaħ

Moje třinate narodniny

Hdyž doma při chěžnych durjach zaklinkach, *přiběža mi mój mały bratr Jurij, tón čuwu rubjacy pjerach[.] napřečo a wrjesny so na mnje, při tym přeco zaso: „wjele zboža, wjele zboža“ zarjeji. Jako potom moja mać přistupi[.] mje wot Jurija wuswobodži. Na šulu a domjace nadawki nětko njemyslach a sunych *moju tobou do čmoweho róžka. Běžach do jstwy. Štož tam wuhladach[.] *njebudu ženie wjacý zabyć. Tam stejachu nan, mać, Jurij, moja wulka sotra Michaela, džéd a wowka. Hnydom gratulowachu mi wšě po rynku a podawachu mi dary. Na blídże steješe wulka torta z třinače so palacymi swědčkami. Započach hnydom *moje dary wupakować a što běchu to do rjanych darow. Ale t[o] najrjeňše dóstach wot

preteritum

słowotwórba

mój vs. swój

futur

kwantifikator

fazowy werb

staršeju, dóstach elektrísku gitaru, runje tajku[.] kajkuž běch sej hižo dawno přať. Běch tak zbožony[.] zo dyrbjach hnydom jónu pískač. To bě wulkotnje. Potom prošeše moja mač k blidu, zo bychmy pojedli. Při jědží přemyslowach, zo bych poprawom mow mawu Band załožič. Znaju *nikoho, *kotrež bubon hraje a jedyn z našeje hrjadownje hraje na klawirje. *Tutón mysl pak mi mój nan wureča[.] dokelž ménješe[.] zo dyrbju najprjedy elektrísku gitaru porjadnje wobknježič. Wječor so spěšne přibliži a začuwach[.] zo mojej wóćce přeco *češe bywatej. 10.30 [sic! 22.30] přizjewich[.] zo chcu do loža hić, dokelž běše na druhim dnju zaso šula. W ložu rozmyslowach *přez tutón džerž. Srjedž nocy *běch nadobo přez něšto wubudžený. Zaswěčich swęci[.] zo bych poladai[.] što bě mie wubudžilo. Ale njetrach doľho pytač, namakach toho skučicela, bě to moja kóčka[.] kiž bě sej na moje ložo zalézwa. To běch jara wołozeny. Nětko mózach sej zaso wómjeru wusnyć a hač do přichodneho ranja spać.

rel. pronomen

kalkowanje [bat meine Mutter zu Tisch]
indef. pronomen ...
kongruencia
mój vs. swój

preteritum

wupraj. struktura
pasiw

narěč

2002–5, šulerka SSŠ „Jurij Chěžka“ w Chróścicach

Proba zmužitosće

Róman bě hólč w swojej rjadowni, kiž njeměješe žaneho přečela. Jan, Daniel, Jurij a Stanij běchu w jednej „Gang“. Woni Rómana přeco mierzachu. Ale jedneho rjaneho dnja so Róman Jana woprašeša[.] hač by wón směl pola nich zastupič. Jan so z cyłeje šije smjeješe a Róman so hańibowaše. Ale potom praješe Jan: „Mojedla! Ty móžeš pola nas sobu činó[.] ale ty dyribiš najprjedy jednu zwólisku probu zmištrować.“ Róman bě wjesoły[.] ale boješe so tež dla *tej *probje. Praji[.] sej pak[.] „To zawérno njebudże tak zlě.“ W nocy njemóžeše Róman spać. W šuli je Jan Rómana napominat: „Nic zabyć[.] džensa *nocy pola mnie!“ Róman njebě tutón džerž jara konzentrowany a samo w němścinje je wón [wšo] zaspal. Wučerka bě cyła rozpjersena. Wona so na Rómana rozhněwa a swarješe a puzoleše so. Haj[.] a kaž to je, zapisk. Doma po šuli mać na njeho swarješe[.] a hdýž so wón wopraša[.] hač smě wón *nocy won, tykny mać jeho do loža. Wokolo 22.30 hodž. so Róman z chěze won *kradnješe. Pola Jana hižo wšitcy čakachu. Jan praješe: „Ty dyribiš z kolesom přez lěs jěč!“ To so Róman *so nastroži, ale wón praješe: „OK.“ Wón wza sej koleso a při kromje lěsa [so] hišće jónu wobhladowaše. Potom wón hišće jónu hluboko zadycha. Hdýž so wón na koleso sydny[.] započa so dešćowač. Róman dóstá strach[.] ale wón jědžeše dale. Po troch metrach ležeše jedyn poršt na puću[.] potom noha, džél brjucha, nós a hlowa. Róman jědžeše tak skoku kaž mózno k *přichodnym *městačkej k policiji. Wón powědaše wšo[.] štož je widział[.] a policia jědžeše do lěsa a zwěscí[.] zo je to Model jedneje klanki. Róman bě jara wołozeny a *powěda wšem swoju stawizničku. Jan a *swoja „Gang“ jeho hnydom přiwzachu. Róman so wjeseleše bjez kónca[.] ale tajku zwólisku probu njebudže wón žení wjace činić.

jeho vs. swój ...
dwójna negacija

słowotwórba
gen. pronomena &
gen. substantiwa

preteritum

prepozicija z lok.

preteritum

kalkowanje [bekam Angst]
kwantifikator

dat. adjektiwa &
dat. substantiwa
preteritum ...
jeho vs. swój

2003–4 šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Dožiwjenje w lesu

... „Ja mam začišć, zo woni nas džensa wjace njenamakaja“, Monika zaso skiwleše. „Pytaja nas hižo tři hodžiny“, *přidaše Pětr.

preteritum ...
kwantifikator

Hižo bě w 21.00 hodžinach a Jan, Pětr a Monika sedžachu přeco hišče w swojej chowance. Naraz někajke hłosy zasłyšachu. „Slyšiće wy to?“, prašeše so Jan. „Haj, ale to njeklinči za ‘Piratami’.“ „To klinči, kaž by so něchtó z někim rozmoļwiať“, wotmolwištej Pětr a Monika. „Ja někoho widžu!“, zawała Jan, kiž napjače hłowu z chowanki *wudžeraše.

jeho vs. swój

„To njejsu ‘Piraća’. To *su dwě muskej wosobje z wulkim měchom na chribječe.“ „Snano su to dwaj rumpodichaj“, žortowaše Pětr. „Budžtaj změrom! Hewak woni nas tu hišče pytnu!“, swarješe Monika.

dual ...
indef. pronomen
wupraj. struktura
dual
(dale njewoznamjenjene)

Naraz wostachu muzej stejo. Z měcha wučahnychu dwě łopaći a započinachu hłuboku džeru ryć. Woni hrjebachu a hrjebachu, doniž njeběchu hotowi. Po[]tym wzachu sebi měch a jón do džery wusypnychu. Džeru potom hnydom zaso zamjetachu. Spěšnje wzachu sebi měch a so za štomami zminychu.

to be or to let-werb

„Sće wy tole widželi?“, wopraša so Monika zadžiwana. „Haj. Pójce spěšnje, pónďzemy hladać, što su tu zahrjebali“, mjéjese Jan nuznje. Wšitcy tro džechu k městnu, hdžež *běchu muzej měch wuprzdniój. Pětr a Jan počachu hnydom ryć a Monika jimaj přihladowaše. Po dolním hrjebanju skónčnje na něsto železne storčichu. Běchu to tři drohometalowe kofery. Jan, Pětr a Monika wšitke tři kofery wočinichu. W nich běchu wjele *pjenjezow. Hnydom počinachu pjenjezy lićić a běchu to w kóždym koferu 1 000 000 €. „Ja sebi jedyn z tutych koferow sobu domoj wozmu“, praješe Jan. „Je će błysk trjechił? Ty tola njemóžeš bjeze wšeho jedyn kofer sobu domoj wzać! My *budžemy tute kofery hnydom k policiji! dowjezć!“, swarješe Monika. „Ně! Nihdy na nihdy. Jedyn kofer wostanje pola mje!“, protestowaše Jan. „Monika ma prawje! Kofery dowjezemy k policiji!“, praješe Pětr.

preteritum
kruty wobrot
dual

Wšitcy tro džechu zhromadnje wróćo k lěhwu. Tam „Piraća“ hižo na nich čakachu. Pětr, Jan a Monika rozprawjachu wšěm wo *jich dožiwjenju.

kwantifikator

Zhromadnje z wjednikom lěhwa dowjezechu kofery k policiji!. Policia jim sobu zdželi, zo su so přewčerawšim paduši do *měščanskej nalutowarnje zadobyli a 3 000 000 € kradnyli. Policajski direktor džakowaše so Janej, Pětrej a Monice, zo su pjenjezy namakali a zaso wróćo přinjesli.

kalkowanje [hat dich der Blitz getroffen]
futur
kruty wobrot

Za Pětra, Jana a Moniku běše [to] rjane a dožiwjace prózdninske lěhwo.

muskowosobowość &
kwantifikator
jeho vs. swój

kalkowanje [teilte ihnen mit]
gen. adjektiwa

2003–3 šuler SSŠ w Ralbicach

Njewšedne prózdniny

Monika, Jan a Pětr sedža stulení w swojej chowance w lěsu.
Su w přózdninském lěhwje. Skupina „Piratow“ ma jich pytać.
Ale to budže čežkol Tajku perfektnu chowanku nichtó
njewučuši. Chribjet džécom boli, je wostudlo. Njezwěrja pak so
hibnyć. „Kak doľho tu hižo sedžimy? Hač su *nas zabyli?“,
praša so Monika.

„Hdže tež to, daj jich pytać. Dobudžemy!“, zawała Jan. Čas so
minje. Hižo započina so čmičkać a prjedy hač móžeja so
dohladać[,] je *wone tolsta óma. Monika započeše třepotać.
„Mi je zyma“, wona praji, „a styska mi so tež hižo.“

Pětr znapřečiwi: „Ja nochcu dale hrać, póndu do lěhwa wróco.“
Tola hdže bě puć?

W tutej čni njemóžeše wón ničo spóznać.

Třo přečeljo dóstachu pomałku strach. Jan wopraša so Pětra:
„Sy ty *twoju kapsnu lampu sobu wzala?“ „Ně, sym ju w lěhwje
ležo wostajił, dokelž myslach sej[,] zo nejsym tak doľho preč.“
„Njewadźe so“, *jich Monika přetorny, „*wone je lěpje[,] hdźy
sptytamy tule přenocować.“ Jan wučany ze swojeje kapsy
zapalkowu tyzku, hromadži něšto drjewa a sptytaje je zapalić.

Pětr praji: „Dyrbiš suche drjewo wzać.“ Po někotrych
mjenišinach mějachu woheň zapalený.

Pětr přelza přenu nócnu stražu. Jako chcyše Jana budžić,
zo by wón dale stražował, słyszeſe[,] zo někak něšto w lěsu
běhaše. Skoku wubudži wón tamnych. Monika rozjasni[,]
zo běše to jenož zajac abo liška.

Mjenišinu pozdžišo slyšachu wšitcy třo tute spodživne zwuki.
Nětk widžeše Jan w swěce woheňa sydom małych džiwich
pros[at]ow. Monika nydom k nim běžeše. Pětr pak zareji:
„Njepřimaj so jich, džiwa ranca je snano w bliskosći.[“]
Wón měješe prawie, zady prosatow wona nadobo steješe.
Monika zarjeji: „Bežće, bežće!“

Přečeljo spěchachu kaž skoku jenož móžachu. Pětr wołaše:
„Zalěſće sej na móčny štom!“

Jako běchu na štom dozalězil[,] zarazy ranca přeco zaso do
štoma[,] zo by jich dele čsla. Nadobo zaslyšachu trělenje trělby
a ranca so z *jeje *prosami skók zminy. Tu widžachu[,] zo bě
jich hajnik wuswobodžil.

Woni zalězechu ze štoma a so *pola *jeho podžakowachu.
Wón so wopraša: „Što tu pytaće?“

Tuž woni jemu wšitko powědachu. Naposledk wón jich do
lěhwa *dowjezeſel[,] tam pak jim tu stawiznu nichtó njewěrjeſe.

wupraj. struktura

fazowy verb
substitut subjekta
wupraj. struktura

kwantifikator
twój vs. swój
to be or to let-verb
dual ...
substitut subjekta
jeho vs. swój

kwantifikator
słowotwórba
prepozycja z gen.

jeho vs. swój ... typ
zwěrjo → zwěrjeća
wupraj. struktura &
dołha f. pronomena

preteritum

2003–18 šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Dožiwjenje z kuzłarskim klobukom

Jedneho dnja we zymje džech na łubju, dokelž njewědžach, što započeć we swojej stwi. Na łubi hrjebach w kartonach ze starymi hrajkami, drastami a druhim wěcami. Njebě ničo pódla, z čimž bych móhl so zaběrać.

jeho vs. swój

Jenož stary klobuk někak zajimawy wupadaše.

Tola njewědžach, komu słuša. Hdyž sej klobuk dokładnišo wobhladach, zwěscích, zo njeje to někakji normalny klobuk a tohodla chcyh sej jón na kózdy pad jónu stajić. Po tym, zo jón wurjedžich, stajich sej klobuk na hlowu.

preteritum

Nadobo so mi wjerčeše a padnych do womory ... Wotućich zaso w lësu. „Što je to do spodživněho lësa?“, prašach so. „Tajke štomy hišće ženje njejsym widział. Sym ja w drugim swěće?“

interrog. pronomen

Pytach najprjedy za pućikom abo sćežku, kotraž wjedže z lësa. Běžach pót hodžinje po lësu, doniż puć njenamakach. Chcyh so runje na wulki kamjeń sydnyć, to zasłyšach hrjehotanje konja. Z daloka wuhladach ryčerja na konju. Schowach so spěšnje zady kamjenja a wobkedžbowach muža na konju. „Sym přez kuzłarski klobuk do srjedžowěka přisòl“, myslach sej. „Klobuk sym zawěsće w lësu zhubit.“

kongruenca

Hdyž bě ryčer dosć daloko zdaleny, běžach dale po puću. Po hodžinje doběžach sej k wulkemu hrodej. Nadžiach so, zo mi tam něchtó dale pomha. Džiwach so, zo ležeštaj stražnikaj před wrotami na trawje. Džech do wulkeho twarjenja, hdžež knješež jara džiwny mér. Pytach za někakjej żorlu, hdžež kral w *jeho stólcu sedžeše.

prepozicja z gen.

Skónčnje ju namakach. Tola kral ležeše na zemi a bě na hlowie zranjeny. „Štó ty sy? Pomhaj mi tola!“, wón mje *napomina. „Sym Jan Lešawa z Budyšina“, wotmołwych a pomhach krajej na nohi. „Z Budyšina? Hdze to leži?“[,] so wón praša. „To njeje we wašim času“[,] wotmołwych. „A kak sy k nam přišoř?“ „Přez kuzłarski klobuk.“ „Je to tón, kiž je mój ryčer w lësu namakał, tajki ze żoltymi hwězdam.“ „Haj[.] wězo!“, ja prajich. Kral mi hišće powědaše, zo su jeho bandiča wurubili a jeho syna wotwjedli. Chcyše mi klobuk jenož zaso dać, hdyž syna wuswobodžu.

preteritum

indef. pronomen ...

dual

jeho vs. swój

Za tutón nadawk dóstach mjeć a konja. Spěšnje jěchach do lësa. Pytach a wołach za synom, doniż jeho při štomje přiwiazaneho njewuhladach. Spěšnje jeho wuswobodžich a z nim do hroda jěchach. Tam wón mi, krajej a wšem drugim powědaše, zo chcychu bandiča jednu *million złoćanych tolerjow za jeho swobodu měć. „Hdyž by ty mały kusk pozdžišo přišoř, bychu bandiča wróćo zaso byli. Chcychu jenož skrótką do *jich chowanki hić a list za nana pisać“[,] powědaše syn. „Nětko dam či twój klobuk wróćo“, praji kral.

preteritum

kalkowanje [ich half dem

König auf die Beine]

mój vs. swój

muskowosobowosć ...

jeho vs. swój

Wšitcy w hrodze běchu zaso *wjesole a ja přińdzech z klobukom zaso domoj. Jón schowach zaso w kartonu na łubi.

wupraj. struktura

kwantifikator

jeho vs. swój

muskowosobowosć

2003–5, šuler „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Dožiwjenje w lęsu

... „Pomału so ja woprawdze dźiwam, hdźe woni wostanu.
*Hdyż bychu nas pytali, bychu tola haru činili“[,] praji Monika strachočiwe. „Ach, njepowědaj tajki čikot!“, wotmołwi Pětr energisce[.] „My smy hólcy a nimamy strach, něwérno, Jano?“ Pětra přetorhny naraz teptanje. „To woni su! Na skónčnje! Psst!“[.] šukota Monika čisće rozhorjena. „Něsto pak je *spodžiwnje. Ći piraća su tola třo. Ale to klinči bóle kaž teptanje jedneho hobra! Hłupje, zo njewidzimy[,] štò tam je.“ Nětka *zadyri nóc. „Ja so boju“[.] praji Monika. „Dži nož domoj[.] ty *bojazliwi!“ Kroćele so bliža. Džéćom *stupaja włosy horje. Su sej cyle wěste[,] zo je to hober. Maja prawje. W tutym wokomiku něchtó kerk, hdźež běchu so schowali, wutorhny. „Ahhh!!! Pomoc!!!“ Wšitcy třo kaž štapjeni wołaja. Samo Pětr a Jan bóle *cepotachu hač Monika. Woprawdze běše to hober, kiž měješe hobersku klětku pod pažomaj. W njej ležachu hromady mortwych zwěrjatow. Najskerje pytaše wón swoju wječer a měješe planowane[,] jich zežrać. Nětka džéći přeco bóle před wot hobra smalachu. Ale to běše tak čma, zo so *woni zaběžachu. Hober pak zasta *jich přesčeħować. Hdyż *woni rano wotućichu, so jara dźiwachu. Pětr a Monika *běchu so mjenujcy pod štom *lehnyli a Jan bě so do lisca zahrjebał. Do šule wězo přepozdze přindzechu, ale tam zhonichu, zo běchu piraća hižo dawno pytanje skónčili.

konektor
imperatiw
wokatiw

adwerbialna f. ...
muskowosobowosć &
kwantifikator
kalkowanje [brach die
Nacht an]
wokatiw ... kalkowanje
[steigen die Haare nach oben]

dual

typ zwěrjo → zwěrjeća
jeho vs. swój

muskowosobowosć
dual

2003–31, šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Kuzłarski klobuk

Jónu chcyše Julija swojej přečelce j[ě]ć, jako jeje mać praji: „Julija, dži tola prošu na lubju a *přiwejz mi jedyn rjany wulkí taler.“ Wona chcyše pak k swojej přečelce j[ě]ć a wotmołwi: „Čehodla ty sama tam horje njeńdžeš a sej tutón taler njehówješ. Ja chcu k *mojej přečelce. To je jara *nuznje.“ Ale mać jej wotmołwi: „Ja njemóžu, ja dyrbju džělać. A nětka dži prošu.“ Julija so tak mjerzaše. Ale skónčnje praji: „Ja pak to jenož činju, dokelž ty to *sy.“ Mać so na nju posmělkny a rjekny: „Ty sy *jedna luba holca. Džakuju so tebi.“ Nětka pak Julilia chwataše, dokelž chcyše wšak tež hišće swojej přečelce. Jako wona tam na lubi steješe, měješe wulki strach, dokelž běše tam horjeka tak čma. Jako so wona ke *krinje *bliži, w kotrež talerje a šklé běchu, přileća jedyn njetopyr a *sydnie so na krinju. Julilia so tak *nastróža, zo cyle wotře zarjejí. Mać pak ju deleka w kuchni njesłyšeše. To běše tež derje tak, hewak by so *ju wusměla. Naraz *zapocina njetopyr powědać[ja jej praji: „Julija, što ty tu horjeka činiš?“ Wona so jeho strachočiwe woprasa: „Kak da mje znaješ a docyla[,] štò ty sy?“ Wón jej wotmołwi: „Ja sym njetopyr ‘Kluglug’. A tebje ja znaju, dokelž sy tajka njeponoslušna holca. Ja wšě njeponoslušne džéći

jeho vs. swój
słowośkład [město přinjes]

narěč ... mój vs. swój
... adwerbialna f.

słowoślěd
artikl

dat. substantiwa
preteritum

wupraj. struktura

znaju. Tohodla sym tebje tež tak nastróžil. Ale što da ty tu horjeka nětko pytaš?“ Julija je so na njetopyra zwučila a nětko z krutym hłosom praji: „Ja dyrbju *mojej maćeri rjany taler přinjesć.“ Na to so Kluglkug wopraša: „Je tutón taler w tutej *křinje?“ Wona jemu wotmolwi: „Haj, nětko leć prošu dele, ja chcu džensa hišće k *mojej přečelce.“

lok. substantiwa

Kluglkug zleča dele a jej praji: „W tutej *křinje je *jedyn kuzłarski klobuk. Tón ja tebi darju.“ Wona hnydom křinju wotewrě a wza sebi klobuk. Skónčne wza sej wona tež tón taler. Naraz zaslyša swoju mać, kotraž so wopraša: „Julija[,] sy ty hišće tu?“ Julija so tak nastróži, zo jej hnydom taler z ruki padny. Wona wotmolwi: „Haj, ja tu sym.“ Mać jej na to rjekny: „Pój nětko skónčne dele. Twoja přečelka na tebje hižo čaka.“ Wona njeje ničo pytnyla, zo je so taler rozbit. Kluglkug je mjenujcy z tutym klobukom tak kuzłała, zo ničo slyšeć njeběše. Nětko pak njeměješe Julija wjacy žadyn taler za mać. Ale Kuglkug jej slubi, zo budže jej tajki samsny taler zaso kuzłać. Kuzłarska formula k tomu bě: „Klobuko, klobuko, přeju sej zaso tajki samsny taler!“ A šwup di wup ležeše w *křinje zaso tutón taler. Tón skóncowany taler běše zrumowany.

artikl

Julija so tak zwjeseli, zo žane słowo njenamaka, kotrež možeše jemu prajić. Skónčne so podžakowa a praji: „Džakuju so tebi z cyleje wutroby za tutón rjany klobuk a zo sy tutón taler zaso do porjadka přinjesť.“ Wona so rozžohnowa a praji: „Božemje a džakuju so tebi hišće raz.“ Njetopyr wotleča a Julija chwataše k swojej [přečelce] a jej wšitko wupowěda. A tak móžeše wona kuzłać. Na druhí džen rano wona wotuci a pytny, zo běše to jenož *jedyn són.

dwójna negacija

2003–13, šulerka SSŠ w Ralbicach

Pětr a duch z klobuka

Kaž w kózdych prózdninach dojědžech sej tež tute prózdniny k *mojej wowce. Jědžech rady k *mojej wowce na *wsu, dokelž mějach tam jara wjele městna k hrajkanju a kolesowanju. Wowka měješe wulku, staru chěžu[,] wo kotrež sym hižo někotre potajnstwa *wunamaka! Na příklad, zo bydleše w chěži jónu cyganka z[e] swojej džowku. To pak njeje tak wažne. Hdyž běch před někotrymi tydženjami zaso jónu pola wowki, sta so něsto jara dživne.

wokatiw

Chych sej runje po madracu za přehnóowanje hic[.] jako widžach staru, spodžiwnu křinju. Běch tak wćipny, chych na kózdy pad wědzeć, što so w křinji chowaše. Snano drohotny pochwad, snano tež pak lózy duch? Njewědžach[.] što dyrbju činić. Myslach na to, kak zmužity hólci sym a spěšnje wočinich křinju. Cyle dokladnje sej wěcyc w křinji wobhladach. Ně, to žadyn poklad njebe. W křinji běchu knihi z dawnych časow, roztorhane židzane rubiška, jedna mała tafla a jedyn zaprōšeny klobuk. Běch jara zrudny. Chych runje křinju zaso začinić[.] jako zaslyšach hłuboki hłos[.] kotryž rjekny: „Ně, ně[.] prošu njezačin křinju, spjelnju tež wše twoje přečać!“ Džiwach so, što

preteritum

preteritum

artikl

mój vs. swój ...
ak. substantiwa
Kalkowanje [haben ich
bereits einige Geheimnisse
herausgefunden]

imperatiw

do běše? Pohladach hišće jónu spěšnje do křinje, a hlej[.] klobuk měješe woči a hubu. Myslach sej, zo wjace prawje njewidžu. Začinich woči, dокelž sej myslach, zo klobuk potom preć *je. *Skedźbny wočinich woči. Ně, klobuk tam přeco hišće bě. Što dyrbjach činić? Křinju začinić? So prašeć[,] što wón chce? Rosudžich so, zo so jeho prašam[,] što wón chce. Tak so tež sta. Wón mi *rjeknyše: „Sym zakuzłany princ, dyrbju 1 000 lét doňho w klobuku wostać, jeli nikomu njeslužu. To rěka[,] trjebam spěšnje jedneho knjeza.“ „Stó to je[,] jedyn knjez?“[.] so prašach. „Knjez je tutón muž abo tuta žona[,] kotremuž služu, tak prajene přeća spjelnu. Praj mi[,] njechaš ty być mój knjez?“ Wězo prajach haj. Wot nětka wopytach wowku a klobuk husto, nic jenož w prózdninach. A kaž bě duch z klobuka prajit, *spjelneše mi kózde přeće. To džše doňhi čas tak. Na rjonym slónčnym dnju w oktoberje tež zaso wowce jědzech. Po wobjedže chcyh hnydom na łubju hić, zo bych sej wot klobuka zaso někotre přeća spjelnić dał, ale što dyrbjach nazhonić? Křinja bě preć. Wotpytach cytu łubju[,] ale křinja tam njebě. Spéchach k wowce a so *ju woprašach[,] hdže křinja wostawa *bě. Wowka mi powědaše, zo bě křinju na tydženskich wíkach przedawa. Přašach so *ju[,] hač je wěcy[,] kotrež běchu w křinji nutřka[,] tež przedawa. Wona mi wotmowješe: „Na wězo!“ Ja běch jara zrudny. Wot tuteho dnja ženje wjace na łubi njesym był.

słowoślēd
adwerbialna f.

preteritum
dwójna negacja

preteritum

kwantifikator

wupraj. struktura ...
słowosłēd

2004–8 šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Luba Julija,
wutrobowe postrowy z Korwatskeje! Tu so mi rjenje lubi. Slónco tu jara smali. Morjo je tu čiste a na přibrjohu žane wotpakki njeleža. Naš hotel leži při morju w mjeńšej wjesce, kotraž rěka Novi Vinodolski. Wot našeho balkona won widžiš hižo přenju wulkupu, kiž z morja won saha. Hdyž smy přeni džer tu přijeli, to sym ja z *mojim bratrom Krystofom hnydom do morja skočila. To běše wulkotnje. Jědž w našim hotelu je tež wuběrnje słođała. Jónu rano praješe nam naša mać, hač chcemy sej na kupu Krk z čolmom dojěć. Mój mjeńši bratr Jan hnydom zajuska. Tak jědzechmy z rjanej wulkej lódzú ke kupje. Kupa běše hoberska. We *jednej wjesce běše najrejši přibrjóh *wot cyłe kupy. Tam so ja z *mojej maćerju slónčach. Jako zaso domoj jěć dyrbjachmy, nichtó to nochcyše. Na druhí džer wupošćichmy sebi sami malu lódz. Zhromadnje jědzechmy do srjedź morja. Ja sej *moje nurjenske nawoči a powětrowu rołku sobu wzach. Hdyž běchmy tu, skočich do wody. Pod wodu mějach wulkotny wuhlad nad *rybam. Běše to jara zajimawe, jako pod mojimaj nohomaj wjetša ryba nimo pluwaše. Najbóle pak spodobachu so mi Plit[v]icke jězory. To je *jedyn nacionalny park, kiž steji pod přidoškitom. W tutym parku běše tež hoberski wodopad. Škoda, zo je naš dowol bórze zaso nimo.

mój vs. swój

preteritum

artikl ... atribut w gen.

kruty wobrot
ja vs. sebje
słowotwórba

ak. substantiwa
dual
artikl

A jak so poprawom tebi w Alpach lubi? Tam je zawěsće tež rjane wjedro a jara čopło. Sće wy tež hižo na *jednu horu pućowali? Jako my tam před *dwajomaj lětomaj běchmy, to pobychmy na 2000 *metry wysokej horje. Tam někotři ludžo tež w lěče sněhaki jězdžachu, dokelž wjele sněha ležeše. Ale to wšitko mózu ja tebi powědać, hdyz budu zaso doma. Nětko pak dyrbju skónčić, dokelž hewak budže list pře dohti.
Lubje će strowi
twoja přečelka Franciska

mjeno
artikl
kwantifikator
muskowosobowosć

2004–27 šulerka SSŠ w Ralbicach

Potajnstwo morja

Lěčny dowol – ...

Wuhladach před sobu, cyle na dnu morja[,] čorný blak. Tu wot horjeka wupadaše blak[.] kaž čorna parlička. To pak wona njeběše. Čujach, zo mje něšto wočakowaše. Ja třepotach[,] ale nutřkownje sebi prajach: „Dyrbju tola jónu pohladać[,] što tam je, njemóže tola jenož džéra być. To budže dyrdomdej!“ Wědžach, zo njemóžu doľho powětr džeržeć, tuž *mje pruwowach. Podnurich so bjez powětroweje rołki. „Ale[,] nó haj[,] jedna minuta a někotre sekundy, to *bych dosahało!“[,] myslach sebi. Kruče zapřimnych powětrowu rołku a so druhu króć podnurich. Pluwach spěsnje k dnu. Tu běše rjany wuhlad. Wšelake małe a wjetše ryby a tež rostliny so wokoło mje wjerčachu. Mój cil běše docpety. Před *sobu běše wulká džera. Z *njej zybolachu so swěcy. Wzach cyłu zmužitość hromadže a podach so do džery. Powětr mi hišće chwilu dosahaše. Přeco hubošo do džery. Na scénach zybolachu so pisane kamuški. Swěčki so na stejakach swěčachu. Ja so džiwach: „Kak da to funguje? Swěčki so tola we wodze njeswěća!“ Poprawom běchu hižo wokoło tří minuty wotběžane. Ja pak hišće dosć powětra mejach. Nětko wzach riziko na so. Ja *wočinjach *mojej woči daloko a zuwach sej nurjenske nawoči. Potom *wočinjach šeročo hubu, a što to? Powětr, mějach tohodla hišće powětr! Nadobo hwidžach w bliskości swětu swěcu, kotraž paleše na woči kaž stónco. Dóndžech do *jednoho ruma. W srjedžišču steješe swětły diamant. Jako diamant přimnych, so wokoło mje wulká džera rozpřestrěwaše. Mój powětr so *zhubješe. Hwidžach jenož něšto zelene před sobu. A potom ... wšitko bě čorne. Słyšach hlosy: „Prošu wotuci!“ To běše cyle wěscie hlós mojeje maćerje. *Wočinjach woči a na mje so mjezwoca smějachu. Mać, nan a lěkar mje zběhnychu. Ja ležach na brjoze. Mać běše cyle rozpjæršena. Wječor, hdyz sebi nōcny woblek zdrasčich[,] wuhladach na ruce wotčišć zeleneje ruki. Što běše mje z wody čahnylo? W nocy so wotčišć *zhubješe.

preteritum

ja vs. sebje

konjunktiw

ja vs. sebje
gen. pronomena ...
kalkowanje [ich nahm den ganzen Mut zusammen]

kwantifikator

mój vs. swój
preteritum

artikl
konjunkcija
wupraj. struktura

mój vs. swój

ja vs. sebje

2004–11, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Błudna idea

Chczechmy wědžec, štò z našeje kliki je najbóle cool. Njewěm wjac, štò měješe błudnu ideju[,] do stareje skały hić. Sta so před někak jednym tydženjom. Běše rjany a čoply džeń, a hnydom po šuli, kaž přeco, trjechichmy so w našeje wutwarjenej stwi za našu kliku. My zaso jónu wostudu pasechmy. Nadobo pak *nichtó z kliki namjetowaše: „Njechamy do stareje skały hić!“ To běše dobra idea, dokelž móžachmy so tam tež kupać, a wonka běše čoplo. Tak džechmy, abo lěpje prajene[,] jědzechmy wjesoli do skały. Hdyž běchmy do skały přijeli, dyrbachmy najprjedy po kamjenach dele lězč. To pak bě čežko, dokelž dyrbachmy kedžbować, zo dele *njepadnjechmy. Potom pak běchmy strow[i] dele přišli[] ja móžachmy so kupać. My so někak tři hodžiny kupachmy a běchmy jara wjesoli. My skakachmy do wody, hrachmy z bulom a płuwachmy napremo. Potom pak běše čas nimo a dyrbachmy dom. Nětko pak so to sta, štož nichtó *wot nas njechaše. Jedyn hólc z našeje kliki wołaše mi dele, a to srjedź horje krosnowanja: „Jano, prošu přinjes mi moje zelene kupanske cholowy sobu horje!“ „Haj“, ja wotmoowych. Ale tón hólc[,] *kotrež je mi to přivołał, njeje w tutym wokomiku hlada[,] hdže stupi[,] a tohodla so *wobsunješe. *Padnješe z *jednym wótcym „pomoc“ dele, ale nic pře daloko[,] dokelž njebě hišće daloko přišot. Wón padny na chribjet, ale wón měješe zbožo, zo sej ničo z chribjetom nje[s]čini. Jenož noha bě złamana a wón měješe hišće někotre druhe rany. Najprjedy stejachmy hišće pod šokom, ale potom so zhrabachmy. Hnydom pósłachmy jednoho[] *kotrež dyrbješe policiju a chorobne awto zawałoć. W tym času, *kaž bě wón preč, spótachmy Alexandra, tak wón rěkaše, tak zastarać, kaž smy w šuli wukli. My Alexej prajachmy: „Ty dyrbiš to přetrać, *chorobny awto je hnydom tu, tak doľho hišće čakaj!“ Ale wšo[,] štož prajachmy, bě bjez zmysla. Wón přeco dale reješe: „Awa, pomhajće mi, mje wšitko bol!“ Tak to někak poł hodžiny džese, potom hakle policija a chorobne awto *přijedzechu. Mjeztym je tón hólc, kotrehož smy pósłali, zaso wróćo přijět. Hnydom so policisća nas wuprašowachu. Woni so prašachu: „Kak je so to stało? A čehodla [so] tu kupaće, to je zakazane!“ „Smy so tu kupali, dokelž bě džensa tak čoplo“[,] my prajachmy. Potom dyrbachmy sobu na policijsku staciju a tam wšitko powědać. Alexander nětko w chorowni leži a *budže hakle za tři tydženie z chorownje přindz. Tajke něšto nichtó z nas wjace činić njebudže. My smy z toho *nawuknlyi.

interog. pronomen

kruty wobrot
indef. pronomen

preteritum

kwantifikator

słowośkład
kruty wobrot

wokatiw

kongruenca
preteritum
artikl

dwójna negacija

kalkowanje [standen wir
noch unter Schock]
konektor

kongruenca

wupraj. struktura
dual

muskowosobowość

futur & infinitiw

wupraj. struktura

2004–26, šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Halo luba Marija,

Kak so či wjedze? Je pola was tež tajke rjane wjedro? Tu pola nas při Sewjernym morju je wulkotne wjedro. Slónco swéci kózdy dzeń a ludži su jara *přečelnje. Bydlimy w *jednym bungalowie.

interrog. pronomen
míjeno
muskowosobowosć ...
artikl
wupraj. struktura

Wčera přeprěčichmy z přewozom Sewjerne morjo. Mějach *priedy *toho tróšku stracha, dokelž běše to přeni raz, zo jědzech z přewozom. Ale potom[,] hdźż jědzechmy[,] zhubi so strach krok po kroku. Někak pot *hodžinje pozdžišo běchmy tu na kupje Langeo[o]g. Kupa běše přewšo krasna. Woda zboleše so w slóncu kaž jasna hwézda na njebju. Hnydom pytachmy, moja swójba a ja, za[]blečkom[,] hdžež slónco swéčeše. Po tym zdrasichmy so naše kupanske woblěki a skočichmy do chětro zymneje wody. Pluwachmy tam a sem[,] a žolmy wzachu na přeco zaso sobu. Wokoło hodžinku [so] kupachmy. Jako pak woda přeco dale woteběraše, switaše mi nadobo, zo knježi tu přiliw a wotliw. Nětko njemóžachmy wjace derje pluwać, dokelž běše woda niska. Zwoblěkachmy sej zaso *naše suche drasty a nóžkowachmy *přez pobrjóh. Jako wuhladachmy mału budku, hdžež předawachu jědž a napoj[,] zastachmy a nastupichmy so. Wšako čini pluwanje w morju chětro hlódny. Po tym, zo běchmy něšto jědli[,] čakachmy hodžinu[,] kaž so to słuša. Znajmjeňša knježeše zaso přiliw. Hdźż to wuhladachmy, zdrasichmy so naše hižo suche kupanske wěcy a spěchachmy z poňym elanom do wody. Ale što to? Mać wołaše nas zaso wróćo, dokelž dyrbjachmy so ze slónčnej cremu namazać. Hdźż běchmy potom hotowi, chwatachmy zaso do wody. Pluwachmy kaž wrótni. Ale nadobo *přimnieše mnie něchtó za nohu. Mějach strach. Wumyslich sej najhórše wěcy. Najradšo *by wótri zakřičała[,] ale mi zadžerzeše něchtó hubu tak, zo njemóžach ničo prajić. Wosoba nurješe mnie zawěscé *dwě abo tři razy. Nětko započa wosoba rěčeć. Najprjedy myslach sebi, zo je to mój wuj Měrcin, kotryž je sej z[]nami sobu do dowola dojěł. Ale jeho hlós to njeběše. Hlós běše hłuboki a bórčaty. Switaše mi, zo běše to mój nan[,] kotryž je sej mały žort z *mje dowolił. Poprawom to žadyn mały žort njeběše, dokelž so *na *wusmužolu *horu nastróžich. Wokoło 17.00 hodž. dyrbjachmy naše 7 *wěcki spakować, zo njeběchmy naš přewoz skomdzili. Hdźż běchmy zaso w našim bungalowie[,] prajich mojej maćeri, zo dyrbimy sej zaso na wulkotnu kupu Langeo[o]g dojěć. Mi *je so wosebje na tutej kupje pobrjóh, zaklapnicy a přečelnosć ludži *lubiła. Božemje praji twoja přečelka Andrea, kotař tebi hišće rjane prázdniny přeje.

kwantifikator

wupraj. struktura

mój vs. swój ...
prepozicja z ak.

preteritum
konjunktiw
dwójna negacija
kwantifikator

jeho vs. swój

instr. pronomena
kruty wobrot
kalkowanje [unsere sieben Sachen]

kongruenca

2004–23, šulerka SSŠ w Ralbicach

Wopačne jednanje

Jako smy z mojej swójbu do noweho doma přečahnyli, dyrbjach ja na nowu šulu chodźić. Tam bě poprawom jara rjenje. Woprawdze ćežke pak bě, přečelki namakać. Tak woprašach so *wšelake *kliki, hač chcedźa so ze mnu spřečelić, tola přeco zaso załyśach zrudnu wotmowlu: „Ně, ty sy ‘uncool’.[“] Skoro běchu [so] mi sylzy z woćow kuleli, kaž wulke njewjedro. Nadobo pak wuhladach mi hišće njeznatu kliku. Spěšnje nóžkowach k tutym *tři holcam a woprašach so *jich. *Woni wobhladachu sej mje a šukotachu sebi něsto. Minutu pozdžišo praješe holca, kiž bě zawěscé ta nawiedowarka, tute słowčka: „Haj, móžeš. Dyrbiš pak nam při ćežkich domjacych nadawkach pomhać abo je spjelnić.“ „To je tola lóchko“, sej ja při *mni myslach. Tak bě so čas minyt a nětko so derje zrozumichmy. Jedneho dnja chcyhmy wědžeć, štò z našeje kliki je najbóle cool. Njewém wjac, štò měješe bľudnu ideju, kiž rěkaše tak: *Moje *starší *su na kwasne reje *přeprosene *byli. Tutón wječor zetkachmy so pola mje doma, štož mi nan a mać poprawom *njedowolichu, dokelž mamy drohotne wěcyc w domje. Kóžda z holcow měješe najwšela-koriše handijowe čísla wot hólcow. Měšachmy tute a kóžda *čahnyše jednu a zazwoni tam. Zadžeržachmy sebi nós, zo běše nas hlós mjechki, kaž tón wot małejemyški. Prajachmy tajke něsto: [„]Halo, tu je twoja tajna přečelka a chcu tebi prajić, zo mam tebje rady.“ Hólcy wotmowlitchu: „Ow, to pak je rjenje. Chcemoj so zetkać?“, abo też: „Wodaj prošu, mam pak hižo přečelnu a rjanu lubku.“ Spěšnje wotpiknychmy a so wótře smějachmy. Nadobo pak slyšachmy, zo so domowe durje wotčinichu a swěca so zaswěđ. *Běchu to nan a mać, kotremajž njeisu so reje tak lubili. Přečelki *zeskočichu do našich wulkich kamorow a so tam schowachu. Wědżach, zo *budže mać *jeje mantel do kamora powiśnyc, tak wotewzach jón a *zhotowjach to. Tola runje w tutym wokomiku příndźe mój hižo kusk napity nan a chcyše swój předešćnik do kamora powozić, tak storči mje nabok. Bohudžak běše kusk napity, hewak b[y] moje wopačne jednanje do swěta přišlo. Jako *běchu mać a nan po[]tym telewizor *zapiknyli, wulězechu moje přečelki z kamora a spěchachu dom. To bě dožiwenje[,] a wot toho čas sym ja „cool nawiedowarka“ našeje kliki a wěm też, zo *njebudu nětko žadneho bjez dowolnosće staršeju do domu pusćić.

mój vs. swój

wupraj. struktura

kwantifikator
muskowosobowość ...
wón vs. sebje

ja vs. sebje

dual

kruty wobrot ...
preteritum
ja vs. sebje

char. werb. jednanja

futur ... jeho vs. swój
słowo skład [město scinich]

jeho vs. swój
kalkowanje [würde mein
falsches Handeln zur Welt
kommen]

futur

2004–24 šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Luba Franciska,	mjeno
wutrobowe postrowy z *Kupy Korfu scele tebi twoja Julija.	preteritum ...
Póndželu *přilečichmy po dobrym *lětom do Griejskeje.	lok. substantiwa
Wjedro je tu přewšo krasne a njewidzach mřócele na njebju.	mój vs. swój
Moja swójba a ja jědzechmy hnydom z busom do našeho hotela. Tam džechmy po klucík a dundachym k *našim bun-galowej. W nim bě rjenje chłodno a tuž *wotpočichmy so kusk.	dat. pronomena
Wokoło 15.00 hodž. chcych skónčnje k rjanemu přibrjoju hić, wo kotrymž hiżo dołho sonjach. Tuž bězachmy k přibrjohej.	preteritum
Tam połozich moje trěno a spěchach do wody. „Pój, Luiza!	dat. substantiwa
Tu je jara rjenje“, wołach k *mojej sotře, ale wona *so radšo w pěsku hrajkaše. Tak pļuwach sama w rjany morju. Naraz widžach[,] jak něsto běle ke mni w spěšnym tempje pļuwaše.	nareč
Počakach wokomik, ale potom pļuwach kaž wólberna k přibrjoju, dokelž myslach sej, zo žrawc zady mie pļuwa. Běch pak hiżo předaloko do morja nutr pļuwała. Putnjech[,] jak moja wutroba přeco spěšnišo bješe. Wołach z cyteje šije: „Pomoc, pomoc!“ Nadobo mje něsto włózne na koleno *přimnješe.	mój vs. swój
Zakřičach a hlachach do zady. Njewidzach pak žrawca.	prepozicija z gen.
To slyšach kichotanje. Wobročich so zaso na směr přibrjoh a widžach, jak mój nan přiedy mje steješe. Mi *padnješe wulkim kamień z wutroby. Ale mój nan so tak wótře směješe, zo so *někotre *ludži hnydom sobu kichotachu. Ja pak *swarjech na *jeho: „Papa! Ty sy šamały! Čehodla sy to činił?“ Wón mi wotmołwi: „Njemóžach tola wědžeć, zo ty tajki strach dóstanieš. A nimo toho tu žane žrawcy nijejsu. Pój, mój pļuwamoj k přibrjoju!“ Tam so Luiza, Benno a moja mać hiżo smějachu. Potom zapakowachmy naše trěnia a nóżkowachmy domoj.	prepozicija z gen.
Tuta krajina so mi wosebje lubi, dokelž tu rjane kwětki, oliwowe štomy a druhe rostliny rostu. W bungalowje lehnych so sprócnia do łoża a sej wusnych. Přichodny džeń so moja mać mje prašeše: „Maš lóšt na krasny hród jěć, hdžež su so někotre sceny filma ‘Sissi’ hrali? Wón steji w naší blískosći.“ Ja a Luiza hnydom *zarjejichmy: „Haj, rady.“ Jenož moja mać je tutón film hiżo widžała, tohodla běch wosebje wćipna. Tuž jědzechmy k tutemu hrodej a wobhladachmy sej hród, kotryž so mi jara lubješe. Wśudże rosčehu překrasne kwětki a wšitko rjenje wonješe. Wobhladachmy sej tež hród wot nutřka, hdžež so wšitko zyboleše. Moja mać so na mnje posměwkny a mi slubi[,] tutón film raz hladać. Po tym rjanym a zajimawym wopyče wobhladachmy sej město a wuchodzowachmy so při přibrjoju. Wokoło 7.00 hodž. *jěchmy slódnu jědž a potom džechmy do łoża. Jutře chcemy so zaso w morju kupać a sej naš hotel dołdinio wobhladać. Božemje a hišće rjane prózdniny[,] twoja přečelka Julija	muskowosobowość ... preteritum dołha f. pronomena
	preteritum
	dual ... mój vs. swój
	preteritum

2006–13, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Luba Sarah!

Wčera dožiwich něšto, štož mje pře wšu měru mjerzaše.

Dojedźezech runje domoj, to widžach, zo běchu chězine durje powočinjene. Džiwach so jara, dokelž sym hewak přeco přenja domoj. Wutroba mi pukotaše a pót běžeše a wahach, hač dyrbjach do chěže abo radšo tola wowce hić. Wuhotowana z *mojimi šulsksimi nožicami a z kružidłom a nastajena na to, zo je rubježnik hiše w domje[,] bližach so pomalu chězinym durjam a spytach je mjelco wočinić. To pak so mi njeporadži. Naše chězine durje su jara stare a tohodla kwičachu. Nastróžich so. Snano je rubježnik mje nětko slyšał a je přez zadnje durje w kuchni abo přez wokno čeknył? Wahach zaso, ale znova mje zmužitosc přeswěći. *Kročich skedźbliwie dale do kuchnje. Tola naraz zasłyšach spodžiwne mjawčenje. Běše to snano wjera ze swojej čornej kóčku? Ja wěm, zo je to kusk hłupikote, ale běch w tutym wokomiku na wšo přihotowana, tež na wjeru a jeje kóčku. *Wostanych stejo, přemyslowach, hač je *mudrie do kuchnje hić abo radšo tola z *mobilowym telefonom policiju zawałać? Běch pak na koncu tola tak wcipna, zo njemóžach dlěje dočakać[,] a tak zastupich sama do kuchnje. W prawej ruce šulske nožicy a w tamnej kružidło a třepotajo po cylym céle, pytach za slědami, kotrež bychu móhli na rubježnika pokazać. Naraz so mi zecny. Kuchinski kamor, hdźež chowamy naše horncy, pónoje a wěka[,] bě wočinjeny a wšitko[,] štož bě nutřka[,] ležeše rozbrójene na zemi. Z wodoweho honača kapaše woda. A zady wokoło blida běchu stopy někajkeho črija. Wutroba mi pukotaše, třepotach po cylym céle a pót mi běžeše, jako sej tutu wobradu wobhladowach. To slyšach ze susodnjeje stwy kichotanje, kotrež so poněčim do smjeća přeměnješe. Wočinich hektisce durje do našeje bydlenskeje stwy a koho tam widžach? Daniel, Patrick a mój bratr Klemens so wótře smějachu. Patrick spytaše něšto prajíć, ale běch hižo zrozumiła. Tući *tři hólcy běchu mje z wulkim wjeselom do haperleje pósłali. To so chětřo mjerzach. Jenož dla tuteho hlupeho žorta sym tajki strach měla. Dokelž nochcých jim jich nahladu skazyć, so z nimi smějach. Mjerzała pak so tohodla na nich sym. A ty, Sarah? Su tebje tež do haperleje pósłali? Pisaj mi bórze[,] twoja Hanka

słowotwórba

jeho vs. swój

wupraj. struktura

słowotwórba

preteritum

jeho vs. swój

to be or to let-werb
adwerbialna f. ...
słowotwórba

transgresiw

wupraj. struktura

aspekt

kwantifikator
kruty wobrot

2006–9, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Witaj Christin,

njewěm[.] hač wěš hižo zrudźacu nowosć. Mój džéd, nan mojeho nana, bu wčera čežko zranjeru. To wšitko wotměwaše so tak: Ja zahrajkach sebi za našim domskim ze Sophiu, *mojej młodšej sotru. Bórze na to sydny so naju džéd před namaj napřečo *stejacej bróžeń, na stólc. Tútón bě chětro twjerdy, tuž prašeše so mnje: „Katharina, pónďeš prošu po zawčk abo přikryw? Stólc je tola jara twjerdy.“ „Nó haj, ... mojedla“, wotmołwych ja a džéch do kóljnje, hdžež ležeše na sydle traktora přikryw. Wzach tutón a posmalich zaso k njemu. Mój džéd njeje, kaž sam wěš, wjac najmłodší a nimo toho běhaše lědma bjez *pomocu kija. Tuž *stanješe wón pomale a ja połožich jemu přikryw na stólc. Na to so *džédo znowa *sydnieše a čitaše nowinu. Wjetšinu časa pak scéhōwaše našim pohibam a činitoscam. Bě hižo wokolo 17.00 hodž., to rozžohnowachmoj so *wot njeho a dachmoj jemu kóžda hubku na lico. Potom dundachmoj do směra pincy. Tam so zeslěkachmoj kapce a črije. Džéd je so, tak sej to znajmjeńša myslu, w tutym času na mały wulět přez wjesku hotowať.

Pozdže wječor přírńdže mać do spanskeje stwy, kotruž džělu sej ze Sophiu. Wona *zda so mi zrudžena. To praješe wona: „Džensa nawječor je džéd, deleka na *parkowanišćom před gmejnškim *zarjadnistwu, ze swojim elektriskim awtkom[]wokolo *jěl. Wodžer awta chcyše tam parkować. *Přewidžeše pak džéda, kiž běše w tutym wokomiku we „mortwym kuće“. Tohodla zajědže awto dozady a trjechi džéda. Jeho elektriske awtko so *skóncowaše a wón sam *padnješe z awtka. Najprjedy *padnješe na žerdź a potom na trawu. Džéd mješe ranu *pri hłowie a pjeć złamanych rjeblów.“ „Što?“, přetorhnych *maći, dokelž nochcých to wšitko wěrić. „Haj“, pokročowaše wona, „wón je so do *chorowny dowjez, hdžež nětko tež sem [sic!] pojedu.“ Božemje a preč běše. Z nadžiu na jeho bórzomne wustrowjenje wusnych sebi. Rano mje *maći *wotući a praji ze sylzami pokryta a z nónsikom w ruce: „Wón je wčera zemré! Džéd njeje wjac žiwy. W chorowni je *mnje hišče spóznał a so słabje wopraśał[.], Regina[.] sy ty to? Što ty tu w *twojej chorobnej drasće ciniš?“ [P]otom je so posměajo swojej wočce začiniť.“ Kóždy wječor budžemy róžowc pola *wowce spěwać. Njech namaka městno a wěčny wotpočink na njebju. Nadzjam so tež, zo njesym či twoj dowol ruinierowała. Přeju či pak tohodla hišče rjane dny. Praju či pozdžišo, hdy je pohrieb.

Twoja ze sylzami pokryta Katharina
PS.: Wjeselu so hižo na twój nawrót.

mój vs. swój
naju vs. swój
gen. substantiwa ...
preteritum
wokatiw
kwantifikator
wupraj. struktura
lok. substantiwa
instr. substantiwa
char. werb. jednanja
slowotwórba
preteritum
prepozicja z lok. ...
kwantifikator
wokatiw
gen. substantiwa
wupraj. struktura
twój vs. swój ...
transgresiw
jeho vs. swój ...
gen. substantiwa

2006–6, šulerka „Šule Čišinskeho“ w Pančicach-Kukowje

Wjelki we Łužicy?

Njedawno čitach w nowinje wo wjelkach, kotrež so we Łužicy zasydluja. Ja sama bydlu w Zebníchach njedaloko českeje hranicy. Hač tam pak njeje hišće žadyn wjelk doběžał. Abo tola? Rjaneho dnja mjenujcy pobych w lěsku za našim statokom. Jenož tak k zabawje. Tam widžach mi njeznate slědy w sněze. Doma pohladach do knihi a nochcých swojimaj wočomaj wěrić. Mi so zecny, dyrbjach so sydnyć a hłuboko zadychać. W knižce steješe woprawdze[,] zo bě to slěd wjelka. Ze strachom njendzech nětko wjac do lěska. Tydžen na to w nowinach steješe[,] zo w našej bliżej wokolinje so nacylena wjelčica wokobludžeše. Bě so přez česku hranicu dóstawa[,] dokelž běchu jej młodžata preć wzali a chcyše, tak sej to Policiaj myslí, je wzaso wróća wzać. Jako to čitach[,] mje kaž z mječom do wutroby kawny a myslach při[] sejbi: „Jeli bych ja wjelčica byla[,] bych to samsne činiła. Na to wzach sej kapu a zhotowach sej zymske skórny a *smalich do lěska za našim statokom. Tam hižo wzaso note slědy namakach. „Poprawom dyrbju to nanej zdźelić[,] to wěm[,] dže wjelčica *je“, myslach při sejbi. „Ale wón by ju nablaku zacyliw! A to njecham.“ To bě příčina[,] zo džech po slědach hłubšo a hłubšo do lěsa. Nadobo slyšach a čujach psyka abo wjelčicu. Wostach zady toho štoma stejo[,] hdžes hrunjje běch. Běch wćiwp[n]a[.] hać bě to nacylena wjelčica abo jednory pos. Hłowa nochcyše tak prawje poswuchać a hlada zahdy štoma, hdžes myslach[,] zo tam *je. A woprawdze lejžeše tam we krawym sněhze. Hdžiwach so[,] zo wjelčica lejzo wosta[,] přetož bě pře słaba k stanjenju[,] njelahdajo na to[,] zo bě ćeknyła. Nětko so *domyslach, sym sej wšako pomazku z prawje wjele šinku zapakowawa. Wućanych ju a hdach ju wjelčinice. Mi so wzda[,] zo je so tróšku na mnje smiała. Džakownje *zejžerješe pomazku. Wot toho časa *smy *na[j]lepše *prećeljo *byli. Ja jej kózdy džeń přinjesech lutu šinku a starach so wo hraru. Za pjeć lět bě Lisa, tak sym ju mjenowała, zemřewa.

2006–20, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Luba Milenka,

Wčera dožiwičh něšto, štož mje pře wšu měru mjerzaše. W našej rjadowni je jedna šulerka, kotraž rěka Madlena. Poprawom je cyle w porjadku, ale moje přečelki a tež mje to mjerzaše, zo Madlena přeco to činješe[,] štož my tohorunja *činichmy. Nimo[]toho wona přeco słuchaše, hdžy něšto powědachmy, stož *někoho druheho njestaraše. Jako pónďzelu ze šule domoj přindzech, přemyslowach doňho wo *Madlenu. Kak dyrbješe to dale hić? Kak móžemy jej to prajíć, bjeztoho zo so zranjena čuje? Tajke prašenja padnu mi čežko wotmolíć. Jako druhí džeń do šule přindzech, widžach šulerja, kak małku cedliku pisaše. Njemyslach sej ničo při tym,

kongruencia

preteritum

typ zwěrjo → zwěrjeća

preteritum

słowosłěd

to be or to let-verb

preteritum

dual

kwantifikator

preteritum

neg. pronomen

lok. substantiwa
kalkowanje [fallen mir
schwer zu antworten]
dwójna negacija

ale jako po wulkej přestawce do rjadowne zastupich,
wuhladach Madlenu[]na stólcu[]pri ławce sedźo, płakajo.
Prašach so[] što je? Tola wona mi njewotmoješe. Šula běše
ke kóncej, chwatach domoj.

transgresiw

Doma zaso přemyslowach, što by móhlo w lisće stać, kiž je
šuler *Madleni dał? Na tute prašenje njewjedżach żadnu
wotmolu!

dat. substantiwa

Na druhi dźeń rano[]dżęch zaso do šule. Wuhladach přečelku
Madleny, płakajo na stólcu sedźo. Prašach so *ju, što je so
stało? Tola wona mi *njewotmoješe. Po druhej hodzinje
zhonich, zo je Madlena doma tablety pożręta, kiž běchu za jeje
starobu přesylne. Bech cyle rozpjæršena! Tablety? Je *so
snano cyła žiwenje wzac? Tute prašenja stajach sej cyły dźeń
docho.

wupraj. struktura

Madlena a jeje přečelka *dżechu k wučerce, kiž je w šuli tež
hišće za rozrisanje wulkich problemow zamolita. *Wučinichu sej
termin[]ke rozrisanju problema. Na wobrěčany termin wězo
přindzechmy. Rozrisachmy tutón wulki problem tak, zo so lěpje
wo Madlenu starachmy a zo so njesluša, šulerjow bjez wulkeje
pričiny [...]. Wot tuteho wukomika sem[]naša rjadownja bóle
a bóle hromadze dźerzeše.

jeho vs. swój
aspekt ... kalkowanje
[den ganzen Tag lang]
dual

Tute dny ženje zabyć *njeńdu. *Budu mi přeco w pomjatku
wostać! Pisaj prošu wróćo!
Twoja přečelka Manuela!

futur & narěč

2006–7, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Z retlom do lěsa

Njedawno čitach w nowinje wo wjelkach, kotrež so we Łužicy
zasydluja. Ja sam bydlu w Zebnicach njedaloko českeje
hranicy. Hač tam pak njeje hišće žadyn wjelk doběžał. Abo
tola? Rjaneho dnja mjenujcy pobych w lěsku za našim
statokom. Jenož tak k zabawje. Tam widžach mi njeznate slědy
w sněze. Doma pohladach do knihi a nochcých swojimaj
wočomaj wěrić. Mi so zecny, dyrbjach so sydný a hhuboko
zadychać. Běchu to slědy wjelka. Džęch maéri a powědach jej
wo *mojim wotkrycu. Tola wona mi to njewěri. Potom džęch
k nanej. Powědach jemu tež wo *mojim wotkrycu. Wón to tež
njewěri a wotmohwi: „Nimam žadyn čas za tajke wěckii“
Wobroci so a džělaše dale. Přichodny dźeń powědach to
*mojemu najlepšemu přečeley Jakubej. Skónčne něchtó[]
kotryž mi to wěri! *Wučinjachmoj sej, zo jutře za wjelkom
*pytam, wšako bě džensa posledni šulski dźeń do zymskich
prózdnin. Začanjechmoj z wačokami we ruce do našeje budki
njedaloko lěsa. Cyły luby dźeń džeržachmoj wuhlad za
wjelkom. W tutym času bychmoj tež *móhli *telewizor sutać,
ale wjelk bě zajimawši. Wječor potom *wuhladachmy jeho. Wón
bě chětro wulki a měješe wótre zuby. „Ow ně“, zawała Jakub,
„ja změju so z procha!“ „Ja tež“, wotmohwich. Wostachmoj
wšitko ležo a stejo a čerjachmoj na naš dwór burskeho statoka.

mój vs. swój

preteritum
dual

kalkowanje [hielten wir
Ausschau]
słowośkład [město
telewiziju]
kruty wobrot ...
to be or to let-werb

Tam *wodychnjechmoj najprjedy. Potom *džechmy z retlom w ruce zaso wróćo. Ja wzach hišće fotoaparat sobu. Potom wuhladachmoj wjelka. Stłóčich dwójce na knefl fotoaparata. Wjelk so wotsali. Ale *bych hišće wosta[.] *hdyž by mnie a Jakuba widział. Bohudžak schowachmoj so zady wulkeho kerka. Jako so domoj wróćichmoj bě hižo óma. Haj, nětk je kónč z tym dyrdomej, ale mam tola hišće wobraz, kiž mnie zawésće hišće dołho na to *dopomni.

char. verb. jednanja
dual
preteritum
konjunktiw ... konektor
prepozicija z gen.

2006–10, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Hallo Ronja,

kak so tebi dže, a *ci tamnim? Mi dže so derje (nochcu če hnydom na započatku zrudžići).

Sym ci tótun list napisała, dokelž chcu ci něsto powědać[,] štož je mnie jara mjerzało a jaaaaaara zrudžilo.

Ty tola wěś, zo mamy w lěsu jedyn wulki, tolsty, mócný dub. A na tótun dub smy my (Fred, Willi, Leon, Marlon, Vanessa, Anika a ja) tola jednu cyle rjanu budu twarili z wjacorymi poschodami. *Tótun budu mjenowachmy Camelot. Kak na tute mjeno přindžechmy[,] wjac njewěm. Ale *wšojednje, poskaj, ja měnju[,] čitaj nětko tole:

Wćera (14.7.) su Vanessa, Anika a Willi do lěsa šli a chcychu wječerjeć spřihotować. (Tole woni tež scinichu.) Wječor (9.30 hodź.) smy potom my přišli (Fred, Leon, Marlon a ja)[.] J]ěśc bě jara dobre. Po wječori smy so potom lehnyli do našich spanskich měchow a spali. Wšityc sydmjo sonjachmy něžnje. Naraz zasłyšachmy jednu piťu. A někotřich wótře rěčeć. Pomału so k woknu bližachmy, a *što wuhladachmy? Sensu, Krake, tolsteho Michia, Rickels a „Gonzo“ Gonzales. Tući chcychu runje naš dub podrězać. Hladachmy na so a běchmy cyle blědi. Potom pak naraz zady nas hlós zasłyšachmy. Nastróżichmy so. Ale Bohu dzak bě to jenož Maxi „Tippkieck“ Maximilian. Naš přečel. Kak wón nas namakał *je, to njewěm, nochcyše nam to přeradžić.

Wón pak nam mjelčo praji, zo mamy *tón měd a lěpk změšeć, kotryž bě soby přinjesi[,] a potom skedžbliwie na Michia, Gonzalesa, Pickels[a] a Sensu leć. A hyndom potom *tón měch pjerkow na nich sypnyć. Změsachmy tuž lěpk z mědom a dachym změšeńcu do 4 wšelakorich bowow.

Tute bowy wzachu sej Vanessa, Anika, Leon a Marlon a Fred. Willi a ja *změsachmy hišće pjerja do „mjedoweho[.] lěpka“. Nětko so scicha k malymu woknju k sewjeru, zapadu, wuchodu a juhu bližachmy a mějachmy zbožo, runje spody wokna stejachu Michi, „Gonzo“ Gonzales, Pickels a Sense[.] a *tući kidnychmy našu změšeńcu. W samsnym wokomiku přiběža tež Krake, ale wón njepraješ potom wjac ničo, ale so wótře směješe. Dokelž přjedy njeho stejachu 4 běle wulke kokoše. Michi, Gonzales, Pickels a Sense pak so tak chětř zminychu, kaž hišće ženi. Krake pomału a wótře smějo za nimi běžeše.

aspekt

kongruenca
adwerbalna f. ...
imperatiw

narěč

kwantifikator
indef. pronomen
muskowosobowość

prepozicija z gen.

słowosłěd

artikl

kwantifikator

dual

prepozicija z gen.

preteritum

prepozicija z gen. ...
kwantifikator
transgresiw

Hdyž bě tež potom Krake so zhubiť, wobhladachmy sej škodu, kotruž běchu načinili.	
Chcchu štom podrězať! Ale na zbožo njejsu móhli hišće přewjele škody načinić.	słowo skład
Woni su hižo skoro hač do połojcy štoma rězali. Dub so hižo kusk kikwaše a tohodla Leon nyhdom praji, zo dyrbja Vanessa, Anika, Fred, Willi[.] ja ja w lęsu małe desčički a moch a trawy zběrać a Marlonej, Mixi a jemu přinjesć.	
To tež sčinichmy, chwatachmy z [z]běranjom a donjesechmy nazběrane węcy hólcem. Tući tykachu desčički, mochy a trwy do škałoby.	
Potom přiklepachmy hišće někotre deski a nadžijachmy so, zo budźe to kruče dźeržec.	
A *tež nadžijachmy so, zo Michi a cí tamni to ženi wjace činić njebudu.	słowo śled
Potom smy hišće naše spanske měchi z Camelot wzali a strażowali, zo tež *něchtón wjace njepřindže.	neg. pronomen
Tótun wječor ja wjace ženi njebudu móć zabyć. Abo, by ty tajke něsto móhla zabyć?	
Měj hišće rjane prózdniny a *princ mje jónu zaso wopytać, twoja kuzina Rhea Williams!	imperatiw
PS: Njepokaž *nikim tótun list, prošu!!!	singular

2007–11, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Kolesaty wozyčk – nowy přečel

Před třomi létami sta so slědowace:

Běchmoj runje pření lětník a běše horce lečo. Tedom
njesedžeše Michał hišće w kolesatku wozyčku. Móžach hižo
pluwać – ale Michał nic. Jedneho dnia, hdyž běchu zaso ≈ 35°,
jědzechmoj zhromadnje kupać. W hačiku[,] hdzež přeco kupać
jědzechmoj, běše blečk niskeje wody. Tam kupachmoj so
a mějachmoj wjele wjesela.

dual

Na tutym dniu chcyh Michalej pluwać nawucić. Najprjedy so
Michał spječowaše[,] ale po pjeć min. běše wón tola z tym
přezjedny. Započach z lochkimi zwučowanjem i Michał
spěšnje wuknješe. Nimale kózdy druhí dzeř *jědzechmy do
hačika a kózdy raz *pławachmy poł metra dale. Po nimale
*dwójomaj tydzenjomaj móžeše Michał porjadnie pluwać. Wón
chcyše přeco dale do hlubokosće. Na hlubokim boku steješe
wulka, stara lipa. Tołsta hałuza běše nad wodu zrosćena. Běše
hižo w 17.00 *hodzin. Prajach Michalej: „Michał, dyrbimoj
pomalu domoj!“, „Chcu jenož jónu wot hałyzy skočić!“, praješe
wón. Hižo dołho njebě so tam wjace skakalo. Kózdy praješe,
zo je so hižo něsto stało, ale njewědzachmoj[,] što. „Njeskoč,
prošu?!“, prajach jemu, ale njesluchaše na mnje. Michał jenož
hišće hiowaše: „Što ma so wulke *stanyć?“ Chcyh jemu to
hišće wurčeć, ale to bě wón hižo skočił. Spěšnje běžach
k lipje, po puću so někotre hrazy *kopolich, ale wón njebě
wjace widžeć. Skočich do wody[,] ale njemózach jeho

wupraj. struktura
kwantifikator

dual
kwantifikator

wokatiw

char. werb. jednanja

wupraj. struktura
char. werb. jednanja
preteritum

namakać. „Što nětk?“, sebi myslach. Dopomnich so, zo měješe Michał handy dla cokorowej chorosće sobu. Zazłonich na chorobne awto. Běch jara rozperšeny a tak chětro jakotach. Po pjeć min. *přijedžeše chorobne awto a mějachu samo nurjaka sobu. Dyrbjach jim pokazać, hdze je nutř skočiť. Kazachu mi, zo mam staršeju Michała zazlonić. Tež *woni po 3 min. *přijedžechu. Nurjak měješe Michała na rukach. Hdžeše to wšitko jara spěšnje. Lékar sptytaše jeho ... Njemóžu dale pisać, nochcu[,] zo maće wulke sylzowe kapki na łopjenju. A tak so sta, zo sedži Michał džensa, tři *lět pozdžišo[,] w koleskatym wozyčku.

preteritum
interrog. pronomen

2007–4, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Ze časowej mašinu do zašlošće

... Chceš ju hižo raz slyšeć? Před *tři lětami *činich na jednej slónčnej njedželi w meji wulēt z *mojimi *staršimi do techniskeho muzeja w Mnichowje. Jědžechmy štyri hodžiny z awtom, doniž w měsće njeběchmy. Awto na parkowanišču wotstajichmy a bězachmy dwě mjenšinje k muzejej. Zastup njebě drohi, za nas płačeše jenož 10 €.

W muzeju běchu wjèle zajimawostkow, kaž na příklad modele, ale tež eksperimenty a samo wulka lódź. Ale jedna mašina mje wosebje zajimowaše. Wona měješe wjèle kneflow a wupadaše komplikowana. Tuž *tlóčich jedyn čerwjeny wulki knefl. Naraz čumpaše so mašina. Z njeje přindže jara swětly pruh a ... *Moje *starši a ja běchmy so přez čas teleportowali ... sto milionow lět do zašlošće – do časa dinowsawrierow. Nadobo slyšach błuke kroki. Jedyn mjasožračk přindže z kerka! Wón wupadaše jara hlódný. Nětko pak mějachmy so do spěcha. Schowachmy so zady tolsteho štoma, dinosawrier pěrješe pak dale.

Nětko pak dyrbjachmy so zastarać. My žadyn prowiant sobu njemějachmy, tuž popadnýchmoj z nanom ryby a mać našcipa jahody a zela. *Zapalich sej z kamjenomaj woheń. *Pražichmy sej ryby. Tež bjez prowianta bě to jara dobra wječer. Přenócowachmy na šěrokej hałuzy, kotař so jara wěsta zdaše a tež bě. Jako wotučichmy, so wuchodzowachmy. Naraz přindže z kerka hlós: „Halo, je tam něchtó?“ Muž stupi z kerka. „Moje mjenio je Pawoł Nuk.“ „A my smy swójba Kměć“, prajach. „My smy ze časowej mašinu do zašlošće přišli, ale njewěemy, kak přindžemy zaso do našeho časa wróćo.“ „Ja přindžech tež z časowej mašinu. Sym wědomostník a wěm, kak zaso do druhého časa přindžeš. Natwarich časowu mašinu z drjewa, ale mi pobrachuje hišće dejmant. Tamle na šcěnje su někotre, wone pak su pře wulke a krute.“ Mějach ideju. Přinjesu dinosawriera k tomu, zo mje hač k dejmantam honi. Tam potom preč skoču, dinosawrier prasnje z hlouwu naprećo sčěnje, wón do womory padnje a dejmanty su małe. Widžach

kwantifikator ...
wupraj. struktura
mój vs. swój & dual
kwantifikator

preteritum
slowoskład ...
kwantifikator
prepozicija z gen.

preteritum
wupraj. struktura

woneho mjasožračka, *kotrež mje hnydom widžeše a honješe.
Běchu jenož hišče sto metrow hač k drohokamuškam.
Nětko mějach so do spěcha, skočich nabok a RUMMS!
Knjez Nuk wza so hodžacy kamušk a zatwari jón. Potom
běchmy zaso w Mnichowje a džechmy spěšnje k *awče.
Tutón dzeń wjac zabyć *njeńdu!
Luby postrow
Twój Maksimilian

kongruenca
kwantifikator
kruty wobrot
particip
dat. substantiwa
futur & narěč

2007–2, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Časowa mašina

Chceš ju hižo stýšeć?

Potajkim, smy w lěće 2000. Florian, Scépan a ja[]běchmy nanajlepši přečeljo. Jedheho rjane[ho] dnja, hdýž rano wotučich, steještaj Florian a Scépan před mojim woknom z wulkej starej knihu. Wočinich wokno a so prašach, što je. Scépan mi wotmołwješe: „Pój spěšnje do chěžki na štomje, tam cí wšo dalše přeradžu!“ W jednej mjeřinje stejach zwoblekany před štomom, na kotrymž je chěžkal[.] a zalézech horje. Scépan započa powědać: „Tutón knižku sym w knihowni *mojeho džeda namakal!“ Florian so džiwaše a rjekny: „Haj, a što je nětko z tutej knihu?“ Scépan rozprawješe dale: „Njejsym hišče dopowědać. W tutej knize stejil[.] kak so časowe mašiny twarja!“ Ja so njesměrnje jara džiwach: „Tajkele něšto pak tež. Njejsym scyla hišče wědžał, zo to woprawdze dawa.“ Florian so tohorunja džiwaše a so Scépana wopraša: „A[]što nam to přinjeſe?“ „Hlupakol!, Scépan wotmołwi[.]. Sym sej myslil, zo bychmy my, ja měnju wój *dwajo a ja, *móhloj tutu časowu mašinu, hdýž mataj zajim na tym, natwarić.“ „To je woprawdze wulkotna mysl“, ja Scépanej rjeknych. „Ja Maksimilianej přihłosuju, to je woprawdze dobra myslíčka“, praješe Florian. Scépan rjekny: „Ja jenož hišče praju[: Nja co čakamy[?] Damy so do džela!“ Scépan namaj kazaše, zo dyrbi Florian 2 x 2 metersku *dołu płachtu a žezezo wobstarać[.] a mi wón kazaše, zo dyrbju dosć deskow drjewa a hozdže wobstarać. Kaž z *pistoly wutřeleno praji Florian: „So wě[,] ale[]što da ty činiš?“ „Ja budu twarski plan studować.“ „W porjadku“, prajach. Florian smaleše domoj a ja smalach domoj a wobstarachmoj wštiķe trěbne wěcy. Scépan *sydnješe so tak doľho do slónčka a studowaše twarski plan.

*W pjeć tydženja[ch] běchmy skónčnje z twarom hotowi a *wjeselichmy so jara, zo je so nam twar radžit. Nětko Scépan praji: „Mojej lubaj přečelaj, hdže chcetaj? Chcetaj do zašlosće abo do přichoda?“ Florian a ja[]běchmoj sej jasnaj[.] chcyhmoj do zašlosće, hišče lěpje prajene do *Starej *Egyptowskej. Scépan *zalézeše do *časowej mašiny a kazaše namaj so tež do mašiny sydnyć. Florian a ja sydnychmoj so bjez kóždeho komentara do mašiny. Scépan zašnypny někajke knefle a praji: „Časowa mašina[.] my třo chcemy do *Starej *Egyptowskej.“ A woprawdze na časowej mašinje frinkolachu

muskowosobowosć
mój vs. swój

mój vs. swój

wokatiw
kwantifikator

słowoskład [město 2x2
metersku wulku płachtu]

gen. substantiwa

preteritum

interrog. pronomen

gen. adjektiwa

preteritum

kwantifikator

so knefle a naraz běchmy w Starej Egyptowskej. *Wjeselichmy so a wobhladachmy sej pyramidy, stare temple, row Kleopatry, row Cheopsa, row Echnatona a row Ramsesa. Nam so tu jara lubješe[,] ale bohužel dyrbjachmy zaso domoj. Tak zalězechmy do časoweje mašiny, Sčépan zašnypny zaso někajke knefle, knefle so frinkolachu a šwub di wups běchmy zaso doma.

Sčépan, Florian a ja běchmy jara wjesoli, zo smy zaso doma.

Wězo naše potaſtwo wo časowej mašinje nikomu

njepreradzichmy.

Twój Maksimilian

dwójna negacja

2007–18, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Zrudne njezbožo

Tule na wobrazu smój Michał a ja. Michał je hižo doľho mój přečel. Z nim hromadze być, je něsto cyle wosebite. Před třomi lětami sta so slědowace: Michałowa swójbja jědžeše we wulkich *prózdnin do dowola. W dowolu mějachu wjèle wjesela.

*Přińděše čas[,] so zaso na dompuć podać. Michałej a jeho sotře Marče so docyla domoj jěć nochcyše. Jako na awtodróhu přijědzechu, sta so njezbožo mjez Michałowej swójbju a awtom, kotrež zady nich jědžeše. Michałowej mačeri a nanej so ničo njesta, ale Marta a Michał dyrbještaj z helikopterom, čežko zranjenaj, do chorownje. Za mać a nana běše to wulki šok, naraz žane džěći wjace doma[,] ale wobaj w chorowni! Marta dyrbješe so hnydom operować a Michał tež. Marče dže so po někotrych dnjach hižo lěpje a smě chorownu wopusćić, ale Michał ležeše tři měsacy doľho w komje. Za mać běchu to čežke měsacy. Kóždy džerí sedžeše mać při Michałowym ťožu, spěwaše pačerje a nadžiješe so kóždy króć znova, zo Michał skónčnje wotuči. Po tutych čežkich měsacach dyrbjachu starší a Marta přichodnu zrudnu powěśc zhonić: Michał dyrbi w koleskatym stolje sedžeć! Mać, nan, Marta a Michał njemóžachu *tutón powěśc wěrić.

Michał nochcyše za čas žiwenja w tutym stolje sedžeć a tohodla prašeše so wón *mačerju, hač njedawa *nihdže někajka chorownja, hdjež móžeš nawuknýc, zaso běhać. „Ty tola wěš, hólče, lékar je tola prajił, zo nimaš žane šanzy, hdy zaso běhać, bych to rady chcyła, ale hdýz to lékar samo praji!?” Michał jědžeše cyle zrudny do jstwy, hdjež nan při telewizoru wisaše a prašeše so nana tež[]*dla tajkeje chorownje, ale nan praji: „Dži so *twoju *mać prašeć, ja chcu tola spać!” Michał njejedžeše mačerce, ale jědžeše *pola *njeho do jstwy.

Runje w tutym času sym začuł, kak jara mje Michał jako přečel trjeba. Wězo sym tež přeco za njeho tu był.

Tuta tema njebě dawno *hižo [sic! hišće] pod blido padnyła.

Wona čanješe so do dołhosće, tak kaž to pola swójbów z wašnjom *je. Džensa su so wšitcy potřecheni z tym wotnamakali a to nětko žadyn problem wjac njeje. Wězo, zo sej Michał druhdy hišće přeje, zo njebych w tutym stólkcu sedžał, ale njeje to normalnje? *Jedne džěćo (abo tež dorosčeny),

posesiw ...

lok. substantiva

preteritum ...

jeho vs. swój

prepozicja z gen.

dual

preteritum

kongruenca

wupraj. struktura ...

indef. pronomen

char. werb. jednanja

wokatiw

kalkowanje [wo der Vater

vor dem Fernseher hing]

wupraj. struktura

twój vs. swój

prepozicja z gen. &

wón vs. sebie

kongruenca

kruty wobrot ...

słowoślěd

artikl

kotrež dyrbi přeco w tajkim stółčku sedžeć, njewidžiš so husto smjeć, abo? Michał je *tutón wěcku poprawom cyle derje preč tyknył.

Haj, ... to běše tuta zrudna podawizna, kotař je so před třomi létami tu woſtrała.

Chcu jenož hišće jónu naspomnić, zo Michał a ja njedžiwajcy „chorosće“[]přeco hišće *přečelesmý.

kongruenca ...
kalkowanje [hat diese Sache eigentlich ganz gut weggesteckt]

muskowosobowosć & dual ... slowosłed

2007–3, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinie

Mój přečel Michał a ja

Tule na wobrazu smój Michał a ja. Michał je hižo doľho mój přečel. Z nim hromadźe być, je něsto cyle wosebite. Před třomi létami sta so slědowace:

Michał běše z *jeho staršimaj, z *jeho bratom Pawołom a ze sotru Kristin w zymskim dowolu w horach. Cyły dźeń smalachu ze sněhakami po wulkich horach franzowskich *alpow. Michał bě tak dobrý, zo smědzeše sam z nanom po čornych pistach jězdzić. Mać jězdzeše z Kristin a Pawołom dale po małkej pisče. Hdyž běštaj Michał a nan z liftom horjeka dojeloj, *čahnyše so tolsta kurjawa po wjerškach horow. Prjedy hač so wobaj na start podaštaj, praji nan: „Michale, ty pojědzeš přeco rjenje za mnu, zo so njezhubimoj. Nětkole je kurjawa hišće tajka sylna.“ „Haj“, praji Michał jenož a da so z nanom do spěcha. Doľho běštaj hižo po puću. Michałej *dawaše sněhakowanje wulke wjeselo. Nanej tež. „Bórze smój deleka“, praji nan, tak wótře, zo Michał jeho derje *zrozumješe.

Bohužel Michał jězbu wot nětka wjace kutnu njewza. Snadź sej myśleše: „Što dyrbi so mi nětkle hišće stać?“ Ale što to, runje w tutym wokomiku přismali skupina dobrych sněhakowarjow. Michał ju njewidžeše a nan zawała z cyłym głosom: „*Michał, kedžbu!!!“ Pře pozdże: Jedyn z sněhakowarjow Michała w *kurjawi njewidžeše a prasny z połnej mocu do njeho. „Bum“, wrjeskot a sněhaki w powětru.

Hnydom běchu wjele ludži *pola njezboža zhromadženi. Tež helikopter běše hnydom při njezbožu. Wzachu pak jenož Michała sobu a druheho sněhakowarja jenož ze sanemi dele do kraja dowjezechu. Wón bě sebi jenož nohu zwamał. Rjany dowol to za swójbu wjace njebě, přetož Michał bě wot tutoho dňa sem zlemjeny. Doľho hišće wosta Michał w chorowni, prjedy hač smědžachu jeho sobu domoj wzać. Hišće dleje pak traješe, zo bě Michał tute njezbožo předžělaw. Nimale kóždy dźer ja nětk Michała wopytam abo wón mje. Hrajemoj potom hromadźe pjerobul abo kaž tu na wobrazu z lětadłom, kotrež je dostał, hdyž bě w chorowni. Sym přeco wjesoly, hdyž widžu, zo ma Michał zaso wjeselo a zo njemysli wjace na tute tragicke njezbožo. Tohodla wzam sebi tež husto čas za njeho, zo *móžemy so hrajać. Sym wjesoly, zo mam tajkeho mócnego čłowjeka kaž Michała za přečela.

jeho vs. swój
słowotwórba
mjeno

char. verb. jednanja
dual
preteritum

dual
wupraj. struktura

preteritum

preteritum ... wokatiw

lok. substantiwa

kwantifikator ...
prepozicja z gen.

wón vs. sebje

to be or to let-verb

dual

nareč
dual
kruty wobrot

2007–7, šulerka SSŠ w Ralbicach

Štomowa budka

Před třomi lětami sta so slědowace:

Michał a ja chczechmoj w lěsu štomowu budku twarić. Běchmoj hižo zahe *stawali. Někak 6.00 hodź. Ja přijedźech Michałej. Michał měješe hižo wšo přihotowanje. Pakowachmój jenož hišće wšo do *kase. Deski, hozdžíki, klij, hamor, ... Nětko móžachmoj wotjēc. To njeběše žadyn dolhi puć k tutem štomej, kotryž smój sej wuputaloj. Přez pólny pućik do lěsa a potom nalěwo, tón dwanaty štom. Běchmoj bórze tu. Wupakowachmoj wšě wécy[,] *kotryž smój sobu měloj. Nětko móžechmoj započeć. Ale běchmoj rěbl zabuloj, dokelž běše štom wulki a njepřindzechmoj takle horje. Michał chcyše po *rěbla jěć. Tak doho dyrbjach ja čakać. Někak 10 *minute ja čakach[,] potom ja hižo Michała widžach. Nětko móžechmoj skónčnje započeć. Michał lězeše přeni na štom. Ja jemu přeco deski horje dawach. Wón twarješe najprjedy fundament. Po tym twarješe Michał *jedne zběhadło, zo njebuch trjebał přeco zaso te deski horje dawać. Po čežkim džéle popřechmoj sej *jednu přestawku. Potom džěše dale. Chczechmoj hišće tutón džeń štomowu budku dotwarić. Ale njejsmoj to docpěloj. Tohodla dyrbjachmoj skónčic. Tola přichodny džeń *twarichmoj hižo dale. Hdyž chcých ja zaso *jednu desku na *te zběhadlo połožić, wobsuny so Michał horjeka na stomej a *padnje někak 7 m dele. Ja hladač kaž sprostnjeny. Michał so wjac njehibaše. Skónčnje ja so zaso namakach. Na zbožo mějach Handy sobu. Zawolach hnydom 112. Chorobne awto hnydom *přindžeše, ale Michał njebě hišće [sic!] mortwy. Tydzeń pozdžišo wopytach ja Michała w chorowni. Wón běše jara zrudny, zo wjac wokoło běhać, skakać, ... njemóže. Dokelž je zlemjeny na delnim cěle. Nětko[,] tři lěta pozdžišo[,] je tohodla tak *rjane kaž před njezbožom[,] hačrunjež Michał wjac běhać njemóže.

dual

gen. substantiwa ...
słowoskład

kongruenca

ak. substantiwa
kwantifikator

artikl

preteritum

kalkowanje [endlich fand
ich mich wieder]

adwerbialna f.

2008–24, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Napjaty dyrdomdej

Běše hižo rano, hdyž Anja *jeje mać „Stawać!“ hlować slysi. Mučna wona stany a so zdrašci. Potom hdže dele. Deleka slysi nana powědać: „Šde hižo słyseli dźécí, zo so tón stary Mlynkec dom dla jedneje drohi wothorać dyrbí?“ Anja a jeje wulka sotra Milena třaseštej z hlowu. Anju to tola ničo njestara, tutón dom bě tak a tak hižo skoro cyle rozpadany. „Ja du do šule!“, praji Anja, wza sej swoju šulsku tobołu a poda so na puć. Po puću so jej hišće Maks a Měrcín (jeje *přečeles) *přizamknychu. Naraz praji Maks: „Šče wy hižo słyseli[,] zo *budźe so Mlynkec dom wothorać?“ „Haj!“, přetorhnychu jeho Měrcín a Anja. „A wěscé wy tež[,] zo dyrbí w starych rozpadankach doma tež poklad być?“ Nětko wostachu stejo. To woni hišće

jeho vs. swój

indef. pronomen ...
jeho vs. swój
wupraj. struktura
jeho vs. swój
muskowosobowosć ...
dual
futur

to be or to let-werb

njewědžachu. „Tón dyrbimy namakać!“, praji Měrčin a wšitcy jemu přihłosowachu.

Po šuli bě potom tak daloko[,] dachu so na puć k Mlynkec domej, wostachu pak před durjemu stejo. Anja počina rěče: [„]Hladajće[]na njebjo[.] to wupada kaž njewjedro!“ „Što da je, maš strach?“, praji Maks a so směje. Potom zařeze skedžbliwie přez džeru we woknje. Hdyž běchu wšitcy nutřka[,] zaswěći Maks kapsnu lampu. Naraz Anja za[li]či. Běhaše přez stwu kaž klepnjena, doniž so *njezakopnje. Běše wulkí ropot slyšeć a naraz bě čma. „Tajkile kař! Nětko je džera začinjena a njemóžemy won. Što da je so stało[.] Anja?“ „Njewjem, džše wsō tak spěšne“, praji Anja[.] „A moja kapsna lampa je tež fuk, dyrbimy w cme dale“, praji Maks. Skedžbliwie tasachu so do předka, hač k někajkim durjam; „Jowle su schody. To je zawěšće pinca“, praji Maks. Z pincy příndzje *grawočiwy wón. „Jiij“, praji Anja. Potom tasachu so dopředka. Naras nešto *wjesnje. „Što to bě?“, so Měrčin praša. Nětko běchu we wulkim rumje. Tasachu so zaso do předka. Naraz pytnychu nešto twjerde. „Poklad, my mamy jón!“ Maks wočini tysku. Tola namaka jenož por kamuškow: „Tajkile kař. Hlupo kamuški.“ Kaž doho so Maks hišće mjerzaše, pytnyštej Anja a Měrčin[.] zo njeběchu tu sami. Čerwjene wóčka hladachu ze wšěch róžkow a hrejo lečachu wšitcy schody horje. Tola čerwjene wóčka lečachu sobu. Z cyjej mocu čahachu deski z džera. Tola čerwjene wóčka přindzechu přeco bliže a skónčje běše džera swobodna. Tak spěšnje kaž móžno skočichu džeci z doma[.] a jako so wobročihu[,] widzachu naraz[.] čehodla mějachu strach. Cyła kolonija njetopyrow hlečeše z doma. Wšitcy so džiwachu[.] a naraz měješe Anja myslíčku: „Hdyž jowle njetopyry sydla[.] njemóže so tola chěža wothoráć[.]abo?“ Wšitcy jej přihlosuja a tak wukowachu dom a njetopyry.

2008–1, šulerka SSŠ w Ralbicach

Mój poklad – myslíčka na starowku

Kukulic stary dom wšitcy z *našej wjeski znaja. Ja bydlu we Ralbicach, w tej *wjeski, hdžež Kukulic stary dom steji. Wězo Kukulic dawno wjac we domje njebydla, ale wón hišće steji. Kukulic wowka a džěd staj hižo staršej a tohodla we starowni bydlita]. Moji přečeljo a wězo tež ja so hižo doho za stary dom zajimujemy. Kukulic wowka nam praješe, zo ma dom krasnu wulku pincu a *jedne wulke potajnstwo, a dokelž je to potajnstwo, wona nam to njepřeradži. Zajimuju so jara za stare časy, twarjenja a wěcy. Móžeš na našej starej droze, hdžež dom steji[.] wjèle rozpadankow doma widžeć. Bórze pak nic wjac. Dom so bohužel dyrbí wottorhać, dla noweho puća. To mje *zrudnje čini. Moji přečeljo mi wo tym rozprawjachu a mi so hnydom sylzy wukulichu. Wězo je dom stary, ale wón je tak wulki a jara[.] jara zajimawy kaž tež potajny. Chěžka je woprawdze stawizna, potajna stawizna. Haj, myslach hnydom zaso na potajnstwo. Što móže jenož potajnstwo być? Što

muskowosobowosć

partikla

słowotwórba ...

char. verb. jednanja
preteritum

kongruenca

preteritum

kwantifikator ... narěč
dual

transgresiw

char. verb. jednanja

gen. pronomena
lok. substantiva

dual
muskowosobowosć

artikl

wupraj. struktura ...
preteritum

jenož? Cyle swědomje *mojim přečelam a přečelkam prajach: „Pójce, dyrbimy potajnsto doma wuslēdži.“ Moji přečeljo so smějachu a smějachu. Po času widżachu, zo to kutnje měnju, ale to bě jim wšojedne. Poprawom je zakazane do Kukulic doma hić, dokelž je to přestraňe, ale moja wutroba pukotaše za potajnsto. Ale, što je, hdyž knjeni Kukulina přečiwo tomu je? Budže zawěscé policiju wołać, hdyž wuslēdži, zo sym byla we domje. Dyrbjach z njej powědać, hač *chcu abo nic. Stejach prjede *durjach, počach so a mějach strach, zo mje wuswari, kak móžu jenož na tajku ideju přinýć. Ale dyrbjach z njej powědać. Strachočiwyje do durjow *stupach a jakotach: „Dobry dźeń. Knjeni Kukulina, waša chěžka so dla noweho puća wottorhać dyrbi a ja, a ja chcych so ...!“ „Što? Wottorhać?“, knjeni Kukulina pišco praješe. Dale wotmołowi: „Prošu, prošu dži za mnje do doma. Při pincy je kluč. Tón přinjes sem. Při durjach nalěwo dyrbiš poprawom wulku kistu wuhladać. Wona je jara čežka, wokoło 35 kg, ale prošu přinjes ju tež sobu, prjede hač je přepozdże.“ Smilnje wona na mnje hladaše. Hdyž potom skónčnje [,]haj, ja chcu a to činju[“,] wołach[,] so jeje woči *zybolichu. Wjesele, ale tež mjeļča a starosćiwa wona mi šukota: „Dyrbiš jara skedžbniwa być, je jara *straňe w tutym domje.“ Myslach, zo *budu to docpěć. Běch sama w nocy 0 hodž. po puću do doma, dokelž moji přečeljo *mje tak a tak *wusmějachu. Hdyž do doma stupich[,] widżach rozpadanki, kotrež so na zemi *kopichu. Wuhladach tež hnydom tolstu a zapróśenu kistu, kotař skoro wjac widčeć njebě. Při pincy kluče wisachu, kajke wjeselo a kajka krasna wěc to jowle je, sej myslach. Chwatach hišće w samsnej nocy do starowne. Knjeni Kukulina džakliwie *rjeknješe: „Džakuju. Ty sy jara dobra holca. Za mnje je čas, zo nětko póndu. Prošu zdžerž sebi poklad za sebje a hdyž jón wočiniš[,] potom mysl na mnje.“ Ja wotmołwich: „Haj[,] to budu.“ Wona *začinjese woči a ja dyrbjach sej sylzy z lica trěć. Poklad přeco wočinju, hdyž na dobrú starowku knjeni Kukulinu myslu. Chěžka je so wottorhała, mamy nowy puć a poklad je moje potajnsto. Husto na starowku myslu, najhusćišo při wočinjenu pokłada, kaž sym to slubiła.

2008–2, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Wšitko dla toh bula!!!

Jednoho dnja hraješe Markus w domje kopańcu. To wón poprawom *njesměše[,] ale Markus kopny do bula, tutón zleća z wotmachom[,] runu smuhu do wokna a hižo bě wone skóncowane. Nan so na hólca rozmjerza a zareji: „Won! Příndz hakle zaso nutž[,] hdyž wěš[,] što sy činił a čehodla maš wonka stać!“ Tak běžeše Markus tak spěšnje[,] kaž předy tón bul lečeše, won. Nan *sydnješe so tak dołho na konopej a čitaše nowiny. Jako běše jedna hodžina nimo[,] dósta nan tróšku stracha, dokelž njebě Markus hišće nutř přišoł.

mój vs. swój
atribuizowanie
wupraj. struktura
wupraj. struktura ...
konjunktiw
gen. substantiwa
char. werb. jednanja
transgresiw

jeho vs. swój ...
preteritum
adwerbialna f.
futur
wupraj. struktura
preteritum

interog. pronomen

ty vs. sebje
preteritum

preteritum

imperatiw

„Na[[haj“[[mysleše sebi nan, „snano wón hišće přemysluje.“ Tak čakaše nan dalšu hodžinu. „Dwě hodžinje hižo čakam, nětko mam dosć!“ A tak *wozmě sej swój chabat a daše so na puć. Pytaše Markusa w bjezlisowym lęsu, we wulkim parku, pytaše samo pod kerkami[,] ale Markus tam nihdže njebě. Jako nan takle cyle zrudny domoj přindže, zleća jemu bul do mjezwoča a też druhe wokno bě nětko rozbite. Markus přiběža spěšnje z chěže won a *padnješe nanej do rukow. „Markuso[,] skónčnje sy zaso tu a ja tebje zaso mami!“[[wjeseleše so cyle zbožowny nan, jemu so samo jedna abo druha sylza z wočow kuleše. „Nano[,] wodaj!“[[zo sym *te *wokna rozbil!, prošeše Markus wo wodače. Ale nan jenož wotmolw!: „To njewadži. Sy zaso tu a to je nětko wažniše! Ale za nowe wokno ty tež něšto k tomu daš! Haj?“ „Haj, nano! W porjadku.“ A tak běstaj na kóncu wobaj zbožownaj.

kwantifikator
preteritum ...
jeho vs. swój
dwójna negacja

preteritum ... wokatiw

wokatiw ... dual

2008–9, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Zhubjeny Jan

Mały Jank hraje wuběrnje kopańcu. Wón by rady *polá jedheho prawego koparskeho mustwa hrať, ale nan to njedowoli. Jan je zrudny a njewel, cehodla Ławrjenc (mjeno nana) to njeha. Biezlóštnje kopa *jeho bul w swojej stwě wokoło. Runje[[hdyž koparski bul z wotmachom na scéně třeli[[zastupi nan. Bul tréchi jeho při kolenju a leći runjewom na wokno. Tute wězo do 1000 črjopow rozpadnje a Ławrjenc na Jana wujědže: „Što to runje dyrbješe, sym či tola hižo 100 razow prajil!“[[zo njesměš nucka kopańcu hrać!“ „Ale nanko ...“, skorži hólčec. „Ničo ale, won z domu a přemysli sej dokladnje!“[[što sy runje činił“, zarjeji nan a wučeri Janka z domu. Při tym sej jenož my[s]leše: „Wón budže za poł hodžiny zaso doma.“

prepozicja z gen.

Jan je sylzam *bliski a běži přeco dale preć. Po jednej *hodžiny sydnie so do *jednego busoweho zastanišča. Pjeć *mjeňšiny pozdžišo zapadnu *jim wóčka. Doma čini sej nan starošče, dokelž Jan hišće přeco domoj přišol njeje. Praji sej: „Hdyž wón za poł hodžiny doma njeje,[[póndu jeho pytać.“ Pomału ma přeco wjetší strach, zo so je jeho hólcej něšto stawo. Snadž je so *jim njezbožo stawo. Po 30 mjeňšinach so nan kapu a čapku zdrašći. Hdze won a započina za *jeho synom wołać. Naraz započina so kaž z kanow leć. Nětko hižo po droze spěcha, Jana pak njenadeńdze. Po 20 mjeňšinach poda so z mokrymi drastami na dompuć. Jako do dwora zastupi[[słysi pólka sebje kak jedna škleńca rozleći (zerspringt). Wobroći so a w tutym wokomiku widži bul. Tón trjechi jeho na hlowje. Chcyše runje toho wołać[[kiž je jeho trjechil[[jako Jan z duri stupi. Nan wza jeho hnydom kruće do swojich rukow a wjeseleše so[[zo bě swojego hólca zaso namakať. Kusk pozdžišo praji Janej: „Ty směš hižo jutře na *twój přeni trening.“ „Juhu“, zawała přewšo zbožowny hólčec.
(Tak bě wšitko zaso w porjadku.)

kwantifikator
adwerbialna f. ...
lok. substantiwa
artikl ... kwantifikator

jeho vs. swój

wón vs. sebje ...
indef. pronomen
narěč
jeho vs. swój

twój vs. swój

2008–18, šulerka SSŠ w Ralbicach

Zhubjeny syn

Běše to na nazymskim dniu. Štomy zhubjachu pisane lisço a zymny wětřik duješe. Njebjo běše čmołe. W małej chěžce na kromje lěsa *bydlachu jónu hólc a jeho stary nan. Mały syn, z mjenom Handrij, *dóstaše ke swojim 7. narodninam nowy čerwjeny koparski bul, kiž bě sej hižo dołho přał. Hnydom so wón w swojim koparskim talenče w bydlenskej stwě pospyta. Wón *wzaše bul z pjatu horje a *kopnje mócnje do noweho bula. Bul pak njelečše na scénę, *kak by sej wón to přał, ale runjewon do wokna. Kusk tosty nan slyšeše tutón ropot a chwataše trjepjenja dele do *bydlenskej. Tam widžeše njerjanu wobradu. Hólc nana hnydom *pytnje a smaleše přez durje kaž błysk na puć. Nan za nim smaleše, ale Handrij bě přespěšny. Nan w čornym *lacom zawała swojemu synej: „Ej! Přindź wróco!“, ale bjez zmysła. Handrij bě hižo puć dozady *běhał a wokoło běleje chěže do lěsa zawinył. Nan *spytáše hišće jónu, ale tež bjez wuspěcha. Nan *zezběraše črjopy, *čisneše je do wotpadkow a *sydnieše so na małki konopej, kiž spody wulkeho časnika steješe. *Wzaše sej najnowšu nowinu a započa ju kedžbliwie čitać. Po chwilce hladaše na časnik. 7 hodż., ale njemysleše sej ničo při tym. Hdyž zaso do nowiny pokukny, wuhlada rozprawu wo nowych traktorach a mašinach. Čitaše a čitaše. Bě tak zanurjeny do noweje techniki, tak zo njepytny, zo je hižo 2 *hodžinaj pozdžišo. Naraz wón hlowu *hibrje a hladaše na časnik: „9 hodž. Nětko *ale dyrbi bórze Handrij jónu wročo *přindź“, sej wón mydleše. Nochcyše wjace čakać, tuž wza swój kožany płaść a běžeše swojego syna pytać. Hladaše zady chěżow a štomow, pytaše jeho w zahrodze – ale žadyn Handrij. Potom dopomni so na jeho tajny schow. Bě to stary a rozpadany dub, kiž běše na tamnej stronje lěsa. *Pomysleše hišće krótko a potom so na puć *da. Wohjowaše so přez małe a wulke kerki, přez zaroscene sćežki a wołaše přeco za Handrijom – ale žadna wotmowła. Hdze bě wón wostał? Hdyž wón skónčnie cyle wučerpany a zrudny *při dubu z wulkej džeru dóndze, so wón *nastróžeše – žadyn hólc! Po tym[]zo by wokolinu blisko štoma za Handrijom přepytal, *podaše so zaso na dompuć. Snano bě so Handrijem něsto stawo? Handrij mješe *jedyn plan. Wón bě před nanom přeco přec běhał. Nětko běše doma w bydlenskej a hraješe dale ze swojim bulom, kiž mješe jasne widzomne slědy *wot škleńcy w kožuchu. To jeho pak njemyleše. Hraješe jednorje dale. Tuitón raz *trěchješe scénę zaso a zaso. Po chwilce so nan k domej bližeše. Handrij slyšeše teptanje a so tak jara nastrózi, zo cyli bul do wokna, kotrež bě pódla skóncowanego. Wonka steješe nan. Bul jeho na hlowie trěchi a *swój bruny kwobuk jemu z hlowy *padnješe. Hólc běžeše zrudnie z durjow won, hdzež nan písco jeho wobjimaše. Handrij bě swojemu nanej džakowny, dokelž na njeho lózy njeby.

dual ... jeho vs. swój

jeho vs. swój
preteritum
rel. pronomen

narěč ... gen. adjektiwa

lok. substantiwa
char. verb. jednanja

preteritum

fazowy verb

dual
słowośkład [město
nětko pak]
infinitiv
prepozicja z gen.
jeho vs. swój

wupraj. struktura

rel. pronomen
prepozicja z lok.

artikl

atribut w gen.

jeho vs. swój

transgresiw

2008–12, šulerka SSŠ w Ralbicach

„Njesměm tak *hruby ze swoim synom wobchadźeć!“

adwerbialna f.

Mały Jank *so wonka rjenje z bulom hrajkaše. Škoda[,] zo njemejše žadnego přečela. Z přečelom by jemu zabéra wjac wjesela činiła. „Snano *by z *mojom najlepšim trikom: bul derje mjetać, přečela dobył!“, sej Jank pomysli. Tuż tutón trik hnydom pospyta. Ale što bě to? Jank bě bjez wotpohlada bul do woknja trělil. „Nan budže mi hlowu *wothrabnyc!“, při[]sebi praji a jóm zymny plót po chribječe dele běžeše. „Kak *budu so zamołwić?“, sej Jank *na puću k nanej płakajo *přemysli. „Na..., na..., nanol“, wón jakotajo praji. „Što sy mi zaso naparal[?]“, na[n] lózysce a z hłubokim hłosom znaprěći. „Sym wokno rozbit!“, Jan přida. Hdyž nan to wusłyši[,] chce syna plistować, ale tónle wza nohi pod pażu a je preč. Wučerpany a rozhnělony sydnie so nan na kręsto a wza sebi nowinu. Pišco sebi zrudny Jank schow przed nanom pyta. Jankej so po[]tym hlowa kurješe: „Budźe mi nan hdý wodać abo *budźe mje do druheje swójbu donjesć abo ...?“ Čas bě so minył a nan so doma wo swojego syna starosćeše a sebi poroki činješe: „Njesym žadyn dobrý nan. Čehodla ja *mojego syna dla jednego woknja biju?“ Cyle nerwowny po jstwy tam a sem běhaše. Tuż so tola *rosudźeše[,] syna pytać. Wołaše do kózdeho kónca wjeski a ščežki: „Janko, mój luby Janko[,] mam će přewšo rady, pój tola zaso k[e] mni domoj. A tu stawizničku zes rozbitym woknjom *budźemy zabyć. Prośu pój k[e] mni domoj!“ Po dołhim pytanju rozsudzi so Jankowy nan, doma na Janka dočakać. Wučerpany a jara zrudny nan Janka při[]sebi praji: „Nadžijam so, zo doma *mojego syna nadeńu!“ Hačrunjež do toho tež wjac cyle njewérješe. W tutym wokomiku so Jank zady rozbiteho woknja čapnje a spytaj[] přez skóncowane woknjo bul trělíc. „Ow něje!“, Jank zadwělowany zawała, dokelž bě druhe wokno rozbit. Ale bul njetréchi jenož woknjo[,] ale tež nana, kotryž z wjeselom zauska: „Aw!“, dokelž wědzeše[,] zo bě to Jank. Wobaj so kruće wobjimaštaj. A nanej běžeštaj wjesela dla[]sy[]. Wokna su so spěšnje reparować dali a nan wobchadźeše wot tuteho wokomika sem z *jeho synom *lubozny.

konjunktiw

kalkowanje [der Vater wird mir den Kopf abreißen]
futur
prepozicija z lok. ...
transgresiw
adwerbialna f.

kruty wobrot
transgresiw
wón vs. sebje

gen. substantiwa
mój vs. swój

preteritum

imperativ
futur
posesiw
wón vs. sebje

dual

jeho vs. swój
adwerbialna f.

posesiw

jeho vs. swój

dual
(dale njewoznamjenjene)

prepozicija z lok.

2009–1, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinie

Moje a Mincye prázdniny

Naša kócka rěka Minka. Je młoda a jara wćipna. Kózde ranje, hdýž stawam, doběh[n]u najprjedy Mince, kotraž w *jeje korbiku na mjechkim pokrywje leži. Wona na mnje přečo z wulkimi wočimi hlada, kaž by mje přeni króć widźała. Jónu *chcychu mać a nan do dowola jěć. Spakowachu *jich wulke nachribjetniki. Minka jimaj přihladowaše. Mać a nan so přeco zaso přez nju *kopolichu, dokelž jimaj zaso jónu *w puću ležeše. Nan samo jónu na nju stupi. Minka zakrjča a mi wosta skoro wutroba stejo. Nan so nastróži a bórbotasē něsto

do swoje brody. Ja doběhnych spěšnje za Minku, dokelž bě čeknyła, a tróštowach ju. Potom *wostach ju chwilku na pokoj a džech *mojim staršim, zo bych jim dopakować pomhała. Woni dyrbjachu hižo na druhi džeń preč. Wječor pozdże wšitcy do łoža džechmy. Rano zahe stawachmy a ja rozžoh[n]owach so ze staršimaj. Potom wotjedzeštaj. Ja wostach z Minku sama doma. Wzach Minku sobu do zahrody, hdzež rjane slónčne róže a druhe kwětki rosčechu. Minka skoči na jednu slónčnu rózu a róza so wotłama. Potom roztepta Minka tež hišče někotre *wot pisanych kwětkow. Nětko wzach sej limonadu a wočinich ju. Stajich ju wočinjenu na ławku a wobkedžbowach, kak někotre mrowie přez horcy kamjeń běhachu. Běch tak zanurjena, zo njepytnych, zo je Minka pódla mje na ławku skočila. Nadobo něsto pódla mje dele *padnješe. Ja so nastrožich, skočich z ławki[.] a widżach, kak so moja limonada do zemje zhubi. Tak kaotisce to nětko dny dołho džěše. Minka přeco zaso někajke hłuposće *zworaše. Wězo, ja mějach potom zaso te mjerzanja ze wurjedženjom kuchnje a stwy, hdzež bě so zaso jónu wusydła. *Swarich na Minku, tola ju to njemyłeše, činješe dale někajke hłuposće a mjerzaše našich susodow. Jako potom jónu na kalender hladach, dopomnich so, zo chcedža moje starši jutře domoj přijěć. Ja zrumowach spěšnje wšitke stwy stwy [sic!][] a napječech słodny tykanc, kotryž potom na kuchinske blido stajich, zo by wochlódnit. Na to hdžech na *moju stwu a čitach knihu. Jako zaso dele příndzech, widżach wobradu. Minka sedžeše srđez tykanca a lizaše sej pacy. Ja wzach Minku, dowjezech ju won, [w]rjesnych tykanc preč[.] a napječech nowy. Na druhi djeń potom Minka před durjemi sedžeše. Pusých ju nutř a spríhotowach blido z[a] staršeu. To běchu napinace prózdniny!

jeho vs. swój
to be or to let-verb

wupraj. struktura

prepozicja z gen.

preteritum

kalkowanje [ich ging auf mein Zimmer]

2009–11, šuler Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Paradis hrajkow

Běše pjatk a ja džech z *mojimaj staršimaj do wulkeje kupnicy hrajkow. Starši mi prajachu[: „Č]akaj jowle[,] mój hnydom zaso příndzemoj.[“] Bě hižo wječor w šesčich a ja džech do džela kupnicy z kolesami. Ja sydnych so na jedne BMX-koleso[,] ale nadobo so swěca *hasnje[.] najprjedy sej myslach myslach [sic!][.] zo je to wupad pruda. Ja čakach sedžo na BMX-kolesu[.] ale ničo so njesta. Ja jenož słysach[,] kak so *nihdže w róžku durje [...]. Nastróžich so[,] *běhach cyle spěšnje k durjam[,] ale tam jenož hišče widżach[,] kak wobsedžer kupnicy přez puć dže. Ja wołach a klepach na wokna[,] ale awta běchu pře wótře[,] nichto mje *njesłyša. Přemyslowach a mi nutř[.] *padnješe[.] zo mje starši zawěscé *wuswobodža. Čakach a čakach[.] ale woni njepříndzechu[,] ja sej nutř[.] rěach[.] zo dyrbju měrny wostać a njesměm paniku dostać. Potom so dopomnich[,] zo sym w hobersekj kupnicy z hrajkami. Ja běžach zaso ke kolesam a skočich na BMX-

mój vs. swój

preteritum

indef. pronomen
char. werb. jednanja

preteritum

dual

(dale njewoznamjenjene)
kalkowanje [ich redete mir ein]

koleso a jědzech z nim přez „Paradis hrajkow“ a sej wobladach[,] što tu wšitko dawa. Widžach bule, klanki, lego, robotere, *dalokowodženy awta a wjèle *druhe *wěcy. Natwarich pyramidu z klankow a *jón z bulom zaso roztřelich. Potom *jězdžich slalom z dalokowodženym awtom wokoło *kejele[,] to činješe wjeselo. Potom bijach z pjašcowskimi rukajcami wulkoho bara a *jězdžich z sanjem po[]schodže dele. Ja skakach na *Trampolinach a *wostach so na zadk padnyć. Nadobo slyšach zady kamora něsto praskać. *Wzmich sej spěšnje *Baseball-kij a džech pomału wokoło róžka[]. Štož potom widžach[,] běše tak *směšnje[,] to njeb[] paduch abo rubiežnik[,] bě to mały roboter[,] kotrehož sym zabył hasnyć. Přez wokno widžach[,] zo wonka słonco schadža. Zady w róžku slyšach[,] zo *nichtó durje wotamknje. Běžach tak spěšnje kaž mózno won a domoj. Nan a mać *chcychu mje runje pytać hić[,] ja jich hnydom wokośich. Ale so jich tež prašach[,] čehodla mje *nocy njejsu pytać přišli. Wonaj praještaj[,] zo je wowka do chorownje dyrbjała a zo su dyrbjeli cylu nóc při njej wostać. Ja jim doňo wo *mojm dyrdomdeju powědach[,] wonaj [so] džiwaštaj a mi skoro njewěrištaj. Tutu stawiznu ženi njezabudu. Kónc

kongruenca ...
kwantifikator
gen. substantiwa

mijeno ... kalkowanje
[ich ließ mich auf den Hintern
fallen]
adwerbialna f.

dual
(dale njewoznamjenjene)
prepozicija z lok.

nareč

2009–14, šulerka SSŠ w Ralbicach

Rjadownske zwěrjo

Maria je kačka, kotař bydlí w šuli čisle 11. Před *dwejomaj lětomaj čekny wona wot statoka, dokelž chcyše bur ju zarézać. Jednu pónďzelu rano steješe naraz před šulu. Dokelž běchu duje wotewrjene[,] bu wona wcipna a dóndže sebi do *rjadowny 11. Wučerka chcyše ju burej wróć, ale šulerjam bě *wona žel. Tak móžachu wučerku přerěčeć, zo móže wona tu w šuli *wostanyć. Nětko ma wona tam mału klětku[,] hdźež móžeše so poprawom derje hibać a žiwa być. Maria je pola nimale kóždeho šulskeho zarjadowania pódla. Nětko planuja šulerjo 6. lětnika wulět, ale kóždy ma druhe měnjenja. Michał chce z busom do Berlina. Druhim je to pak zaso pře daloko. Milenka by wroćo [sic! radšo] pućowała, ale to so tym hólcam nochcyše. Dokelž pak měješe Tadej namjet[,] sebi z kolesom po Łužicy dojeć[,] běchu sej wšitcy přezjedni. A tak so sta. Přichodnu pónďzelu stejachu wšitcy z kolesami na šulskim dworje. Wučerka hišće jónu připowědzi, kak maja so šulerjo w wobchadze zadźeržec[,] a hižo chcychu jěć. Naraz pak zawała Marko: „Stop! Što da budźe z Mariu?“ Tak dóndže sej Měrćin spěšnje po nju a hižo jědzechu z wětríkom směr Różant[,] tam horu dele tak[,] zo Fabian swoju čapku zubi[,] a potom přez Šunow do Konjec. Džeci dojedzechu sebi k pčołarjej. Tam wobhladachu sej film wo *pčołkow. Ale naraz bě čicho. Žadna kočka wjac. Feliks zarzej[i]: „Maria je przeć!“ Džeci pytachu ju wšudže, ale podarmi. *Woni ju njenamakachu.

kwantifikator

gen. substantiwa
wupraj. struktura
to be or to let-werb

kalkowanje [ist bei fast
jeder Schulveranstaltung
dabei]

muskowosobowosć
interrog. pronomen

jeho vs. swój
lok. substantiwa
muskowosobowosć

Naraz přindže Florianej mysl. Běžeše spěšnje do ruma, hdžež pčołar měd składuje. A tam ju tež namaka. Wšitcy běchu wjeseli, zo bě Florian ju zaso namakať. Marija słusheše nětko ofizalnje do *rjadowny 6[,] a šulerjo hišće wjele dožiwichu.

rel. pronomen
muskowosobowosć

gen. substantiwa

2009–2, šulerka Serbskeho gymnazija w Budyšinje

Šerjenje?

Jónu wječor běch sama doma. *Moji *starší *džéchu do džiwadla a mój wulkí bratr chcyše so w Haslowje na disko z přečelemi zetkať. Bě cícho w domje. Wonka duješe sylny wichor a torhaše při wokeńcach. Zo bych so *wotwjezla, sydnych so před telewizor. Wohladach sej film wo šerjenju. Wšitko bě cícho, jenož wichor duješe a telewizor běžeše. Džech do kuchnje, zo bych sej *jednu cola a chipsy wobstarawa. Wokolo mojich nohow šnórješe [so] Mumpl, moja nowa kóčka. Mam ju hakle tři dny. Nětko pak du do loža, hewak sej hišće před telewizorom *wusnych, myslach sej. To tež činjach. Srđedź spara wotučich. Mój budžak pokazowaše džesać mjeřišnow do pólnoći. Naraz slyšach žałostne kwičenje. Dóstach při cyłym cílehusacu kožu. Namowjach so, změrom wostać. Přeco zaso slyšach tute *žałostnje bječenje. Zaso! Je pola nas jedne šerjenje? Ach, tajke něsto njewěrju. Zynki přídu stoprocentnje z *bydlenskej, myslach sej. Cyle, cyle pomału z loža stanych a so na špičkach nohow do kuchnje kradnych. Nětko dyrbju wšitko spřihotowáć, dwělowach. Z kamora wzach sej pónoj a na zbožo namakach hišće někotre kulki, kotrež njeje moja sotra wčera zrumowała. Nětko jenož hišće nopašk zymneje wody. Spřihotowana z pónoju, zymnej wodu a kulkami! Jstejach někak džesać mjenšinow při zaspinaku a čakach. Žałostne kwičenje *prińdžeše přeco bliže. Nětko bě šerjenje hižo w kuchni. „Nětko!“, prajach sej. *Tłóćich na zaspinak a chcyh šerjenju runje z pónoju na hlou prasnyć, widżach šerjenje. Mój Božo, čehodla njejsym zašo na to myslila! Wołach wótře: „Mumpl?! Ty sy te šerjenje?!“ Moja kóčka *jedne šerjenje. Dyrbjach so ze cyłeje šije smjeć. *Smjach so a *smjach so a njemóžach wijac přestać. Moja kóčka hlupje na mnje hladaše. Najskeře njeje swój nócny kwartér namakała. Donjesech Mumpl do *jeje nócneho kwartéra a džech potom sama do loža. Jako wšitko *mojimaj staršimaj wupowědach, so *woni tež *smjachu. Tajki dydomdej kóždy njedožiwi, abo?

dual

słowoskład [město bych na druhé myslé přišla]

artikl

prezens

adwerbialna f.

gen. adjektiwa

krutý wobrot

preteritum

artikl
preteritum
wón vs. swój

kongruenca

2009–27, šulerka SSŠ w Ralbicach

Přenocowanje w kupnicy

Halo! Rěkam Syman a sym 12 lět. Bydlu z *mojeju *staršeju a z *mojej wowku w Drježdananach. Chcych do kupnicy hić, zo bych swojej wowce k narodninam dar kupiť. Tak podach so do kupnicy. Tam běchu wjèle rjanych wěckow, na příklad rjane róže, praliny, rjane ketki, špangi za włosy a wjèle, wjèle *tamnych wěckow. Ja mějach pak jenož 10 €, tak, zo móžach snano róžu a pralinu kúpić[]abo něsto tajke podobne.

instr. subst. adjektywa
& mój vs. swój

Nětko bě w 17.00 hodź. a 18.00 hodź. zawrachu kupnicu. Dyrbjach so potajkim do spécha měć. Chcych tola rjany dar za wowku wobstarać. A kaž ja takle přez tu wulku kupnicu bězach, hladach skrótka jónu na časnik. Na derje[,] běchu so poł *hodžin minyl i přeco njemějach hišće dar za wowku. Kak spěšnje so jenož tón čas minje. Rozsudžich so, zo wzam tu róžu z pralinu. To njeběše docyla tak drohe. Jenož 5 € wšitko dohromady. Ach, *budžeš tole wzać – myslach. Ale potom padnje mi jedna rjana kuchinska fala do wočow. Hač bych ju wzać dyrbja? Njemóžach so rozsudzić. Běchu přewjèle rjanych wěckow tu.

słowo skład [město
druhich wěckow]

Přemyslowach a přemyslowach. Činjach nětko tež hižo „Raz, dwaj, tři a ty sy stary črij“. Ale přeco hišće sej njeběch wěsty. Nadobo slyšach „KLIK, KLIK, KLIK“[] a „RUMS, RUMS“.

kruty wobrot
narěč

Poskach ... Nichtó tu wjace njebě!! Komiske to běše!

kwantifikator
narěč

Ja mějach z někajkeje přičiny strach, wulki strach. Kažbrjek *bych so něsto stawo. Chcych won pohladać, tola njemóžach. Durje běchu kruče zamknjene. Owjej, owjej[,] runje ně[t]kle su mje do kupnicy zamknily. To njeje derje. Ja mam tajki strach. „Na pomoc!“, wołach. Njemóžach hinak hač tu wostać a tež tu přenocować. Ja mějach wulki strach w tej čmě. Nic, zo mje někajki paduch sobu wza. Abo wot zady mi *nichtó z nožom do chribjeta kawny. Nochcych na tajke[]něsto myslíć. Spytach někak tu won příń. Ale ničo druhe, hač z[a] druhimi durjemi pytać[,] ja njemóžach. Njenamakach žane jeničke durje, kotrež běchu wotewrjene. WO POMOC!

futur

Nětko mějach hišće wjetší strach. Mam hižo husacu kožu.

narěč

Wšitko ničo njepomha. Dyrbjach so lenyć a spać. Ale hdže so najlěpje lenyć? Tamle *běchu hromada falow[,] lenyhc so horje a dyrbjach sej wusnyć!!

konjunktiw

Rano wotućich a widżach ... MOJEJU STARŠEJU!!! Sym so ja wjeselił, zo widžu skónčnje zaso znate mjezwōča, *kotryž prajichu: „Na pój[,] mój luby[,] domoj. Što ty jenož přeco činiš!? Na pój domoj.“

indef. pronomen

A tak běch cyle, cyle jara zbožowny, zo smědžach skónčnje domoj. Mamje, papje a wowce.

kongruenca

dual

kongruenca

2009–5, šuler SSŠ w Ralbicach

Njedźela pola Handrikec

We wjesce blisko Kamjenca bydli Handrikec swójba. Handrikec swójba, to su mać Francisika, nan Pawoł, dżowka Marka a syn Jurij. Mać stara so wo domjacnosć a kolesuje rady, nan stara so wo zahrodu a jeli je raz něšto skóncowane[,] wón to hnydom reparuje. Jurij je hólc[,] kiž rady wšitko přepytuje[,] wón njejedźe nihdy preć bjez swojeje ryby[,] a Marka rady číta a tež w domjacnosći pomha.

Běše raz krasna *Njedźela w *Junju, słonco swječeše a bě čoplo. Rano džechu Handrikec na Božu mšu a Jurij dyrbješe služić. Po wobjedźe praji mać: „Džěći, nochcemy džensa při tym rjanym wjedrje kolesować?“ Wšitcy do toho zwolichu. „Derje, tak spakujće *waše wěcy hromadže!“[,] praji mać. „A ty[,] Pawole[,] naklumpaj hišće kolesowe wobruće“[,] *přisadzi mać. To dołho njetraješe[,] wšako mějachu Handrikec jenož jedne koleso. Mjeztym pakowachu či tamni wěcy hromadže, Jurij swoju rybu, Marka *jeje najlubšu knihu a mać jěść a piće. Za poł hodžiny bě tak daloko, mać sydry so na sedło, nan jej na klin[,] Jurij stupi so na sedło a Marka na nošak za wačoki. Tak započa mać teptać, koleso so pomału hibaše a přeco spěšnišo. Mać dyrbješe čežko teptać, dokelž džěše horu horje, přetož chcyše swójba na *pastwinu horu. Naraz zawała Marka: „Aua aua, *mać[,] zastań teptać[,] sym z nohu do kolesa přišla!“ Jurij bě so toho tak nastróžil[,] zo je so runjewon dele waliw a nimale wodu[,] w kotrež bě ryba nutřka[,] wupancaw. Na[]zbožo njebě so nićo dale stawo, tak zo móžachu dale jěć. Hdyž běchu na wuhladnú wěžu horje zalézli[,] chcyše nan na kózdy pad cyrkwińsku wěžu jich wjeski widźeć. Tak zo zalěze na murju wěże, tola zhubi balancu a by dele padnyw[,] njeby jeho mać na ruce dzeržawa. Lizachu hišće lód a jědzechu domoj.

jeho vs. swój

mjeno

wupraj. struktura

twój vs. swój

wokatiw

wupraj. struktura

muskowosobowosć

jeho vs. swój

narěč ... kwantifikator

słowoskład

mjeno

wokatiw

wupraj. struktura

jeho vs. swój

Domowina – Rěčny centrum WITAJ